

ks. Józef Budniak

Jednoczeni w różnorodności

Tradycja cyrylo-metodiańska
jako paradygmat procesu pojednania
Kościołów, kultur i narodów

Wydawnictwo
Uniwersytetu Śląskiego
Katowice 2009

Jednoczeni w różnorodności

Tradycja cyrylo-metodiańska
jako paradygmat procesu pojednania
Kościołów, kultur i narodów

NR 2749

ks. Józef Budniak

Jednoczeni w różnorodności

Tradycja cyrylo-metodiańska
jako paradygmat procesu pojednania
Kościołów, kultur i narodów

Wydawnictwo
Uniwersytetu Śląskiego
Katowice 2009

Redaktor serii: Studia i Materiały Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Śląskiego
ks. Józef Budniak

Recenzent
ks. Leonard Górka

Publikacja będzie dostępna — po wyczerpaniu nakładu — w wersji internetowej:

Śląska Biblioteka Cyfrowa
www.sbc.org.pl

Boże, Ojcze, Synu Jezusie Chrystusie i Duchu Święty,
Ty znasz naszą przeszłość;
oddajemy nasze dziś i prosimy:
dopomóż nam, ludom europejskiego Wschodu i Zachodu,
we wzajemnej ufności dojrzewać
do jedności wiary, nadziei i miłości.

Stwórcu nasz,
daj naszym przywódcom duchowym
moc swego błogosławieństwa,
aby będąc świadkami Twojej Ewangelii,
mogli prowadzić swych wiernych do jedności,
na wzór Świętych Cyryla i Metodego.

Panie,
daj przywódcom świeckim
budować w Europie i na świecie nowe formy rządów prawych;
niech zważają na dobro ludzi, rodzin i wspólnot,
a zwłaszcza niechaj budują pokój między narodami w prawdzie
i miłości.

Boże,
uczyn nas braćmi,
uczyn nas jednością w różnorodności.

Cyryl i Metody, święci apostołowie Słowian, trwają w pamięci Kościoła razem z wielkim dziełem ewangelizacji, jakiego dokonali¹.

Wstęp

Pragnienie jedności, które zrodziło się podczas Soboru Watykańskiego II, wzbudziło wśród chrześcijan ogromną nadzieję i poczucie odpowiedzialności za słowa prośby Jezusa, „aby byli jedno” (J 17, 21)². Sobór zakończył się ponad czterdzieści lat temu (w 1965 roku) i od tego czasu zarówno kolejni papieże, teolodzy, jak i chrześcijanie, zaangażowani w ruch ekumeniczny, uważają, że dotychczasowe podziały między uczniami Chrystusa jawnie sprzeciwiają się Jego woli i są zgorszeniem dla świata. Taka świadomość zachęca do podjęcia wysiłków zmierzających do odnalezienia dróg, które prowadzą ku jedności. Jak dojść do jedności? Jak ją odnaleźć? Zdaniem teologa ewangelickiego Oscara Culmanna (1902—1999), „jedność przez wielość, przez różnorodność”³ wytycza wspólną drogę ku Chrystusowi. Rozważając tę myśl, kard. Joseph Ratzinger stwierdził: „Powinniśmy próbować odnaleźć jedność przez różnorodność, to znaczy czerpać z rozłamu to, co owocne, pozbawiać go jadu, i z różnorodności brać

¹ Cytat pochodzi z: SA 1. AAS 1985, vol. 77; OsRomPol 1985, nr 6.

² Cytaty biblijne zamieszczone w tekście pochodzą z: *Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu. Biblia Tysiąclecia*. Red. A. Jankowski, L. Stachowiak, K. Romaniuk. Poznań—Warszawa 1971.

³ O. Culmann: *Einheit durch Vielfalt — Grundlegung und Beitrag zur Diskussion über die Möglichkeit ihrer Verwirklichung*. Tübingen 1986, *passim*.

to, co pozytywne — oczywiście, w nadziei, że w końcu rozdarcie przestanie być rozdarciem i stanie się tylko polaryzacją pozbawioną sprzeczności⁴. Wysiłki Kościołów i wspólnot chrześcijańskich, zmierzające do jedności przez wielość, powinny polegać na „poszerzeniu katolickiej szerokości, ewangelickiej głębi i prawosławnej dynamiki w znaczeniu pneumatologicznego wymiaru”⁵.

Kościół, będący w drodze do jedności, w obecnej różnorodności między Kościołami i wspólnotami ekklezjalnymi winien korzystać ze swej bogatej historii. To w niej możemy dostrzec przykłady, które mogą być pomocne w procesie pojednania nie tylko Kościołów, lecz również kultur i narodów. Takim paradygmatem procesu pojednania są między innymi Apostołowie Słowian, Święci Cyryl i Metody, których papież Jan Paweł II w „słowiańskiej encyklice” *Slavorum Apostoli* nazwał autentycznymi protagonistami ekumenizmu, skutecznie dążącymi „do usunięcia lub zmniejszenia wszelkiego prawdziwego lub choćby pozornego podziału między poszczególnymi Wspólnotami, należącymi do tego samego Kościoła” (SA 14). Święci Cyryl i Metody, bracia z krwi, lecz jeszcze bardziej bracia w wierze, „umieili wyprzedzić pewne zdobycze, które Kościół w pełni sobie przyswoił dopiero w czasie Soboru Watykańskiego II [...], inicjując w ten sposób obecność chrześcijaństwa wśród ludów słowiańskich, która trwa niezniszczalnie po dziś dzień”⁶. Papież podkreśla, że Cyryl i Metody nie tylko dokonali dzieła samej ewangelizacji, ale również przekazali Słowianom Ewangelię, wcielili ją w ich rodzimą kulturę i wprowadzili ją w życie Kościoła⁷.

W książce zatytułowanej *Jednoczeni w różnorodności* i opatrzonej podtytułem *Tradycja cyrylo-metodiańska jako paradygmat procesu pojednania Kościołów, kultur i narodów*⁸ przedstawione zostaną, na

⁴ J. Ratzinger: *Pielgrzymująca wspólnota wiary. Kościół jako komunია*. Tłum. W. Szymona. Kraków 2003, s. 231.

⁵ Por. A. Nossol: *Teologiczne przeszkody na drodze do jedności chrześcijan*. W: *Kościół chrześcijański w Europie narodów*. Red. P. Jaskóła, H.J. Sobeczko. Opole 1992, s. 20.

⁶ Jan Paweł II: *Akt europejski. Santiago de Compostela, 9 listopada 1982*. W: S. Sowiński, R. Zenderowski: *Europa drogą Kościoła. Jan Paweł II o Europie i europejskości*. Wrocław—Warszawa—Kraków 2003, s. 193.

⁷ Por. *Ryszard Łużny. Myśl słowiańska Jana Pawła II*. Red. J. Orłowski, A. Woźniak. Lublin 2008, *passim*; R. Łużny: *Encyklika słowiańska*. „Więź” 1986, nr 1, *passim*.

⁸ Badania naukowe zostały przeprowadzone na przykładzie historii i dziedzictwa narodowego Moraw i Czech, z uwzględnieniem życia religijnego pozostałych narodów słowiańskich. W opracowaniu pod określeniem „Czechy” rozumiana jest cała Republika Czeska, w której skład wchodzi trzy regiony: Czechy, Morawy i Śląsk. Po zakończeniu pierwszej wojny światowej powstała Czechosłowacja, która jako jedno

tle historii Czech i Moraw, postaci Świętych Cyryla i Metodego oraz ich rola w procesie integracji Kościołów, kultur i narodów Europy, a także zaprezentowane będą inicjatywy, których podjęcie stało się możliwe dzięki tradycji cyrylo-metodiańskiej.

Cyryl i Metody dali początek rozwojowi myśli chrześcijańskiej, teologicznej, filozoficznej i mistycznej. W swej posłudze misyjnej umiejętnie połączyli jedność wiary z indywidualnymi cechami różnych kultur, czyniąc to w duchu miłości i szacunku dla każdego człowieka. Swą wierną służbą dla słowiańskiego narodu położyli podwaliny pod całą literaturę słowiańską, co wywarło ponadczasowy wpływ na rozwój kultury i oświaty narodowej. Określani są jako ojcowie kultury narodów słowiańskich i ludów, jako heroldowie Ewangelii i budowniczowie Kościoła, zwłaszcza na terenie Moraw. Wykazali swą działalnością i apostołskim zapałem, że możliwe jest zachowanie odrębności kultur narodowych, wraz z ich bogactwem duchowym i specyfiką, we wspólnocie chrześcijańskiej w duchu szacunku i pokoju. Dali oni początek nie tylko kulturze, ale i nauce oraz szerokim kontaktom Wschodu z Zachodem, wpisując się w działalność duchową i kulturę wielu ludów i narodów europejskich. Uważani są za „Apostolów Słowian, ale także za ojców kultury wśród wszystkich ludów i narodów, dla których pierwszy zapis języka słowiańskiego nie przestaje być podstawowym punktem odniesienia w dziejach ich literatury”⁹. Cyryl i Metody pomagają nam zrozumieć mnogość i jedność, a swym życiem wykazali, że pomimo wyraźnie zaznaczających się podziałów religijnych, politycznych, naznaczonych niezgodą i wiarą, mimo głęboko zakorzenionych różnic kulturowych możliwa jest budowa wspólnego „domu europejskiego”. Jego symbolem jest Welehrad, a Bracia z Tesalonik — spadkobiercy wiary — są patronami wysiłku siostrzanych Kościołów Wschodu¹⁰ oraz Kościołów i wspólnot chrześcijańskiego Zachodu.

państwo istniała do 31 grudnia 1992 roku. W dniu 1 stycznia 1993 roku powstały Republika Czeska i Republika Słowacka.

⁹ Por. Jan Paweł II: *List apostołski „Egrediae virtutis”* [31 grudnia 1980], 1. AAS 1981, vol. 73; OsRomPol 1980, nr 12.

¹⁰ Idea „Kościołów siostrzanych”, która jest w pełni ekumeniczna, stanowi jedną ze starochrześcijańskich kategorii eklezjologicznych, a zarazem „niejako model określający jakość relacji między chrześcijańskimi wspólnotami w pierwszym tysiącleciu”. Kościoły siostrzane wnoszą „ogromną wartość dla współczesnej teologii [...] i cenny wkład do prawdziwie ekumenicznej teologii jednego, świętego, katolickiego i apostołskiego Kościoła”. Por. Z. Glaeser: *Ku eklezjologii „Kościołów siostrzanych”*. Studium ekumeniczne. Opole 2000, *passim*; Idem: *Istotne elementy eklezjologii „Kościołów siostrzanych”*. W: *„Kościoły siostrzane” w dialogu*. Red. Z. Glaeser. Opole 2002, s. 109—124.

Historia Europy „jest wielką rzeką, do której wpadają rozliczne dopływy i strumienie, a różnorodność tworzących ją tradycji i kultur jest jej wielkim bogactwem”¹¹. Zrodziła się ona ze spotkania i z wzajemnego przenikania się cywilizacji grecko-rzymskiej ze światem germańskim i słowiańskim, stopniowo chrystianizowanym przez misjonarzy pochodzących ze Wschodu i z Zachodu Starego Kontynentu. Podział religijny, który nastąpił w historii Kościoła, na katolicki i protestancki Zachód oraz na, w większości, prawosławny Wschód, trwa, „a przy tym szkodzi najświętszej sprawie przepowiadania Ewangelii wszelkiemu stworzeniu” (DE 1). Sytuacja ta nie sprzyja prawidłowej integracji narodów europejskich, a na sytuację Kościoła, który potrzebuje — jak często powtarzał Jan Paweł II — oddychać „dwoma płucami”¹², zachodnim i wschodnim, wywarła negatywne skutki, między innymi oddalając odpowiedź na zaproszenie *ut omnes unum sint* (por. J 17, 20).

Od dwóch tysiącleci Kościół jest obecny w sercu Europy, której pozycja kształtowała się w tyglu chrześcijaństwa. Sam kontynent stał się „jakoby korytem wielkiej rzeki, w którym chrześcijaństwo rozlało się, czyniąc żyznymi ziemię oraz życie duchowe narodów i państw”¹³. Podejmowane obecnie próby dialogu międzykulturowego i międzyreligijnego pozwalają dostrzec możliwość osiągnięcia jedności w różnorodności. Dlatego chrześcijaństwu potrzebny jest ekumenizm, który oparty na dialogu pomiędzy Kościołami i wspólnotami chrześcijańskimi, poprowadzi do pełnego zjednoczenia. Potrzeba zjednoczenia ujawniła się już pod koniec XIX stulecia, kiedy to po raz pierwszy, od prawie tysiąca lat, Kościół przywołał postacie Świętych Cyryla i Metodego. Leon XIII w dniu 30 września 1880 roku ogłosił, z okazji 1 000. rocznicy ukazania się Listu „*Industriae tuae*” papieża Jana VIII do księcia Świętopełka, „złotą encyklikę” *Grande munus*, w której przypomniał całemu światu działalność apostołską obu Świętych,

¹¹ Jan Paweł II: *Homilia w czasie mszy świętej odprawionej na placu przed katedrą* [Gniezno, 3 czerwca 1997]. W: Jan Paweł II. *Pielgrzymki do Ojczyzny: 1979, 1983, 1987, 1991, 1995, 1997, 1999. Przemówienia, homilie*. Oprac. J. Poniewierski. Kraków 1999, s. 4.

¹² Tego porównania, że chrześcijaństwu i Europie potrzebne są dwa płuca, by swobodnie i w pełni oddychać, Jan Paweł II po raz pierwszy użył na spotkaniu ekumenicznym w Paryżu, w czerwcu 1980 roku. Por. Jan Paweł II: *Dusza słowiańska należy do Wschodu i do Zachodu*. OsRomPol 1983, nr 5—6, s. 26.

¹³ Jan Paweł II: *Przemówienie skierowane do Rady Konferencji Biskupów Europy zgromadzonych na posiedzeniu plenarnym (19 grudnia 1978)*. W: *Co Jan Paweł II mówi o zjednoczeniu Europy*. Oprac. P. Dyrda. Tłum. E. Rogowiec. Kraków 2003, s. 21.

nazywając ich „nauczycielami Słowiańszczyzny”¹⁴. Wspominając treść listu Jana VIII, z czerwca 880 roku, papież Leon XIII zaznaczył, jak cenne było wprowadzenie przez braci rodem z Tesalonik języka słowiańskiego w celach liturgicznych i katechetycznych, ażeby w tym języku głosić Ewangelię, kładąc zarazem podwaliny pod całe piśmiennictwo tych ludów. Warto zaznaczyć, że Cyryl i Metody spełniali swą posługę apostolską w jedności z Kościołem konstantynopolitańskim, z którego nakazu zostali posłani, i z następcą św. Piotra w Rzymie, który zatwierdził księgi liturgiczne spisane w języku słowiańskim. Papież Hadrian II i Jan VIII ze czcią przyjmowali w Rzymie Cyryla i Metodego oraz w pełni popierali ich działalność misyjną. Działalność apostolska Świętych Cyryla i Metodego sprawiła, że uważani są również za ojców kultury wśród wszystkich ludów i narodów, dla których pierwszy zapis języka słowiańskiego nie przestaje być podstawowym punktem odniesienia w dziejach ich kultury.

Najpełniej znaczenie tradycji cyrylo-metodiańskiej zaprezentował w swych encyklikach, listach apostolskich oraz wystąpieniach Jan Paweł II. Od początku pontyfikatu Papież Słowianin przypominał, że ekumenizm jest jednym z priorytetów duszpasterskich. Biskup Rzymu w ekumenicznej *Encyklice „Ut unum sint”* stwierdził, że „chrześcijańska wspólnota, która wierzy w Chrystusa i z ewangeliczną gorliwością pragnie zbawienia ludzkości, w żadnym przypadku nie może zamknąć się na wezwanie Ducha, który kieruje wszystkich chrześcijan ku pełnej i widzialnej jedności. Jest to jeden z nakazów miłości, który trzeba wypełnić do końca” (UUS 99). Papież zwrócił uwagę na rangę, jaką zyskuje z czasem ekumenizm, który „nie jest wyłącznie wewnętrzną sprawą wspólnot chrześcijańskich. Jest to sprawa miłości, którą Bóg w Jezusie Chrystusie pragnie ogarnąć całą ludzkość, a więc stawianie przeszkód tej miłości jest zniewagą wobec Niego i wobec Jego zamiaru zgromadzenia wszystkich w Chrystusie” (UUS 99). Ekumenizm oznacza otwarcie się na Boży zamiar jednania, a „uczestniczą w nim ci, którzy wzywają Boga w Trójcy Jedynej, a Jezusa uznają za Pana i Zbawcę”¹⁵. Jan Paweł II był przekonany zarówno do misji, jaką prowadzili Święci Cyryl i Metody, jak i do myśli cyrylo-metodiańskiej. Działalności Braci Sołuńskich przypisuje wielkie znaczenie i wymowę ekumeniczną (UUS 53), wskazując, że „Kościół zrodzony z misji Świętych Cyryla i Metodego niósł, jakoby

¹⁴ J. Strzelczyk: *Apostołowie Europy*. Warszawa 1997, s. 172.

¹⁵ T. Pikus: *Ekumeniczne przesłanie Jana Pawła II w kontekście jego pielgrzymek do ojczyzny*. W: *Pontyfikat ekumenicznej nadziei. Z Janem Pawłem II na drogach ekumenii*. Red. Z. Glaeser. Opole 2008, s. 388.

wpisaną w nim samym, szczególną pieczęć powołania ekumenicznego, które dwóch Świętych Braci tak żywo przeżywało”¹⁶. Ogłosił ich, wraz ze św. Benedyktem z Nursji, który „przeniknął chrześcijańską i kulturalną tradycję Zachodu duchem łacińskim, bardziej logicznym i rozumnym”¹⁷, patronami Europy, przypisując im wszystkie zaszczyty i przywileje liturgiczne, jakie zgodnie z prawem przysługują patronom miejsc. Biskup Rzymu dedykuje im encyklikę, poświęca liczne pielgrzymki, przemówienia, publicznie oddaje kult, wzywając również ich wstawiennictwa nad całym kontynentem i wskazując nowym pokoleniom jako przykład. W czasie trwania pontyfikatu odwoływał się wielokrotnie do ich geniuszu wiary i kultury, określając ich jako potężnych orędowników w Kościele Bożym, którzy „dali załazek i powołali do życia formy i style ucieleśnienia Ewangelii w kontekście kulturowym i społecznym, a także w duchu ludów europejskich, do których zostali posłani”¹⁸.

Jan Paweł II podczas pierwszej pielgrzymki do Czechosłowacji (1990) odprawił pierwszą mszę świętą w tym kraju, w Welehradzie, podkreślając wkład Świętych Cyryla i Metodego w dzieło głoszenia Ewangelii i pojednania chrześcijan. Zaakcentował zarazem ich „decydujący wkład w budowę Europy nie tylko jako wspólnoty wiary chrześcijańskiej, ale także jako organizmu państwowego i kulturowego” (SA 27).

Podczas wizyty w Welehradzie, 22 kwietnia 1990 roku, Jan Paweł II skierował do mieszkańców Europy słowa: „Kamień węgielny europejskiej jedności znajduje się tu, w Welehradzie. Nie tylko na Monte Cassino, skąd św. Benedykt budował Europę łacińską. Także i tu, w Welehradzie, gdzie Bracia Sołuńscy utrwaliли w dziejach Europy tradycję grecką i bizantyjską [...]”¹⁹. W naszych czasach, kiedy Europa jest wciąż podzielona, w czasach podzielonego Kościoła, świadectwo Cyryla i Metodego oznacza wezwanie do jedności. Idea jedności chrześcijan emanuje z Welehradu również z symboli i gestów, które zostaną szczegółowo omówione w prezentowanej książce.

W *Encyklice „Ut unum sint”* Papież przypomina, że „Cyryl i Metody wyszli z kręgu Kościoła bizantyjskiego w czasie, gdy Kościół ten

¹⁶ Jan Paweł II: *List apostolski „Euntes in mundum” z okazji tysiąclecia chrztu Rusi Kijowskiej z 25 stycznia 1988 roku*. W: *Co Jan Paweł II mówi...*, s. 107.

¹⁷ Jan Paweł II: *Przemówienie wygłoszone podczas audiencji dla uczestników VI Sympozjum Rady Konferencji Biskupów Europy, na temat: „Sekularyzacja i ewangelizacja dzisiaj w Europie”*. W: *Co Jan Paweł II mówi...*, s. 315.

¹⁸ Ibidem, s. 314.

¹⁹ Por. Jan Paweł II: *Tu znajduje się kamień węgielny europejskiej jedności*. OsRomPol 1990, nr 5, s. 24.

trwał jeszcze w jedności z Rzymem” (UUS 53). Jest to obraz pojednanej różnorodności z epoki niepodzielnego chrześcijaństwa, który powinien uwrażliwić chrześcijan Wschodu i Zachodu na zło aktualnych podziałów, a jednocześnie winien zobowiązywać do skorzystania z wszystkich możliwych środków, które prowadziłyby do zmiany tego stanu. Kościół otrzymał od Jezusa zadanie, „aby wszyscy byli jedno” (J 17, 21), czyli odziedziczył od Boga „służbę pojednania” (por. 2 Kor 5, 18). Jan Paweł II, nawiązując do dzieła Świętych Cyryla i Metodego, przypomina, że „być chrześcijaninem w naszych czasach, oznacza być twórcą komunii w Kościele i społeczeństwie. Służą temu celowi: otwartość ducha ku braciom, wzajemne zrozumienie, gotowość współpracy na drodze wspólnomyślnego wymiany dóbr duchowych i kulturalnych” (SA 27).

Nawiązując do dziedzictwa Kościoła niepodzielnego za czasów działalności Świętych Cyryla i Metodego, odkryto ponownie, zwłaszcza pod koniec XIX stulecia, eklezjologiczne kategorie chrześcijańskiej wspólnoty, dostrzegając potrzebę ich odbudowania, co miałoby na celu przybliżenie czasu pełnego pojednania w Kościele. Odrodzenie myśli cyrylo-metodiańskiej pozwoliło na nowo z nadzieją spojrzeć na proces pojednania chrześcijan. Jakie warunki muszą być spełnione, aby chrześcijanie wspólnie i w poczuciu odpowiedzialności, świadomie wypowiadali słowa *Credo*: „Wierzę w jeden, święty, powszechny i apostołski Kościół”? Jaka jest istota przesłania cyrylo-metodiańskiego? Jakie idee przyświecały apostołskiej misji Jana Pawła II, aby Świętych Cyryla i Metodego ogłosić patronami Europy, a jednocześnie nazwać ich protagonistami ekumenizmu? Jaka rolę odgrywa tradycja cyrylo-metodiańska w procesie pojednania Kościołów, kultur i narodów? Czym przejawia się tradycja cyrylo-metodiańska w życiu Kościołów i wspólnot chrześcijańskich? Jak realizowana była myśl i działalność zjednoczeniowa: Apostolatu Świętych Cyryla i Metodego, zjazdów welehradzkich, Kongregacji Siostr Świętych Cyryla i Metodego oraz Centrum Aletti?

Podjęty temat *Jednoczeni w różnorodności* wymaga postawienia jeszcze wielu innych szczegółowych pytań. Oto niektóre z nich: W jaki sposób dwubiegunowość polityczna i chrześcijańska może doprowadzić do tego, że Słowianie wspólnie z braćmi z Zachodu uczestniczyć będą w integracji kultury europejskiej? Jakie znaczenie miałyby w tym dziele tradycja i myśl cyrylo-metodiańska? Jaki wpływ wywarła tradycja cyrylo-metodiańska na kształtowanie się ekumenicznej myśli dzieła Soboru Watykańskiego II i na inicjatywy ekumeniczne w Czeskiej Republice? Czy w podjętych inicjatywach ekumenicznych w Czechach i na Morawach dokonuje się recepcja

cyrylo-metodiańska? Jaką ponadczasową wartość teologiczną, kulturową i ekumeniczną ma dzieło Świętych Cyryla i Metodego? Te pytania zmierzają do postawienia pytania głównego: Czy można tradycję cyrylo-metodiańską uważać za jeden z paradygmatów procesu pojednania chrześcijan?

Pytania te dotyczą historycznego rozwoju tradycji cyrylo-metodiańskiej, jej teologicznej specyfiki oraz ekumenicznego zastosowania tego eklezjologicznego modelu. Dlatego celem niniejszej pracy będzie przedstawienie owej tradycji jako paradygmatu procesu pojednania Kościołów, kultur i narodów.

Realizacja podjętych zadań badawczych wymaga zastosowania w poszczególnych rozdziałach odpowiednich metod i technik badawczych.

Pierwszą metodą jest metoda historyczno-teologiczna, której zastosowanie pozwoliło umiejscowić dzieło Świętych Cyryla i Metodego u jego źródeł, czyli w Welehradzie na Morawach, oraz umożliwiło przedstawienie rozwoju eklezjologicznego tradycji cyrylo-metodiańskiej.

Metoda teologiczno-ekumeniczna, kolejna z zastosowanych metod, umożliwiła ocenę wartości dziedzictwa cyrylo-metodiańskiego w aspekcie eklezjalnym, kulturowym i społecznym. W ramach przyjętych metod posłużono się następującymi technikami badawczymi: analizą dokumentów archiwalnych, znajdujących się w archiwach kościelnych na Morawach (Svatý Hostýn, Welehrad, Olomuniec, Praga, Pilzno, Nitra), analizą dokumentów i wypowiedzi oficjalnych przedstawicieli Kościołów i wspólnot chrześcijańskich, a przede wszystkim dokumentów i wypowiedzi papieży, zwłaszcza Jana Pawła II.

Praca ma charakter ekumeniczny, prezentuje wpływ tradycji cyrylo-metodiańskiej na życie Kościołów i wspólnot eklezjalnych, przede wszystkim w procesie jednoczenia w różnorodności. Ważny punkt odniesienia stanowi analiza dokumentów Kościołów, głównie materiałów archiwalnych, dotyczących trudności, jakie zarysowały się w realizacji procesu pojednania wskutek sporu wokół kanonizacji Jana Sarkandra.

Oprócz podstawowych materiałów źródłowych w książce wykorzystano: *Acta Apostolicae Sedes*, *Acta Conventus Velehradensis*, *Catalogus Provinciae Bohemiae Societatis Iesu*, dokumenty przechowywane w Archiwum Metropolitalnym w Ołomuńcu, w Archiwum Krajowym w Brnie, *Żywot Konstantyna i Metodego*, *Kronikę parafialną w Welehradzie*, *Kronikę Domu Jezuickiego w Welehradzie*, materiały zgromadzone w Archiwum Kongregacji Sióstr Świętych Cyryla i Metodego, Archiwum Centrum Aletti, dokumenty papieskie, wystąpienia papieży, dokumenty znajdujące się w Archiwum Konferencji

Episkopatu Czech oraz Archiwum Ekumenicznej Rady Kościołów w Czeskiej Republice. Obszerny materiał, który został wykorzystany w opracowaniu, zaczerpnięty został z literatury źródłowej, zebranej i opublikowanej przez ekumeniczny ośrodek Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II.

Praca składa się z sześciu rozdziałów, których konstrukcja zawiera odpowiedź na postawione wcześniej pytania dotyczące znaczenia wartości tradycji cyrylo-metodiańskiej w szeroko rozumianym pojęciu pojednania.

Pierwszy rozdział stanowi prezentację genezy chrześcijaństwa na Morawach, szczegółowo zostaną w nim omówione: działalność misyjna Świętych Cyryla i Metodego, tradycje cyrylo-metodiańskie oraz ośrodki kultu Braci Sołuńskich, wśród których poczesne miejsce zajmuje Welehrad. Istnieją średniowieczne dokumenty, zawierające informacje o licznych pielgrzymkach duchowieństwa i wiernych z Moraw, a także z innych regionów Europy do Welehradu, do „kołebki chrześcijaństwa okolicznych narodów”²⁰.

Odrodzenie myśli cyrylo-metodiańskiej w Czechosłowacji i jej oddziaływanie na inne kraje europejskie, na tle dziejów Kościoła w Czechosłowacji i po „aksamitnej rewolucji”, to tematyka podjęta w drugim z rozdziałów. Na jego początku zaprezentowano dane faktograficzne, na których podstawie możemy ocenić wkład zjazdów welehradzkich w propagowanie dziedzictwa cyrylo-metodiańskiego oraz idei ekumenicznych, przede wszystkim Antonína Cyrila Stojana, inicjatora i „ojca” tych zjazdów, a także proces zjednoczenia chrześcijan²¹. Impulsem i zachętą do działalności zjednoczeniowej oraz realizowania idei cyrylo-metodiańskich była między innymi *Encyklika „Grande munus”* Leona XXIII. W dalszej części przedstawiono rozwój myśli cyrylo-metodiańskiej towarzyszącej Słowianom podczas różnych wydarzeń dziejowych.

W trzecim rozdziale dokonano analizy przesłania tradycji cyrylo-metodiańskiej dla Kościołów i wspólnot chrześcijańskich. Analizie poddano odnowę tradycji cyrylo-metodiańskiej oraz jej miejsce w duchowości, liturgii i kulcie, a także przesłania papieskie i „nową ewangelizację”. Bracia Sołuńscy, Nauczyciele wielkiej rodziny Słowian, Apostołowie równouprawnienia narodów i jedności Kościoła, stają się symbolem dróg, „przez które przechodziła ewangelizacja naszego kontynentu w pierwszym tysiącleciu. Prowadzą zatem pośrednio do samych korzeni drzewa ewangelicznego, które rozwijało

²⁰ B. Boček: *Podzemní Velehrad*. Velehrad 1938, s. 52—69.

²¹ A.C. Stojanovi przypisano również tytuł „apostół jedności chrześcijan”. Por. B. Zlámal: *Antonín Cyril Stojan. Apoštol křesťanské jednoty*. Řím 1973, *passim*.

się, opasując Europę swoimi dwoma wielkimi gałęziami: zachodnią i wschodnią²². Ich dzieło łączy duchowym pomostem dwie tradycje: wschodnią, wywodzącą się z Konstantynopola, i zachodnią — z Rzymu, a te łączą się w jedną wielką tradycję Kościoła powszechnego, wszak „powstały w łonie jednego Kościoła, choć na kanwie różnych kultur i różnego podejścia do tych samych problemów” (SA 25).

W książce *Jednoczeni w różnorodności...* w rozdziale czwartym, zatytułowanym *Rola tradycji cyrylo-metodiańskiej w procesie pojednania Kościołów, kultur i narodów Europy*, zaprezentowano wkład Świętych Cyryla i Metodego w proces integracji Kościołów, kultur i narodów Europy. Święci Cyryl i Metody wnieśli niekwestionowany wkład w budowę Europy „nie tylko jako wspólnoty wiary chrześcijańskiej, ale także jako organizmu państwowego i kulturowego” (SA 27). Dlatego wielka rodzina ludów słowiańskich, świadoma znaczenia tradycji cyrylo-metodiańskiej, uznaje ich za ojców zarówno chrześcijaństwa, jak i kultury (SA 25). W integracji ekumenicznej i społecznej należy zwrócić uwagę na zjawisko dwubiegunowości, na które składa się Ewangelia oraz tradycja Wschodu i Zachodu, odgrywające znaczącą rolę w integracji Kościołów i narodów Europy — w jednoczeniu w różnorodności.

W rozdziale piątym, *Przenikanie tradycji cyrylo-metodiańskiej do życia Kościołów i wspólnot chrześcijańskich*, przeprowadzono analizę Apostolatu Świętych Cyryla i Metodego, wystąpień teologów podczas zjazdów welehradzkich, miejsca Zakonu Sióstr Świętych Cyryla i Metodego oraz Centrum Aletti (ośrodek religijno-kulturalno-artystyczny, służący propagowaniu idei zjednoczeniowych). Celem analizy jest przybliżenie Czytelnikowi wagi procesu ekumenicznego — jedności Kościoła katolickiego z Kościołami i wspólnotami chrześcijańskimi. Jedność ta ma swe korzenie: chrześcijan łączy wszak chrzest i wiara, dzięki czemu wszyscy chrześcijanie są członkami jednego Kościoła Chrystusowego. Podjęcie działalności zjednoczeniowej przez teologów welehradzkich — w kontekście soborowego dekretu o ekumenizmie, który „zachęca wszystkich wiernych Kościoła katolickiego, by rozpoznając znaki czasu, pilnie uczestniczyli w dziele ekumenicznym” (DE 4) — pozwala określić ich mianem prekursorów ekumenizmu, a Welehrad — sercem pojednania chrześcijan, które wywiera wpływ na funkcjonowanie „dwóch płuc — Wschodu i Zachodu”.

Nawiązując do ruchu ekumenicznego w Republice Czeskiej, w ostatnim, szóstym, rozdziale przedstawiono elementy recepcji tra-

²² Jan Paweł II: *Przemówienie wygłoszone na zakończenie Nadzwyczajnego Zgromadzenia Synodu Biskupów na temat Europy*. W: *Co Jan Paweł II mówi...*, s. 175—176.

dycji cyrylo-metodiańskiej w ekumenizmie, recepcji, na którą składa się proces wymiany dóbr duchowych pomiędzy chrześcijanami, obejmujący wszystkie wymiary ich życia: problemy duszpasterskie, liturgię, doktrynę (teologię), tradycję i działanie. Omawiany proces recepcji będzie dotyczył wiary, nauczania, życia Kościołów i wspólnot eklezjalnych oraz ich relacji do innych denominacji. Początek temu procesowi dały pierwsze organizacje ekumeniczne, a kontynuację stanowiły wypowiedzi papieży, welehradzkie zjazdy zjednoczeniowe, okres przygotowawczy do Soboru Watykańskiego II, następnie obrady soborowe i ich dokumenty końcowe oraz cały okres posoborowy. Recepcja tradycji cyrylo-metodiańskiej w ekumenizmie jest procesem, który zmierza do urzeczywistniania pełni katolickości, co w konsekwencji prowadzi do pojednania chrześcijan.

Proces zjednoczenia Kościołów, kultur i narodów w Europie zależy od jedności duchowej, polegającej przede wszystkim na uświadomieniu sobie przez mieszkańców Starego Kontynentu, jaką rolę odgrywa aksjologia, czyli wartości chrześcijańskie, i kultura, oparte na tradycji Zachodu i Wschodu, reprezentowane przez Świętych Benedykta, Cyryla i Metodego. Jan Paweł II podczas uroczystości milenijnych w Gnieźnie, z okazji 1 000. rocznicy śmierci św. Wojciecha powiedział: „Do prawdziwego zjednoczenia kontynentu europejskiego droga jest jeszcze daleka. Nie będzie jedności Europy, dopóki nie będzie ona wspólnotą ducha. Ten najgłębszy fundament jedności przyniosło Europie i przez wieki go umacniało chrześcijaństwo, ze swoją Ewangelią, ze swoim rozumieniem człowieka i wkładem w rozwój dziejów ludów i narodów. Nie jest to zawłaszczanie historii. Jest bowiem historia Europy wielką rzeką, do której wpadają rozliczne dopływy i strumienie, a różnorodność tworzących ją tradycji i kultur jest jej wielkim bogactwem. Zrąb tożsamości europejskiej jest zbudowany na chrześcijaństwie. A obecny brak jej duchowej jedności wynika głównie z kryzysu tej chrześcijańskiej samoświadomości”²³.

Książka *Jednoczeni w różnorodności. Tradycja cyrylo-metodiańska jako paradygmat procesu pojednania Kościołów, kultur i narodów* podejmuje ważny problem jedności Kościołów, kultur i narodów europejskich w kontekście tradycji cyrylo-metodiańskiej, kultywowanej przez narody słowiańskie. Dzięki takiemu ujęciu tematyki autor zamierza wykazać, że dążenie do jedności duchowo-kulturowej jest możliwe dzięki ekumenicznemu zaangażowaniu wszystkich chrześcijan. Znaczący wpływ na „budowanie mostów” pomiędzy wyznaw-

²³ Jan Paweł II: *Homilia w czasie mszy świętej odprawionej na placu przed katedrą* [Gniezno, 3 czerwca 1997]..., s. 911.

cami Chrystusa mają pontyfikaty Jana XXIII, Pawła VI oraz Jana Pawła II, które wniosły nowe myślenie ekumeniczne, a zarazem stały się trwałym fundamentem procesu integracji narodów i kultur Europy.

Realizowanie idei cyrylo-metodiańskiej, poczynwszy od dzieła Świętych Cyryla i Metodego, przez Welehrad i dzieło welehradzkich zjazdów, a następnie Sobór Watykański II oraz przesłanie cyrylo-metodiańskie, jakie w swym pontyfikacie głosił Jan Paweł II, to ekumeniczne dzieło Ducha Świętego, który budzi w świadomości chrześcijan Wschodu i Zachodu wizję „pojednania w różnorodności” — ekumenii Kościołów, kultur i narodów. Ta wizja jest zadaniem i obowiązkiem wyznawców Chrystusa, którzy winni być kreatorami ekumenii w Kościele Chrystusowym, a tym samym w społeczeństwie.

Od czasu Soboru Watykańskiego II Kościół katolicki wszedł *nieodwołalnie* na drogę ekumenicznych poszukiwań, wsłuchując się w głos Ducha Pańskiego, który uczy go uważnie odczytywać „znaki czasu”. Doświadczenia, które przeżył w tych latach i które nadal są jego udziałem, pozwalają mu jeszcze głębiej zrozumieć własną tożsamość i swoją misję w dziejach¹.

Rozdział I

Morawy kolebką tradycji cyrylo-metodiańskiej

Europa Środkowo-Wschodnia² to region obejmujący tereny zajmowane przez Czechy, Morawy, Słowację, Polskę i Węgry. Nadal jednak trudności sprawia zdefiniowanie tego terminu. Nie może on odnosić się wyłącznie do ustanowionych granic państwowych, lecz obejmować musi realia społeczne, kulturowe i religijne regionu. Jeżeli przyjmiemy, że jest to obszar pomiędzy wschodnią a zachodnią częścią Starego Kontynentu, dotykamy istotnego zagadnienia, na przykład przenikania kultur, niekiedy mozaiki wyznań pozostającej pod wpływem chrześcijaństwa rzymskiego i bizantyjskiego. Niezależnie od przyjętych kryteriów, w określeniu tej części Europy, szczególnie ziem zamieszkałych przez Słowian, części, która w swej historii nie była terytorium zamkniętym ani izolowanym od wpływów kultur Wschodu i Zachodu, a cały kontynent narodził się ze spotkania rozmaitych kultur z orędziem chrześcijańskim, Welehrad na Morawach stanowi miejsce, które odegrało szczególną rolę

¹ Cytat z: Jan Paweł II: UUS, 3. AAS 1995, vol. 71; OsRomPol 1995, nr 16.

² Nazwa „Europa Wschodnia” oznacza kraje, które nie należą ani do Zachodu, ani do Wschodu, stanowią strefę środkową. Por. O. Halecki: *Bordelands of Western Civilization. A History of East Central Europe*. New York 1952, *passim*.

w procesie scalania i budowania duchowej jedności Europy. Jest on symbolicznym miejscem spotkania Wschodu i Zachodu. Brama Morawska³ dla mieszkańców Europy Środkowej stała się drogą, po której Chrystus wchodził do wielkiej rodziny ludzkiej. „Oto stoję u drzwi i kołaczę” (Ap 3, 20) — mówi Chrystus. Te drzwi szeroko otworzyli dla Chrystusa między innymi Cyryl i Metody, aby ewangelizowane przez nich narody mogły w języku rodzimym zarówno przez modlitwę, jak i podczas sprawowanej liturgii wielbić Chrystusa.

Bez wskazania wkładu Świętych Kościoła, patronów Europy, Benedykta, Cyryla i Metodego nie sposób w pełni zrozumieć dziejów Starego Kontynentu, ocenić wielkiego duchowego dziedzictwa, jego mieszkańców i uznać symboli, które to dziedzictwo wyraża, oraz zrozumieć sensu i celu drogi pojednania chrześcijan.

Dzieje Moraw związane są z historią zarówno Czech, Słowacji, Węgier, jak i Polski, ponieważ wiele cech wspólnych łączy te narody. Do najważniejszych z nich zaliczyć można między innymi: pewną „młodość cywilizacyjną”, około bowiem X stulecia region ten wkroczył w obszar średniowiecznej kultury europejskiej, na którą znaczny wpływ wywarła: chrystianizacja; rolniczy charakter regionu; rozwój instytucji wyprzedzający realia społeczno-gospodarcze, co w konsekwencji doprowadziło do dystansu między wykształconymi elitami a resztą społeczeństwa; problemy narodowościowe, spowodowane obecnością na tym terenie znacznej liczby grup etnicznych, wywierających wpływ na społeczeństwo. Każda z wymienionych cech z różną intensywnością wpływała na rozwój poszczególnych narodów⁴.

Punktem centralnym, w którym znajdują się chrześcijańskie korzenie krajów Europy Środkowo-Wschodniej, jest Welehrad, miejscowość położona w sercu Europy, niedaleko Uherského Hradišta, głównego miasta regionu. Znaczenie Welehradu wynika z uświęce-

³ W katechezie wygłoszonej 24 maja 1995 roku podczas audyencji generalnej po pielgrzymce do Czech i Polski Jan Paweł II przypisał Bramie Morawskiej wielkie historyczne znaczenie w ewangelizacji Europy Środkowej, stwierdzając, że sama nazwa „Brama Morawska” jest bardzo sugestywna. Przypomina nam przede wszystkim o Chrystusie, o którym Ewangelia mówi, że jest bramą owiec (por. J 1, 7). Jednocześnie wskazuje na pewną rzeczywistość historyczną i geograficzną. „Rozległe równiny Moraw stanowiły istotnie geograficznie dogodny teren, ażeby po nich mogła się poruszać ludzka cywilizacja od południa do północy”. Por. *Katecheza Ojca Świętego wygłoszona 24 maja 1995 roku podczas audyencji generalnej w Watykanie*. OsRomPol 1995, nr 7, s. 12.

⁴ F. Braudel: *Morze Śródziemne i świat śródziemnomorski w epoce Filipa II*. T. 2. Gdańsk 1975, s. 392 i nast.

nia tego miejsca. Welehrad znaczy „wielkie ufortyfikowane miasto”. Jest on identyfikowany ze starą stolicą Wielkich Moraw, która w IX wieku, pod rządami księcia Roścysława, była centrum ewangelizacji Słowian dzięki działalności Świętych Cyryla i Metodego; stanowiła zatem punkt, z którego wiara promieniowała na cały świat słowiański. Przez stulecia historycy starali się dać odpowiedź na pytanie: czy dzisiejszy Welehrad strzeże spuścizny swego pierwszego biskupa — św. Metodego? Jedynie tradycja daje odpowiedź, że Welehrad jest ściśle związany ze Świętymi Braćmi z Tesalonik. Tradycja ta nigdy nie została przerwana. Nad miejscowością góruje barokowa świątynia pod wezwaniem Wniebowzięcia Panny Maryi (wraz z przylegającym kompleksem klasztornym), do której na uroczystości Świętych Cyryla i Metodego, obchodzone w dniach 4 i 5 lipca, zjeżdża tysiące pielgrzymów. Welehrad, który stał się ośrodkiem pobożności chrześcijan, różni się od innych sanktuariów chrześcijańskich tym, że nie posiada cudownego obrazu czy figury. Jego duchowy charakter związany jest z chrystianizacją tych terenów przez Apostołów Słowian⁵, którzy nie tylko ewangelizowali, lecz także kształtowali język, piśmiennictwo i kulturę narodów słowiańskich. Dzieło, jakiego dokonali Cyryl i Metody, pozwoliło nadać Welehradowi nazwę „Morawskie Betlejem”, z którego rozchodzą się promienie światła rozjaśniające drogi do poznania wartości chrześcijańskich. Sanktuarium w Welehradzie stało się centrum ruchu odnowy życia religijnego, a także silnego ruchu wspólnotowego Wschodu i Zachodu⁶.

W 1928 roku papież Pius XI ogłosił welehradzką świątynię bazyliką mniejszą. Jan Paweł II 31 grudnia 1980 roku ogłosił Świętych Cyryla i Metodego patronami Europy, czczonymi jako ojcowie tradycji ludów słowiańskich, których złożone dzieło apostołskie i misyjne, „rozważane w dzisiejszych czasach z perspektywy jedenastu wieków z różnych punktów widzenia, okazuje się [...] pełne nadzwyczajnej płodności, a także wyjątkowego znaczenia teologicznego, kulturalnego i ekumenicznego”⁷. Wyjątkowość Welehradu jako miejsca pielgrzymkowego papież podkreślił przekazaniem bazylice w roku 1985, z okazji 1 100. rocznicy śmierci św. Metodego, złotej róży. Osobiście

⁵ A. Naumow: *Pasterze wiernych Słowian: Święci Cyryl i Metody*. Kraków 1985, s. 9—10.

⁶ Por. M. Gordillo: *Velehrad e i suoi congressi unionistici (1907—1957)*. „La Civiltà Cattolica” 1957, vol. 2, s. 570—573; M. Pojsl: *Velehradská tradice na Velehradě. Stavební památky bývalého cisterciáckého kláštera*. Brno 1990, s. 9—21.

⁷ Jan Paweł II: *Homilia wygłoszona w dniu 14 lutego 1981 roku podczas mszy św. w Bazylice św. Klemensa w Rzymie*. W: *Co Jan Paweł II mówi o zjednoczeniu Europy*. Oprac. P. Dyrda. Tłum. E. Rogowiec. Kraków 2003, s. 36.

Jan Paweł II oddał pokłon Apostołom Słowian, przybywając do Welehradu w 1990 roku.

Geneza chrześcijaństwa na Morawach

W starożytności tereny Europy Środkowo-Wschodniej zamieszkiwały ludy kultury łużyckiej (w latach 1400—1300 p.n.e.) i celtyckiej (przełom IV i III w p.n.e.). Badania archeologiczne wykazały, że kultura łużycka odegrała niewątpliwie wpływ na kształtowanie się kultury słowiańskiej.

Od pierwszego dziesięciolecia po narodzeniu Chrystusa silny wpływ na tereny zajmowane przez dzisiejsze Morawy, a zwłaszcza Słowację, wywarło Cesarstwo Rzymskie, dla którego stanowiły one granicę. Z tego właśnie powodu wojska rzymskie stacjonowały między innymi w: Windobonie (obecnie Wiedeń), Carnutum (obecnie Petronell koło Bratysławy) i Aquincum (obecnie Budapeszt). Ziemię tę zamieszkały germańskie plemiona Markomanów i Kwadów, które wskutek nacisków politycznych i militarnych cesarza rzymskiego stały się z potencjalnych wrogów jego sojusznikami. W taki sposób powstały na ziemiach słowackich królestwa Wanniovo (z centrum w Powazie) i Pomorowie, istniejące w latach 21—50 po Chrystusie⁸. Podczas wyprawy wojennej Marka Aureliusza, w latach 166—180, skierowanej przeciwko niepodporządkowanym Rzymowi barbarzyńcom, zamieszkującym tereny dzisiejszej Słowacji, wojska cesarskie dziwnym trafem uniknęły klęski, od której uratował je „cudowny deszcz”. Chrześcijańscy pisarze rzymscy określają go mianem „modlitw chrześcijańskich legionistów”. Ten historyczny fakt potwierdza, że zbrojna wyprawa wojsk cesarskich w ten region Europy Środkowo-Wschodniej zapoczątkowała obecność chrześcijan na tychże terenach. Zetknięcie się Słowian z Cesarstwem Rzymskim doprowadziło do podziału na: Słowian Wschodnich (późniejsza Ruś), Słowian Zachodnich (Czesi, Morawianie, Słowacy, Ślązacy i Polacy) oraz Słowian Południowych⁹.

⁸ Por. M. Durica: *Dejiny slovenska a slovakov*. Bratislava 1996, s. 5.

⁹ Por. M. Lacko: *Počiatky slovenských dejín a obdobie veľkomoravskej ríše*. V: *Slovensko v retrospektive dejín*. Zborník materialov z 1. Vedecko-Naučného Seminára o Slovensku. Zürich, 31 X—2 XI 1975. Lausanne 1976, s. 15; D. Třeštík: *Anläufe zur Gestaltung des slawischen Reiches: Großmähren*. In: *Europas mitte um 1000*.

W V wieku zbrojne oddziały z Moraw wzięły udział w wyprawie Attyli, króla Hunów, przeciwko Cesarstwu Rzymskiemu. Karol Wielki po zwycięstwie nad Awarami podporządkował sobie tereny należące do Morawian i Słowaków, dzięki czemu ta część narodów Europy Środkowo-Wschodniej po raz drugi zetknęła się z chrześcijaństwem¹⁰. Jednak na tych terenach, na których trwały walki i spory, chrystianizm nie zdołał się zakorzenić w sposób trwały, doszło nawet do całkowitego zaniku życia Kościoła.

Przełom VI i VII wieku przyniósł napływ mnichów iroszkockich (celtyckich) na kontynent europejski, którzy doświadczenie misyjne zdobyli na Wyspach Brytyjskich — w Szkocji i w Anglii¹¹. Początek misji europejskiej datuje się na rok 590, kiedy to przybył do Burgundii Kolumban z Bangor. W VIII stuleciu chrześcijaństwo w Europie stanęło w obliczu zagrożeń: Arabów i niesionego przez nich islamu — z południa, oraz plemion Sasów — z północy. Taka sytuacja zagrażała Państwu Franków i Państwu Kościelnemu. Dzięki działalności misjonarzy iroszkockich św. Bonifacego-Winfryda i św. Wilibroda Państwo Kościelne pozostało nienaruszone. Pierwszy z nich w latach 723—754 dokonał chrystianizacji ziem na wschód od Renu, a drugi w tym samym czasie prowadził ewangelizację wśród Fryzów nad Morzem Północnym. Około 796 roku arcybiskupstwo Salzburga rozpoczęło misyjną działalność wśród plemion słowiańskich¹². Poza tym historia nie odnotowała innych imion misjonarzy, którzy gotowi byli iść do pogan, by przekonywać ich słowem i przykładem do głoszonej wiary. Pogaństwo europejskiego Wschodu nie było łatwe do wyrugowania, a poganie okazali się oporni wobec nauki chrześcijańskiej; to bowiem wiązało się z ogromną przemianą całego systemu wierzeń i wartości, jakim hołdowali od wieków¹³. Jedną z przyczyn niepowo-

(*Beiträge zur Geschichte, Kunst und Archäologie*). Bd. 1. Hrsg. A. Wiczorek, H.M. Hinz. Stuttgart 2000, s. 298—303.

¹⁰ L.A. Tyszkiewicz: *Problem zależności Słowian od Awarów w VI—VII wieku*. „Balcanica Posnaniensia” 1989, T. 4, *passim*.

¹¹ Misjonarze iroszkoccy pochodzili z Wysp Brytyjskich, a ich geneza rozpoczyna się od św. Patryka, który dokonał w latach 432—461 chrystianizacji Irlandii. Następnie pojawiły się na tych terenach liczne klasztory, które stawały się centrami kultury. Mnisi z owych klasztorów podejmowali podróże misyjne — tzw. *peregrinari pro Christo*, wzorowane na przykładzie życia mnichów Egiptu i Syrii. Ponieważ w Irlandii nie było pustyń, mnisi pragnący żyć zgodnie z zasadami radykalizmu ewangelicznego udawali się za morze. Por. E. Derdziuk: *Mnisi iroszkoccy. Św. Kolumban Młodszy — ewangelizacja Europy*. Lublin 1997, s. 43—44.

¹² Por. B. Kumor: *Historia Kościoła*. T. 2. Lublin 1973, s. 27—32.

¹³ Problematyka konfrontacji pogaństwa z chrześcijaństwem u ludów słowiańskich została przedstawiona w: H. Łowmiański: *Religia Słowian i jej upadek (w. VI—XII)*. Cz. 3. Warszawa 1979, *passim*.

dzenia ewangelizacyjnego misjonarzy irlandzko-szkockich i niemieckich na tym terenie stanowiła bariera językowa. Ostateczne przyjęcie chrześcijaństwa przez narody słowiańskie datuje się na IX stulecie.

Największe zasługi w procesie ewangelizacji tych terenów przypadają misyjnej działalności dwóch wielkich świętych, apostołów Słowian, rodzonych braci z greckich Tesalonik — miasta, w którym działał św. Paweł — Konstantyna/Cyryla, „który przez umysł i cnoty wysoko w górę niczym orzeł wzlatywał na skrzydłach ducha”¹⁴, i Metodego, który „mądrością rozkwitał [...], gdy mówił, jako Salomon się jawił, wspaniale przypowieści głosił, rady, wyroki i sądy wydawał z głębi serca swego”¹⁵. Dwaj mistrzowie, synowie Wschodu, wedle ojczyzny — Bizantyjczycy, z pochodzenia — Grecy, wedle otrzymanej misji — Rzymianie, z owoców apostołowania — Słowianie, „stali się wszystkim dla wszystkich, aby wszystkich pozyskać dla jedności Kościoła powszechnego”¹⁶. Ich misja osiągnęła ponadczasowy sukces, choć towarzyszyły jej niedostatek, wrogość i prześladowania. Takie wartości, jak: głęboka wiara, zasób energii, zaangażowanie, rozważa, gorliwość i miłość, były konieczne do niesienia przyszłym wierzącym światła wiary. Szczere braterstwo w zbliżaniu się do innych ludów, a także gotowość do poznania ludów słowiańskich i wyjścia naprzeciw ich oczekiwaniom spowodowały, że za ich pośrednictwem „czy to bezpośrednio, czy też za pośrednictwem ich uczniów, przybyły do narodów słowiańskich wiara chrześcijańska i kultura”¹⁷. Dali oni początek nie tylko kulturze, ale i nauce oraz szerokim kontaktom Wschodu z Zachodem, wpisując się w działalność duchową i kulturę wielu ludów i narodów europejskich.

¹⁴ *Mowa pochwalna na cześć Świętych Cyryla i Metodego*. W: *Cyryl i Metody. Apostołowie i Nauczyciele Słowian. Studia i dokumenty*. Red. J.S. Gajek, L. Górka. Cz. 2. Lublin 1991, s. 73.

¹⁵ Nazwa wielkiej grupy etnicznej — „Słowianie”, pochodzi od rzeczownika „słowo”, co oznacza „mówiących”, natomiast nazwa „Niemcy” wywodzi się od przymiotnika „niemy”, czyli „niemowa”. Por. I. Panic: *Zachodniosłowiańska nazwa „Niemcy” w świetle źródeł średniowiecznych*. Katowice 2007, s. 18—19; także: *Mowa pochwalna na cześć Świętych Cyryla i Metodego...*, s. 73—74; G. Devoto, G.C. Oli: *Nuovo vocabolario illustrato della lingua italiana*. Vol. 2. Milano 1987, s. 2934.

¹⁶ Pius XI: *List „Quod Sanctum. Cyrillum” (13 II 1927) do biskupów Królestwa Serbsko-Chorwacko-Słoweńskiego i Republiki Czechosłowackiej z okazji 1100-lecia narodzin św. Cyryla*. AAS 1927, vol. 19, s. 93—96. Cyt. za: *Cyryl i Metody. Apostołowie i Nauczyciele...*, cz. 2, s. 119.

¹⁷ Jan XXIII: *List apostolski „Magnifici eventus” (11 maja 1963 r.) do biskupów i narodów słowiańskich, którzy zachowują pokój i jedność ze Stolicą Apostolską, z okazji jedenastu wieków od przybycia św. Cyryla i Metodego na Wielkie Morawy*. AAS 1963, vol. 55, s. 434—439. Cyt. za: *Cyryl i Metody. Apostołowie i Nauczyciele...*, cz. 2, s. 126.

Ich przybycie do Państwa Wielkomorawskiego poprzedzone było historycznymi zawirowaniami. W tym okresie Morawy nie należały do żadnej diecezji i nie miały nawet biskupa misyjnego, ale arcybiskupstwo salzburskie rościło sobie prawo do tych terenów. Dla arcybiskupstwa przybycie Cyryla i Metodego na Wielkie Morawy mogło oznaczać niebezpieczeństwo utraty tych ziem¹⁸.

Przybycie Konstantyna/Cyryla i Metodego na Morawy

Mieszkańcy Moraw — Morawianie¹⁹, już około roku 830 tworzyli jednolite państwo — Wielkie Morawy, obejmujące Morawy, Słowację i ziemie nad Dunajem, aż do jeziora Błotnego (obecnie Balaton), wokół którego zamieszkiwali Słowianie Panońscy. Na czele Wielkich Moraw stał Mojmir, który w roku 833 dobrowolnie przyjął zwierzchnictwo królów frankońskich, rządzących wschodnią częścią monarchii Karola Wielkiego, oraz zwierzchnictwo niemieckie²⁰. Wskutek tych zależności została chrześcijaństwu otwarta droga na Morawy. Zadanie prowadzenia misji na obszarze Europy Wschodniej otrzymali biskupi z pogranicza diecezji bawarskich, a jurysdykcję sprawował arcybiskup Passawy²¹.

Po śmierci Mojmira (846 rok) tron morawski, za przyczyną Ludwika Niemieckiego, króla wschodnich Franków, zajął jego bratanek Rościsław. Będąc chrześcijaninem, a chcąc się uniezależnić od Ludwika Niemieckiego, zwrócił się z prośbą do papieża Mikołaja I o przysłanie na Morawy misjonarzy²². Papież początkowo wahał się, czy udzielić pozytywnej odpowiedzi, z powodu podważenia kompetencji biskupów bawarskich, jak i z powodu braku misjonarzy posługujących

¹⁸ Por. F. Zagiba: *Das Geistesleben der Slaven im frühen Mittelalter*. Wien—Köln—Graz 1971, *passim*.

¹⁹ Nazwa „Morawianie” wywodzi się od nazwy rzeki Morawy, która przepływa przez środek kraju. W rozwoju politycznym Morawianie wyprzedzili Czechów i przejęli przywództwo polityczne na tych terytoriach. Morawianie należeli do tej samej grupy językowej co Czesi i Słowacy i wspólnie tworzyli jeden naród, różniący się dialektami. Por. B. Zlámal: *Příručka českých církevních dějin*. Díl 1. Olomouc 1970, s. 31; J. Keller: *Katolicyzm wczesnośredniowieczny*. Warszawa 1973, s. 213 i nast.

²⁰ B. Zlámal: *Příručka českých církevních dějin...*, s. 32.

²¹ B. Zlámal: *Svatí Cyril a Metoděj*. Řím 1985, s. 33.

²² B. Zlámal: *Příručka českých církevních dějin...*, s. 37.

się językiem słowiańskim. W tej sytuacji władca Moraw w roku 862 wysłał poselstwo do cesarza bizantyjskiego Michała III²³. W petycji Rościsław tak motywuje swą prośbę: „[...] dla ludzi naszych, którzy wyrzekli się pogaństwa i trzymają się prawa chrześcijańskiego, nie mamy nauczyciela takiego, który by w [naszym] własnym języku prawdziwą wiarę chrześcijańską wykładał, aby się i inne kraje, widząc to, do nas upodobniły. Poślij nam więc, władco, biskupa i nauczyciela takiego, od was bowiem zawsze się na wszystkie kraje dobre prawa rozchodzą”²⁴.

Cesarz zaakceptował prośbę, bo odpowiadała ona również jego wizji rozszerzenia wpływu Kościoła wschodniego na tę część Europy, którą dotychczas uważano za sferę wpływu Kościoła zachodniego. Po szerokiej konsultacji ze swymi doradcami wysłał na Morawy „dar lepszy i cenniejszy od wszelkiego złota i srebra, i drogich kamieni, i bogactw przemijających”²⁵: Konstantyna/Cyryla — „męża, czcigodnego i prawowiernego, uczonego bardzo i filozofa”²⁶, który „przyswoił sobie gruntownie u sławnych nauczycieli w Konstantynopolu nauki wzniosłe i głębokie”²⁷, oraz „jego młodszego brata diakona Metodego — solunianów biegle mówiących, tak jak ich rodacy, po słowiańsku”²⁸. Bracia wywodzili się z dzisiejszych Salonik, położonych na pograniczu Słowiańszczyzny (stąd słowiańska nazwa miasta — Sołuń), które wówczas (czyli w IX wieku), ze względu na swe geopolityczne położenie, były ważnym ośrodkiem życia społecznego, kulturowego i politycznego w Cesarstwie Bizantyjskim. Metody urodził się między 815 a 820 rokiem, Konstantyn zaś — w roku 827 lub 828. Bracia Soluńscy byli starannie przygotowani do pracy apostołskiej dzięki studiom, życiu monastycznemu i doświadczeniu w pracy misyjnej, którą prowadzili wśród Chazarów nad Morzem Czerwonym²⁹.

²³ Papież Hadrian II, następca Mikołaja I, wspomina o tym wydarzeniu w bulli *Gloria in excelsis Deo* z roku 868 lub 869. Por. Hadrian II: *List apostolski „Gloria in excelsis Deo” (rok 868—869) do książąt słowiańskich Rościslawa, Świętopełka i Kocela*. W: *Cyryl i Metody. Apostołowie i Nauczyciele...*, cz. 2, s. 90.

²⁴ *Żywot św. Konstantyna-Cyryla* (dalej: ŻK). W: T. Lehr-Spławiński: *Konstantyn i Metody. Zarys monograficzny z wyborem źródeł*. Warszawa 1967, XIV.

²⁵ Ibidem.

²⁶ Ibidem.

²⁷ Paweł VI: *List apostolski „Antiquae nobilitatis” do biskupów, kapłanów i wiernych Czechosłowacji z okazji 11 wieków od śmierci św. Cyryla, Apostoła jej narodów*. AAS 1969, vol. 61, s. 137—149. Cyt. za: *Cyryl i Metody. Apostołowie i Nauczyciele...*, cz. 2, s. 130.

²⁸ *Żywot św. Metodego* (dalej: ŻM). W: T. Lehr-Spławiński: *Konstantyn i Metody...*, V.

²⁹ Por. V. Bartůněk: *Solunští bratři*. Praha 1963, s. 26.

W 863 roku nie mieli wyższych święceń kapłańskich. Konstantyn był diakonem, Metody — mnichem. Konstantego/Cyryla od młodości cechowały „wyostrzona inteligencja, bardzo wczesnie wyostrożony charakter, powaga, dziewicza czystość mowy i obyczajów, żarliwe pragnienie mądrości zarówno w myśleniu, jak i działaniu”³⁰. Metody, przywdziewszy szaty mnisze, takie, jakie noszą święci ojcowie na górze Olimp w Bitynii, żył w odosobnieniu „w posłuszeństwie i pokorze, pełniąc gorliwie całą regułę mniszą, a do ksiąg się przykładając”³¹.

Przybycie Cyryla i Metodego w roku 863 spowodowało przełom w dziejach regionu. Ogromna rola obu misjonarzy polegała między innymi na tym, że wchodząc do Europy Środkowo-Wschodniej, „nadali kształt literackiej kulturze Słowian”³². Udali się na ziemię słowiańskie już po rozpoczęciu prac nad tłumaczeniem ksiąg liturgicznych i Pisma Świętego przy użyciu nowego alfabetu, zwanego głągolicą, którego autorem był Konstantyn/Cyryl. Stali się prekursorami języka staro-cerkiewno-słowiańskiego, zrozumiałego dla większości Słowian³³. Takie przedsięwzięcie wymagało wielkiego zaangażowania oraz wysiłku intelektualnego, wierności Bogu i ludziom. Najstarszym utworem poetyckim Słowian jest wstęp do słowiańskiego przekładu Ewangelii, zwany *Proglas św. ewangelii*³⁴. *Proglas...*, autorstwa Konstantyna/Cyryla, pierwszego poety słowiańskiego, „proklamuje wielkość Bożego daru słowa”³⁵, które jest skierowane do narodów

³⁰ Paweł VI: *List apostolski „Antiquae nobilitatis”...*, s. 129.

³¹ ŻM, III.

³² *List pasterski katolickich biskupów Jugosławii (11 października 1984 r.) z okazji 1100-lecia śmierci św. Metodego. „Święty Metody — Apostoł i Nauczyciel Słowian” (885—1985). W: Cyryl i Metody. Apostołowie i Nauczyciele...*, cz. 2, s. 261.

³³ W *Żywocie św. Konstantyna/Cyryla* znajdujemy zapis dysputy, którą prowadził w Wenecji z biskupami, kapłanami świeckimi i zakonnymi, niechętnymi używaniu języka słowiańskiego w liturgii. Na pytanie: „[...] człowiecze, powiedz nam, jak mogłeś teraz stworzyć dla Słowian pismo i uczysz go, czego nikt pierwiej nie wynalazł, ani apostołowie, ani papież rzymski, ani Grzegorz Teolog, ani Hieronim, ani Augustyn? My zaś wiemy tylko o trzech językach, którymi przystoi w piśmie Boga chwalić: hebrajskim, greckim i łacińskim” — Cyryl, broniąc języka słowiańskiego wprowadzonego do liturgii, odpowiada: „[...] czyż deszcz od Boga nie pada na wszystkich równo? A słońce, czyż nie tak samo na wszystkich świeci (Mt 5, 45). Czyż nie dychamy wszyscy powietrzem jednakowo? Jakżeż więc nie wstydzicie się uznawać tylko trzy języki, a wszystkim innym ludom i językom kazać być ślepymi i głuchymi?” Przytoczona wypowiedź filozofa zawiera szerokie uzasadnienie stosowania języka ojczystego w liturgii. Taka postawa jest zapowiedzią budowania jedności w różnorodności. Por. ŻK, XVI.

³⁴ Por. A. Naumov: *Pasterze wiernych Słowian...*, s. 35.

³⁵ F. Sławski: *Święci Cyryl i Metody — życie i dzieło. W: Cyryl i Metody. Apostołowie i Nauczyciele Słowian. Studia i dokumenty.* Red. J.S. Gajek, L. Górka. Cz. 1. Lublin 1991, s. 21.

słowiańskich w ich języku. Sławista Aleksander Naumov tak przetłumaczył *Proglas...* na język polski:

[...]
posłuchajcie wszyscy Słowianie,
[...]
słuchaj, narodzie słowiański cały,
słuchaj od Boga słowa, co idzie,
słowa, co karmi człowiecze dusze,
słowa, co wzmacnia serca, rozumy,
słowa, co Boga poznać pomaga³⁶.

Bracia Sołunscy szybko przetłumaczyli księgi liturgiczne zarówno rytu łacińskiego, jak i greckiego „własnymi literami”³⁷. Szybko też opracowali liturgię w języku słowiańskim, co dla kultury bizantyjskiej było zjawiskiem normalnym, natomiast dla Kościoła zachodniego stanowiło *novum*, ponieważ w tym Kościele liturgię sprawowano w języku łacińskim. Tak więc Słowianie już na początku swych dziejów obdarowani zostali najcenniejszym darem, dzięki któremu dołączyli do grupy najbardziej cywilizowanych narodów świata³⁸, a niesione przez Cyryla i Metodego „światło” Ewangelii spowodowało, że Słowianie przeszli „ze stanu dzikości do cywilizacji”³⁹. Misja Świętych Braci wskazuje, że można zespolić różne tradycje religijne, różne kultury w duchu jedności wiary i pojednania. Otrzymany dzięki nim dar słuchania Słowa Bożego w rodzinnym języku jest również przejawem szacunku do drugiego człowieka.

Trud, zapał i zaangażowanie Cyryla i Metodego sprawiły, że Morawianie bez przymusu, wręcz przeciwnie — z chęcią, przyjmowali zwiastowane Słowo Boże i stawali się chrześcijanami. Na pewno na każdym etapie swej drogi misyjnej Apostołowie Słowian spotykali się z wrogością, niezrozumieniem, prześladowaniami i nie zawsze przychylną oceną inności, jaką wniesli w zastaną rzeczywistość. Zdecy-

³⁶ Por. A. Naumov: *Pasterze wiernych Słowian...*, s. 35.

³⁷ ŻK, XV.

³⁸ Jan Paweł II: *Pierwszy list pasterski do biskupów i ordynariuszy czeskich* (2 grudnia 1984 r.) z okazji jubileuszu św. Metodego. W: *Cyryl i Metody. Apostołowie i Nauczyciele...*, cz. 2, s. 244.

³⁹ Leon XIII: *Encyklika „Grande munus”*, skierowana w dniu 30 września 1880 roku do patriarchów, prymasów, arcybiskupów i biskupów świata katolickiego łaskę i wspólnotę ze Stolicą Apostolską utrzymujących, dotycząca czci Apostołów Słowiańszczyzny — Świętych Cyryla i Metodego. AAS 1880, vol. 13, s. 145—153. Tekst polski: *Encyklika Ojca św. Leona XIII z dnia 30 IX 1880 r. dotycząca czci Apostołów Słowiańszczyzny*. Wyd. A. Kantecki. Poznań 1880, s. 1—31.

dowaną wrogość okazywał kler frankoński, który przybył na Morawy wcześniej niż Bracia Soluńscy i uważał, że terytorium to należy do jego jurysdykcji kościelnej. Wobec oskarżeń Cyryla i Metodego o herezję udali się w celu wytłumaczenia się przed papieżem do Rzymu, gdzie przybyli na Boże Narodzenie 867 roku⁴⁰. Po drodze zatrzymali się w Wenecji, gdzie spotkali się ze zwolennikami tzw. herezji trójjęzycznej, którzy reprezentowali stanowisko, że tylko w trzech językach: po hebrajsku, grecku i łacinie, można godnie wielbić Boga. Przeciw tej zasadzie Bracia z Tesalonik zdecydowanie zaoponowali. W Rzymie zostali przyjęci przez papieża Hadriana II, następcę Mikołaja I na Stolicy Piotrowej, który wyszedł im naprzeciw, oddając w ten sposób cześć szczątkom, które przynieśli z sobą Bracia, uważając je za relikwie, św. Klemensa — papieża rzymskiego, męczennika wygnanego przez cesarza Trojana i zmarłego na Krymie w II wieku. Pochowano je w bazylice rzymskiej San Clemente, którą „na miejscu ojcowskiego domu niezwykłego męczennika świętego za czasów Konstantyna zbudowano”⁴¹.

W drugiej połowie I tysiąclecia pogranicze wschodniej i zachodniej części Cesarstwa Rzymskiego również zamieszkiwali Słowianie, między którymi panowało napięcie. Hadrian II przeczuwał, że ludy słowiańskie mogą odegrać w niedalekiej przyszłości rolę pomostu, dzięki któremu możliwe będzie zachowanie jedności chrześcijan z obu części Cesarstwa.

W Rzymie liturgia słowiańska miała wielu przeciwników, którzy „odrzucał księgi słowiańskie, mówiąc, że nie godzi się żadnemu narodowi mieć własnego pisma prócz Żydów, Greków i łacinników zgodnie z napisem, który Piłat umieścił na krzyżu pańskim”⁴². Papież przyjął uroczyste Cyryla i Metodego, ze zrozumieniem, a oponentów „wyklął [...], nazwawszy pilacjanami i trójjęzycznymi”⁴³. Wysłuchawszy uzasadnienia powodów używania języka słowiańskiego w sprawowaniu obrzędów świętych przez Braci, zrozumiał wielkie znaczenie ich nadzwyczajnej misji, zaaprobował ich pracę apostolską na Wielkich Morawach, jak również potwierdził słowiańskie księgi liturgiczne, które wraz z Pismem Świętym zostały uroczyste złożone na ołtarzu w kościele Matki Boskiej Większej (obecnie Santa Maria

⁴⁰ Jan Paweł II: *List apostolski „Convenistis” (19 marca 1985 r.) do całego kleru Czechosłowacji z okazji obchodów tysiąc setnej rocznicy śmierci św. Metodego*. OsRomPol 1985, nr 6, s. 7—8.

⁴¹ Leon XIII: *Encyklika „Grande munus”*..., s. 108.

⁴² ŻM, VI.

⁴³ Ibidem.

Maggiore), po czym odśpiewano nad nimi liturgię świętą⁴⁴. Liturgia w języku słowiańskim była sprawowana w bazylikach św. Piotra, św. Andrzeja i św. Pawła. Konstantyn/Cyryl i Metody złożyli wyznanie wiary katolickiej oraz przysięgę obligującą ich do wytrwania w wierze św. Piotra i rzymskich papieży⁴⁵.

Papieska aprobata ich działalności misyjnej stała się dla nich podporą w dalszych działaniach. Dzięki temu zamysł Świętych Braci, poparty misyjną odwagą ubogacenia starej kultury słowiańskiej przez samodzielny Kościół wśród Słowian, w łączności z Bizancjum (z którego pochodzili), z Rzymem (któremu administracyjnie podlegali Słowianie)⁴⁶, aby pokazać potrzebę ludzi i narodów, głosić i zapisywać za pomocą znaków graficznych słowo Boże w zrozumiałym dla nich języku oraz umacniać jedność opartą na tej samej Ewangelii, mógł się ziścić.

Pobyty Apostołów Słowian w Rzymie trwał kilka miesięcy. Tymczasem 14 lutego 869 roku zmarł Cyryl, złożwszy przed śmiercią śluby zakonne. Słowa testamentu wypowiedziane przezeń do swego brata, który tymczasem został wyświęcony na biskupa: „[...] oto, bracie, byliśmy parą w zaprzęgu, jedną bruzdę ciągnąc, a teraz ja padam u zagrody, dnia swego dokonawszy. Ty zaś bardzo lubisz Górę [Olimp], przecież nie porzucaj dla tej góry nauczania naszego, bo przez nie możesz jeszcze lepiej osiągnąć zbawienie”⁴⁷ — były prośbą o kontynuowanie misji apostolskiej na Morawach mimo zamiłowania Metodęgo do życia kontemplacyjnego.

Uznaniem zasług Cyryla była organizacja jego pogrzebu na koszt publiczny, „z nadzwyczajną okazałością, z jaką papieże rzymscy chowani byli zwykli”, a doczesne szczątki Świętego, zgodnie z życzeniem ludu rzymskiego, złożone zostały w kościele pod wezwaniem św. Klemensa „obok popiołów tego papieża, które Cyryl przez tyle lat ze czcią przechowywał”. Obraz uroczystości pogrzebowych oddaje kult, jakim otaczali go rzymianie. Sama uroczystość przebiegająca „wśród uroczystego śpiewu psalmów — nie jakoby w żałobnym, ale w tryumfalnym raczej pochodzie” — potęgowała wrażenie, że „temu najświętobliwszemu mężowi lud rzymski niebieskiej chwały składał pierwociny”⁴⁸.

⁴⁴ Por. ŻK, XVII; także: B. Zlámal: *Přiručka českých církevních dějin...*, s. 76—77.

⁴⁵ Leon XIII: *Encyklika „Grande munus”...*

⁴⁶ *List pasterski do katolickich biskupów Jugosławii (11 października 1984 r.) z okazji 1100-lecia śmierci św. Metodęgo...*, s. 262.

⁴⁷ ŻM, VII.

⁴⁸ Leon XIII: *Encyklika „Grande munus”...*

Po wyświęceniu „na panońską arcybiskupią katedrę św. Andronika”⁴⁹ Metody wraz z uczniami i z listem papieskim *Gloria in excelsis Deo* został posłany do Panonii, na Morawy i do zachodniej Słowacji w celu kontynuowania misji ewangelizacyjnej. W liście tym, adresowanym do książąt słowiańskich Rościsława, Świętopelka i Kocela, papież Hadrian II wyraził aprobatę wcześniejszej działalności Cyryla i Metodego, podkreślając cnoty Metodego, jako „męża doskonałego rozumem i prawowiernego”⁵⁰. Papież poparł również używanie języka słowiańskiego w liturgii, zalecając, aby „przy mszy świętej czytać najpierw apostoła i Ewangelię po łacinie, a potem po słowiańsku”. Jednocześnie Hadrian II ostrzegł wszystkich, precyzując sankcje wobec tych, którzy wyrażą dezaprobatę postanowień⁵¹. Dotarcie na Morawy uniemożliwiła Metodemu wyprawa wojenna króla Ludwika Niemieckiego przeciw Rościsławowi. To wydarzenie zdecydowało o wybraniu przez Metodego innej drogi. Udał się do księcia słowiańskiego Kocela — do Dolnej Panonii, aby mu przedstawić projekt odnowienia starej metropolii panońskiej ze stolicą w Syrmii, metropolii, która znikła pod koniec VI stulecia⁵². Metody zaproponował księciu, aby jego terytorium miało przywilej używania języka słowiańskiego w liturgii oraz zostało włączone do diecezji panońskiej Moraw. Uzyskawszy poparcie księcia Kocela, udał się z powrotem do Rzymu, by plan ten przedstawić papieżowi. Papież przystał na prośbę Metodego i ponownie erygował diecezję panońską z siedzibą w Syrmii, a jednocześnie w 869 roku udzielił sakry biskupiej Metodemu, mianował go arcybiskupem panońsko-morawskim⁵³ oraz legatem papieskim dla wszystkich narodów słowiańskich. W drodze powrotnej biskupi niemieccy z Salzburga, Ratyzbony, Freising, Passawy i Säben, za aprobatą króla Ludwika Niemieckiego, zatrzymali Metodego, po czym dwa i pół roku więzili w Ellwangen w Szwabii. Powodem uwięzienia była decyzja papieża, który mianował Metodego metropolitą ziem słowiańskich. Biskupi niemieccy nie uznali decyzji papieża i podjęli starania zmierzające do likwidacji morawskiej autonomii kościelnej. Metody został postawiony przed sądem kościelnym, któremu przewodniczył biskup fryzyski w asyście biskupa ratyzbońskiego⁵⁴. Władzę na Morawach

⁴⁹ Mowa pochwalna na część świętych Cyryla i Metodego. ŻM, XII.

⁵⁰ Hadrian II: List apostolski „*Gloria in excelsis Deo*”..., s. 91.

⁵¹ Ibidem.

⁵² B. Zlámal: *Přiručka českých církevních dějin...*, s. 76—77.

⁵³ Por. B. Cywiński: *Ogniem próbowane. Z dziejów najnowszych Kościoła katolickiego w Europie Środkowo-Wschodniej*. T. 2: „...i was prześladować będą”. Warszawa 1994, s. 154.

⁵⁴ K. Gamber: „*Ecclesia Reginensis*”. *Studien zur Geschichte und Liturgie der*

sprawował wówczas Świętopełk, który nie miał możliwości wpływu na zmianę zaistniałej sytuacji. Arcybiskup był uwięziony do roku 874, kiedy to Morawianom, po kilku wojnach, udało się wyzwolić spod panowania niemieckiego. Wtedy zażądali od papieża, by wpłynął na uwolnienie z więzienia ich biskupa. Legat papieża Jana VIII bp Paweł z Ankony przybył w tej sprawie do Salzburga i przekazał arcybiskupowi pismo dotyczące Metodego. Interwencja papieża doprowadziła do uwolnienia Metodego, który udał się z powierzoną misją na Morawy. Ceną za wolność było doprowadzenie do kompromisu między papieżem i dworem cesarskim, kompromisu, który obejmował zakaz sprawowania liturgii w języku słowiańskim⁵⁵.

Po uwolnieniu Metodego z więzienia nastąpił okres intensywnej pracy ewangelizacyjnej na Morawach. Odmienna sytuacja panowała w Panonii, gdzie Niemcy zakazali Metodemu sprawowania jego biskupiej posługi, ponieważ po śmierci księcia Kocela (w 874 roku) w pełni podporządkowali sobie to terytorium⁵⁶. W roku 879 Metody został ponownie oskarżony o to, że pomimo zakazu nadal sprawował liturgię w języku słowiańskim oraz nauczał niezgodnie z nauką Kościoła. Tak poważne oskarżenia wymagały natychmiastowego wyjaśnienia. Dlatego papież Jan VIII ponownie wezwał Metodego do Rzymu⁵⁷. Spotkanie z Janem VIII zbiegło się z wydaniem przez papieża następujących ustaleń, które wprowadzono w życie:

1. Morawy — państwo Świętopełka — przeszły pod bezpośrednią jurysdykcję Stolicy Apostolskiej i stały się jej stałym lennem duchowym, zgodnie z ówczesną ideą o zwierzchności Stolicy Piotrowej. To poddaństwo duchowe oznaczało ochronę przed nadmiernymi roszczeniami ze strony Niemiec⁵⁸.

2. Metodego obdarzył godnością metropolity, a Morawy uznał za samodzielną prowincję kościelną⁵⁹.

3. Ponownie papież wydał zgodę na sprawowanie liturgii w języku słowiańskim, jednakże w tej kwestii, wiedząc o działalności na Morawach także misji łacińskiej, zdecydował się na kompromis,

Regensburger Kirche im Mittelalter. Regensburg 1979, s. 154—164.

⁵⁵ B. Zlámal: *Příručka českých církevních dějin...*, s. 88.

⁵⁶ Ibidem, s. 89.

⁵⁷ Por. Jan VIII: *List apostolski „Predicationis tuae”* (czerwiec—lipiec 879 r.) do arcybiskupa Panonii Metodego. W: *Cyryl i Metody. Apostołowie i Nauczyciele...*, cz. 2, s. 93.

⁵⁸ Zostało to wyrażone w pierwszej części bulli *Industriae tuae*. Por. Jan VIII: *List apostolski „Industriae tuae”* (czerwiec 880 r.) do Świętopełka, księcia Moraw. W: *Cyryl i Metody. Apostołowie i Nauczyciele...*, cz. 2, s. 94.

⁵⁹ O. Polách: *Církevně právní poměry ve středním Podunají od rozšíření křesťanství až do pádu Velké Moravy*. V: AAV 1948, vol. 19, s. 302.

udzielając zgody na celebrowanie liturgii zarówno w języku słowiańskim, jak i łacińskim. Z jednej strony Jan VIII dał przyzwolenie na sprawowanie liturgii w języku słowiańskim, a z drugiej — ustanowił nowe biskupstwo w Nitrze, na które powołał biskupa Wichinga, kapłana obrządku łacińskiego. Ponadto papież zalecił, aby podczas liturgii słowiańskiej Ewangelię czytać najpierw w języku łacińskim, a następnie w języku słowiańskim⁶⁰.

Kwestia siedziby metropolii św. Metodego łączy się z pytaniem: czy Metody rzeczywiście posiadał siedzibę biskupią? Historycy powszechnie przyjmują, że książęta w średniowieczu nie mieli stałych stolic⁶¹. Równoległe przenoszenie tej praktyki na zwyczaje kościelne wydaje się nieuzasadnione. Przepisy kościelne bowiem wymagały już wtedy stałych siedzib dla biskupów ordynariuszy. Święty Metody, podobnie jak św. Bonifacy w Niemczech, długo nie miał swej stolicy. Dopiero pod koniec życia wybrał Welehrad na siedzibę biskupstwa i tam między innymi ukończył tłumaczenia Pisma Świętego z języka greckiego na język słowiański.

Przed śmiercią arcybiskup Słowian Metody udał się w roku 881 lub 882 z wizytą do Konstantynopola, do patriarchy Focjusza. Po powrocie nie podjął żadnej działalności misyjnej; poświęcił się pracy translacyjnej — ukończył tłumaczenie ksiąg liturgicznych.

Metody zmarł 6 kwietnia 885 roku i został pochowany w kościele katedralnym w Welehradzie. Przed śmiercią wyznaczył swego następcę — Morawianina Gorazda⁶². W *Żywocie św. Metodego* zamieszczony jest opis śmierci i pogrzebu pierwszego arcybiskupa Słowian: „[...] na rękach kapłanów spoczął w Panu dnia szóstego miesiąca kwietnia, trzeciej indykcji, roku od stworzenia świata 6393. Uczniowie zaś jego, złożywszy radę i cześć należną mu oddawszy, odprawili nabożeństwo kościelne po łacinie, po grecku i po słowiańsku i pochowali go w kościele katedralnym. I przyłączył się do ojców swoich, patriarchów, proroków, apostołów, mistrzów, męczenników. Ludzie zaś, tłum niezliczony, zebrawszy się, odprowadzali go ze świecami, oplakując dobrego nauczyciela i pasterza, mężczyźni i kobiety, mali i wielcy, bogaci i ubodzy, wolni i niewolnicy, wdowy i sieroty, obcy i tuziemcy, chorzy i zdrowi, wszyscy [oplakiwali] tego, co był wszystkim dla wszystkich, aby pozyskać wszystkich”⁶³.

Po śmierci Metodego bp Wiching udał się do Rzymu, aby podważyć wybór Gorazda na następcę Metodego. Papież Jan IX poparł

⁶⁰ Por. Jan VIII: *List apostolski „Industriae tuae”...*, s. 96.

⁶¹ B. Zlámal: *Přítučka českých církevních dějin...*, s. 180.

⁶² Ibidem, s. 111.

⁶³ ŻM, XVII.

stanowisko biskupa i jego mianował biskupem morawskim oraz wyświęcił jeszcze jednego arcybiskupa i trzech biskupów. W ten właśnie sposób erygowana została prowincja kościelna, zwana Wielką Morawą, do której obok Moraw i Nitry prawdopodobnie weszli biskupi z Debrewy z terytorium obecnych Węgier oraz z Wiślicy z południowej Polski. Przetrwała ona zaledwie sto lat, do 907 roku, a do jej upadku przyczynił się syn księcia Świętopełka książę Mojmir II.

W X stuleciu zagrożeniem okazało się przybycie Węgrów, którzy przywędrowali znad górnego Donu pod wodzą Arpada. Fakt ten przyczynił się do upadku Państwa Wielkomorawskiego i Państwa Franków Wschodnich. Jeszcze w roku 902 Morawianie zwyciężyli Węgrów i tym samym obronili swe państwo, lecz pięć lat później, w 907 roku, w bitwie stoczonej we wschodniej części Panonii (w pobliżu obecnej Bratysławy) wojska morawskie zostały zwyciężone i Państwo Wielkomorawskie przestało istnieć⁶⁴. Jego upadek spowodował zniknięcie biskupstwa w Nitrze oraz likwidację słowiańskiej liturgii. Węgrzy pokonali także Franków, zajęli terytorium Europy Środkowej i dotarli na zachodnie rubieże Europy⁶⁵, stając się władcami byłego terytorium Państwa Wielkomorawskiego na prawie osiemset lat⁶⁶. Podbojowi nie ulegli Czesi, ponieważ książęta czescy z rodu Przemyślidów uznawali zwierzchnictwo niemieckie, a jednocześnie podlegali biskupstwu ratyzbońskiemu i metropolii salzburskiej. Książęta czescy Bratysław I i Waclaw (późniejszy święty i główny patron Czech) byli zwolennikami chrześcijaństwa, które zostało przeniesione na te tereny z sąsiedniego państwa Franków.

Zdobyte przez Węgrów ziemie zalała fala pogaństwa, co spowodowało, że chrześcijanie na tych terenach, nie mogąc się ujawniać, działali w ukryciu. Wraz z upadkiem Państwa Wielkomorawskiego zniknął też ślad pierwotnego Welehradu. Historycy nie znaleźli do-

⁶⁴ Por. M. Kučera: *Slovensko po pade Vel'kej Moravy*. Bratysława 1974, s. 11—37.

⁶⁵ Por. V. Medek: *Cesta české a moravské církve staletími*. Praha 1982, s. 25 i nast.; także: I. Panic: *Początki Węgier. Polityczne aspekty formowania się państwa i społeczeństwa węgierskiego w końcu IX i w pierwszej połowie X wieku*. Cieszyn 1995, *passim*; Z. Wietrzak: *Kościół katolicki w Europie Środkowo-Wschodniej*. Kraków 1997, s. 238.

⁶⁶ Pierwszym chrześcijańskim władcą państwa węgierskiego był Gejza, którego w roku 986 ochrzcił św. Wojciech. Następcą Gejzy został Stefan (997—1038), późniejszy święty, który powołał dziesięć nowych biskupstw i reaktywował biskupstwo w Nitrze, które przetrwało do dziś. Biskupstwo nitrańskie uważane jest za jedno z najstarszych w Europie Środkowo-Wschodniej. Por. P. Boryszewski: *Religijność katolików słowackich w czasie komunizmu i w kilka lat po jego upadku*. Warszawa 1998, s. 15.

tań danych umożliwiających odtworzenie jego pierwotnej lokalizacji. Tradycja morawska głosi, że „po zniszczeniu wielkomorawskiego Welehradu stolica biskupia została przeniesiona do Polešovic, następnie do Kunovic, a stąd do Ołomuńca”⁶⁷. Dopiero na początku XIX wieku doszło do odrodzenia kultu Apostołów Słowian, którzy stali się symbolami odwiecznych wartości słowiańskich i ponownie zajęli miejsce w historycznej oraz chrześcijańskiej świadomości tamtejszych mieszkańców.

Mnisi cysterscy kontynuatorami spuścizny cyrylo-metodiańskiej w Welehradzie

Mnisi cysterscy przybyli na początku XIII wieku na Morawy, gdzie w okolicy miejscowości Staré Město nieopodal miasta Uherské Hradiště wybudowali kompleks kościelny, w którego skład wchodziły: klasztor wraz z kościołem, oba pod wezwaniem Najświętszej Maryi Panny, co zgodne było z tradycją cysterską. Historycy nie przedstawiają motywów lokalizacji klasztoru; można więc jedynie przypuszczać, że wybór miejsca podyktowany był brakiem klasztoru w tym regionie. Taka jego lokalizacja stanowiła ponadto dogodne miejsce dla przyszłej pracy misyjno-duszpasterskiej na Morawach. Przybyli Cystersi wywodzili się z klasztoru w Plasech założonego przez mniichów z Langheim. Byli więc z pochodzenia Niemcami i znali tradycję słowiańskiego duszpasterstwa, zapoczątkowanego przez Świętych Cyryla i Metodego. Od początku pobytu na Morawach propagowali oni swe idee. Działalność cystersów zauważył i docenił biskup ołmuniecki Jan ze Středy, który powołując się na tradycję regionu, zwrócił się do papieża Urbana VI o wyrażenie zgody na używanie w liturgii przez opata welehradzkiego pontyfikaliów. W dniu 4 kwietnia 1370 roku papież specjalnym dokumentem wyraził „zgodę na używanie przez każdego opata symboli godności biskupiej”⁶⁸.

Budowę klasztoru rozpoczęto w 1205 roku. Swe początki opactwo zawdzięcza margrabiemu morawskiemu Władysławowi Henrykowi. Znamienitą rolę w okresie budowy klasztoru odegrali jego funda-

⁶⁷ B. Zlámal: *Přírůčka českých církevních dějin...*, s. 115.

⁶⁸ Por. R. Hurt: *Dějiny cisterciáckého kláštera na Velehradě*. Díl 1. Olomouc 1934, s. 13.

torzy: brat Henryka — Przemysław Ottokar I, król czeski, i biskup ołomuniecki Robert, których hojność sprzyjała budowie klasztoru i przyczyniła się do powiększenia jego majątku. W roku 1222 zmarł wielki darczyńca klasztoru margrabia Władysław Henryk, który został pochowany w klasztorze, a kontynuatorem budowy opactwa stał się król Przemysław Ottokar I. Sześć lat po śmierci margrabiego, 27 listopada 1228 roku, kościół został konsekrowany. Był pierwszą na ziemiach morawskich budowlą w stylu romańskim⁶⁹. Klasztor, oprócz swej misji duchowej i charytatywnej, przyczyniał się do podnoszenia poziomu kultury duchowej i materialnej mieszkańców tej części Moraw. W realizacji tych celów ogromne znaczenie miała reguła cystersów, opierająca się na regule benedyktyńskiej, z wyjątkiem kwestii struktur organizacyjnych⁷⁰.

W XIV wieku klasztor znalazł się w trudnej sytuacji ekonomicznej. Zniesiona została uprzywilejowana pozycja Welehradu, a mianowicie królowie czescy i margrabiowie morawscy zaczęli domagać się płacenia podatków, natomiast poddani w majątkach klasztornych nie byli już zwolnieni z konieczności świadczeń na rzecz władcy, takich jak pomoc przy renowacjach i budowach zamków oraz innych obiektów. W tej sytuacji klasztor zmuszony został do zaciągania pożyczek, co w konsekwencji doprowadziło do jego zadłużenia. Problemy ekonomiczne okazały się jeszcze dokuczliwsze, gdy 12 stycznia 1421 roku do Welehradu wtargnęły wojska husyckie. Większość mnichów ratowała się ucieczką do pobliskiego miasta Hradiště. Uciekając, mnisi nie próbowali ocalić czegokolwiek, co stanowiło wymierny majątek klasztoru i całej spuścizny tradycji cyrylo-metodiańskiej. W ten sposób klasztor wraz z wyposażeniem, a szczególnie cenna biblioteka, stał się łupem najeźdźców⁷¹. Opat, który pozostał w klasztorze, oraz czterej mnisi zostali przez husytów spaleni.

Wojny husyckie doprowadziły do zniszczenia wielu kościołów i zabudowań klasztornych. Dopiero w latach 1434—1436 zaczęli powracać do klasztoru mnisi, którzy rozpoczęli stopniową renowację kościoła

⁶⁹ Ibidem, s. 48.

⁷⁰ Ibidem, s. 35.

⁷¹ Historyk Rudolf Hurt następująco podsumował to zdarzenie: „Zwłaszcza historyk z uczuciem żalu odczytuje fakt dokonania zniszczenia zabytkowego klasztoru. Jest bowiem kwestią pewną, że podczas takiej interwencji wojsk husyckich doszło do unicestwienia wielkiej ilości cennych materiałów historycznych, nie tylko ze względu na historię klasztoru, ale również całego regionu morawskiego. Wystarczy wspomnieć choćby tradycję związaną z siedzibą arcybiskupa Metodiego, która w połowie XIV wieku złączyła się z klasztorem welehradzkim, i przyczyniła się do tego, że w klasztorze przechowywane były dokumenty i pamiątki stanowiące dzieje Państwa Wielkomorawskiego”. Por. R. Hurt: *Dějiny cisterciáckého kláštera...*, díl 1, s. 100.

i klasztoru⁷². Pod koniec 1544 roku cesarz Ferdynand I uszczuplił majątek klasztoru welehradzkiego⁷³.

Kolejny trudny okres w historii klasztoru przypadł na 1619 rok — na okres powstania czeskiego, a spowodowany był konfiskatą majątku kościelnego i koniecznością opuszczenia jego murów przez część mnichów⁷⁴. Sytuacja ekonomiczna klasztoru odmieniła się co prawda w 1620 roku po bitwie pod Białą Górą, kiedy zakonnicy otrzymali zwrot skonfiskowanego majątku. Generalny remont kościoła oraz zabudowań klasztornych nastąpił jednak dopiero w 1630 roku⁷⁵. Prace remontowe trwały ponad pięćdziesiąt lat i gdyby nie pożar, zostałyby zakończone 27 grudnia 1681 roku. Pożoga zniszczyła kościół wraz z całym drewnianym wyposażeniem (nawa główna miała drewniany sufit, a dach pokryty był gontem) oraz klasztor⁷⁶. W 1682 roku rozpoczęto odbudowę zniszczonych pożarem zabudowań. Nad barokowym wystrojem świątyni pracowali architekci i artyści z Moraw, Czech, a także z innych regionów Europy⁷⁷. Niestety, odbudowa została przerwana w roku 1719 z powodu kolejnego pożaru. Po usunięciu zniszczeń opat cysterski zdecydował, aby dach kościoła i zabudowań klasztornych pokryć wypalonymi dachówkami, a nie gontem⁷⁸. Dnia 25 października 1735 roku odbyła się ponowna konsekracja kościoła welehradzkiego, której dokonał biskup ołomuniecki Otton Ehrenreich⁷⁹. Z tych czasów zachowało się wiele dowodów świadczących o nasileniu się kultu Apostołów Słowiańszczyzny — Świętych Cyryla i Metodego. Corocznie, 9 marca, w dniu ich święta, do Welehradu pielgrzymowały rzesze Słowian, duchownych i świeckich⁸⁰. W kazaniach, w opracowaniach literackich cystersów welehradzkich propagowano kult Świętych Braci⁸¹.

W drugiej połowie XVIII stulecia sytuacja klasztorów uległa pogorszeniu. Miało to związek z rozszerzeniem wpływu oddziaływania państwa na sferę życia kościelnego. I tak, na przykład, w roku 1752

⁷² Ibidem, s. 108.

⁷³ Ibidem, s. 214.

⁷⁴ F. Cinek: *Velehrad víry*. Olomouc 1936, s. 244.

⁷⁵ R. Hurt: *Dějiny cisterciáckého kláštera na Velehradě*. Díl 2. Olomouc 1936, s. 9.

⁷⁶ Ibidem, s. 124—125.

⁷⁷ F. Brázdil: *Jezuíté na Velehradě*. Svitavy 2005, s. 23.

⁷⁸ R. Hurt: *Dějiny cisterciáckého kláštera...*, díl 2, s. 132—133.

⁷⁹ Ibidem, s. 134.

⁸⁰ F. Cinek udokumentował to w swej pracy cytatami z dzieł ówczesnych historyków oraz umieścił w niej listę znaczących pomników kultury. F. Cinek: *Velehrad víry...*, s. 42—44.

⁸¹ B. Zlámal: *Die Entwicklung der kyrillo-methodianischen Tradition in der tschechoslowakischen Geschichte*. „Das stlicie Christentum” 1969, H. 22, s. 124—127.

rząd wiedeński wydał przepis mówiący o podporządkowaniu władzy państwowej uniwersytetów i gimnazjów przyklasztornych, prowadzących kierunki humanistyczne, oraz wydziałów filozoficznych i teologicznych. Zabraniał on również osobom świeckim studiowania na kierunku filozoficznym. W roku 1754 wprowadzono konieczność zdawania egzaminów przez księży, którzy ukończyli studia w szkołach przyklasztornych i mieli pełnić posługę duszpasterską. W 1772 roku zniesiono cenzurę kościelną⁸².

Druga połowa XVIII wieku to okres prób sekularyzacji parafii przyklasztornych, przejawiającej się negatywnym nastawieniem do zakonników i podważaniem sensu istnienia zakonów, szczególnie kontemplacyjnych. Rządzący odrzucali taki styl życia zakonników, a sam cesarz Józef II wyraził się o nich jako „bezużytecznych dla społeczeństwa”. Decyzją z dnia 12 stycznia 1782 roku cesarz dokonał kasacji znacznej części klasztorów, szczególnie tych, w których zakonnicy nie prowadzili działalności politycznej, duszpasterskiej, nie pracowali w szkołach czy w szpitalach. Z przejętych majątków klasztornych utworzono 15 marca tegoż roku fundusz religijny, z którego można było zakonnikom wypłacać dożywotnie renty i dofinansowywać nowe parafie⁸³.

Rok 1785 — kasacja klasztoru w Welehradzie

W dniu 27 września 1784 roku cesarz Józef II dokonał kasacji zakonu cystersów i zamknął kościół w Welehradzie. Równoległe z kasacją klasztoru zniszczone zostały cenne zbiory biblioteczne i archiwalne. Dekret w sprawie kasacji zawierał również zapis zakazujący organizowania pielgrzymek. Z końcem 1785 roku, kiedy minał okres, jaki wyznaczono zakonnikom na opuszczenie klasztoru, siedemnastu mnichów podporządkowało się temu rozporządzeniu. Pozostał tylko jeden zakonnik, który stał się administratorem nowej parafii, erygowanej w grudniu 1784 roku, w której skład weszły dwie gminy: Welehrad i Salaš⁸⁴. W miejscu po likwidacji posiadłości klasztornych

⁸² Por. R. Hurt: *Dějiny cisterciáckého kláštera...*, díl 2, s. 238.

⁸³ Ibidem, s. 312.

⁸⁴ Por. M. Pojsl: *Velehrad v památkách osmi století*. Praha 1997, s. 88; F. Cinek: *Velehrad víry...*, s. 52—69.

powstały w roku 1786 nowe wioski: Modrá i Cerony⁸⁵. Tym samym została wstrzymana kontynuacja tradycji cyrylo-metodiańskiej. Stan taki trwał do drugiej połowy XIX wieku.

Powrót do tradycji cyrylo-metodiańskiej — obchody milenijne

Druga połowa XIX stulecia przyniosła nawrót tradycji cyrylo-metodiańskiej do Welehradu, czemu sprzyjały przygotowania do obchodów potrójnego milenium: przybycia Świętych Cyryla i Metodego w 963 roku na Morawy, śmierci św. Cyryla w 869 roku oraz śmierci św. Metodego w roku 885. Te okoliczności skłoniły zarówno duchowieństwo, jak i społeczność katolicką do przywrócenia Welehradowi rangi miejsca szczególnego dla religii oraz kultury. Stało się to inspiracją do powstania wielu organizacji, które prowadziły akcje popularyzacyjne, zabiegały o środki finansowe, a także dobra materialne niezbędne do przeprowadzenia renowacji kościoła i obiektów klasztornych. W 1850 roku w kręgach duchowieństwa morawskiego powstało stowarzyszenie Dziedzictwo Świętych Cyryla i Metodego (*Dědictví svatých Cyrila a Metoděje*). W latach osiemdziesiątych XIX stulecia zaangażował się w popularyzację stowarzyszenia ks. dr Antonín Cyril Stojan, późniejszy arcybiskup ołomuniecki, piewca Welehradu i Moraw, który bronił praw religijnych i społecznych⁸⁶. Stowarzyszenie to wsparli w roku

⁸⁵ R. Hurt: *Dějiny cisterciáckého kláštera...*, díl 2, s. 322.

⁸⁶ Antonín Cyril Stojan urodził się 22 maja 1851 roku w Beňovi koło Přerova. Po studiach teologicznych w Ołomuńcu w dniu 5 lipca otrzymał święcenia kapłańskie. W latach 1876—1888 pełnił funkcję wikariusza parafii: Šilperk, Příbor i Svěbohov. W tym okresie zaczął się udzielać w różnych stowarzyszeniach. Dzięki jego zaangażowaniu możliwa była renowacja sanktuarium Maryjnego w Svatým Hostýniu oraz sanktuarium Świętych Cyryla i Metodego w Welehradzie. Jako proboszcz, pełnił swą służbę w parafiach Dražovice (1888—1908) i Kroměříž (1908—1917). W latach 1917—1921 był kanonikiem katedry ołomunieckiej. W 1916 roku obronił doktorat z teologii na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu w Ołomuńcu. Zaangażował się w działalność religijną i polityczną — był jednym z założycieli partii chrześcijańsko-społecznej. Od 1897 był deputowanym do parlamentu w Wiedniu. W roku 1918, kiedy Czechosłowacja uzyskiwała niepodległość, został senatorem do Zgromadzenia Narodowego w Pradze. Cała działalność ks. Stojana miała na celu niesienie pomocy innym, bez względu na ich narodowość, denominację religijną czy przynależność partyjną. Z początkiem 1921 roku papież Benedykt XV mianował go arcybiskupem ołomunieckim. Sakrę biskupią otrzymał

1862 duszpasterze welehradzcy, którzy założyli Macierz Welehradzką (Maticе velehradská). Do tych organizacji dołączyły kolejne: Korona Tesalonik (Koruna soluňská) oraz Wspólnota Kobiet i Dziewczyn Morawskich (Jednota pani a panen moravských)⁸⁷. W roku 1874 arcybiskup Fürstenberg założył Katolickie Stowarzyszenie Popierania Działań Archidiecezji Olomunieckiej (Katolický podpůrný spolek pro arcidiecézi olomouckou), któremu przekazał swój majątek⁸⁸. Działalność stowarzyszeń poparł papież Leon XIII, który z okazji tysiąclecia zatwierdzenia liturgii słowiańskiej przez Jana VIII ogłosił 30 września 1880 roku encyklikę *Grande munus*⁸⁹, skierowaną do patriarchów, prymasów, arcybiskupów i biskupów świata katolickiego, utrzymujących kontakty ze Stolicą Apostolską, a dotyczącą czci Apostołów Słowiańszczyzny Świętych Cyryla i Metodego. Leon XIII podkreślił w niej zasługi Cyryla i Metodego oraz znaczenie ich dzieła dla całego Kościoła, określając ich mianem „mężów wielkiej świętobliwości, których pracy i trudem Słowianie zawdzięczają światło Ewangelii i ze stanu dzikości do cywilizacji doprowadzenie”⁹⁰. Papież przekazał w 1881 roku świątyni welehradzkiej, jako głównemu ośrodkowi cyrylo-metodiańskiej tradycji, relikwie św. Cyryla⁹¹. Wszystkie te inicjatywy oraz zaangażowanie społeczeństwa doprowadziły do odrestaurowania kompleksu obiektów sakralnych w Welehradzie. Ówczesni mistrzowie sztuki nadali świątyni wspaniały barokowy wygląd, ozdabiając ją wyszukаныmi stiukami, freskami i obrazami. Klejnotem są jedyne w swym rodzaju w Europie Środkowej barokowe, drewniane ławy dla chóru. Bogate zdobienia ornamentowe oraz rzeźby świętych i aniołów uzupełniają dzieło sztuki, jakim jest kościół w Welehradzie.

Według tradycji przekazywanej z pokolenia na pokolenie patronką świątyni w Welehradzie, od przyjścia Świętych Cyryla i Metodego, była Maryja, Matka Jezusa, której obraz, znajdujący się w bocznej

3 kwietnia 1921 roku. Zmarł 23 września 1923 roku, a miejscem jego ostatniego spoczynku stała się Kaplica Królewska bazyliki w Welehradzie. Por. F. Cinek: *Arcibiskup dr. Antonín Cyril Stojan. Život a dílo A.C. Stojana*. Roma 1989, *passim*; Z. Libosvar: *Arcibiskup Stojan. Život a dílo*. Brno 1995; F. Vymětal: *Apoštol křesťanské lásky a jednoty Církve. Život a dílo dr. Antonína Cyrila Stojana*. Praha 1988.

⁸⁷ F. Cinek: *Velehrad víry...*, s. 129.

⁸⁸ *Katalog moravských biskupů*. Olomouc 1977, s. 91–92.

⁸⁹ Tekst encykliki został zanalizowany przez F. Grivca. Por. F. Grivec: *Poctivost a svatost sv. Cyrila a Methoděje ve světle staroslovenských pramenů a dokladů církevních*. ACM 1947, vol. 34, s. 417–422; Idem: *Erlebnisse und Forschungsergebnisse*. In: *Cirillo-Methodiana. Zur Frühgeschichte der Christentums bei den Slaven*. Köln, Graz 1964, s. 151, 158–160.

⁹⁰ Leon XIII: *Encyklika „Grande munus”...*

⁹¹ F. Cinek: *Velehrad víry...*, s. 324.

kaplicy, przynieśli Bracia Sołuńscy z Konstantynopola. Podczas walk husyckich został wyniesiony z kościoła i w drodze do Brna porzucony. W XVI stuleciu odnaleziono go i przeniesiono do świątyni jezuickiej w Tuřanach, gdzie był czczony jako „Matka Boża wśród cierni”⁹². Mimo że w ołtarzu głównym znajdował się obraz Matki Boskiej Wniebowziętej, społeczność welehradzka ubolewała nad stratą obrazu, z którego obecnością związane było przybycie na Morawy Cyryla i Metodego.

Zakon jezuitów odnowił dawne tradycje welehradzkie pierwszego obrazu świątyni, znanego powszechnie jako „Matka Unie” — obraz Panny Maryi z Dzieciątkiem. Obraz ten namalował w 1919 roku profesor Emanuel Dité w Brnie na podstawie kopii bizantyjskiej ikony z bazyliki Santa Maria Maggiore w Rzymie. Z rzymskim obrazem Matki Boskiej Śnieżnej łączą Welehrad głębokie więzy, ponieważ święci misjonarze Cyryl i Metody odprawiali w Rzymie przed nim, w obecności papieża, mszę świętą w języku słowiańskim. Słowianie wierzą, że zarówno oryginalny obraz, jak i jego kopia są błogosławionym darem dla narodów słowiańskich, a Matka Unie, Matka Pojednania, zawsze będzie ochraniała wiernych i dbała o szczęśliwą przyszłość chrześcijan oraz jedność Kościoła Chrystusowego⁹³.

Od 1919 roku obraz Matki Unie znajduje się z lewej strony ołtarza głównego, w bocznej kaplicy Maryi, Matki Pojednania. Pod nim umieszczone są postacie czeskich świętych wraz z ich relikwiami. W roku 1990 przed tym właśnie obrazem modlił się o jedność chrześcijan papież Jan Paweł II podczas pielgrzymki do Czechosłowacji. W homilii, wygłoszonej w bazylice welehradzkiej, nawiązał do znalezionej na Morawach, w jubileuszowym roku tysiąclecia przybycia Cyryla i Metodego, małego krzyża pektoralnego z inskrypcjami w języku greckim, na którym „zapisane jest poselstwo Welehradu na wszystkie wieki”:

Jezus Chrystus

Światło — Życie — Zwycięza.

[...]

Wszystko bowiem, co z Boga zrodzone, zwycięża świat.

Tym właśnie zwycięstwem, które zwyciężyło świat, jest nasza wiara (1 J 5, 4).

A kto zwycięża świat, jeśli nie ten, kto wierzy, że Jezus jest Synem Bożym (1 J 5, 5)⁹⁴.

⁹² Sestra Marie CM: *Matka Unie*. V: *Cesta k nebi. Aby všichni jedno byli*. Velehrad 1938, s. 125 a—126 a.

⁹³ Ibidem, s. 126.

⁹⁴ *Homilia Jana Pawła II wygłoszona w bazylice w Welehradzie w dniu 22 kwietnia 1990 (w czasie pierwszej wizyty duszpasterskiej w Czeskiej i Słowackiej Federacyjnej Republice)*. W: *Cyryl i Metody, Apostołowie i Nauczyciele...*, cz. 2, s. 214.

W kaplicy Maryi, Matki Pojednania, znajduje się marmurowa chrzcielnica, z drewnianą, bogato rzeźbioną kopułą — dzieło Giovanniego Ciniego, nad którą wisi obraz *Świętych Cyryla i Metodego* pędzla polskiego malarza Vlastimila Hofmana. To nie jedyne *polonicum* w welehradzkiej świątyni. W ołtarzu kaplicy św. Floriana znajduje się obraz Jana Matejki *Apostołowie Słowian*, przedstawiający Świętych Cyryla i Metodego, namalowany na desce z drewna gruszkowego w roku 1885 lub 1884 z okazji przygotowań do obchodów 1 000. rocznicy śmierci Metodego. Został on ofiarowany świątyni przez polskich pielgrzymów, wśród których obecny był Jan Matejko. Jego dzieło nawiązuje do idei jedności chrześcijan: ręka Cyryla wskazuje na otwartą księgę, ręka Metodego zaś — na krzyż bizantyjski; na drugim planie widnieje ikona jasnogórskiej Czarnej Madonny, po jej lewej stronie — piastowski orzeł, a z prawej — Michał Archanioł symbolizujący Ruś; pod bizantyjskim krzyżem, na poduszce leży polska korona piastowska, a na ziemi — rozbity posąg Światowida. Obraz umieszczony jest na szkarłatnej tkaninie, którą zdobi wyhaftowany perłami napis: „CM Słowianom”.

Z okazji uroczystości odpustowych ku czci Świętych Cyryla i Metodego, które do roku jubileuszowego 1863 obchodzono 9 marca, przybywała ogromna rzesza pielgrzymów. Termin ten nie był korzystny ze względu na porę roku. Z tej przyczyny arcybiskup ołomuniecki kard. Friedrich Fürstenberg wystosował pismo do Stolicy Apostolskiej z prośbą o przełożenie terminu odpustu. Prośba została przyjęta, a stosowny dokument wysłano z Rzymu 12 lutego 1863 roku⁹⁵.

Godnie obchodzono uroczystości milenijne w 1885 roku⁹⁶. Po tych uroczystościach ks. dr Antonín Cyril Stojan, wraz ze swymi sympatykami, podjął decyzję utworzenia stowarzyszenia unijnego pod nazwą Apostolat Świętych Cyryla i Metodego, z siedzibą w Welehradzie. W statucie stowarzyszenia zarysowany został plan działalności, w którym na pierwszym miejscu zaznaczono, że Apostolat Świętych Cyryla i Metodego jest organizacją religijną o znaczeniu międzynarodowym, podejmującą inicjatywy na rzecz powszechnej jedności chrześcijan oraz szerzenia wiary katolickiej wśród Słowian. Ostatecznie, po zaakceptowaniu statutu przez władze kościelne i państwowe, stowarzyszenie z dniem 15 sierpnia 1892 roku rozpoczęło swą działalność⁹⁷.

Uroczystości milenijne, oprócz głębokich przeżyć religijnych, stały się także dla kard. F. Fürstenberga impulsem do podjęcia decyzji

⁹⁵ F. Cinek: *Velehrad víry...*, s. 104.

⁹⁶ Ibidem, s. 393.

⁹⁷ Ibidem, s. 418—419.

o sprowadzeniu do Welehradu zakonników, których zadaniem miałyby być między innymi opieka duszpasterska zarówno nad miejscowymi wiernymi, jak i pielgrzymami. W pierwszej kolejności kardynał zwrócił się z prośbą o przyjęcie tego zadania do cystersów, którzy jednak nie byli w stanie spełnić warunków przejścia duszpasterstwa, a zwłaszcza prowadzenia nowicjatu dla kandydatów do zakonu z Moraw i Czech⁹⁸. Rozmowy przeprowadzone z benedyktynami, dominikanami i redemptorystami również zakończyły się niepowodzeniem⁹⁹.

Zakon Towarzystwa Jezusowego kontynuatorem idei cyrylo-metodiańskiej

Po upadku rewolucji francuskiej osłabił również wpływ liberalizmu, gallikanizmu, józefinizmu i jansenizmu na społeczeństwo, które zaczęło sobie uświadamiać poziom strat duchowych i moralnych, jakie poniosło nie tylko na terenie Francji, ale także w innych krajach europejskich. Społeczność europejska odczuwała potrzebę pogłębienia życia religijnego. W związku z tym wielu biskupów zwróciło się do Stolicy Apostolskiej z prośbą o odnowienie zakonu jezuitów¹⁰⁰, argumentując ją tym, że jego kasacja wpłynęła niekorzystnie na poziom życia religijnego chrześcijan. Papież Pius VII zaakceptował prośby i ogłosił 7 sierpnia 1814 roku bullę *Sollicitudo omnium ecclesiarum*, w której oficjalnie powołał ponownie Towarzystwo Jezusowe i ogłosił, że zakon może się rozwijać na całym świecie¹⁰¹.

⁹⁸ Zgodnie z uchwałą stowarzyszenia Matice velehradská, przyjętą 26 października 1889 roku, działalność duszpasterską w Welehradzie powinien objąć taki zakon, w którym zakonnicy będą posługiwali się językiem czeskim oraz będą prowadzić nowicjat dla Morawian i Czechów. Por. *Diář jednání o převzetí duchovní správy na Velehradě*. MZAB, č. E 32/DD V-2.

⁹⁹ F. Cinek: *Velehrad vřry...*, s. 413.

¹⁰⁰ Papież Klemens XIV w brewe *Dominus ac Redemptor noster* z 21 lipca 1773 roku oficjalnie dokonał kasacji Towarzystwa Jezusowego. Dokument ten został przyjęty prawie w całej Europie, z wyjątkiem dwóch państw, rządzonych przez niekatolickich monarchów, mianowicie Prus i Rosji. Por. P.J. Badura: *Jezuici na Śląsku Cieszyńskim*. W: *Towarzystwo Jezusowe na Śląsku Cieszyńskim*. Red. J. Budniak, K. Mozor. Kraków 2005, s. 19.

¹⁰¹ P.J. Badura: *Kongregacje generalne Towarzystwa Jezusowego. Zarys historyczny*. W: *Jezuicka ars educandi*. Red. M. Wolańczyk, S. Obirek. Kraków 1995, s. 6.

Konstatując: los zakonu jezuitów był podobny do dziejów klasztoru welehradzkiego. Z jednej strony zakon mocno ucierpiał z powodu kasacji, w której wyniku część majątku została rozsprzedana, dewastowana, a duszpasterstwo parafialne nie dysponowało środkami finansowymi na renowację i naprawy zniszczonych budowli. Pomimo tak niekorzystnej sytuacji idee cyrylo-metodiańskie ciągle były żywe na Morawach, szczególnie w Welehradzie.

W XVIII stuleciu na skutek germanizacji szlachty i mieszczaństwa języki niemiecki i łaciński stopniowo wypierały z urzędów, szkół i literatury język czeski. Pod koniec XVIII wieku rozpoczął się w Czechach okres odrodzenia narodowego, który trwał przez kolejne stulecie, do końca XIX wieku. Ruch narodowy przyczynił się nie tylko do powstania dzieł naukowych i literackich w języku czeskim. Zaznaczyły się również pierwsze przejawy łączności Czechów z narodami słowiańskimi¹⁰². Niewątpliwie pierwszoplanową rolę w ożywieniu świadomości narodowej odegrała tradycja cyrylo-metodiańska, która od IX wieku towarzyszyła dziejom wszystkich Słowian. Byli oni świadomi tego, że dzięki Świętym Cyrylowi i Metodemu otrzymali własne pismo, a w rezultacie zostali wprowadzeni „w rodzinę narodów o wysokiej kulturze”¹⁰³. Dzieło odrodzenia narodowego, podobnie jak idea zbliżenia między narodami znalazły także zwolenników i krzewicieli reprezentujących Kościół katolicki oraz wspólnoty chrześcijańskie. Do tych idei nawiązywał między innymi kard. F. Fürstenberg. W dniu 29 listopada 1889 roku kardynał wystosował pismo do przełożonego prowincji austriackiej Towarzystwa Jezusowego w Wiedniu Franciszka Ksawerego Schwärzlera, w którym zwracał się z prośbą o przybycie jezuitów do Welehradu i przejęcie parafii¹⁰⁴. Jednym z warunków przybycia jezuitów do Welehradu była znajomość języka czeskiego. Prowincjał zgodnie z prawem zakonnym nie mógł samodzielnie podjąć decyzji, dlatego zwrócił się do przełożonego generalnego zakonu o. Antoniego Marii Anderledy. W przyjaznej i życzliwej odpowiedzi, wystosowanej 12 grudnia 1889 roku, ojciec generał stwierdził, że przybycie jezuitów do Welehradu „będzie bardzo ważne i korzystne nie tylko ze względu na miejsce pielgrzymkowe, ale również z powodu otwarcia nowicjatu w Czechach i na Morawach, a dom zakonny może stać się, z woli Bożej, trwałym źródłem błogosławieństwa dla tych terenów”¹⁰⁵. Pismo to było podstawą dalszych

¹⁰² Por. M. Orzechowski: *Historia Czechosłowacji*. Wrocław 1969, s. 192.

¹⁰³ L. Górka: *Święci Cyryl i Metody a pojednanie*. Warszawa—Lublin 2001, s. 22.

¹⁰⁴ *Diář jednáni o převzetí...*, č. E 32/DD V-2.

¹⁰⁵ *Dopis Generála TJ provinciálovi Rakouské provincie ze dne 23.12.1889*. ARSI 877—1891, vol. 3, s. 467—468.

rozmów, jakie prowadzili przedstawiciele jezuitów z kardynałem ołomunieckim, a ostateczną decyzję o przejęciu przez Towarzystwo Jezusowe działalności duszpasterskiej w Welehradzie miał podjąć rząd wiedeński. Decyzja ta została ogłoszona 18 listopada 1890 roku¹⁰⁶, a uroczyste przekazanie parafii nastąpiło 16 grudnia tego samego roku¹⁰⁷. Autor *Kroniki domu jezuickiego*, opisując Welehrad i cały region morawski, podkreśla jego wielowiekowe znaczenie dla kultury i religii, akcentuje rolę klasztoru i kościoła w pielęgnowaniu historii „cyrylo-metodiańskiej winnicy” oraz zaangażowanie miejscowej ludności w kreowanie tego miejsca¹⁰⁸.

Dnia 15 stycznia 1891 roku kard. F. Fürstenberg wydał „Akt założycielski”, czyli dekret o przekazaniu działalności duszpasterskiej w Welehradzie Towarzystwu Jezusowemu SJ, w którym między innymi zawarł życzenie, by Towarzystwo otoczyło troskliwą opieką miejsce kultu Świętych Cyryla i Metodego, Apostołów Moraw, jak również wyraził troskę o godną opiekę nad kaplicą Świętego Cyryla, znajdującą się w pobliżu kościoła parafialnego. Dekret ten określa prawa i obowiązki Towarzystwa Jezusowego w Welehradzie, zgodnie z ustaleniami zawartymi pomiędzy kardynałem i prowincjałem. Dokument kończy modlitwa, w której kardynał wznosi prośbę do Boga Wszechmogącego, aby „za wstawiennictwem Marii Panny i świętych patronów Cyryla i Metodego zlał na to zbawienne dzieło obfite łaski i udzielił błogosławieństwa na jego dalszy rozwój”¹⁰⁹.

Towarzystwo Jezusowe świadome tego, że stało się „strażnikiem świątyni cyrylo-metodiańskiej”, od początku swej obecności w Welehradzie poświęciło się działalności duszpasterskiej i opiece nad pielgrzymami. Miejsce to stało się również ważnym ośrodkiem misyjnym. Misjonarze — jezuici — udający się z Welehradu w różne części świata nawiązywali do dziedzictwa Świętych Apostołów Słowian. Ich działalność ewangelizacyjna skierowana była przede wszystkim na Wschód, skąd przybyli Święci Cyryl i Metody, przynosząc dar wiary. Na Wschodzie koncentrowały się pragnienia i dążenie do zjednoczenia w wierze, gdyż fakt schizmy kościelnej, do jakiej doszło w 1054 roku, oraz późniejsze wyprawy krzyżowe wpływały negatywnie na duchowość społeczeństwa przez kilka stuleci. Jezuitów w ich służbie

¹⁰⁶ *Diář jednáni o převzetí...*, č. E 32/DD V-2.

¹⁰⁷ Wydarzenie to zostało odnotowane w *Litterae annuae S.J. Velehradii ai 1890* przez o. Fratiška Polda, późniejszego ministra domu zakonnego. Por. *Litterae annuae S.J. Velehradii ai 1890*. (*Kronika domu jezuickiego*). MZAB, č. E 32/A3.

¹⁰⁸ Ibidem.

¹⁰⁹ Por. *Zakládaci listina kardinála Fürstenberga*. (*List założycielski kardynała Fürstenberga*). MZAB, č. E 32/A11.

wspierało wielu zwolenników idei cyrylo-metodiańskiej, wśród których swą postawą wyróżniał się ks. Antonín Cyril Stojan¹¹⁰.

Na przełomie XIX i XX stulecia uroczystości odbywające się w Welehradzie miały już swą tradycję. W roku 1904 założyciel Apostolatu ks. A.C. Stojan zaprosił do Welehradu nuncjusza apostolskiego z Wiednia Granita di Belmontego. Wizyta ta miała na celu zapoznanie nuncjusza z działalnością duszpasterską Apostolatu oraz sprostowanie panującego w środowisku wiedeńskim przekonania, jakoby w Welehradzie głoszone poglądy pansławistyczne¹¹¹.

Z upływem czasu Welehrad stawał się znaczącym ośrodkiem myśli chrześcijańskiej, który wywierał wpływ na odnowę życia religijnego. Jego działalność stawała się źródłem, z którego czerpano motywacje do ewangelizacji i obrony wartości chrześcijańskich nie tylko na Morawach, ale i w innych częściach świata. Z historią Welehradu łączyły się ważne inicjatywy i wydarzenia, które z pewnością przyczyniły się do tego, że stał się on miejscem nie tylko modlitwy, ale i dialogu międzywyznaniowego.

* * *

Dzieje chrześcijaństwa narodów słowiańskich sięgają V stulecia. Znaczący wpływ na historię tego regionu Europy Wschodniej wywierały również wartości chrześcijańskie, znajdujące odzwierciedlenie w rozwoju kultury narodów. Spuścizna Świętych Cyryla i Metodego, utożsamiana z Welehradem, miejscem działalności Braci Sołuńskich, zwanym „słowiańską świętością narodową”¹¹², wywarła znaczący wpływ na historię tego regionu. Dzieło Świętych Cyryla i Metodego jest dziełem ducha, które przetrwało jedenaście stuleci, wnosząc „wybitny wkład w tworzenie się wspólnych korzeni Europy, które dzięki swej trwałości i żywotności stanowią jeden z najmocniejszych punktów odniesienia, jakich nie może pominąć żaden poważny wysiłek zmierzający do zaprowadzenia nowej jedności kontynentu [...]” (SA 25). Morawy stały się przeto kolebką tradycji welehradzkich.

¹¹⁰ F. Cinek: *Velehrad víry...*, s. 419.

¹¹¹ Ibidem, s. 441.

¹¹² L. Górka: *Święci Cyryl i Metody a pojednanie...*, s. 23.

Jedynie droga miłości zdolna jest doprowadzić do rzetelnego dialogu doktrynalnego, a w konsekwencji — także do upragnionej jedności¹.

Rozdział II

Odrodzenie myśli cyrylo-metodiańskiej w Czechosłowacji i oddziaływanie kultu na kraje europejskie

Kult świętych wpisany jest w przeszłość wielu narodów i stanowi potwierdzenie ich religijnej, kulturowej, a także narodowej tożsamości. Narody okazują wyjątkowy szacunek tym świętym, dzięki którym dotarła do nich wiara chrześcijańska. Dla narodów słowiańskich takimi, „równymi apostołom”, krzewicielami wiary byli Święci Cyryl i Metody. Ich działalność ewangelizacyjna przyniosła Bułgarom, Czechom, Rusinom, Słowakom i Ukraińcom nie tylko wiarę chrześcijańską, lecz także język cerkiewno-słowiański, który stał się mową liturgiczną oraz dał początek tworzeniu literackich języków narodowych.

Wspólna tradycja cerkiewna zapoczątkowana w XI i XII wieku na wzór bizantyjski doprowadziła, w późniejszych okresach, do wspólnego traktowania kultu świętych przez wschodniosłowiańskie narody. W drugiej połowie XX wieku, kiedy to powstały samodzielne państwa, cerkiew prawosławna w Rosji, na Ukrainie i Białorusi zaczęła

¹ Cytat pochodzi z wypowiedzi kard. F. Tomáška, zamieszczonej w: *Antonín Cyríl Stojan. Apoštol křesťanské jednoty*. Ed. B. Zlámal. Řím 1973, s. 109.

okazywać należy im szacunek, a kult Świętych Cyryla i Metodego zapisał się w tradycji religijnej.

Myśl cyrylo-metodiańska, oddziaływająca na kraje Europy Wschodniej i Zachodniej, znajduje kontynuację we współczesnej idei ekumenicznej, którą wyraźnie nakreślił papież Jan Paweł II. W encyklice *Slavorum Apostoli* papież stwierdził: „[...] dla nas, ludzi współczesnych, ich apostołat ma także wymowę wezwania ekumenicznego: wezwania do odbudowy w pokoju tej jedności, która po czasach Cyryla i Metodego została poważnie naruszona; w pierwszym rzędzie jedności między Wschodem a Zachodem” (SA 13).

Dziedzictwo cyrylo-metodiańskie inspiracją dla zjazdów zjednoczeniowych

Kościół na Morawach i w Czechach zbudowany jest na fundamencie misji Świętych Cyryla i Metodego, którzy istoty jedności Kościoła upatrywali w łączności z Rzymem, starali się doprowadzić do porozumienia między Wschodem i Zachodem². Ponad tysiącletnia tradycja cyrylo-metodiańska ukształtowana została na podwalinach historii, religii i kultury. Cyryl i Metody żyli w czasach przed schismą wschodnią i właściwie rozumieli potrzebę pluralizmu w Kościele, który jest wyrazem powszechności (katolickości)³. Z tych idei wyrosło dzieło misyjne Welehradu, obejmujące szeroko rozumiane zabiegi o jedność. Formę ich realizacji stanowiły zjazdy unijne, organizowanie szkoły misyjnej, przygotowującej misjonarzy na potrzeby Rosji. Doniosłą rolę w krzewieniu myśli cyrylo-metodiańskiej miała działalność stowarzyszeń apostołskich, służących temu dziełu przez wkład kulturowy i materialny.

Dążenie do przywrócenia jedności Kościoła w duchu cyrylo-metodiańskim nasiliło się pod koniec XIX stulecia, szczególnie po uroczystościach milenijnych w roku 1863, 1869 i 1885. Wysiłki zmierzające do zjednoczenia w wierze wszystkich Słowian podjęli

² Por. P. Ambros: *Il risveglio della tradizione cirillo-metodiana per la chiesa di Bohemia e Moravia d'oggi*. Olomouc—Praha 2000, s. 37.

³ Por. P. Ambros: *Kam směřuje česká katolická církev?* Velehrad—Roma 1999, s. 168; V. Tkadlčík: *Minulost a budoucnost velehradských kongresů*. „Hlas Velehradu” 1995, č. 3, s. 7.

nie tylko Słowianie zachodni. Na wschodzie jednym z największych zwolenników idei cyrylo-metodiańskich był św. Jozafat Kuncewicz, który w obronie dzieła unijnego powoływał się na Świętych Cyryla i Metodego. Podstawy tego ruchu religijnego zbudował w Rosji Piotr Jakowlewicz Czadajew. Skupił on wokół siebie szlachtę rosyjską, spośród której wywodzili się członkowie między innymi zakonu jezuitów i redemptorystów. Grupa szlachty skupiona wokół Czadajewa utworzyła w roku 1836 w Paryżu swój ośrodek, na którego czele stanął jezuita Iwan Sergiejewicz Gagarin (1814—1882)⁴. Utrzymywał on szerokie kontakty z Czadajewem oraz z wyznawcami prawosławia: z Chamiakowem, Kiriejewskim i Samarinem oraz z Włodzimierzem Sergiejewiczem Sołowiowem⁵. Sołowiow uznawany był za jednego z największych ideologów rosyjskiego unionizmu, który interpretując jedność, stwierdził, że jest ona „pluralistycznym dążeniem do zjednoczenia w miłości”, która „wyklucza wszelką przemoc i zniewolenie”⁶.

Aby dotrzeć do korzeni słowiańskiego unionizmu, należy przywołać postacie Apostołów Słowian — Świętych Cyryla i Metodego, których działalność przypada na okres przed podziałem Kościoła. Już wówczas jej zagrożeniem były spory, jakie toczyły się między Rzymem a Konstantynopolem. Działalność Apostołów miała charakter jednoczący, a nie dzielący, co wykazali słowami i czynem, wskazując drogę pojednania następnym pokoleniom. Rozumieli potrzebę pluralizmu w Kościele, gdyż tę jego cechę uważali za wyraz powszechności, a tym samym katolicyzmu Kościoła. Byli organizatorami życia kościelnego, nauczycielami i budowniczymi jedności, choć ich działalność napotykała przeciwności, a ich samych poddawano niesprawiedliwym osądzeniom i poniżeniom. W pełnieniu swej misji odznaczali się odnowicielską odwagą, która pozwoliła ukazać następnym pokoleniom, jak właśnie dzięki tym „wartościom duchowym i kulturowym można budować wielkie, ponadnarodowe wspólnoty, bez względu na przestrzeń i czas, przekraczając różnice narodowe i polityczne”⁷. Tak pojmowana jedność w różnorodności: poszanowanie wielokulturowego bogactwa ludów, języków i tradycji, sprawia, że „Cyryl i Metody w specjalny spo-

⁴ I.S. Gagarin był jednym z najwybitniejszych przedstawicieli emigracji rosyjskiej i arystokracji, którzy dokonali konwersji na katolicyzm. Por. A. Jašek: *Kníže Gagarin T.J. ACM* [Olomouc] 1912, s. 155.

⁵ V. Tkadlčík: *Minulost a budoucnost...*, s. 8—9.

⁶ Por. M. Tenace: *Úvod do myšlení Vladimíra Solovjova*. Velehrad—Roma 2000, s. 30; V.S. Sołowiow: *Čtení o bohodivství*. Velehrad—Roma 2000, s. 61.

⁷ *Orędzie kardynała Františka Tomáška do biskupów Europy z okazji Jubileuszu św. Metodego (28 maja 1985 r.)*. W: *Cyryl i Metody. Apostołowie i Nauczyciele Słowian*. Red. J.S. Gajek, L. Górka. Cz. 2. Lublin 1991, s. 250.

sób są wzorem i natchnieniem dla ekumenizmu w Europie”⁸. Święci patronowie Europy dają świadectwo temu, że jedność chrześcijaństwa nie wymaga jednolitości, ponieważ jest konsekwencją poszanowania innych tradycji i praktyk liturgicznych.

Idee zjednoczeniowe narodów przejawiał również rzymski i czeski cesarz Karol IV Luksemburski, który będąc jeszcze margrabią morawskim, w roku 1346 zwrócił się do papieża Klemensa VI o powołanie i założenie w Pradze klasztoru „Emaus” pod patronatem słowiańskich Apostołów (mnichów). Jego powołanie miało na celu ułatwienie wprowadzenia języka słowiańskiego do liturgii. Swoją prośbę cesarz motywował następującymi słowami: „[...] w Królestwie czeskim pojawiło się wielu schizmatyków, którym kiedyś głoszone Słowo Boże w języku łacińskim. Oni nie przyjmowali tego słowa i opierali się przyjęciu wiary chrześcijańskiej”⁹. Papież zaakceptował cesarską prośbę, powołując zakon „Emaus”. Patronami klasztoru ustanowił Świętych Cyryla i Metodego. Zasługą Karola IV było również nakłonienie serbskiego cara Duszana do zawarcia porozumienia (unii) z papieżem¹⁰.

W XIX stuleciu coraz bardziej rozszerzający się kult Braci Słowiańskich wśród katolików słowiańskich oraz ponowny wzrost zainteresowania się prawosławnych Słowian spuścizną Cyryla i Metodego spowodowały powrót do myśli cyrylo-metodiańskiej. W tym okresie zaczęto prowadzić liczne badania naukowe nad chrześcijańskim i kulturowym dziedzictwem, jakie pozostawili po sobie Bracia z Tesalonik. Prekursorem tych badań był sławista Josef Dobrovský.

W drugiej połowie XIX wieku, w okresie obchodów milenijnych, przypadających na lata 1863 (przybycie Konstantyna/Cyryla i Metodego na Morawy), 1869 (śmierć Cyryla) i 1885 (śmierć Metodego), powstały liczne organizacje zjednoczeniowe, których celem było przywrócenie jedności Kościoła w duchu cyrylo-metodiańskim.

⁸ Homilia kardynała Basilia Hume’a, przewodniczącego Rady Konferencji Episkopatów Europy, w katedrze w Westminsterze, w dniu 27 lutego 1985 r. W: *Cyryl i Metody. Apostołowie i Nauczyciele...*, cz. 2, s. 233.

⁹ Por. H. Müller: *Prag*. In: *Lexikon für Theologie und Kirche*. Hrsg. W. Kasper. Bd. 8. Freiburg im Breisgau 2006, s. 495—497.

¹⁰ Cesarz Karol IV Luksemburski (Cesarz Cesarstwa Rzymskiego Narodu Niemieckiego, król Niemiec, król Czech, margrabia Moraw i Brandenburgii, hrabia Luksemburga) przyczynił się do założenia uniwersytetu praskiego. Bullę erekcyjną wydał Klemens VI 26 stycznia 1347 roku. Uniwersytet nosi imię jego założyciela — Karola. Dzięki zabiegom Karola IV papież Klemens VI bullą z 30 kwietnia 1344 roku erygował metropolię praską (biskupstwo praskie zostało założone w 973 roku i należało do metropolii Mogunckiej) z sufraganiami w Ołomuńcu i Litomyślu. Por. ibidem, s. 496—497.

J.S. Gagarin w roku 1856 założył czasopismo „Etudes”, promujące działalność kulturalną, a także stowarzyszenie Dzieło Świętych Cyryla i Metodego, którego działalności przyświecało dążenie do zjednoczenia prawosławnych Rosjan z Kościołem katolickim w duchu idei głoszonych przez Apostołów Słowian. Poglębieniu studiów nad spuścizną cyrylo-metodiańską służyła założona przez niego w Paryżu Słowiańska Biblioteka Świętych Cyryla i Metodego. Gagarin zyskał sobie podjętymi przedsięwzięciami wielu zwolenników, wśród których najliczniejszą grupę stanowili Niemcy. Prowadził ożywioną korespondencję z Rosjanami i z prawosławnymi sympatykami idei słowiańskich. Pośrednio wpłynął na poglądy znaczącego ideologa rosyjskiego unionizmu Włodzimierza Sergiejewicza Sołowiowa. Największym osiągnięciem Gagarina było wydanie w 1880 roku encykliki cyrylo-metodiańskiej Leona XIII *Grande munus*. W ten sposób cyrylo-metodiańskie dzieło rozpropagowane zostało w całym Kościele. Do powstania encykliki znacznie przyczynił się Paweł Pierling, jezuita pochodzenia rosyjskiego, którego wkład wysoko ocenił dyplomata papieskiej kurii monsinior Rampulla. W okresie prac nad jej tekstem Pierling pozostawał w ciągłym kontakcie z Gagarinem, informując go o losach powstającej encykliki.

Wśród katolickich Słowian propagatorem idei zjednoczenia chrześcijan był Antonín Martin Slomšek — założyciel Bractwa Świętych Cyryla i Metodego, które od 1851 roku działało na terenach Słowacji i Moraw. Jego celem była modlitwa w intencji jedności. W Chorwacji idee zjednoczeniowe szerzył czciciel Świętych Cyryla i Metodego bp Joseph Georg Strossmayer, który nawiązał kontakty z czeskimi unionistami z Welehradu i Pragi.

Dzieło cyrylo-metodiańskie spopularyzował wśród duchowieństwa morawskiego prof. František Sušil (1804—1868), od 1837 roku kierownik Katedry Teologii Biblijnej oraz wykładowca Pisma Świętego Nowego Testamentu w Instytucie Teologicznym w Brnie. Był on wychowawcą wielu pokoleń kapłanów, którym zaszczepił potrzebę budowania jedności w duchu idei Świętych Cyryla i Metodego¹¹. Pokłosiem jego zaangażowania na rzecz idei cyrylo-metodiańskiej oraz działalności naukowej i wychowawczej było założenie w Ołomuńcu w roku 1849 czasopisma „Cyryl i Metody” pod redakcją ks. Jaromína Lyska. Na Słowacji w tym samym czasie i pod takim samym tytułem wydawano ten sam periodyk pod redakcją Jana Palarika. Regularne ukazywanie się pisma uniemożliwił chwilowy kryzys (kilka numerów nie ukazało się), jednak w roku 1852 dzięki zabiegom bp.

¹¹ S. Krátký: *K plnosti*. Brno 2004, s. 125.

Moyzesa kolejne jego numery trafiły ponownie do rąk czytelników. Podstawową przesłanką programową czasopisma było propagowanie idei zjednoczeniowych w duchu tradycji cyrylo-metodiańskiej.

W roku 1850 František Sušil założył w Brnie na Morawach Dziedzictwo Świętych Cyryla i Metodego, którego zadaniem było: przywoływanie dziedzictwa cyrylo-metodiańskiego, uświadamianie ważności kształcenia społeczeństwa w duchu wartości moralnych i patriotycznych oraz realizacja programu unionistycznego. Działalności Dziedzictwa przyświecały słowa będące życzeniem wszystkich tych, dla których idee cyrylo-metodiańskie były wspólną drogą ku jedności: „[...] aby nasz kochany lud słowiański [...] nie tylko sam w swojej wierze rzymskokatolickiej trwał, nie tylko słowem, ale zwłaszcza swoim pięknym życiem i gorliwą modlitwą do jedności Kościoła doprowadzić raczył”¹². Program Dziedzictwa zgromadził wielu zwolenników, sympatyków tradycji cyrylo-metodiańskiej i idei zjednoczeniowych. Wśród Słoweńców propagatorami idei zjednoczeniowych byli: biskup Mariboru Antonín Martin Slomšek, także prof. Franciszek Grivec, a wśród Chorwatów — biskup diakowski Joseph Georg Strossmayer¹³. W Czechach do popularyzatorów idei Świętych Apostołów Słowian należeli: Josef Dobrovský, František Sušil, Matěj Procházka, Beneš Metod Kulda, Tomáš Bečá, Antonín Dudík, Ignacy Wurm i inni. Jan Palárik i bp Moyzes byli zwolennikami tradycji cyrylo-metodiańskiej na Słowacji.

Welehrad, stanowiący centrum idei zjednoczeniowych, skupiał grupę wpływowych, wybitnych propagatorów idei Świętych Braci, do których grona należą: Antonín Cyril Stojan, bp František Bauer, Jan Cibulka, František Cinek, František Dvorník, Adolf Jašek, František Jemelka, František Pechuška, Antonín Podlaha, Jan Pospíšil, abp Leopold Prečan, Jan Schneider, František Snopek, Bohumil Spáčil, Adolf Špaldák, Antonín Šuránek, Josef Vajs, Jan Vychodil, Josef Vykýdal, Josef Vyšica, Bohumil Zlámal i inni¹⁴.

Antonín Cyril Stojan na początku XX stulecia wysunął propozycję spotkania w Welehradzie zwolenników tradycji cyrylo-metodiańskiej i myśli zjednoczeniowych w celu podjęcia wspólnego dialogu nad trudnymi problemami teologicznymi i ewentualnego wskazania dróg, które doprowadziłyby do budowania jedności wśród wyznawców Chrystusa. W ten sposób zrodziła się zainicjowana przez Stojana idea zorganizowania spotkań unijnych, zwanych zjazdami, w których uczestniczyliby teolodzy oraz duchowni kato-

¹² V. Tkadlčík: *Minulost a budoucnost...*, s. 8.

¹³ Ibidem, s. 9.

¹⁴ Ibidem, s. 23—29.

liccy i prawosławni. Przed pierwszą wojną światową zorganizowano w Welehradzie trzy zjazdy (kolejno w latach: 1907, 1909, 1911), a po wojnie — cztery (1924, 1927, 1932, 1936). Oprócz siedmiu zjazdów zjednoczeniowych, które odbyły się w przełomowych dla Europy momentach historycznych, abp A.C. Stojan zorganizował po pierwszej wojnie światowej dwa spotkania unijne (1921 i 1922), których celem było przygotowanie czwartego zjazdu.

Następca Stojana na stolicy arcybiskupiej w Ołomuńcu dr Leopold Prečan kontynuował działalność duszpasterską i apostolską swego poprzednika. Za czasów posługi biskupiej Prečana odbyły się kolejne międzynarodowe zjazdy welehradzkie (1924, 1927, 1932, 1936)¹⁵. Metropolitę morawskiego za każdym razem wybierano na przewodniczącego i moderatora zjazdu¹⁶, a strona organizacyjna zjazdów pozostawała w gestii jezuitów welehradzkich.

Po zamachu stanu w Czechosłowacji w roku 1948 w Lisle (koło Chicago) odbyły się z inicjatywy F. Dvornika (1893—1975) trzy kolejne zjazdy (1956, 1957 oraz 1959)¹⁷. Kiedy papież Jan XXIII w dniu 25 stycznia 1959 roku zapowiedział zwołanie Soboru Watykańskiego II, którego celem miało być między innymi przywrócenie wspólnoty między wszystkimi chrześcijanami, misja zjazdów została wypełniona.

Zjazdy welehradzkie dzięki swej charyzmatycznej naturze stały się nie tylko okazją do spotkań teologów katolickich i prawosławnych, ale także platformą wymiany poglądów, a przede wszystkim twórczego działania i modlitwy. Ujawniały znaki wspólnego braterstwa, potwierdzały troskę o losy Kościoła, akcentowały potrzebę wzajemnej współpracy narodów słowiańskich, odwołując się do cennej tradycji duchowej narodów, która wzbogaca Kościół Chrystusowy. Stały się zaczątkiem propagowania jedności w duchu kultywowania tradycji cyrylo-metodiańskiej głoszącej ideał chrześcijańskiego uniwersalizmu.

¹⁵ Ibidem, s. 13.

¹⁶ F. Cinek: *Velehrad víry*. Olomouc 1936, s. 503, 558, 617, 720.

¹⁷ Por. V. Tkadlčík: *Minulost a budoucnost...*, s. 13—15; B. Zlámal: *Unionistické kongresy na Velehradě*. In: Antonín Cyril Stojan..., s. 79—92.

Tradycja cyrylo-metodiańska w okresie Pierwszej Republiki (1918—1939)

Zakończenie pierwszej wojny światowej zbiegło się z powstaniem państwa czechosłowackiego, które ukonstytuowało się 28 października 1918 roku po rozpadzie monarchii austro-węgierskiej. Czechosłowacja stała się wówczas państwem wielonarodowościowym, w którego skład weszły: Czechy (Bohemia), Morawy, Słowacja, Śląsk Opawski i Ruś Zakarpacka, a od 1920 roku: część Śląska Cieszyńskiego, Orawa i Spisz. Był to również trudny rok dla Kościoła podporządkowanego państwu. W tym okresie księża i ludzie świeccy zrzeszali się w ruchu „reformatorskim”, głosząc hasła: „Precz z Rzymem”, „Precz z Wiedniem”, i założyli własny narodowy Kościół pod nazwą Czechosłowacki Kościół Husycki¹⁸. Czesi chcieli zapomnieć o tym wszystkim, co przypominało obce panowanie. Nawet stojąca na praskim rynku kolumna z figurą Matki Bożej, postawiona w 1620 roku po bitwie pod Białą Górą, została zniszczona.

W okresie międzywojennym tradycję cyrylo-metodiańską kontynuowano podczas kolejnych czterech zjazdów zjednoczeniowych, które — tak jak poprzednie trzy — odbywały się w Welehradzie w latach 1924—1936. Jednakże po pierwszej wojnie światowej Kościół rzymskokatolicki, jak również inne Kościoły i wspólnoty chrześcijańskie nie mogły w pełni rozwijać swej misji. Władze prowadziły akcje antykościelne i antyrzymskie, w których następstwie doszło do oddzielenia państwa od Kościoła. Stopniowo przeprowadzano konfiskatę majątku kościelnego. W tym okresie działalności Kościoła większość biskupów czechosłowackich wywodziła się ze szlachty austriackiej, co skłoniło ich do rezygnacji ze swych diecezji. Rezultatem tego była postępująca dezorganizacja Kościoła w całym kraju. Nasilający się chaos doprowadził do powołania stowarzyszenia Jedność Duchowieństwa Katolickiego, które przejęło sprawy administracyjne Kościoła.

W 1919 roku na stanowisko arcybiskupa Pragi powołany został ks. dr František Kordač, który rozwiązał stowarzyszenie i zaapelował do duchowieństwa o podporządkowanie się biskupom. Grupa duchownych, która nie podporządkowała się zaleceniom arcybisku-

¹⁸ Czesi pamiętali: spalenie J. Husa, kontrreformację, okres monarchii austriackiej oraz przychylność Kościoła katolickiego wobec Habsburgów. To doświadczenie wpłynęło na powstanie Czechosłowackiego Kościoła Husyckiego. Kościół katolicki opuściło wówczas około miliona wiernych, w tym trzystu duchownych. Por. T. Hałlik: *Wyzwoleni, jeszcze nie wolni*. Poznań 1997, s. 20.

pa, założyła 8 stycznia 1920 roku stowarzyszenie pod nazwą Kościół Czechosłowacki, do którego przyłączyło się 20% katolików. Nowa rzeczywistość doprowadziła do konfliktów pomiędzy Kościołem katolickim a Kościołem czechosłowackim. Jednym z punktów spornych było prawo dotyczące budowli sakralnych. Sytuacja uległa zmianie z chwilą podpisania 2 lutego 1928 roku tymczasowej umowy między państwem czechosłowackim i Watykanem, zawartej z myślą o ostatecznym uregulowaniu kwestii politycznych i kościelnych w terminie późniejszym (*modus vivendi*). Umowa ta rozwiązała między innymi następujące kwestie:

- funkcjonowania diecezji, która miała działać w ten sposób, aby żadna jej część nie była podporządkowana jurysdykcji ordynariusza, mającego swą siedzibę poza terytorium Czechosłowacji, a zarazem nie przekraczała granicy państwowej;
- funkcjonowania zakonów i kongregacji zakonnych, które nie mogły podlegać prowincjałom, którzy swoje miejsce „zarządzania” mieli poza granicami kraju;
- nominacji biskupich dokonywanych w ten sposób, że Stolica Apostolska przed mianowaniem biskupa zobowiązana była do przedstawienia kandydatury rządowi w celu jej akceptacji, natomiast po otrzymaniu nominacji biskup miał obowiązek złożenia na ręce urzędnika państwowego przysięgi wierności wobec państwa czechosłowackiego.

W atmosferze normalizacji stosunków państwo — Kościół wierni archidiecezji ołomunieckiej ze swym pasterzem abp. A.C. Stojanem oraz z jezuitami przystąpili do renowacji welehradzkiej świątyni, remontu klasztoru i rozbudowy zaplecza rekolekcyjnego. Zamiarem metropolity morawskiego było uczynienie z Welehradu ośrodka odrodzenia religijnego narodu. Wymiernym początkiem tego planu była budowa domu rekolekcyjnego, pod który kamień węgielny poświęcił 13 maja 1922 roku abp A.C. Stojan¹⁹. Nadzór nad budową sprawowało stowarzyszenie Spółdzielnia Cyrylo-Metodiańska w Welehradzie²⁰. Dnia 3 sierpnia 1924 roku Dom Rekolekcyjny „Stojanov” został poświęcony przez metropolitę ołomunieckiego ks. abp. Leopolda Prečana²¹ i rozpoczął działalność rekolekcyjną wśród kapłanów,

¹⁹ Arcybiskup ołomuniecki zmarł 29 września 1923 roku, a jego szczątki zostały złożone w bazylice welehradzkiej. Jego następcą został — mianowany przez papieża Piusa XI w dniu 10 listopada 1923 roku — ks. dr Leopold Prečan. Por. *Pamětní kniha velehradské farnosti r. 1908—1959*. [Rękopis znajdujący się w archiwum parafialnym w Welehradzie]. Velehrad, s. 156.

²⁰ Ibidem, s. 152.

²¹ Ibidem, s. 162.

inteligencji, studentów, kobiet wiejskich, gospodyń pracujących na probostwach oraz młodzieży.

W roku 1926 stowarzyszenie Spółdzielnia Cyrylo-Metodiańska w Welehradzie skierowało do Domu „Stojanov” pierwsze członkinie tworzącej się kongregacji cyrylo-metodiańskiej, którym powierzono prowadzenie Domu. Kongregacja ta została dekretem ks. abp. L. Prečana, z dnia 8 września 1928 roku, zatwierdzona, a jej pierwszą przełożoną została założycielka tej wspólnoty matka R.M. Nesvadbová.

Kolejnym ważnym wydarzeniem, które wywarło wpływ na rozwój i kultywowanie tradycji cyrylo-metodiańskiej, były w okresie międzywojennym obchody jubileuszowe 700. rocznicy konsekracji kościoła welehradzkiego (27 listopada 1228). Na prośbę arcybiskupa morawskiego papież Pius XI w brewe z 7 lutego 1928 roku świątyni welehradzkiej, poświęconej Wniebowzięciu Bogurodzicy Dziewicy, „nadał zaszczytny tytuł i przywileje liturgiczne oraz inne honory, które zgodnie z nadaniem Stolicy Apostolskiej przysługują bazylikom mniejszym”²². W brewie papież przedstawił najważniejsze wydarzenia z życia świątyni i Moraw, zaliczając do nich: przybycie na Morawy Świętych Cyryla i Metodego, budowę kościoła, kasatę klasztoru cystersów, przybycie jezuitów oraz spotkania zjednoczeniowe i rekolekcje.

Kilka lat później, 13 kwietnia 1932 roku świątynia welehradzka otrzymała kolejne wyróżnienie. Na prośbę arcybiskupa ołomunieckiego L. Prečana, adresowaną do Kongregacji Obrzędów, Święci Cyryl i Metody ogłoszeni zostali współpatronami bazyliki. Papież Pius XI w akceptacji prośby podkreślił znaczenie czci, jaką w Welehradzie otaczani są Apostołowie Słowian²³.

Od 30 września 1938 roku zaczął się trudny dla Czechosłowacji okres. Układ monachijski przyznał Niemcom czeskie Sudety, w październiku wojska polskie zagarnęły Śląsk Cieszyński — Zaolziański, w listopadzie Węgrzy zajęli południową część Rusi Zakarpackiej i Słowacji. W marcu 1939 roku Węgrzy przejęli dalszą część Rusi Zakarpackiej, 14 marca parlament słowacki ogłosił niepodległe państwo słowackie, a 15 marca wojska niemieckie wkroczyły na teren Czechosłowacji i został utworzony Protektorat Czech i Moraw. Te wydarzenia doprowadziły do rozpadu państwa czechosłowackiego²⁴.

²² *Litterae apostolicae, quibus titulus et privilegia Basilicae minoris ecclesiae Velehradensi conferuntur* Pius PP XI. ACAO 1928, č. 3/5554.

²³ *Svatí Cyril a Metoděj prohlášení za spolupatrony baziliky velehradské*. ACAO 1932, č. 6/7570.

²⁴ Por. Z. Wietrzak: *Kościół katolicki w Europie Środkowo-Wschodniej*. Kraków 1997, s. 13—14.

W okresie międzywojennym idee cyrylo-metodiańskie ze szczególną czcią kultywowano na Morawach, natomiast w Słowacji były wykorzystywane w hasłach separatystycznych ruchu autonomicznego, na którego czele stał Andrej Hlinky²⁵. Z kolei mieszkańcy Czech uważali tradycję cyrylo-metodiańską za neutralne zjawisko i nie stała się ona obiektem badań naukowych. Takie stanowisko mogło wpływać z niepodejmowania tego tematu przez przedstawicieli czeskiego świata kultury, ukierunkowanego pod wpływem politycznej lewicy na sowiecką awangardę. Po przewrocie komunistycznym w 1948 roku czechosłowacki rząd komunistyczny próbował wykorzystać tradycję cyrylo-metodiańską do usprawiedliwienia istnienia dwunarodowego państwa. W duchu panslawizmu, dostosowanego do potrzeb ideologów sowieckich, z całej tradycji cyrylo-metodiańskiej wyakcentowano znaczenie kulturowe (język literacki i literatura) misji bizantyjskiej do Państwa Wielkomorawskiego. Takie uzasadnienie roli i znaczenia tej tradycji stanowiło, w nowej rzeczywistości geopolitycznej, podstawę nowej symbiozy narodów słowiańskich²⁶.

Welehrad podczas drugiej wojny światowej

W następstwie okupacji wojsk niemieckich na terytorium czeskim i morawskim (15 marca 1938) oraz powstania 16 marca 1938 roku Protektoratu Czech i Moraw (Protektorát Böhmen und Mähren), a także rozpoczęcia drugiej wojny światowej — nie odbył się kolejny zjazd welehradzki²⁷. Niemieckie urzędy, wsparte przez gestapo, rozpoczęły systematyczną walkę z Kościołem katolickim, a przede wszystkim z zakonem jezuitów. Zabroniono wszelkiej działalności duszpasterskiej. Naziści każde wydarzenie religijne, kulturalne, a także nauczanie w szkołach postrzegali jako zagrożenie swojej pozycji na okupowanym terytorium. Zabroniono publikowania czasopism wydawanych lub redagowanych przez jezuitów, między innymi: „Ve-

²⁵ Por. B. Cywiński: *Ogniem próbowane. Z dziejów najnowszych Kościoła katolickiego w Europie Środkowo-Wschodniej*. T. 1: „Korzenie tożsamości”. Rzym 1982, s. 154 i nast.; J. Korec: *Po barbarzyńskiej nocy...* Kraków 1994, s. 35 i nast.; P. Ambros: *Kam směřuje česká katolická církev?...*, s. 20.

²⁶ Por. M.C. Putna: *Rusko mimo Rusko. Dějiny a kultura ruské emigrace 1917–1991*. Brno 1993, s. 50.

²⁷ Por. J. Říman: *Malá československá encyklopedie*. Díl 5. Praha 1987, s. 688.

hradské zprávy”, „Apoštolát sv. Cyrila a Metoděje”, „Zprávy provincie Tovaryšstva Ježíšova”, „Posel Božského Srdce Páně” i „Dorost”²⁸. W okresie okupacji niemieckiej wszystkie dotychczasowe uroczystości w Welehradzie związane z pielgrzymkami odbywały się w bazylice. Sama kuria archidiecezjalna w Ołomuńcu przesłała wytyczne dla jezuitów w Welehradzie, zalecając im, aby w obecnych burzliwych czasach powstrzymali się od propagowania masowego odwiedzania miejsc pielgrzymkowych, a podczas uroczystości pielgrzymkowych zrezygnowali ze świeckich przemówień i umożliwili wiernym przystępowanie do komunii świętej. Kuria zalecała również, by w czasie głoszonych kazań powstrzymywać się od sformułowań, w których można by doszukać się podtekstów politycznych²⁹.

Przed wyzwoleniem wierni uczestniczyli w nabożeństwach rzadko, czego powodu można było upatrywać w ich postawie, która wynikała z poczucia niebezpieczeństwa wywołanego przejściem frontu wojennego oraz ze zmęczenia spowodowanego nieustannymi świadczeniami na rzecz wycofujących się żołnierzy armii niemieckiej.

W nocy z 30 kwietnia na 1 maja 1945 roku armia rumuńska wyzwoliła Welehrad. Po zakończeniu działań wojennych w całej Republice Czechosłowackiej obowiązywał system totalitarny, który położył kres działalności zjednoczeniowej w Welehradzie. Sytuacja ta trwała aż do aksamitnej rewolucji, to jest do 1989 roku.

Ożywienie działalności zjednoczeniowej w Welehradzie — od uzyskania wolności do końca 1948 roku

1 maja 1945 roku, w dniu wyzwolenia Welehradu, bazylikę i kolegium jezuickie odwiedzili generał rumuński Ionescu i dowódca armii rumuńskiej działającej na Morawach generał Athanasius oraz wielu oficerów rosyjskich. Po zakończeniu działań wojennych w Welehradzie ponownie przystąpiono do działalności duszpasterkiej prowadzonej przez jezuitów, jak również do remontów i rekonstrukcji tych obiektów sakralnych, które uległy zniszczeniu podczas

²⁸ J. Pavlík: *Budou vás vydávat soudům*. Praha 1995, s. 20.

²⁹ Por. *Upozornění důstojnému duchovenstvu o konchach a poutích*. AČAO 1939, č. 11/14 571.

działań wojennych. W parafii rozpoczęły działalność między innymi sodalicje mariańskie. Przystąpiono też do organizowania ruchu pielgrzymkowego, który z racji zakończenia wojny przybrał, jako forma dziękczynienia za wyzwolenie spod okupacji niemieckiej, znaczne rozmiary. Do Welehradu pielgrzymowali wierni, duchowni katoliccy i grekokatoliccy z Czech, Moraw i ze Słowacji, a także z zagranicy³⁰. Stopniowo Welehrad stawał się miejscem pielgrzymkowym znanym na całym świecie.

W 1947 roku w Welehradzie odbyła się podniosła uroczystość związana z oddaniem czci relikwii czaszki św. Wojciecha, która pielgrzymowała po Czechosłowacji z okazji 950. rocznicy jego męczeńskiej śmierci.

Po drugiej wojnie światowej w Welehradzie nie tylko zaznaczyło się ożywienie działalności duszpasterskiej, lecz rozpoczęły również działalność stowarzyszenia apostolskie. Jezuici utworzyli nowicjat, rozpoczęto cykl rekolekcji w Domu „Stojanov”, organizowano rekolekcje ludowe oraz wznowiono nauczanie w Gimnazjum Zakonnym Kolegium Papieskiego Towarzystwa Jezusowego.

Po uzyskaniu wolności spośród działających apostolskich stowarzyszeń religijnych najszybciej do nowej dziejowej sytuacji przystosował się Apostolat Świętych Cyryla i Metodego, który kontynuował wydawanie czasopisma pod tą samą nazwą, jak do 15 maja 1941 roku³¹, czyli „Apoštolát sv. Cyrila a Metoděje”, które od 1910 roku jest łącznikiem między „centralą Apostolatu Świętych Cyryla i Metodego a członkami stowarzyszenia i czytelnikami oraz siewcą słowiańskich starań unionistycznych”³². Misją Apostolatu było:

— pobudzenie katolików do praktycznego życia chrześcijańskiego, święcenia niedzieli i świąt, przyjmowania sakramentów świętych; pozyskiwanie obojętnych i słabo wierzących; dbanie o wykształcenie i wychowanie młodzieży, rozpowszechnianie książek i czasopism katolickich; dążenie, aby jak najwięcej wiernych mogło brać udział w rekolekcjach; dążenie do wrażliwości chrześcijan na rzecz Caritas;

³⁰ Wśród gości przybyłych do Welehradu byli: nuncjusz apostolski w Pradze dr Saviero Ritter, delegacja z Belgii, przedstawiciel amerykańskiego Czerwonego Krzyża A. Moor, wiceprezydent akcji pomocy dla Czechosłowacji Oldřich Zlámal, grupa amerykańskich lekarzy, grupa szwajcarskich studentów i dziennikarzy bułgarskich. Por. J. Pavlík: *Budou vás vydávat...*, s. 25; *Pamětní kniha velehradské farnosti r. 1908—1959...*, s. 223.

³¹ W dniu 15 maja 1941 roku departament prasy przy Prezydium Rady Ministrów Republiki Czechosłowackiej wstrzymał wydawanie czasopisma „Apoštolát sv. Cyrila a Metoděje”. Por. *Úvod. ACM 1946*, č. 33, s. 1—2.

³² *Korespondence provinciálů TJ s představenými komunit. MZAB*, č. E 32.

— dołożenie wszelkich starań, aby chrześcijanie, którzy są poza Kościołem katolickim, na nowo się z nim zjednoczyli; zwrócenie uwagi na wartość modlitwy w intencji jedności chrześcijan oraz formacji intelektualnej³³.

Po zakończeniu drugiej wojny światowej odżyły starania o ponowne ożywienie działalności zjednoczeniowej. Od 11 do 14 sierpnia 1946 roku w Welehradzie trwał roboczy zjazd unijny, zorganizowany przez sekretarza generalnego Apostolstwa Świętych Cyryla i Metodego ks. F. Jemelkę, który w wystąpieniu inauguracyjnym stwierdził, że ideą spotkania jest „pogłębienie swych wiadomości, nabranie nowego zapału i wzbudzenie żywszego zainteresowania działalnością unijną”³⁴. Uczestników przywitał dr Josef Olšar, profesor Instytutu Orientalnego w Rzymie, który odczytał również przesłanie papieża Piusa XII. Został także odczytany list dr. Františka Griveca³⁵ (1878—1963) z Ljublany, w którym między innymi pisał: „Wielu spośród pierwszych organizatorów ruchu cyrylo-metodiańskiego i zjazdów welehradzkich już nie żyje. My, którzy pozostaliśmy jeszcze, doczekaliśmy takiej starości, która żyje starymi wspomnieniami. Nie możemy jednak zapomnieć, że nasze tradycje były już dwukrotnie przerywane pożarem najgroźniejszej wojny światowej i wrogości międzynarodowej. Dlatego tym bardziej winniśmy się starać, by wielkie tradycje ideowe nie zostały przerwane na stałe i nie popadły w zapomnienie [...]”³⁶. We wspomnianym liście F. Grivec zwrócił się również do czeskich katolików o dołożenie wszelkich starań, aby Akademia Welehradzka zasilona została młodymi kadrami. Stwierdził ponadto, że zdrową wiedzę teologiczną zapewnić może tylko i wy-

³³ A. Salajka: *Stálý úkol a program ACM*. ACM 1946, č. 33, s. 181.

³⁴ M. Zemek: *Unijní sjezd pracovní na Velehradě 11.—14.VIII.1946*. ACM 1946, č. 33, s. 338.

³⁵ F. Grivec był nie tylko cenionym sławistą, teologiem, ale również twórcą teoretycznych podstaw zjazdów zjednoczeniowych w Welehradzie. Wyczerpujące biografie, przedstawiające zarówno postać Griveca, jak i jego działalność, zawarte zostały w następujących opracowaniach: I. Chodil: *Prelat dr František Grivec sedemdesátníkem*. ACM 1948, č. 35, s. 293—297; J. Vašica: *Grivcův příklad*. „Vyšehrad” 1948, č. 3, s. 44; M. Pantelič: *Život posvěcen cirilo-metodskoj problematice. Povědom 85-godišnjice života prof. dra Frana Griveca*. „Slovo” 1963, č. 13, s. 177—193; C. Głombik: *Franc Grivec i słowiańska myśl zjednoczeniowa*. „ΣΟΦΙΑ” (Pismo Filozofów Krajów Słowiańskich) 2003, nr 3, s. 101—119.

Do znaczących publikacji F. Griveca należą: F. Grivec: *Vitae Constantini et Methodii verso latina, notis dissertationibusque de fontibus ac de theologia ss. Cyrilli et Methodii illustrata*. AAV 1941, vol. 17, seš. 1—2, s. 1—127; seš. 3, s. 161—277; F. Grivec, F. Tomšič: *Constantinus et Methodius Thessalonicenses*. Fontes—Zagreb 1960.

³⁶ F. Grivec: *Myšlenka cyrylometodějská v naší době*. ACM 1946, č. 33, s. 53.

łącznie połączenie jej z życiem religijnym i modlitwą. Dlatego — jego zdaniem — „Akademia Welehradzka potrzebuje współdziałania z organizacją religijną, modlitewną, jaką jest Apostolat Świętych Cyryla i Metodego”³⁷. Grivec w swym liście poruszył również kwestie społeczne, upatrując w działalności ruchu cyrylo-metodiańskiego szansy na przyspieszenie właściwego i spokojnego rozwiązania kwestii socjalnych, politycznych i gospodarczych celem jak najszybszego zabliznienia ran „strasznej wojny światowej”³⁸.

W dniu 12 sierpnia 1946 roku w Welehradzie, podczas roboczego zjazdu unijnego, odbyło się walne zgromadzenie Apostolatu Świętych Cyryla i Metodego (ostatnie miało miejsce podczas siódmego zjazdu unionistycznego w 1936 roku). W przedstawionym sprawozdaniu zaznaczono, że w trakcie działań wojennych członkowie Apostolatu nieśli pomoc młodzieży i dorosłym, wykonującym przymusowe prace w fabrykach i przebywającym w więzieniach, oraz dostarczali im literaturę religijną. Arcybiskup Pragi Josef Beran³⁹ w swoim pierw-

³⁷ Ibidem.

³⁸ Por. ibidem, s. 54.

³⁹ Josef Beran urodził się 29 grudnia 1888 roku w Pilźnie (Czechy) w rodzinie nauczycielskiej. Po ukończeniu gimnazjum w rodzinnym mieście rozpoczął studia w czeskim seminarium w Pradze, a dokończył je w Papieskim Athenaeum De Propaganda Fide w Rzymie. Tam też otrzymał święcenia kapłańskie 10 czerwca 1911 roku. Po powrocie do Pragi spełniał swą kapłańską posługę, a w latach 1917—1928 był dyrektorem dziewczęcego kolegium nauczycielskiego pod wezwaniem Świętej Anny w Pradze. Następnie został wykładowcą teologii na Uniwersytecie Karola w Pradze oraz pełnił funkcję ojca duchownego w seminarium praskim. Dnia 11 czerwca 1936 roku papież Pius XI nadał mu tytuł tajnego szambelana (papież Pius XII potwierdził tę nominację w październiku 1939 roku).

W czerwcu 1940 roku Beran został aresztowany przez gestapo i uwięziony na Pankracu w Pradze, następnie w Terminie i Teresinie, gdzie przebywał wraz ks. Štěpanem Trochta, późniejszym biskupem Litomierzyc i kardynałem. Kiedy w roku 1942 dotarła do ks. Berana wiadomość o aresztowaniu oficerów, którzy nie złożyli przysięgi Hitlerowi, i osadzeniu ich w Dachau, natychmiast odprawił w ich intencji mszę świętą. To stało się bezpośrednim powodem, aby i jego przewieźć do obozu koncentracyjnego w Dachau, w którym więziony był do końca wojny. Po jej zakończeniu ks. J. Beran został mianowany arcybiskupem Pragi. Dnia 8 grudnia 1946 roku otrzymał sakrę biskupią z rąk abp. Saveria Rittera, nuncjusza apostolskiego w Pradze. W tym samym czasie prezydent Czechosłowacji Edward Beneš odznaczył go Krzyżem Walecznych i Medalem Wojennym Pierwszej Klasy. W roku 1949 za odmówienie podporządkowania się Kościoła katolickiego władzom komunistycznym został uwięziony. Przez 14 lat przetrzymywany był między innymi w więzieniach: w Mukařově koło Pragi i w Radvanově. W latach 1963—1965 przebywał na wolności, ale władze komunistyczne zabroniły mu wypełniania obowiązków biskupich i duszpasterskich. Po długotrwałych rozmowach, prowadzonych przez przedstawicieli Watykanu z rządem czechosłowackim, w roku 1965 abp J. Beran opuścił ojczyznę i udał się do Rzymu. Rząd czechosłowacki postawił warunek, że arcybiskup

szym liście pasterskim z 8 grudnia 1946 roku poparł działalność Apostolatu, a szczególnie jego zaangażowanie w dzieło pojednania chrześcijan⁴⁰.

Zanim ks. Josef Beran przyjął sakrę biskupią, będąc profesorem uniwersytetu Karola w Pradze, przybył do Welehradu, gdzie w czasie pierwszego powojennego zjazdu wygłosił wykład dla kleryków, w którym zachęcał ich „do prowadzenia dokładnych i systematycznych studiów nie tylko literatury rosyjskiej, lecz również zapoznanie się z naturą Rosjan [...]”⁴¹. Za ważną uznał ks. Beran kwestię rozwiązywania problemów społecznych, których istotność przedstawił w dalszej części swego wystąpienia. Powołując się na nauczanie społeczne Leona XIII (*Encyklika „Rerum novarum”* z 15 maja 1891 roku) i Piusa XI (*Encyklika „Quadragesimo anno”* z 15 maja 1931 roku), zaznaczył: „[...] dzięki propagowaniu kwestii społecznych, jakie zostały nam dane w papieskich encyklikach, przygotowujemy fundament, na którym wzniesie się wzajemne zrozumienie w wielu kwestiach życia społecznego, a to z kolei przyczyni się do obojętnego przyjęcia i wspierania dążeń zjednoczeniowych [...]”⁴².

W roku 1947 założono w Pradze nowy oddział Apostolatu, któremu jako cel wyznaczono zorganizowanie w stolicy Czechosłowacji centrum zjednoczeniowego działania w duchu tradycji cyrylo-metodiańskiej. Dzięki poczynaniom członków Apostolatu w kaplicy Świętych Kosmy i Damiana sprawowano liturgię bizantyńsko-słowiańską. Tak więc na terenie Republiki było to drugie, oprócz Welehradu, miejsce, w którym sprawowano liturgię w obrządku wschodnim.

Od 10 do 12 września 1947 roku Apostolat Świętych Cyryla i Metodego zorganizował z okazji rocznicy czterdziestolecia pierwszego zjazdu unionistycznego spotkanie poświęcone zjazdowi welehradz-

nie może powrócić do swego kraju. W Rzymie J. Beran przyjął z rąk papieża Pawła VI godność kardynalską. Uczestniczył w ostatniej sesji Soboru Watykańskiego II, która trwała od 14 września 1965 roku do 8 grudnia 1965 roku. 17 maja 1969 roku, po ciężkiej chorobie, zmarł w rzymskim szpitalu na oddziale św. Jana Nepomucena. Został pochowany w krypcie Bazyliki św. Piotra, w pobliżu grobu Apostoła, gdyż rząd Czechosłowacji odmówił przeniesienia ciała do Pragi. Jest jedynym Czechem, którego ciało zostało złożone w krypcie Bazyliki. 22 kwietnia 1998 roku w Pradze otwarto diecezjalny proces kanonizacyjny kard. J. Berana. Por. *Kard. Josef Beran*. www.zivotopisyonline.cz/josef-beran.php (6 marca 2007); www.pl.wikipedia.org/wiki/Josef_Beran (6 marca 2007); www.pabenice.cz/beran.htm (6 marca 2007); www.totalia.cz/cirkev/cir.php (6 marca 2007).

⁴⁰ *Spolkové zprávy*. ACM 1946, č. 33, s. 76.

⁴¹ J. Beran: *Úkoly českého unionizmu*. ACM 1946, č. 33, s. 6.

⁴² *Ibidem*, s. 7.

kim, na które przybyli zwolennicy tego dzieła z kraju i z zagranicy. Obrady prowadził sekretarz generalny Apostolatu dr František Jemelka. Wśród uczestników spotkania wielkie oburzenie wywołał fakt odmówienia ze strony rządu czechosłowackiego wizy paszportowej inicjatorowi zjazdów zjednoczeniowych dr. F. Grivecowi z Ljublany, mimo że zaproszenie wystosował do niego Zarząd Apostolatu wraz z Cyrylo-Metodiańskim Wydziałem Teologicznym w Ołomuńcu, a poparło je czechosłowackie ministerstwo szkolnictwa⁴³.

Równolegle ze wznowieniem działalności Apostolatu Świętych Cyryla i Metodego stopniowo zaczęła rozwijać swą działalność Akademia Welehradzka. W dniu 14 sierpnia 1946 roku odbyło się walne zgromadzenie Akademii, na którym ustalono, że będzie ona wydawać podręczniki dla studentów szkół wyższych, przeznaczone do studiów nad chrześcijańskim Wschodem, oraz opublikuje komplet książek o św. Klemensie (między innymi wydanie zbiorowe dzieł, list św. Klemensa do Koryntian, informacje o przeniesieniu relikwii św. Klemensa). Zarząd wystosował również wniosek do władz państwowych o uzyskanie zezwolenia na wydawanie *Acta Academiae Velehradensis*.

Tak ożywiona działalność Akademii Welehradzkiej nie trwała długo, ponieważ po wyborach w 1946 roku w Czechosłowacji większość parlamentarną zdobyła partia komunistyczna wraz z socjaldemokratami. Komuniści stopniowo dążyli do uzyskania pełni władzy, a ich ideologia wpłynęła również na charakter szkolnictwa. W 1948 roku rząd uchwalił ustawę o likwidacji szkół niepaństwowych, w której zapisano, że wszystkie szkoły są państwowe, a szkoła zobowiązana jest troszczyć się o wychowanie religijne uczniów, zgodnie z ich wyznaniem. W taki sposób rząd czechosłowacki rozwiązał definitywnie kwestię szkół kościelnych, uznając je w świetle nowego prawa za zbędne.

W dniu 25 lutego 1948 roku prezydent Czechosłowacji Edward Beneš pod naciskiem członków partii komunistycznej przyjął dyktando dwunastu demokratycznych ministrów i podpisał dekrety mianujące nowych członków rządu, których zaproponował Klemens Gottwald. Fakt ten spowodował, że władzę w Czechosłowacji przejęła partia komunistyczna. Od tego wydarzenia, zwanego przewrotem lutowym, nastąpił okres umocnienia reżimu totalitarnego, naznaczony niepewnością, strachem i prześladowaniami. Na początku rządów nowa władza, nie chcąc wzbudzić emocji antypaństwowych, przyjęła 18 marca 1948 roku deklarację o wolności religijnej⁴⁴, co

⁴³ Por. *Unijní porady na Velehradě*. ACM 1947, č. 34, s. 343.

⁴⁴ V. Vaško: *Neumlčená. Kronika katolícké Cirkve v Československu po druhé světové válce*. T. 1. Praha 1990, s. 247–248.

spowodowało, że Welehrad mogły odwiedzać rzesze pielgrzymów. Dowodem tego były uroczystości ku czci Świętych Cyryla i Metodego, na które przybyło 4 i 5 lipca około 80 tysięcy wiernych z całej Republiki Czechosłowackiej. W uroczystościach wziął udział nowy metropolita Moraw, arcybiskup archidiecezji ołomunieckiej Josef Matocha⁴⁵.

Na 29 września 1948 roku przypadała 25. rocznica śmierci wielkiego propagatora idei cyrylo-metodiańskiej i Welehradu, zwolennika dążeń unionistycznych, arcybiskupa ołomunieckiego A.C. Stojana. Do Welehradu na uroczystości rocznicowe, które rozpoczęły się 28 września, przybyła liczna grupa wiernych, prezbiterów i biskupów z Czechosłowacji. W uroczystości udział wzięli: abp Josef Beran z Pragi, abp Josef Matocha z Ołomuńca, bp Karel Skoupý z Brna, bp Štěpán Trochta z Litomierzyc, bp Josef Hlouch z Budziejowic, bp Josef Čiarský z Koszyc, bp Jan Vojtašák ze Spiszu, bp Edward Necsey z Nitry, ks. prałat František Onderek, administrator apostolski z Czeskiego Cieszyna, ks. Ambróz Lazík, administrator apostolski z Tranay, benedyktyński opat Václav Pokorný z Rajhardu, o. František Šilhan, prowincjał Czeskiej Prowincji Towarzystwa Jezusowego, ks. prałat František Jemelka, ks. prałat František Cinek i wiele innych osobistości. Po wieczornej adoracji przed Najświętszym Sakramentem uczestnicy nabożeństwa przeszli do grobu abp. Stojana, przy którym abp J. Matocha ogłosił Rok Stojana⁴⁶.

29 września od wczesnych godzin rannych prezbiterzy i biskupi odprawiali w bazylice msze święte (wówczas nie odprawiano koncelebry — por. *Kodeks prawa kanonicznego* z 1917 roku, can. 803), a o godzinie 10.00 abp J. Beran celebrował uroczystą mszę świętą pontyfikalną, podczas której kazanie wygłosił abp J. Matocha. Arcybiskup Beran wezwał wiernych do ścisłego zjednoczenia ze swymi kapłanami i z biskupami. Po uroczystościach przesłano telegram do papieża Piusa XII⁴⁷.

Lata 1945—1948 to czas z jednej strony organizowania się Kościoła po zakończeniu działań wojennych, a z drugiej strony — okres umacniającej się politycznie i ideologicznie władzy państwowej. Nowa władza stopniowo wygaszała działalność duszpasterską aż do totalnego opanowania Kościołów i wspólnot chrześcijańskich w Czechosłowacji.

⁴⁵ Por. *Pamětní kniha farnosti od r. 1908—1959...*, s. 228—229.

⁴⁶ Ibidem, s. 230.

⁴⁷ Ibidem, s. 230—231.

Początek prześladowania Kościoła w latach 1948—1950

Rząd komunistyczny w Czechosłowacji po przewrocie lutowym (25 lutego 1948) objął kontrolę nad wszystkimi partiami niekomunistycznymi. Usiłował również podporządkować sobie Kościół rzymskokatolicki i inne wspólnoty chrześcijańskie. Największych problemów i trudności przysparzał rządowi Kościół katolicki, który skupiał liczną rzeszę wiernych, był jednolity, ponadnarodowy, co spowodowało, że stał się dla władzy wrogiem publicznym. Działania nowej władzy rozpoczęły się od stopniowej likwidacji Kościoła. Polegały one na wstrzymaniu wydawania niezależnych czasopism religijnych, likwidacji szkolnictwa kościelnego, a następnie stowarzyszeń religijnych⁴⁸. W dniu 3. rocznicy wyzwolenia Czechosłowacji, 9 maja 1948 roku, Zgromadzenie Narodowe uchwaliło nową konstytucję, w której cztery paragrafy poświęcone zostały wolności sumienia i wyznania. Warto zaznaczyć, że przed tymi paragrafami umieszczono zapis o procesie wychowania i nauczania, który „zgodnie z wynikami badań naukowych” jest podporządkowany materialistycznemu światopoglądowi marksistowsko-leninowskiemu, uznawanemu za jedyną naukę przybliżającą państwo do socjalizmu. Władza zwierzchnia nad całym procesem wychowania i nauczania, jak również „sprawowanie nadzoru nad nim należą do państwa”⁴⁹. To stwierdzenie jednocześnie określało politykę czechosłowackiego rządu.

Biskupi podejmowali z rządzącymi rozmowy na temat wprowadzonych ograniczeń wolności religijnej. W dniach 15 i 16 sierpnia 1948 roku w Nitrze odbyła się konferencja episkopatu czechosłowackiego, który wystosował memorandum do rządu i list pasterski do wiernych. W dokumentach tych episkopat zwracał uwagę na to, że rząd mimo zagwarantowania wolności religijnej rozpoczyna jednak walkę z religią i Kościołem. Zwracając się do wiernych, biskupi prosili, by kierować się nauczaniem Chrystusa, jak kiedyś czynili to apostołowie. We wrześniu tego samego roku rozpoczęły się pierwsze aresztowania. Mimo że granice państwa były dobrze strzeżone, a każda ucieczka była ryzykowna, gdyż funkcjonariusze graniczni otrzymali rozkaz strzelania do uchodźców, to jednak udało się uciec prawie 60 tysiącom osób. Z powodów religijnych w samym tylko roku 1948 uwieziono 68 duchownych⁵⁰.

⁴⁸ J.R. Tretera: *Konfesní právo a církevní právo*. Praha 1997, s. 97.

⁴⁹ V. Vaško: *Neumlčená. Kronika katolícké Cirkve...*, t. 2, s. 20.

⁵⁰ Ibidem, s. 50.

W październiku 1948 roku weszła w życie ustawa o Ochronie Republiki Ludowo-Demokratycznej, legalizująca między innymi ingerencję organów państwowych w działalność „nieprzyjaciela klasowego”, czyli Kościoła, duchownych i wiernych.

W listopadzie 1948 roku udał się do Rzymu z wizytą *ad limina apostolorum* biskup litomierzyski Š. Trochta, który przedstawił sytuację Kościoła w Czechosłowacji. Stolica Apostolska z wielkim zainteresowaniem zapoznała się z wydarzeniami, jakie zachodzą w kraju, oraz z zaniepokojeniem oceniła perspektywy rozwoju Kościoła katolickiego. Biskup Trochta przywiózł tzw. uprawnienia meksykańskie⁵¹, które na wypadek likwidacji konferencji episkopatu i prześladowań chrześcijan mogłyby służyć Kościołowi działającemu w ukryciu (często używano w Czechosłowacji terminu „Kościół podziemny”). Z czasem władze wprowadziły kolejne ograniczenia: zabraniano wydawania okólników diecezjalnych, zniesiono funkcję kapelanów wojskowych, a nuncjusz apostolski oraz pozostali dyplomaci ambasady watykańskiej musieli opuścić Czechosłowację.

Biskupi kilkakrotnie spotykali się w Ołomuńcu i w Pradze na spotkaniach roboczych, podczas których próbowali rozwiązać sprawę Akcji Katolickiej utworzonej przez partię komunistyczną dla „postępowych katolików”, a skierowaną przeciwko „wtrącaniu się Watykanu w sprawy państwa”⁵². Dnia 15 czerwca 1949 roku w Pradze odbyła się tajna konferencja episkopatu, który ogłosił list pasterski zatytułowany *Głos czechosłowackich biskupów i ordynariuszy skierowany do wiernych w godzinie wielkiej próby*. Intencją episkopatu było odczytanie go w uroczystość Bożego Ciała, która została przeniesiona z czwartku na niedzielę 19 czerwca 1949 roku. W liście tym wskazano na niezadowolający stan relacji między państwem a Kościołem i na warunki niezbędne do realizowania wolności religijnej. W zakończeniu biskupi prosili wiernych o modlitwę w intencji znalezienia drogi do uporządkowania stosunków państwo — Kościół. „Gdyby jednak nie doszło do takiego porozumienia i zdecydowano by się na prowadzenie wszelkimi środkami wyniszczającej walki z Kościołem, wówczas nadejdzie godzina próby dla katolików w Czechosłowacji”⁵³.

⁵¹ Nazwa „uprawnienia meksykańskie” pochodzi z początku XX stulecia, kiedy Stolica Apostolska udzieliła Kościołowi w Meksyku specjalnych zezwoleń (dla osób niebędących w urzędzie biskupim), który był okrutnie prześladowany. Por. ibidem, s. 54.

⁵² Ibidem, s. 68—70.

⁵³ Biskupi wskazują w swym liście na niezadowolający stan stosunków pomiędzy państwem a Kościołem oraz na warunki niezbędne do realizowania wolności re-

Władze państwowe zabroniły odczytania listu, a w celu niedopuszczenia do jego rozpowszechniania funkcjonariusze państwowi przychodzili na probostwa, dokonywali rewizji, konfiskując znalezione list. Mimo to 50% kapłanów odczytało w uroczystość Bożego Ciała ten list pasterski. W tym też czasie rozpoczęło się internowanie biskupów. Jako pierwsi internowani byli (19 czerwca 1949) abp Josef Beran i bp Štěpán Trochta, a po nich internowano kolejnych biskupów, którzy stawali się tym samym niezłomnymi świadkami chrześcijaństwa w obliczu prześladowania.

Dzień 14 października 1949 przyniósł kolejne zmiany w relacjach Kościół — państwo. W tym dniu Zgromadzenie Narodowe Republiki Czechosłowackiej uchwaliło nowe ustawy kościelne, w tym ustawę o państwowych gwarancjach gospodarczych dla Kościołów i wspólnot religijnych. Powołano też Urząd Państwowy do spraw Kościelnych. Ustawy te dotyczyły konieczności udzielania zgody państwa na wykonywanie posługi duchowej, w tym na nauczanie religii w szkołach, i ustalenie zasad wynagrodzenia za nią z budżetu państwa. Biskupi wyrazili zgodę na przyjęcie tej ustawy, motywując, że będzie ona chroniła duchowieństwo przed „możliwymi nieprzyjemnościami i konsekwencjami”⁵⁴. Szybko jednak relacja państwo — Kościół stała się coraz bardziej napięta.

Rząd komunistyczny wraz z Urzędem Państwowym do spraw Kościelnych w dniu 15 marca 1950 roku mianował zarówno na urzędy diecezjalne — biskupie, jak i w klasztorach pełnomocników rządowych, którzy byli pracownikami Urzędu Bezpieczeństwa. Władza państwowa prowadziła kampanię oszczerstw i szykan wobec

ligijnej i Kościoła: „[...] uznanie kompetencji papieża jako najwyższej, widzialnej, głowy Kościoła, jak również uznanie biskupów z nim złączonych [...], prawo rodziców do wychowania dzieci; wolność chrześcijańskiego wychowania młodzieży w szkołach; uznanie sakramentalnego związku małżonków, z prawami i obowiązkami z tego płynącymi; prawo organizowania się w wolnych stowarzyszeniach i organizacjach; utrzymanie potrzebnej liczby szkół kościelnych oraz instytucji wychowawczych, społecznych, kulturalnych i dobroczynnych; wolność druku prasy i książki; wolny i nieograniczony dostęp do wszystkich dziedzin życia kulturalnego i społecznego [...]”; w dalszej części listu biskupi wskazali regulacje antykościelne ze strony państwa: „[...] weryfikację nauczycieli religii, udzielanie wytycznych, jak uczyć religii w duchu materialistycznym, mianowanie lektorów tak zwanych materialistycznych nauk społecznych w seminariach duchownych [...]”.

Episkopat wyraził sprzeciw wobec państwowej Akcji Katolickiej, którą uznał za ruch dążący do zniszczenia Kościoła. Biskupi uwrażliwili duchowieństwo na decyzje władzy państwowej, zaznaczając, że „są zobowiązani w sumieniu przestrzegać jedynie tych zarządzeń, co do których są pewni, że zostały wydane przez właściwego ordynariusza”. Por. *ibidem*, s. 74—78.

⁵⁴ *Ibidem*, s. 107.

duchowieństwa, a szczególnie wobec zakonników, którzy byli oskarżani między innymi o ukrywanie broni, nielegalne rozpowszechnianie ulotek o treści wrogiej państwu, wysyłanie poza granicę kraju, zwłaszcza do Watykanu, listów z wiadomościami o treści szpiegowskiej.

Rok 1950 przeszedł do historii Czechosłowacji jako rok tragiczny, ze względu na wydarzenia określane nazwą akcja „K”. Procedurę tej akcji zaplanował rząd w styczniu 1950 roku, a jej wykonanie zlecono Ministerstwu Spraw Wewnętrznych. W nocy z 13 na 14 kwietnia 1950 roku, zwanej „nocą św. Bartłomieja”, rząd Czechosłowacji przeprowadził akcję „K”, likwidując wszystkie klasztory i kolegia męskie, z wyjątkiem zakonu kapucynów i niektórych mniejszych wspólnot zakonnych, które zostały rozwiązane w drugiej fazie represji. Zakonnicy zostali wysłani do konwentów zamienionych w strzeżone obozy, gdzie zmuszano ich do pracy fizycznej. Najstarsi wiekiem kapłani i zakonnicy musieli przystosować się do pracy cywilnej, a młodzi powołani zostali do wojska. Ewakuacja zakonów żeńskich nie odbyła się od razu, lecz trwała sukcesywnie od końca sierpnia do października 1950 roku. Budynki klasztorne przeznaczono na cele wojskowe i urzędy państwowe. Ta akcja dotknęła ponad 10 tysięcy sióstr zakonnych, które przede wszystkim były nauczycielkami i pielęgniarkami. Wysłano je do opuszczonych i zaniedbanych budynków, z których deportowano Niemców w 1945 roku⁵⁵. Oprócz zaplanowanej akcji całkowitej likwidacji Kościoła i religii, likwidacji zakonów przypisano znaczenie ekonomiczne, gospodarcze (chodziło o całkowite przejęcie majątków na rzecz państwa) i kulturalne (zlikwidowano prasę i edukację kościelną)⁵⁶. Znaczna część dzieł sztuki została zniszczona przez organy Ministerstwa Spraw Wewnętrznych oraz Ministerstwa Obrony Narodowej i Sprawiedliwości.

„Noc św. Bartłomieja” nie ominęła też Welehradu, gdzie zlikwidowano, a następnie upaństwowiono Liceum Żeńskie Kongregacji Sióstr Świętych Cyryla i Metodego oraz kolegium jezuickie w Welehradzie, które było wówczas największym w Czeskiej Prowincji kolegium Towarzystwa Jezusowego (71 zakonników i 62 uczniów gimnazjum)⁵⁷.

⁵⁵ Anonimo: *Dio dirà l'ultima parola. La Chiesa in Cecoslovacchia 1948—1978*. Bologna 1980, s. 49—50.

⁵⁶ Por. V. Hejl: *Bez rozsudku. V: Zpráva o organizovaném násilí*. Red. V. Hejl. Praha 1990, s. 309—325; K. Kaplan: *Stát a církev v Československu v letech 1948—1953*. Brno 1993, s. 118—122, 153—154, 380—389.

⁵⁷ Akcja przebiegała w sposób brutalny. Jezuita zakonu w Welehradzie tak wspomina noc Świętego Bartłomieja: „Wówczas wzmógł się niezwykle huk i łomot. Ktoś mocno zapukał w moje drzwi, z wezwaniem, bym otworzył. Kiedy to uczyniłem, pra-

Internowano wszystkich jezuitów, a cały majątek Kolegium Towarzystwa Jezusowego przejęło państwo. W miejsce duszpasterzy Urząd Państwowy do spraw Kościelnych posyłał księży patriotów, aby w ten sposób kontrolować parafie oraz stopniowo przekonywać społeczeństwo do poczynań rządu totalitarnego. W konsekwencji tego typu działania miały w aspekcie politycznym doprowadzić do oderwania Kościoła od Stolicy Apostolskiej. Władze państwowe często w celu pokazania społeczeństwu, że „Kościołowi nic złego się nie dzieje”, nagłaśniały pewne przykłady z działalności duszpasterskiej. I tak, na przykład, w 1951 roku władze państwowe w celu udowodnienia, że arcybiskup ołomuniecki J. Matocha nie jest internowany, zezwoliły mu kilka razy opuścić swą rezydencję, aby udzielił bierzmowania lub dokonał konsekracji wyremontowanego kościoła⁵⁸. Władze wykorzystywały naturalną religijność ludu morawskiego, między innymi pielgrzymki cyrylo-metodiańskie, zwane pielgrzymkami narodowymi, do manifestacji na rzecz pokoju na świecie. Podczas tych pielgrzymek przemawiali przedstawiciele rządu i księża patrioci. Mimo tak przeprowadzanych akcji antykościelnych Kościół pozostał w opozycji, był dobrze zorganizowaną i zdyscyplinowaną instytucją. Systematyczna propaganda ateistyczna doprowadziła wszakże wielu ludzi do religijnego zobojętnienia, co w konsekwencji powodowało, że świątynie świeciły pustkami.

wie się przestraszyłem. Przede mną stał funkcjonariusz bezpieczeństwa w mundurze, chłop jak dąb. W ręce trzymał pistolet maszynowy i głośno powiedział: »za kwardrans proszę spakować sobie niezbędne rzeczy i stawić się w jadalni. Tam będzie powiedziane, co dalej«. Wziąłem kilka koszul i ciepłą bieliznę, licząc, że pozostałe rzeczy zostaną nam przesłane na nowe miejsce. Czekamy na to do dziś. Powoli, z małymi bagażami schodziliśmy do refektarza. Tam, oprócz nas, zgromadziło się również wielu funkcjonariuszy bezpieczeństwa i milicji. Poza tym było kilku mężczyzn w cywilu, którzy kierowali całą akcją w Welehradzie. Oni przeczytali nam decyzję Ministerstwa Spraw Zagranicznych, że będziemy jako wrogowie ustroju socjalistycznego umieszczeni w innym miejscu, abyśmy mogli poświęcić się swojemu zakonnemu posłannictwu. Odczytali listę obecności. Ustawiliśmy się w szeregu, w asyście milicji, i wyszliśmy na dziedziniec przed klasztorem, gdzie stały autobusy. Wsiadaliśmy do nich, a z nami kilku funkcjonariuszy z pistoletami maszynowymi w rękę. W ten sposób pożegnaliśmy się z Welehradem, nie przeczuwając, dokąd nas wywożą. Nasza droga skończyła się w godzinach popołudniowych, 14 kwietnia 1950 roku w miejscowości Bohosudov. Co działo się w Welehradzie po naszym odejście, ukryte jest za zasłoną lat i możliwości panów, którzy w sposób niekontrolowany zarządzali Welehradem według własnego uznania”. Por. J. Pavlík: *Budou vás vydávat...*, s. 42, 55—56; K. Kaplan: *Církev a stát 1948—56 v Československu*. Řím 1982, s. 159; V. Vaško: *Neumlčená. Kronika katolické Církve...*, t. 2, s. 153.

⁵⁸ J. Z. Charouz: *Biskup — vyznavač*. Olomouc 1991, s. 79.

Prześladowanie Kościoła w latach 1950—1989

Na lata 1950—1960 przypada kolejna fala szykan i aresztowań, które spowodowały, że Kościoły stopniowo odseparowywano od wiernych. W 1951 roku weszła w życie nowa ustawa kościelna zawierająca między innymi przepisy odnośnie do zawierania związków małżeńskich. Według niej najpierw miał być zawierany ślub cywilny, a następnie kościelny. Te pary małżeńskie, które pragnęły zawrzeć związek małżeński w kościele, szykanowano i namawiano, pod presją utraty stanowiska pracy, aby nie zawierały takiego ślubu. Dotyczyło to przede wszystkim urzędników państwowych i nauczycieli. Podobnie odniesiono się do chrztów w kościele, które zastąpiono uroczystym witaniem nowego obywatela państwa komunistycznego i nadaniem mu imienia w urzędach stanu cywilnego. W tej sytuacji wierni, w małych grupach, wraz ze swymi kapłanami gromadzili się na spotkaniach rekolekcyjnych czy na wykładach w lasach i w górach.

W tym okresie prześladowania Kościoła wielu duchownym oraz świeckim udało się przedostać poza granice swego kraju. W dniu 22 lipca 1963 roku, podczas Soboru Watykańskiego II, papież Paweł VI spotkał się z grupą pielgrzymów z Czechosłowacji, którzy przybyli do Rzymu z okazji 1 100. rocznicy misji Świętych Cyryla i Metodego w Państwie Wielkomorawskim⁵⁹.

Pod koniec 1967 roku rozpoczął się kryzys Komunistycznej Partii Czechosłowacji, a kiedy w 1968 roku I sekretarzem Komitetu Centralnego Partii został Alexander Dubček, nastąpiła w państwie poprawa warunków ekonomicznych, kulturalnych, religijnych i społecznych. W latach 1968—1969, w okresie tzw. normalizacji, Kościół „odczuł ulgę” w niektórych sferach swej działalności. Osobowość prawną uzyskały wówczas tylko żeńskie zakony i kongregacje, dzięki czemu mogły przyjmować młodzież oraz zatrudniać osoby, które spełniały warunki wymagane w procesie wychowania i edukacji uczniów. Ożywiło się życie religijne, świątynie zapełniły się wiernymi, wzrosła liczba uczniów na lekcjach religii, liczba chrztów i ślubów w kościele. W tym okresie rozpadł się Ruch Księży Patriotów, a wielki autorytet moralny, jakim cieszył się w Czechosłowacji bp F. Tomášek⁶⁰, przyczynił się do zainicjowania przezeń dzieła odnowy

⁵⁹ Z. Zieliński: *Papieże epoki soborowej*. Warszawa 2006, s. 61.

⁶⁰ Obszerny biogram dotyczący kard. Františka Tomáška został opublikowany nakładem Czeskiego Wydawnictwa Katolickiego „Zvon”. Por. *Kardinál Tomášek. Svědectví o dobrém katechetovi, bojácném biskupovi a statečném kardinálovi*. Red. J. Hartmann, B. Svoboda, V. Vaško. Praha 1994, *passim*.

soborowej. Do swych diecezji powrócili biskupi, którzy stopniowo powoływali nowych proboszczów i administratorów parafii⁶¹. Również do Welehradu powrócili jezuici, a z okazji 1 100. rocznicy śmierci św. Cyryla, w maju 1969 roku, do sanktuarium Braci Soluńskich przybył generał Towarzystwa Jezusowego o. Pedro Aruppe.

Okres „normalizacji”, zwany również okresem „wolności”, nie trwał jednak długo. Państwa bloku socjalistycznego powzięły decyzję zaprowadzenia dyscypliny komunistycznej w Czechosłowacji. W dniu 21 sierpnia 1968 roku wojska Układu Warszawskiego wkroczyły na terytorium Czechosłowacji. W 1970 roku A. Dubček został zmuszony do opuszczenia szeregów partyjnych, a w kraju zapanowała sytuacja stanu sprzed 1968 roku. Zmieniła się również pozycja Kościoła. Przeszedł on do działalności duszpasterskiej w „podziemiu” (nazwano go często Kościołem katakumbowym), gdzie między innymi działał tajnie wyświęcony bp Feliks Maria Davidek (1921—1988), który nie tylko założył podziemny katolicki uniwersytet, ale był głównym organizatorem tajnej struktury kościelnej, zwanej Koinótés⁶². Formę fizycznego prześladowania członków Kościoła (choć również do takich dochodziło) władza komunistyczna zamieniła na prześladowanie psychiczne. I tak, krok po kroku, do roku 1989 rząd czechosłowacki zdołał przejąć totalną kontrolę nad całym Kościołem, nie wykluczając innych wspólnot chrześcijańskich. Władze państwowe podejmowały wszelkie decyzje odnośnie do działalności kościelnej, łącznie z nominacjami na stanowiska biskupów, proboszczów i wikariuszy. Ponownie zlikwidowano zakony, a w Welehradzie jezuitów zmuszono do opuszczenia klasztoru w 1973 roku.

Sama obecność w Rzymie kard. J. Berana, który dołączył do pierwszej po 30 latach oficjalnej pielgrzymki narodowej Czechosłowaków na uroczystości związane z 1 100. rocznicą śmierci św. Cyryla, przypadającą na 14 lutego 1969 roku, świadczy o kultywowaniu tradycji cyrylo-metodiańskich w narodzie czeskim, morawskim i słowackim. W swej homilii, wygłoszonej w Bazylice św. Piotra, papież Paweł VI podkreślił, że „1 100. rocznica śmierci św. Cyryla przypomina głębokie i do dziś żywe znamię, jakie dwaj Apostołowie wycisnęli na religijnych, kulturalnych i społecznych dziejach [...] narodów”, a „złoty strumień otwarty dla Was przez Cyryla i Metodego wraz ze skarbem wiary i wartości duchowych, nigdy nie wysechł”⁶³. Takie papieskie

⁶¹ P. Michel: *Kościół katolicki a totalitaryzm*. Warszawa 1995, s. 50.

⁶² O tym, jak wyglądała działalność Kościoła „podziemnego”, por.: P. Fiala, J. Hanuš: *Koinótés. Felix M. Davidek a skryta církev*. Brno 1994, *passim*; J. Konzal: *Zpověď tajného biskupa*. Praha 1998, *passim*.

⁶³ Homilia Pawła VI w Bazylice św. Piotra w Rzymie, w dniu 14 lutego 1969 roku,

sformułowanie świadczy o wierności narodu czechosłowackiego świętemu dziedzictwu Braci Soluńskich. Papież odwołał się do czeskiego ruchu cyrylo-metodiańskiego i czci, jaką naród całe stulecia oddawał Świętym Braciom choćby przez nadawanie ich imion „niezliczonej liczbie świątyń, instytucji, dzieł i stowarzyszeń”. Przywołał również zasługi abp. A.C. Stojana, bp. Moyzesa, kapłanów Susila i Holly’ego w budowaniu więzi między katolikami i wyznawcami prawosławia⁶⁴.

Dnia 27 marca 1980 roku kard. František Tomášek⁶⁵ skierował list do Jana Pawła II, w którym powołując się na encyklikę papieża Leona XIII *Grande munus*, prosił następcę św. Piotra, aby ogłosił Świętych Cyryla i Metodego, „wielkich apostołów Moraw, nauczycielami Kościoła”. W imieniu papieża odpowiedzi udzielił kard. Agostino Casaroli, sekretarz stanu przy Stolicy Apostolskiej, który zapewnił prymasowi Czech, że Jan Paweł II przygotowuje list z okazji 100. rocznicy listu papieża Jana VIII *Industriae tuae* do Świętopelka, księcia Państwa Wielkomorawskiego, oraz że Kongregacja do spraw Świętych rozpatrzy, czy obydwaj Święci mogą stać się nauczycielami Kościoła⁶⁶. W liście tym Jan Paweł II wspominał o zasługach Braci z Tesalonik, jakie mają oni w sprawowaniu posługi misyjnej, wypełnianej w jedności z Kościołem konstantynopolitańskim, przez który zostali posłani na Morawy, jak i ze Stolicą św. Piotra, której potwierdzenie zyskali, co było wyrazem jedności Kościoła, która w czasach ich działalności nie została naruszona podziałem pomiędzy Wschodem a Zachodem.

W grudniu 1980 roku kard. Agostino Casaroli, Sekretarz Stanu Watykanu, skierował kolejne pismo do kard. F. Tomáška, w którym poinformował, że papież Jan Paweł II w dniu 31 grudnia tego samego roku ogłosi Świętych Cyryla i Metodego współpatronami Europy.

W 1981 roku, podczas uroczystości odpustowych w Welehradzie, w których udział wzięli prymas Czech kard. František Tomášek

w czasie uroczystości z udziałem kard. J. Berana, biskupów i pielgrzymów z Czechosłowacji, z okazji 1100. rocznicy śmierci św. Cyryla. Tłum. z jęz. włoskiego Z. Rudnicki. W: *Cyryl i Metody. Apostołowie i Nauczyciele...*, cz. 2, s. 138.

⁶⁴ Ibidem, s. 139.

⁶⁵ František Tomášek urodził się 30 czerwca 1899 roku w Studénce; 5 lipca 1922 roku otrzymał święcenia kapłańskie; 14 października 1949 roku został w „podziemiu” — tajnie — konsekrowany na biskupa; 18 lutego 1962 roku został administratorem apostolskim archidiecezji praskiej; 26 kwietnia 1976 roku papież Paweł VI mianował go kardynałem *in pectore*, a 27 czerwca 1976 oficjalnie ogłosił go kardynałem; 30 grudnia 1977 roku — prymasem Czech. Zmarł 4 sierpnia 1992 roku. Por. *Kardinál Tomášek. Svědectví o dobrém katechetovi...*, s. 105.

⁶⁶ List kardinála státního sekretáře Casaroliho kardinálu Tomáškovi k stoletému jubileu encykliky „*Grande munus*” a k otázce vyhlášení sv. Cyrila a Metoděje za učitele církve. „Oběžník arcibiskupství pražského” 1980, č. 8.

i przedstawiciel Watykanu kard. Bernardyn Gantin, zgromadzeni młodzi uczestnicy domagali się, by Kościół poparł skierowane do rządu postulaty, między innymi odzyskania wolności religijnej, kulturalnej i socjalnej. Kardynał F. Tomášek, mimo surowego zakazu władzy państwowej, odprawił w Welehradzie mszę świętą, a w przemówieniu wspomniał o naruszaniu praw człowieka i prześladowaniu Kościoła w Czechosłowacji. Żywą reakcję młodych wywołało stwierdzenie kardynała: „W przyszłości oczekuje się w Czechosłowacji rewolucji duchowej, a Jezus Chrystus zostanie wniesiony do naszego społeczeństwa na ramionach ludzi młodych”⁶⁷.

W dniu 8 lutego 1984 roku kard. František Tomášek wystosował zaproszenie do Jana Pawła II, aby przybył 6 kwietnia 1985 roku do Welehradu i przewodniczył uroczystościom związanym z 1 100. rocznicą śmierci św. Metodego. W odpowiedzi z dnia 1 maja 1984 roku papież, dziękując za zaproszenie, zaznaczył: jeżeli „okoliczności na to pozwolą, bardzo chętnie przybędę w celu osobistego przewodniczenia uroczystościom”⁶⁸. Rząd komunistyczny wszakże nie tylko nie wyraził zgody na przybycie papieża do Czechosłowacji, ale nasilił już i tak intensywną kampanię antykościelną. W oświadczeniu Komitetu Centralnego Komunistycznej Partii Czechosłowacji podkreślono, że „wykorzystując 1 100. rocznicę śmierci św. Metodego, Watykan pragnie w ramach swej polityki wobec Wschodu — nawiązując do coraz mocniej rozwijającego się kultu cyrylo-metodiańskiego, propagując nowy wariant ideologii ekumenicznej i chrześcijańskiej zwanej »ewangelizacją Europy« — uderzyć w państwo czechosłowackie i w pozostałe państwa socjalistyczne”⁶⁹. Państwo prowadziło politykę destrukcyjną nie tylko wobec Kościoła rzymskokatolickiego, lecz również wobec innych Kościołów i wspólnot chrześcijańskich, między innymi Kościołów: husyckiego, starokatolickiego, ewangelicko-augsburskiego i braterskiego. Kardynał F. Tomášek często stawał w obronie Kościoła, tłumacząc, że „wszystkie dotychczasowe akcje prowadzone przez Kościół nigdy nie miały charakteru antypaństwowego, nie zagrażały integralności ani bezpieczeństwu Republiki Czechosłowackiej i jego władze nie będą nigdy tego czynić”⁷⁰.

⁶⁷ J. Hartmann, B. Svoboda, V. Vaško: *Kardinál Tomášek*. Praha 1994, s. 95.

⁶⁸ *List papeže Jana Pavla II. ve věci pozvání k návštěvě ČSSR*. „Studie” 1984, č. 93—94, s. 390.

⁶⁹ *Soubor opatření ÚV KSČ k výročí sv. Metoděje*. „Studie” 1985, č. 98—99, s. 221.

⁷⁰ *Dopis kardinála Tomáška o dezinformační kampani k výročí sv. Metoděje*. „Studie” 1985, č. 98—99, s. 225.

Obchody jubileuszowe odbyły się 14 kwietnia 1985 roku w Welehradzie. Na mszę świętą, którą koncelebrowali biskupi i prezbiterzy z Czech, Moraw i ze Słowacji, Urząd Bezpieczeństwa wysłał tajnych „kapłanów” — pracowników Urzędu, przebranych w szaty liturgiczne. Zostali oni szybko zidentyfikowani, a tym samym zdekonspirowani. Po zakończeniu uroczystości pielgrzymi dali wyraz swemu wielkiemu niezadowoleniu z tak uwłaczającego godności ludzkiej postępowania władz państwa. Do znacznie większego ośmieszenia władz państwowych doszło 7 lipca 1985 roku podczas pielgrzymki jubileuszowej w obecności ponad 150 tysięcy wiernych, którzy wołali: „My chcemy mszy świętej! My chcemy papieża!”⁷¹. Na początku liturgii słowo wygłosił kard. František Tomásek oraz odczytał przesłanie Jana Pawła II, w którym papież wyraził życzenie, by pielgrzymka jubileuszowa przyczyniła się do „utwierdzenia w wierze, umocniła chrześcijańską nadzieję i miłość”. W zakończeniu listu papież udzielił apostolskiego błogosławieństwa i oznajmił, że „przekazuje bazylice welehradzkiej »Złotą Różę«”⁷².

Władze państwowe dokładały wszelkich starań, aby obchody jubileuszowe przekształcić w manifestację pokojową, dlatego też po zakończeniu obrzędu liturgicznego zainicjowały manifestację pokojową. Wystąpienie przewodniczącego Powiatowej Rady Narodowej miasta Uherské Hradiště zostało przerwane przez skandujących pielgrzymów, którzy zgodnym chórem przypominali prelegentowi o celu swego przybycia do sanktuarium welehradzkiego: „Przybyliśmy na uroczystości pielgrzymkowe!”. Z kolei w swym wystąpieniu Minister Kultury, mówiąc o Apostołach Słowian, opuszczał słowo „święty”, co spowodowało uczestników do skandowania: „Święty, święty!”⁷³.

Uroczystości welehradzkie z 1985 roku zapisały się w kronikach jako największe zgromadzenie wiernych w powojennej Czechosłowacji, a sam Welehrad stał się dla wszystkich chrześcijan, niezależnie od różnic wyznaniowych czy religijnych, miejscem, w którym nastąpiło przebudzenie wiary i docenienie przez naród ponadczasowych wartości religijnych. Dla władzy totalitarnej taka postawa obywateli była szokująca. Urząd Bezpieczeństwa po przeanalizowaniu zdjęć i taśm wideo rozpoczął prowadzone w bezwzględny sposób przesłuchania. Uczestników uroczystości poddawano dotkliwym szykanom, a jako główną metodę wymuszania zeznań przyjęto zastraszanie. Kościół jednak nie ugiął się pod naporem działań antykościelnych

⁷¹ Por. G. Weigel: *Ostateczna rewolucja. Kościół sprzeciwu a upadek komunizmu*. Tłum. W. Buchner. Poznań 1995, s. 223 i nast.

⁷² *List Svatého otce Jana Pavla II*. „Studie” 1985, č. 102, s. 572.

⁷³ J. Hartmann, B. Svoboda, V. Vaško: *Kardinál Tomásek...*, s. 109.

i rozpoczął w 1988 roku przygotowania do obchodów uroczystości Dziesięciolecia Odrodzenia Duchowego Narodu, odrodzenia opartego na dekalogu, z zamiarem poświęcenia każdego roku Dziesięciolecia określonej dziedzinie życia i opiece jednemu z patronów czeskich. Biskupi kierowali kapłanów i zakonników do parafii, do domów starców oraz zakładów opiekuńczych. W roku 1989 archidiecezję ołomuńską objął nowy biskup. Został nim ks. dr František Vaňák, który już na początku swego posługiwania podjął decyzję o ponownym sprowadzeniu jezuitów do Welehradu⁷⁴, co nastąpiło 16 lutego 1990 roku.

Powracający po stuletniej nieobecności jezuiti nie tylko przejęli obiekty sakralne w Welehradzie, ale otrzymali również w latach 1990—1991 na mocy specjalnego rozporządzenia w ramach „naprawy krzywd wyrządzonych przez państwo Kościołowi w latach pięćdziesiątych” budynki, które w latach pięćdziesiątych XX stulecia zabrane zostały archidiecezji przez rząd komunistyczny. Do tych obiektów należały: zakłady opiekuńcze dla osób dorosłych umysłowo upośledzonych — Vincentium, i dla dzieci upośledzonych — Dom „Stojanov”, oraz dom rekolekcyjny i pielgrzymkowy⁷⁵. Zostały one objęte wszechstronną opieką duszpasterską jezuitów z wyjątkiem Domu „Stojanov”, którego administrowanie pozostawiono w gestii Kongregacji Sióstr Świętych Cyryla i Metodego. Zakon jezuitów podjął od momentu ponownego przybycia do Welehradu, w myśl uchwał XXXIV Kongregacji Generalnej Towarzystwa Jezusowego, szeroką działalność duszpasterską i społeczną, kontynuując tradycje cyrylo-metodiańskie⁷⁶.

⁷⁴ W okresie totalitaryzmu w Czechosłowacji zakony nie prowadziły swej działalności, parafie były obsadzone przez prezbiterów diecezjalnych. W Welehradzie duszpasterzem zarówno parafialnym, jak i pielgrzymkowym był ks. Stanislav Hrašak. Biskup František Vaňák w roku 1989 przeprowadził rozmowy z o. Janem Pavlíkem, prowincjałem Czeskiego Towarzystwa Jezusowego, na temat ponownego objęcia duszpasterstwa w Welehradzie przez jezuitów. Rozmowy te zakończyły się wydaniem przez biskupa dekretu, którego mocą powoływał zakon jezuitów i w którym określił zakres ich działalności w Welehradzie. Powierzył opiece jezuitów sanktuarium welehradzkie, uczynił ich odpowiedzialnymi za prowadzenie działalności rekolekcyjnej, pielgrzymkowej i duszpasterstwa parafialnego. Por. *Apoštolát a niter služby*. V: *Manuale iuris Societatis Iesu*. Brno 2001, č. 239 § 1; J. Pavlík: *Budou vás vydávat...*, s. 200.

⁷⁵ *Zakon č. 298/1990: O úpravě některých majetkových vztahů řádů a kongregací a arcibiskupství olomouckého*. Č 47/1990, s. 1070 (účinnost od 19.7.1990); *Zakon č. 338/1991. O úpravě některých majetkových vztahů řádů a kongregací a arcibiskupství olomouckého*. Č 66/1991, s. 1554 (účinnost od 1.8.1991).

⁷⁶ P.J. Badura: *Kongregacje Generalne Towarzystwa Jezusowego*. W: *Jezuicka ars educandi*. Red. M. Wolańczyk, S. Obirek. Kraków 1995, s. 47—48.

Tak więc rok 1989 przyniósł wielkie zmiany w życiu religijnym i politycznym społeczeństwa czechosłowackiego. Rozpoczęły się one od kanonizacji błogosławionej Agnieszki z rodu Przemyślidów. Uroczystość ta odbyła się w Rzymie 12 listopada 1989 roku, z udziałem ponad 10 tysięcy pielgrzymów z Czechosłowacji⁷⁷.

Narodowa pielgrzymka do Rzymu w 1989 roku

W latach osiemdziesiątych ubiegłego stulecia Kościół w Czechach coraz bardziej wychodził poza granice państwowe. Władze kraju wyraziły zgodę na pielgrzymkę narodową do Rzymu z okazji kanonizacji Agnieszki Czeskiej (12 listopada 1989). Do Rzymu przybyło wówczas tysiące Czechów, Morawian i Słowaków, a ich powrót przypadł na okres wyraźnego zachwiania się systemu totalitarnego⁷⁸. Sygnałem zdecydowanego sprzeciwu wobec komunistycznego reżimu były demonstracje studentów w Pradze i innych miastach uniwersyteckich (17 listopada). W Czechach powszechnie znane jest proroctwo, zgodnie z którym w kraju tym „będzie dobrze z chwilą ogłoszenia Agnieszki świętą”. Analizując wszystkie wydarzenia w kraju poprzedzające kanonizację św. Agnieszki Czeskiej, można wyciągnąć wniosek, że nowa święta zbudowała most dla Kościoła i narodu prowadzący rodaków przez Stary Kontynent do reszty świata.

Uroczystość kanonizacyjną błogosławionej Agnieszki Czeskiej transmitowała telewizja czechosłowacka, co było nie do pomyślenia w czasach komunistycznych. Podczas homilii Jan Paweł II, wspominając błogosławioną, stwierdził: „Agnieszka Czeska, którą dziś wzywamy jako świętą, mimo że żyła tak wiele lat przed nami, miała znaczny wpływ na rozwój społeczny i kulturalny swego narodu i pozostaje nam bliska ze względu na swą chrześcijańską wiarę i miłość. Jest wzorem odwagi i wsparciem duchowym dla młodych dziewcząt, które poświęcają się bezinteresownie życiu zakonnemu; jest przykładem świętości dla wszystkich, którzy naśladują Chrystusa; jest wsparciem dla tych, którzy chcą żyć miłością, która rozdaje się bez

⁷⁷ J. Hartmann, B. Svoboda, V. Vaško: *Kardinál Tomášek...*, s. 139.

⁷⁸ Po raz pierwszy w dziejach Czechosłowacji telewizja państwowa transmitowała bezpośrednio przebieg uroczystości kanonizacyjnych w Rzymie. Por. ibidem, s. 139–141.

reszty wszystkim, bez względu na różnice rasy, narodowości i mentalności; jest niebiańską opiekunką na naszej codziennej drodze, pełnej przeszkód. Możemy się do niej zwracać z wielką ufnością i nadzieją [...]”⁷⁹.

W dzień po kanonizacji, 13 listopada 1989 roku, Jan Paweł II przyjął w auli Pawła VI pielgrzymów z Czechosłowacji, podkreślając w swym wystąpieniu narodowe i historyczne znaczenie pielgrzymki oraz obecności na niej prymasa czeskiego kard. Františka Tomáška i biskupów. Papież wyraził nadzieję, że władze komunistyczne umożliwią mianowanie biskupów, co mogłoby się przyczynić do powołania konferencji episkopatu Czechosłowacji⁸⁰.

Rola czeskich i słowackich Kościołów w kształtowaniu chrześcijańskiego charakteru Europy po aksamitnej rewolucji

17 listopada 1989 roku, czyli w dniu, w którym przypadał Międzynarodowy Dzień Studenta, a zarazem w trzecim dniu po powrocie pielgrzymów z Rzymu, rozpoczęły się w Pradze demonstracje studentów. Podczas manifestacji ulicznych, brutalnie stłumionych przez policję i wojsko, skandowali oni hasła wolnościowe. Ten studencki zryw stał się ogólnonarodowym wezwaniem do walki przeciw systemowi totalitarnemu i dał początek aksamitnej rewolucji, która objęła swym zasięgiem między innymi Pragę, Brno i Bratysławę. Dnia 21 listopada 1989 roku, kiedy działacze partii komunistycznej podejmowali decyzję o wysłaniu czołgów na ulice miast, ks. Václav Malý (późniejszy biskup pomocniczy archidiecezji praskiej) z balkonu Wydawnictwa Melantrich przy Rynku św. Wacława w Pradze odczytał przesłanie kard. Františka Tomáška do społeczeństwa czechosłowackiego, w którym prymas Czech podkreślił, że los jego narodu i wszystkich obywateli Czechosłowacji nie może być mu obojętny. Zaznaczył, że „nie można mieć zaufania do władzy, która nie chce mówić prawdy, i państwu o tysiącletniej tradycji odmawia praw i wolności, uważanych za zupełnie oczywiste, nawet w nowo utworzonych państwach Trzeciego

⁷⁹ *Boží pravda nekončí*. „Katolické noviny” 1989, č. 51–55, s. 9.

⁸⁰ J. Hartmann, B. Svoboda, V. Vaško: *Kardinál Tomášek...*, s. 140.

Świata”⁸¹. Kardynał ukazał ówczesną sytuację Kościoła w Czechosłowacji, podkreślając ignorowanie przez władze państwowe wszelkich postulatów, jakie wysuwały władze kościelne. Biskup w sprawach administrowania diecezją pozostawał całkowicie zależny od urzędów państwowych, a ostateczne zdanie w postulowanych kwestiach należało do Urzędu Bezpieczeństwa. W sieć takich zależności uwikłane były także inne Kościoły i wspólnoty chrześcijańskie, a kontrolowana działalność obejmowała wszystkie sfery życia, nie wyłączając nauki i kultury. Kardynał F. Tomášek tak apelował o wybranie demokratycznego rządu w wolnych wyborach: „Właśnie teraz jesteśmy wszyscy wezwani do odpowiedzialności za teraźniejszość i przyszłość nas i naszych dzieci. Z pomocą Bożą nasze losy są w naszych rękach”⁸².

W manifestację narodową przerodziło się zgromadzenie liturgiczne, kończące obchody pokaźnej Agnieszki Czeskiej, które odbyło się 25 listopada 1989 roku w praskiej katedrze pod wezwaniem św. Wita. Po nabożeństwie uczestnicy nabożeństwa udali się na Błonie Leteńskie, gdzie doszło do największej w historii Pragi manifestacji na rzecz prawdy, sprawiedliwości i wolności⁸³. Taka sytuacja doprowadziła do upadku rządu komunistycznego, co nastąpiło 7 grudnia 1989 roku. W następnym dniu kard. F. Tomášek skierował do duchowieństwa swój pierwszy list⁸⁴.

Kościoły w Czechosłowacji, a wśród nich Kościół rzymskokatolicki pod przewodnictwem kard. F. Tomáška, poparły aksamitną rewolucję. Rozpad totalitaryzmu oznaczał dla społeczeństwa koniec długotrwałego zniewolenia myśli i otwarcie drogi ku wolności słowa. Wraz z procesem demokratyzacji życia społecznego zaczęło się odradzać życie religijne. Nowy parlament czeski zniósł wszystkie ustawy antykościelne, przywrócił do życia skasowane zakony i zgromadzenia, nawiązał oficjalne stosunki z Watykanem, wyraził zgodę na ponowne otwarcie diecezjalnych seminariów duchownych. W tym okresie zaczęła się ukazywać prasa katolicka, a także czasopisma innych denominacji chrześcijańskich oraz rozpoczęła działalność organizacja charytatywna Caritas⁸⁵. Powolne odradzanie się życia religijnego nastąpiło po pierwszej wizycie Jana Pawła II w Czechosłowacji, która

⁸¹ F. Tomášek: *Poselství lidu Československa*. „Oběžník arcibiskupství pražského” 1989, č. 12, *passim*.

⁸² Ibidem.

⁸³ W manifestacji wzięło udział około miliona ludzi. Por. J. Hartmann, B. Svoboda, V. Vaško: *Kardinál Tomášek...*, s. 144.

⁸⁴ F. Tomášek: *List duchovenstvu*. „Oběžník arcibiskupství pražského” 1989, č. 12, s. 52.

⁸⁵ Z. Wietrzak: *Kościół katolicki w Europie Środkowo-Wschodniej...*, s. 19 i nast.

odbyła się w dniach 21 i 22 kwietnia 1990 roku. Papież odwiedził Pragę, Welehrad i Bratysławę. Pielgrzymkę tę, cieszącą się wielkim zainteresowaniem czeskich i światowych mediów, odbierano jako święto wolności. Już w swym powitalnym wystąpieniu, wygłoszonym na stołecznym lotnisku w Ruzynie, Jan Paweł II zaakcentował potrzebę uzdrowienia i odnowy narodów Europy Środkowej i Wschodniej, których życie „jest dotąd pod wieloma względami sparaliżowane w wyniku narzucania i forsowania jednostronnej materialnej ideologii, która nie odpowiada ich tradycjom duchowym ani wymaganiom teraźniejszości u progu nowego tysiąclecia”⁸⁶. Kościół w Czechach określił mianem ani bogatego, ani silnego miarą tego świata, ale jako silny „wiarą pogłębianą i oczyszczoną przez lata prześladowań”⁸⁷. Podkreślił siłę wiary chrześcijańskiej, która wśród Słowaków „przepływa przez całą ich historię jak życiodajna woda: niekiedy płynie pod ziemią, kiedy indziej przenika na powierzchnię, ale zawsze jest tajemnym sokiem, zapewniającym wzrost i rozkwit drzewa, które przynosi obfite owoce świętości, pracowitości i wierności”⁸⁸. Dlatego nie powiodła się w krajach Europy Środkowej budowa „nowego świata”, w którym wyeliminowany zostałby transcendentny stosunek do Boga. Zamiar ten okazał się iluzoryczny i chybiony w konfrontacji z uporczywym dążeniem do wolności i prawdy⁸⁹. W pamięci narodu pozostaną postacie niejednokrotnie anonimowych ludzi, którzy wyznawali swą wiarę, narażając się w minionym okresie na niebezpieczeństwo i szyskany polityczne⁹⁰. W 1991 roku została uchwalona nowa konstytucja Czechosłowacji, która gwarantowała wszystkim

⁸⁶ Jan Paweł II: *Niemożliwe stało się rzeczywistością. (Przemówienie Jana Pawła II wygłoszone na stołecznym lotnisku w Ruzynie podczas wizyty papieża Jana Pawła II w Czechosłowacji)*. OsRomPol 1990, nr 4, s. 13.

⁸⁷ Ibidem.

⁸⁸ Jan Paweł II: *Duch Boży nigdy nie opuścił ludu, który żyje na Słowacji. (Homilia papieża Jana Pawła II wygłoszona w Bratysławie, podczas mszy świętej, w dniu 22 kwietnia 1990)*. OsRomPol 1990, nr 5, s. 27.

⁸⁹ Jan Paweł II: *Niemożliwe stało się rzeczywistością...*, s. 13.

⁹⁰ W homilii wygłoszonej w Bratysławie 22 kwietnia 1990 roku papież przywołał pamięć biskupów, „którzy zakończyli życie w więzieniach”, biskupów, „których poniżano, dręczono, nie pozwalano im spełniać ich misji”; kapłanów, „których szykanowano, na których napadano i których ograniczano w wykonywaniu kapłańskiej posługi”; zakonników, „których wypędzano z klasztorów i więziono”, siostry zakonne, „które przemocą odsunięto od posługi ubogim”, rodziców, „których zmuszano do ograniczenia chrześcijańskiego wychowania swoich dzieci”, i dzieci, „które wychowywano w dwulicowości: jej pierwszym objawem była negacja istnienia Boga”. Tymi, jakże związłymi słowy papież nakreślił losy wyznawców Chrystusa i ich nauczycieli przed aksamitną rewolucją. Por. Jan Paweł II: *Duch Boży nigdy nie opuścił ludu...*, s. 28.

obywatelom państwa równe prawa, niezależnie od płci, rasy, wyznania, poglądów politycznych, pochodzenia narodowego, przynależności do grup mniejszościowych, sytuacji materialnej i rodzinnej. W tym samym roku proklamowano też powstanie Czeskiej i Słowackiej Republiki Federacyjnej. Dążenia separatystyczne obu państw stały się już nie do zatrzymania, w efekcie czego w dniu 1 stycznia 1993 roku Republika Czechosłowacji została na mocy uchwały parlamentu federalnego rozwiązana. W jej miejsce utworzono dwa odrębne państwa narodowe: Czechy i Słowację.

Obecnie w Czechach Kościół może bez przeszkód prowadzić wszechstronną działalność, jednak proces odnowy napotyka trudności. W następstwie długotrwałej destruktywnej polityki wyznaniowej znaczna część społeczeństwa, a w szczególności inteligencji, która była najbardziej narażona na represje, odeszła od Kościoła. Oficjalna walka państwa z Kościołem, spychanie go na margines życia społecznego przez ponad czterdzieści lat pozostawiły w świadomości społeczeństwa byłej Czechosłowacji trwałe ślady, „kierując je w stronę, często programowej, obojętności religijnej i laicyzacji”⁹¹. Sytuacja ta doprowadziła do wyeliminowania wartości chrześcijańskich z programów edukacyjnych, a w konsekwencji wartości te stały się społeczności obce.

W pierwszym okresie po aksamitnej rewolucji wzrosła liczba wiernych biorących udział w nabożeństwach niedzielnych, lecz ta spontaniczna, powszechna deklaracja wiary po kilku miesiącach uległa osłabieniu, ponieważ motywacją pójścia do kościoła były nie względy religijne, lecz ideologiczne. Był to raczej akt manifestacji, a tym samym utożsamiania się z określonymi podstawami dziedzictwa europejskiego, niż oznaka prawdziwego nawrócenia religijnego. W wielu wypowiedziach przewijało się stwierdzenie, które oddaje następujący cytat: „Kościół katolicki od kilku pokoleń jest obcym ciałem w ciele narodu czeskiego, proces sekularyzacji i ateizacji zaczął się już w poprzednim stuleciu, a czasy współczesne rozwiąły iluzję, że naród czeski jest z gruntu chrześcijański, i tylko na skutek dziejowych okoliczności został jako taki zepchnięty na margines dziejów”⁹².

W piętnastym roku po aksamitnej rewolucji kard. M. Vlk w swej wypowiedzi na temat miejsca i roli Kościoła w aktualnej sytuacji politycznej kraju stwierdził: „[...] mamy wolność, nie musimy się chować w lesie czy w górach, jak za komunizmu. Możemy i musimy pracować nad tym, by niewierzący zaczęli współpracować z Kościo-

⁹¹ H. Rusek: *Religia i polskość na Zaolziu*. Kraków 2002, s. 109.

⁹² T. Fitych: *Kościół milczenia dzisiaj. Wypowiedzi księży biskupów Czech i Moraw w pięć lat po uzyskaniu niepodległości*. Praga—Nowa Ruda 1995, s. 19—20.

łem, by świeccy znaleźli w nim miejsce dla siebie, a Kościół stał się Ludem Bożym. W komunizmie niszczone wszelką inicjatywę. Księża przywykli, że tylko oni aktywnie pracują, a świeccy są bierną częścią Kościoła. To trzeba zmienić. Poza tym wielu światłych niewierzących chce coś wspólnie z nami robić. Odbywa się to na poziomie najniższym, regionalnym, tam są politycy, z którymi można rozmawiać. Nie wolno nam zamykać się w getcie, musimy iść do ludzi”⁹³.

Postawy religijne mieszkańców Czech od 1989 roku ulegały stopniowym przeobrażeniom. Wiarę w Boga deklarowało wówczas około 16% ogółu mieszkańców, w 1991 — około 25%, w 1996 — około 20%, a w 2001 roku — 32,14%. Niewierzący w 1989 roku stanowili około 60%, w 1991 — około 43%, w 1996 — około 46%, a w 2001 roku — 59,04% ogółu mieszkańców. Ze spisu ludności w Republice Czeskiej z 2001 roku wynika, że religijność na Morawach (archidiecezja ołomuniecka) jest dwukrotnie wyższa niż w Czechach (archidiecezja praska)⁹⁴. Pod koniec lat dziewięćdziesiątych XX stulecia około 75% z pół miliona świadomych katolików w Republice Czeskiej stanowili Morawianie⁹⁵. Niestety, po dziś dzień w wielu parafiach brakuje duszpasterzy, co jest konsekwencją niewielkiej liczby powołań kapłańskich.

Do czasów aksamitnej rewolucji media nie uczestniczyły w życiu religijnym kraju. Niemniej jednak publiczna telewizja i radio wniosły znaczący wkład w kształtowanie wizerunku „nowego chrześcijanina”. Taką rolę odgrywał telewizyjny cykl *Drogi Wiary* i *Magazyn Chrześcijański*. Środki masowego przekazu udostępniają w swoich programach miejsce na relacje z uroczystości kościelnych. Katolicka rozgłośnia Proglas na stałe zagościła w czeskim radiu.

Po roku 1989 Kościół katolicki i inne wspólnoty chrześcijańskie powoli zaczynały się rozwijać i coraz lepiej postrzegało je społeczeństwo. Stały się również forum wymiany myśli i informacji ekumenicznej. Godna podkreślenia jest rola „Biuletynu Czeskiej Konferencji Episkopatu” czy „Tygodnika Katolickiego”. Zainicjowane przemiany struktury wyznaniowej, a także ożywienie religijnej działalności Kościołów przywracały sytuację „normalności”, porównywalną do tej, jaka panowała w innych krajach Europy Zachodniej. Z działalnością zachodnich Kościołów zapoznało się wielu kapłanów i teologów już w czasie „odwilży” przed praską wiosną (1968) i aksamitną rewolu-

⁹³ Por. T. Maćkowiak: *Oczekiwania były wielkie i naiwne*. „Tygodnik Powszechny” 2004, nr 47, s. 6.

⁹⁴ Postawy religijne mieszkańców Republiki Czeskiej — www.czso.cz/sldb/sldb2001.nsf/tabx/CZ000 (16 października 2008).

⁹⁵ P. Přihoda: *Kościół podzielony*. „Gazeta Wyborcza” z 2—4 maja 1997.

cją. Doświadczenia zdobywali, studiując teologię na uniwersytetach europejskich i w Stanach Zjednoczonych.

Zanim jednak doszło do „nowego” działania Kościołów, poczynając od aksamitnej rewolucji, podejmowano różne akcje mobilizujące Kościół do zaznaczania swej obecności w życiu społecznym. Ogłoszenie przez Jana Pawła II w 1980 roku Świętych Cyryla i Metodego patronami Europy, obok św. Benedykta, było dla narodu czeskiego wielką nobilitacją. Do tego wydarzenia przyczynił się również kard. František Tomašek, który wraz z całym Kościołem katolickim przygotowywał uroczystości obchodów 1 100. rocznicy śmierci św. Metodego, Apostoła Słowian, która odbyła się 7 lipca 1985 roku w Welehradzie. W lutym 1984 roku kard. Tomášek wystosował do papieża oficjalne zaproszenie na uroczystości rocznicowe. Jak już wspomniałem, ówczesne władze komunistyczne nie wyraziły zgody na przyjazd Jana Pawła II. Pomimo trudności organizacyjnych udało się zorganizować pielgrzymkę narodową do Welehradu, na którą przybyło około 150 tysięcy pątników.

Uroczystościom jubileuszowym przewodniczył sekretarz stanu kard. Agostino Casaroli, mianowany przez Jana Pawła II, *Listem „Inter multa incepta”*, legatem papieskim na uroczystości w Welehradzie⁹⁶. W liście tym papież przypomniał zasługi Cyryla i Metodego, odwołując się między innymi do *Encykliki „Slavorum Apostoli”* i podkreślając, że pierwsza skuteczna ewangelizacja Słowian, podjęta przez Świętych Braci, objęła „w różnym stopniu poszczególne obszary, koncentrując się głównie na terenach ówczesnego Państwa Wielkomorawskiego. Przede wszystkim objęła tereny metropolii, której Metody był pasterzem, to jest Morawy, Słowację oraz Panonię, czyli część dzisiejszych terenów Węgier. W kręgu szerszego oddziaływania jego samego, a zwłaszcza przygotowanych przez niego misjonarzy, znalazły się dalsze grupy Słowian zachodnich, a szczególnie na terenie Czech”⁹⁷.

⁹⁶ W przemówieniu przed modlitwą *Anioł Pański*, wygłoszonym 7 lipca 1985 roku w Rzymie, Jan Paweł II zaznaczył, że wbrew swemu pragnieniu nie mógł uczestniczyć w Welehradzie w obchodach 1 100-lecia śmierci św. Metodego. Udział sekretarza kard. Agostina Casarolego, jako legata papieskiego, jest zmanifestowaniem duchowego i intensywnego uczestnictwa papieża w doniosłej rocznicy. Jan Paweł II podkreślił jej religijny, kulturowy oraz historyczny wymiar dla całej Europy i Kościoła. Nawiązując do chrześcijańskiego i kulturowego dziedzictwa, jakie pozostawili ludom słowiańskim Cyryl i Metody, papież stwierdził, że modli się, aby ta spuścizna została zachowana i umacniała się, i wciąż przynosiła „owoce prawdy, dobra i łaski ludom, które jako pierwsze poznały dobrodziejstwo płynące z ich dzieła, a także całej Europy i całemu Kościołowi”. Por. *Przemówienia Jana Pawła II przed modlitwą „Anioł Pański” w dniu 7 lipca 1985 r. w Rzymie*. OsRomPol 1985, nr 6—7, s. 13.

⁹⁷ Por. *List papieża Jana Pawła II „Inter multa incepta”* (28 czerwca 1985) mianu-

Tym samym papież przypomniał narodowi Czechosłowackiemu o historycznej roli, jaka przypadła Welehradowi. Biskup Rzymu podkreślił wkład Braci Soluńskich w sprawę jedności „pomiędzy Wschodem, skąd pochodzili, i Zachodem, który ich przyjął jako swoich”, a także zaznaczył, że w życiu i czynach obu Braci odnaleźć można „syntezę tradycji Wschodu i Zachodu”⁹⁸. Odwołał się również do aktualności nauki obu sławnych Apostołów i tradycji cyrylo-metodiańskiej kulturowanej między innymi przez bp. A.C. Stojana. Życzeniem Jana Pawła II było, „żeby uroczystości jubileuszowe znalazły swe przedłużenie w stałym pielgrzymowaniu i we wzroście prawdziwej wiary, w utwierdzaniu się i upowszechnianiu chrześcijańskiej nadziei, a także w pogłębianiu i rozszerzaniu się postawy czynnej miłości”⁹⁹.

Welehradzka pielgrzymka zapisała się w historii narodu jako największe zgromadzenie wierzących i stała się „skutecznym plebiscytem wiary, nadziei i miłości”¹⁰⁰. W uroczystościach w Welehradzie pragnęli wziąć udział również przedstawiciele Europejskiej Konferencji Biskupów, wśród nich kardynałowie: König z Wiednia, Lustiger z Paryża, Hume z Londynu i Glemp z Warszawy. Niestety, purpuraci nie uzyskali wiz wjazdowych do Czechosłowacji.

W 1985 roku w Pradze powstał program Dziesięciolecia Odnowy Duchowej Narodu, którego realizatorami byli: ks. Tomáš Halík, ks. Petr Pitha, pani Scarlett Vasiluk i diakon Karel Stádník. Dziesięciolecie miało stanowić okres przygotowania do uroczystości milenijnej śmierci św. Wojciecha (23 kwietnia 1997), do wejścia w nowe tysiąclecie, stać się wielkimi rekolekcjami i refleksją dotyczącą tradycji oraz laboratorium nowego życia na nadchodzące trzecie tysiąclecie, próbą odnalezienia na nowo tych wartości, które można by włączyć w podstawy życia społeczeństwa. Struktura projektu opierała się na kolejnych przykazaniach Dekalogu. Każdy rok miał — zgodnie ze swym przesłaniem — zwrócić uwagę na odnowę jednej dziedziny życia Kościoła i społeczeństwa¹⁰¹. Celem Dziesięciolecia było również powiązanie „podziemnej” i „nadziemnej” struktury Kościoła oraz włączenie w dzieło odnowy chrześcijan różnych Kościołów. Inicjatywę tę

jący kardynała Agostino Casarolego legatem papieskim na uroczystości ku czci Świętych Cyryla i Metodego w Welehradzie w Czechosłowacji. OsRomPol 1985, nr 6, s. 8.

⁹⁸ Ibidem.

⁹⁹ Ibidem.

¹⁰⁰ Szczegółowe informacje na temat pielgrzymki do Welehradu w: *Kardinál Tomášek. Svědectví o dobrém katechetovi...*, s. 106—110.

¹⁰¹ Np. „nie zabijaj” zostało wyrażone słowami „służba życiu”; „nie kradnij” — „praca i odpowiedzialność społeczna”; „nie cudzołóż” — „życie rodzinne”. Por. J. Jandourek: *Radziłem się dróg. Rozmowa z Tomaszem Halikiem*. Poznań 2001, s. 244—246.

przychylnie przyjęła hierarchia Kościoła, jak również przedstawiciele kulturalnego i politycznego podziemia. Kardynał F. Tomášek otworzył uroczyste Dziesięciolecie w pierwszą niedzielę Adwentu 1987 roku.

Program Dziesięciolecia Odnowy Duchowej Narodu miał przypominać postać św. Wojciecha, urodzonego w Czechach, „w epoce bliskiej czasom, gdy Cyryl i Metody rozpoczynali ewangelizację Słowian”¹⁰², i będącego symbolem przynależności Czech do Europy. Analizując działalność misyjną św. Wojciecha, która wpisała się na trwałe w dzieje kilku narodów, można z całą odpowiedzialnością stwierdzić, że był on w sposobie myślenia i działania pierwszym czeskim Europejczykiem. Jego pociągnięcia reformatorskie okazały się niezrozumiałe i nie zostały przyjęte w ojczyźnie, wobec czego św. Wojciech musiał, tak jak wielu Czechów, wyjechać z kraju. Przywołanie św. Wojciecha w tej historycznej dla narodu czechosłowackiego chwili miało jeszcze inne znaczenie. Z perspektywy czasu można stwierdzić, że stał się on „natchnieniem dla tych, którzy dziś pracują nad zbudowaniem nowej Europy, z uwzględnieniem jej korzeni kulturowych i religijnych”¹⁰³.

W dniu 25 stycznia 1989 roku prymas Czech kard. Tomášek wystosował list do Kościołów katolickich Polski, Słowacji, Niemiec, Austrii, Węgier i Włoch, których ziemie doświadczyły obecności św. Wojciecha. Arcybiskup praski zachęcał, by w drodze do obchodów milenium św. Wojciecha, w wigilię jego wspomnienia liturgicznego, wybudować europejski most modlitwy, który połączyłby kraje w modlitwie „o odnowę duchową i moralną naszych narodów, o pojednanie między naszymi narodami oraz o respektowanie praw ludzkich”. Posłanie kardynała Pragi odbiło się szerokim echem w całej Europie. Zamysł „świętowojościechowego, europejskiego mostu modlitwy” poparł Jan Paweł II na początku swego wystąpienia podczas pierwszej pielgrzymki (1990) do Czechosłowacji i zachęcił kraje europejskie do włączenia się w tę ideę¹⁰⁴.

W sierpniu 1992 roku zmarł prymas Czech kard. František Tomášek, a jego następcą został Miloslav Vlk, który od początku swej posługi coraz pełniej wraz ze swym narodem pielgrzymował do europejskiej wspólnoty. W tę pielgrzymkę włączył się Jan Paweł II, który po raz drugi, w maju 1995 roku, przybył do Czech i na Morawy, aby nie tylko ewangelizować, lecz również wynieść na ołtarze św.

¹⁰² Jan Paweł II: *Przemówienie do prezydentów siedmiu państw Europy Środkowej (Gniezno, 3 VI 1977 r.)*. W: Jan Paweł II. *V i VI pielgrzymka do Polski 1995, 1997*. Red. T. Królak. Warszawa 2008, s. 107.

¹⁰³ Ibidem, s. 108.

¹⁰⁴ Kardinál Tomášek. *Svědectví o dobrém katechetovi...*, s. 134—135.

Agnieszkę Czeską i św. Jana Sarkandra. Od 1997 kard. M. Vlk pełnił funkcję przewodniczącego Komisji Konferencji Episkopatów Europy.

Co roku w pierwszych dniach lipca odbywa się pielgrzymka Czechów, Morawian i Słowian do Welehradu, w której biorą udział przedstawiciele episkopatów Europy. Czesi pielgrzymują również co roku, w pierwszą niedzielę czerwca, do miejsca narodzenia św. Jana Sarkandra — do Skoczowa. Są obecni na Jasnej Górze w Częstochowie, na Górze Świętej Anny, w Wambierzycach, w Kalwarii Zebrzydowskiej i w Piekarach Śląskich. W kwietniu 2004 roku biskupi czescy wraz z bp. Vladislavem Volným (luteraninem), przewodniczącym Czeskiej Rady Ekumenicznej, pielgrzymowali do Santiago de Compostela w Hiszpanii, do sanktuarium św. Jakuba Apostoła. Wraz ze swymi pasterzami i z przedstawicielami Europy Środkowo-Wschodniej pielgrzymowali w maju 2004 roku do Mariazell w Austrii. Obecnie pielgrzymów z Czech można spotkać w licznych sanktuariach Europy.

Przez wieki Europa stanowiła cywilizacyjne centrum, które tworzyło historię i określało jej bieg. Kościół w Czechach odegrał znaczącą rolę w kształtowaniu chrześcijańskiego charakteru Europy. Historia narodu i kultywowane tradycje chrześcijańskie przekazywane z pokolenia na pokolenie sprawiają, że pomimo niesprzyjających warunków politycznych ponadczasowe wartości są zdolne przetrwać stulecia. Kraj, którego dzieje naznaczone są imionami świętych — Wojciecha, Wacława, Nepomucena, Sarkandra i Agnieszki — miał bez wątpienia głębokie korzenie wiary, które wydały owoc w sytuacjach politycznych, niekiedy ekstremalnych, wywierających wpływ na dziejową drogę narodu. Dla kraju, w którym na przełomie XX i XXI stulecia odnotowuje się znaczny wskaźnik ateizacji życia (czego przykładem jest choćby podanie 2 kwietnia 2005 roku o godzinie 21.37 w czeskiej telewizji państwowej krótkiej informacji pozbawionej komentarza: „Papież Jan Paweł II nie żyje”), wskazanie wartości, jakie niesie z sobą kultura i tradycja chrześcijańska, może przyczynić się do wzrostu świadomości społeczeństwa, szczególnie tej jego części, która drogę ku lepszemu światu wiąże z ponadczasowymi wartościami.

* * *

XX stulecie było areną historycznych wydarzeń, w których następstwie dokonały się zmiany sytuacji politycznej i społecznej narodów; wydarzeń, które nie pozostały bez wpływu na losy społeczeństw, a także Kościołów i wspólnot chrześcijańskich. Po drugiej

wojnie światowej w Europie Środkowej i Wschodniej coraz bardziej rozszerzała się dyktatura komunistyczna, czemu towarzyszyło jednocześnie przenikanie marksistowskiej ideologii do innych państw Europy, Afryki, Ameryki Łacińskiej i Azji.

Dyktatura, która zapanowała za „żelazną kurtyną”, nie zdołała zdusić dążenia do wolności. W Polsce, wbrew oporowi reżimu, narodził się i umocnił ruch związkowy Solidarności, którego idee odbijały się szerokim echem w innych krajach. Rok 1989 zapisał się w historii zburzeniem muru berlińskiego. W tym samym okresie w Czechosłowacji dokonała się aksamitna rewolucja, która doprowadziła do upadku dyktatury komunistycznej.

Do czasów aksamitnej rewolucji Kościół w Czechach miał swoją złożoną historię, którą kształtowały ustawy prawne i nakazy obowiązujące w Socjalistycznej Republice Czechosłowackiej. Na tle innych wyznań członkowie Kościoła rzymskokatolickiego stanowili znaczny procent wiernych, jednak ich zaangażowanie w życie Kościoła było niewielkie. Wynikało to z braku kultywowania tradycji, spowodowanego obowiązującymi dawniej regułami systemu totalitarnego. Diametralnej zmianie sytuacja Kościoła uległa po aksamitnej rewolucji, która przywróciła swobody obywatelskie, wśród nich również wyznaniowe. W tym okresie na szczególne podkreślenie zasługuje powrót wiernych do religii przejawiający się zarówno w systematycznym, choć powolnym wzroście liczby wiernych biorących udział w praktykach religijnych, jak i w powrocie do tradycji dziedzictwa cyrylo-metodiańskiego.

Zawirowania historyczne nie zatępiły w narodzie czeskim, morawskim i słowackim pamięci o Świętych Cyrylu i Metodzie, która żyje zarówno dzięki trwałym dziełom kultury duchowej, jak i aktualności swego posłania. Obecnie zauważa się coraz częstsze organizowanie się wiernych Kościoła w Czechach na Morawach i w Słowacji w stowarzyszenia i związki międzywyznaniowe, których działalność ukierunkowana jest na uświadamianie społeczności wspólnego dziedzictwa europejskiego, zmierzające do „zaprowadzenia nowej jedności kontynentu w naszych czasach” (SA 25). Potwierdzeniem tego stanowiska jest życzenie Jana Pawła II, wyrażone w *Encyklice „Slavorum Apostoli”*, aby w świetle tamtej epoki, sięgającej IX stulecia, „zrozumieć obecną rzeczywistość i odgadnąć przyszłość. Posłannictwo Kościoła jest zawsze skierowane z niewzruszoną nadzieją ku przyszłości” (SA 31).

Okres od drugiej wojny światowej do 1993 roku to z jednej strony okres zmagania się społeczeństwa czechosłowackiego z brakiem wolności, uciskiem i przemocą wobec religii, a z drugiej strony —

czas walki o wzmocnienie władzy totalitarnej, która siłą tworzyła niesprawiedliwe i niehumanitarne ustawy. W sposób bezwzględny postępowano z ludźmi o odmiennych poglądach i innym stylu życia. Chrześcijanie dokładali wszelkich starań, aby podsycać ducha prawdy. Modlitwa, wierność Kościołowi i ofiarność przyniosły im w końcu upragnioną wolność.

W Welehradzie Bracia z Salonik
Cyryl i Metody głosili nam zabawienie,
Ochronę, schronienie w świętym Kościele łonie,
Uczyli naród widzieć piękno cnoty¹.

Rozdział III

Istota przesłania tradycji cyrylo-metodiańskiej

Tradycja cyrylo-metodiańska zawiera elementy historyczne, kulturowe, eklezjologiczne i ekumeniczne, jest przesłaniem dla Kościołów i wspólnot chrześcijańskich. Odwoływanie się do dzieła Cyryla i Metodego jest w przypadku analizy roli myśli cyrylo-metodiańskiej w procesie integracji europejskiej głęboko uzasadnione. Od pierwszych dni pontyfikatu Jan Paweł II wyrażał swą troskę o życie Europy, wskazując, jakie nauki płyną z ducha i dzieła „dwu braci greckich”, Apostołów narodów słowiańskich. Cyryl i Metody, wcielając orędzie ewangeliczne w poszczególne kultury, przez przyjęcie języka, obyczajów i ducha plemienia, z jednoczesnym zachowaniem całej ich wartości, „umieli wyprzedzać pewne zdobycze, które Kościół w pełni sobie przyswoił dopiero w czasie Soboru Watykańskiego II. A dokonali tego w wieku IX z aprobatą i wsparciem Stolicy Apostolskiej, inicjując w ten sposób ową obecność chrześcijaństwa wśród ludów słowiańskich, która trwa niezniszczalna po dziś dzień,

¹ Por. V. Štastný: *Dziedzictwo ojców zachowaj nam, Panie. V: Kancjonał*. Praha 2003, s. 617.

pomimo wszelkich przeciwności i zmiennych kolei losu”². Dlatego Cyryla i Metodego słusznie uznaje się za prekursorów ekumenizmu (SA 14).

Cyrylo-metodiańskie dziedzictwo fundamentem kościelnej odnowy

Myśl cyrylo-metodiańska, na trwałe wpisana w duchowość narodów słowiańskich, może zaproponować Europie wartości, które pomagają wzmacniać jej jedność. W tym europejskim dziele swe miejsce ma Kościół katolicki w Czechach, na Morawach i w Słowacji, który przez stulecia pozostawał wiernym tradycji i dziedzictwu Świętych Cyryla i Metodego. Jest więc Kościołem cyrylo-metodiańskim³, złączonym z Kościołem powszechnym. W ten sposób, w myśl nauki Soboru Watykańskiego II, Kościół urzeczywistnia się jako „lud zjednoczony jednością Ojca i Syna, i Ducha Świętego” (KK 4). Społeczność słowiańska ukształtowana przez misyjne posłannictwo Świętych Cyryla i Metodego jest świadoma własnej misji w budowaniu jedności między Wschodem i Zachodem. Słowianie wczytują się w swoją historię i odnajdują w niej ślady Świętych Braci Greków, których uznają za swych apostołów, mistrzów i nauczycieli, a także ojców. Dzięki misyjnej działalności Świętych Braci Kościół w Europie Wschodniej żyje w sposób widoczny w świecie i jest „niejako sakramentem, czyli znakiem i narzędziem wewnętrznego zjednoczenia z Bogiem i jedności całego rodzaju ludzkiego” (KK 1).

Republika Słowacji, która powstała tak jak Republika Czeska 1 stycznia 1993 roku, w swej konstytucji zawiera zapis: „Święci Cyryl i Metody są patronami całego narodu Słowacji”. Dzień 5 lipca w Czechach i Słowacji jest świętem państwowym, upamiętniającym dzieło misyjne Braci Soluńskich.

² Jan Paweł II: *Akt europejski. (Santiago de Compostela, 9 listopada 1982 r.)*. W: Idem: *Europa. Europe. L'Europe*. Gliwice 2008, s. 32.

³ Autorem określenia „Kościół cyrylo-metodiański” jest Pavel Ambros SJ, profesor teologii duchowości i teologii pastoralnej Wydziału Teologicznego na Uniwersytecie Palackiego w Olomuńcu. Przedmiotem jego badań naukowych jest problematyka związana z: nową ewangelizacją, tradycją cyrylo-metodiańską, ekumenią i dialogiem międzyreligijnym oraz z duchowością chrześcijańską w życiu codziennym. Por. P. Ambros: *Kam směřuje česká katolická církev?* Velehrad—Roma 1999, s. 168.

Kościół cyrylo-metodiański żyje tajemnicą jedyne, świętego katolickiego i apostolskiego Kościoła, pozostającego we wspólnocie z Kościołem na całej ziemi, w jedności, jaką dali nam ci, którzy głosili „Chrystusa w poszukiwaniu komunii między Wschodem i Zachodem mimo trudności, które już wówczas przeciwstawiały sobie czasem oba te światy”⁴. W niej, za pośrednictwem jedności z biskupem Rzymu, Kościół żyje i „stanowi załączek oraz zaczątek tego Królestwa na ziemi” (KK 5).

Apostolska i misyjna działalność Świętych Braci stanowi „pierwszą skuteczną ewangelizację Słowian”. Z przyjęciem Ewangelii i pisanego języka słowiańskiego, który stał się podstawą wszystkich słowiańskich języków i kultur, łączą się pierwsze kroki Słowian prowadzące do rodziny europejskiej cywilizacji, charakteryzowanej jako *christianitas* (SA 20).

Forma cyrylo-metodiańskiej ewangelizacji jest szczególnie specyficzna, ponieważ:

1. Łamie „dwujęzyczny grecko-laciński schemat, na którym opierając się do tej pory, chrześcijaństwo organizowało własną językową strukturę i instrumenty komunikowania się z Bogiem i pomiędzy ludźmi”. Święci Bracia przynoszą Ewangelię Chrystusa „w tak utworzonym języku, który przysposobili do komunikowania Ewangelii, języku, który stał się jednocześnie literackim instrumentem twórczości i rozwoju kultury”⁵. Stworzyli podstawy narodowej jedności opartej na fundamencie wiary.

2. Odchodzi od grecko-rzymskiego środowiska kulturowego, symbolizowanego działalnością opactwa benedyktyńskiego na Monte Cassino, którego zasada *ora et labora* — „Módl się i pracuj” — jest fundamentem współpracy chrześcijańskiego świata.

3. Tworzy inną organiczną syntezę pierwiastka racjonalnego i egzystencjalnego, polegającą na tym, że ewangelizacja nie następuje, jak to często bywało w historii, z użyciem miecza. Misja Świętych Cyryla i Metodego „już nie korzysta z siły oręża, ale z mocy prawdy; jest spotkaniem człowieka z człowiekiem, w którym dostojeństwo nie jest uznawane *a posteriori* — jako rzeczywistość przejścia od barbarzyństwa do cywilizacji, lecz *a priori* — jako wartość osoby ludzkiej”⁶.

⁴ Jan Paweł II: *List apostolski „Orientale lumen”* (OL), 3. W: Idem: *Dzieła zebrane. Listy*. T. 3. Red. P. Ptasznik i in. Kraków 2007.

⁵ Por. F. Ricci: *Memorial del passato evidenze per oggi*. „Il Nuovo Areopago” 1985, vol. 4, s. 18 i nast.; W. Bugel: *Vztahy mezi „Sesterskými Církvemi” v Česku, na Slovensku, v Maďarsku, Jugoslávii, Rumunsku a v Bulharsku*. W: „Kościoty siostrzane” w dialogu. Red. Z. Glaeser. Opole 2002, s. 91—92.

⁶ F. Ricci: *Memorial del passato...*, s. 19—20.

Kontynuatorem takiej formy ewangelizacji był św. Wojciech, biskup praski i główny patron Polski oraz Węgier, który swą działalnością misyjną otworzył wszystkim Słowianom drogę do chrześcijańskiej cywilizacji — również nie mocą miecza, lecz kultury. W takim charakterze ewangelizacji tkwi jej wielkie bogactwo i jest ona nadal aktualna dlatego, że Cyryl i Metody „pragnęli upodobnić się pod każdym względem do tych, którym nieśli Ewangelię; należeć do nich i dzielić we wszystkim ich los” (SA 9).

Myśl cyrylo-metodiańska pozwala nam z optymizmem spojrzeć w przyszłość na działalność misyjną. Przesłanie zawarte w słowach wypowiedzianych przez Cyryla/Konstantyna: „[...] czyżby Bóg nie pozwalał padać deszczom na wszystkich jednakowo? A czy słońce nie świeci wszystkim tą samą miarą? A wy nie wstydzicie się ustanawiać tylko trzech języków i w ten sposób decydować o tym, że wszystkie pozostałe narody są ślepe i głuche! Powiedzcie mi: Postępujecie tak dlatego, że uważacie, iż Bóg jest tak słaby, że nie potrafi przekazywać, lub tak nieżyciwy, by tego nawet nie chciał? My jednak znamy liczne narody, mające kulturę pisma i wznoszące Bogu chwałę każdy w swoim języku”⁷, przywołuje nam obraz harmonijnego i uładzonego świata, w którym „Bóg: daleki i bliski, nieuchwytny, a jednak znajdujący się przy nas, gotowy być z nami i w nas”⁸, niezależnie od języka, w jakim jest chwalony.

Podkreślając doniosłość dziedzictwa cyrylo-metodiańskiego, Jan Paweł II, stwierdza: „[...] działalność Świętych Cyryla i Metodego dotyka aktualnego problemu inkulturacji, to znaczy przenikania Ewangelii do kultury, i zarazem otwiera dialog z kulturą. Jest to wyrazem pluralizmu i zarazem głębokiej jedności, jaką niesie podzielonej Europie chrześcijaństwo i nowa ewangelizacja”⁹. W ten sposób papież zaakcentował niezwykłą umiejętność Świętych Braci — umiejętność pogodzenia, a w następstwie ich misji także zjednoczenia wytworów kultury i Kościoła greckiego z elementami kultury słowiańskiej i wpływami Kościoła rzymskiego. Biskup Rzymu podkreślił też wkład, jaki wniesli w utrwalenie podwalin tożsamości narodowej Słowian, dla których stali się praojcami ich narodów i patronami jednoczenia w różnorodności. Określając wielkie dzieła Braci Sołuńskich Jan Paweł II przyznaje, że ich „dzieło objęło wiele

⁷ *Vita di Costantino filosofo XV*. In: *Cirillo e Metodio. Le biografie paleoslave*. Ed. V. Perri. Milano 1981, s. 91.

⁸ Por. Jan Paweł II: *Pieśń Ha 3, 2—4. 13. 15—19 — Bóg przychodzi na sąd*. OsRomPol 2002, nr 10—11, s. 41.

⁹ Jan Paweł II: *Wezwanie do nowej ewangelizacji Europy*. OsRomPol 1985, nr 10—13, s. 34—35.

ludów słowiańskich”. Sami Święci zajęli poczesne miejsce w historii Bułgarów, Rosjan, Ukraińców, Czechów, Morawian i Słowaków, dlatego zostali uznani za „ojców zarówno ich chrześcijaństwa, jak też ich kultury” (SA 25).

Pierwsza pielgrzymka Jana Pawła II do Czechosłowacji i jej znaczenie dla kolejnego powrotu do tradycji cyrylo-metodiańskiej

W lutym 1984 roku, jak już wspomniałem, kard. František Tomášek zaprosił Jana Pawła II do złożenia wizyty w Welehradzie w związku z obchodami 1 100. rocznicy śmierci św. Metodego. Papież przyjął zaproszenie, jednakże ówczesne władze nie wyraziły zgody na przybycie Biskupa Rzymu. Dopiero prezydent Václav Havel w roku 1990 oficjalnie zaprosił papieża do złożenia wizyty w Czechosłowacji. Jan Paweł II przyjął zaproszenie i w dniach 21–22 kwietnia odwiedził Pragę, Welehrad oraz Bratysławę. Po przylocie do Pragi i oficjalnych powitaniach na stołecznym lotnisku w Ruzyně papież udał się do katedry św. Wita, w której spotkał się z przedstawicielami: duchowieństwa, życia konsekrowanego, laikatem oraz z chorymi. W swym wystąpieniu następca św. Piotra wskazał trzy aspekty wierności Kościoła w Czechosłowacji. Pierwszym z nich — mówił — jest „wierność Chrystusowi ukrzyżowanemu w chwilach własnego ukrzyżowania i wierność Duchowi Świętemu, który wami kierował w ciemnościach i udzielał światła wtedy, gdy byliście pozbawieni tych, którzy mieli za zadanie prowadzić was i towarzyszyć wam na drodze wiary”¹⁰. Wierność następcom na Stolicy Piotrowej stanowi drugi aspekt wierności Kościoła w Czechosłowacji. Papież zwrócił uwagę na przeszłość Kościoła katolickiego, kiedy ten w czasach totalitaryzmu mimo prześladowań „zachował wierność wobec Stolicy Apostolskiej i jedność z nią, nie dając się od niej oderwać żadnymi groźbami ani obietnicami [...]”¹¹. Wierność Kościoła katolickiego wobec całego narodu, a szczególnie solidarność z prześladowanymi i otwartość wobec tych, którzy szczerze szukają prawdy miłującej wolność, to trzeci aspekt wierności Kościoła, jaki

¹⁰ Jan Paweł II: *Budujcie teraz mocą dojrzałości zdobytej w okresie prześladowań*. OsRomPol 1990, nr 4, s. 14.

¹¹ Ibidem.

został nakreślony przez papieża¹². Jako przykład wierności Bogu, odważnej postawy wobec niesprawiedliwości, wzór solidarności Kościoła z prześladowanymi i z narodem w okresie komunizmu ojciec św. przywołał czeskiego prymasa kard. Josefa Berana.

W tym samym dniu papież celebrował mszę świętą na Błoniach Leteńskich¹³, a następnie na zamku praskim spotkał się z przedstawicielami Czeskiej Rady Ekumenicznej, świata kultury oraz ze studentami. W drugim dniu wizyty, 22 kwietnia (niedziela), papież udał się do Welehradu.

Przygotowania do wizyty papieża w Welehradzie rozpoczęły się od momentu, kiedy podano do wiadomości, że następca św. Piotra przyjął zaproszenie prezydenta i uzgodniono termin pielgrzymki. Archidiecezję ołomuniecką reprezentował, z upoważnienia metropolity ołomunieckiego, w komisji organizacyjnej pielgrzymki jezuita o. Jan Pavlík, prowincjał Czeskiej Prowincji Towarzystwa Jezusowego. W tych czasach, gdy społeczeństwo i Kościół w Czechosłowacji rozpoczynały nowy etap życia na fali wolności, organizowanie pielgrzymki papieskiej nie było łatwe. Dyskusje wywołały istotne sprawy organizacyjne pielgrzymki, na przykład: projekt wybudowania podium wraz z ołtarzem na dziedzińcu welehradzkim, sprawa bezpieczeństwa papieża czy przejazd z lotniska do Welehradu. Warto przytoczyć chociażby jeden szczegół z fazy przygotowawczej pielgrzymki. Czechosłowackie instytucje zajmujące się kwestią bezpieczeństwa zaplanowały, że papież przyleci helikopterem na boisko piłkarskie do Tupes, skąd samochodem papieskim uda się do Welehradu. Zdaniem organizatorów pielgrzymki, reprezentujących władze państwowe, trasa przejazdu do bazyliki powinna być jak najkrótsza, czyli przebiegać przez ogród, a nie centralnym traktem wiodącym na welehradzkie wzgórze, przy którym zgromadzą się rzesze pielgrzymów. Przeciwno takiemu planowi zaprotestowali przedstawiciele Kościoła, motywując swój sprzeciw tym, że licznie zgromadzeni wierni byliby pozbawieni możliwości zobaczenia papieża z bliska. Ostatecznie ustalono, że Jan Paweł II przejedzie papieskim samochodem wśród pielgrzymów¹⁴.

W dniu 22 kwietnia 1990 roku na płycie stadionu piłkarskiego w Tupes papieża przywitał metropolita ołomuniecki František Vaňák wraz z prowincjałem Czeskiej Prowincji Towarzystwa Jezusowego o. Janem Pavlíkiem w obecności przedstawicieli władz państwowych,

¹² Por. *Jan Paweł II. v Československu 21.—22. Dubna 1990, projevy, promluvy, poselství*. Praha 1990, s. 28; J. Hartmann, B. Svoboda, V. Vaško: *Kardinál Tomášek*. Praha 1994, s. 148.

¹³ *Jan Paweł II. v Československu 21.—22. Dubna 1990...*, s. 61.

¹⁴ J. Pavlík: *Budou vás vydávat soudům*. Praha 1995, s. 206.

które reprezentowali: premier Petr Pithart, Wiceprzewodniczący Okręgowej Rady Narodowej w Ostrawie i w Brnie, Naczelnik Powiatu Uherské Hradiště i Przewodniczący Gminnej Rady Narodowej w Welehradzie. Po powitaniu papież pozdrowił wszystkich obecnych i udał się do Welehradu¹⁵.

Jan Paweł II, witany entuzjastycznie przez 300-tysięczny tłum wiernych, udał się do bazyliki, w której wraz z biskupami czechosłowackimi odprawił mszę świętą. W homilii papież, przywołując pamiętą pielgrzymkę do Welehradu w Roku Jubileuszowym 1985, powiedział, że była ona „jutrzenką i stała się znaczącym kamieniem milowym [...] w drodze do wolności” wiernych z Czech, Moraw i ze Słowacji. Nawiązując do działalności apostolskiej Świętych Cyryla i Metodego, Jan Paweł II stwierdził, że to właśnie Chrystus powierzył dwom Braciom z macedońskiego Sołunia „mandat misyjny wśród Słowian”, a ich misja „była kontynuacją posłannictwa, które miało początek w Wieczerniku Jerozolimskim w dniu Zmartwychwstania”¹⁶. Wskazał również na znaczenie Welehradu dla chrześcijan, stwierdzając, że właśnie to miasto stało się kamieniem węgielnym jedności europejskiej, a sami Bracia Sołuńscy są owej jedności przykładem. Papież podkreślił również ponadczasowe znaczenie działalności Cyryla i Metodego — to, że „wszczepili na trwałe w historię Europy tradycję grecką i bizantyjską”, które choć odmienne, należą wzajemnie do siebie i „wspólnie kształtują chrześcijańską Europę — w przeszłości i obecnie”¹⁷. Ukazał jednoczący w różnorodności wymiar działalności Świętych Braci. W swej homilii, zwracając się do pielgrzymów, a przede wszystkim do młodzieży, zaapelował o zachowanie jedności w wierze, o uczestnictwo w budowaniu Europy jutra, a z czasem — cywilizacji miłości i prawdy. Odwołując się do niedawnej historii narodu czeskiego, Jan Paweł II podkreślił znaczenie wiary, które zrozumiałe jest szczególnie dla społeczeństwa doświadczonego ciężarem świata bez Boga i w praktyce poznało skutki Jego wyeliminowania ze sfery życia społecznego i kulturowego. Przez to doświadczenie, dzięki wyzwalającej mocy wiary, młodzi chrześcijanie z Czech, Moraw i ze Słowacji stali się „diedzicami Ewangelii, dziedzicami Słowa i dziedzicami Królestwa Bożego”. Biskup Rzymu zaapelował o przekazanie dziedzictwa wiary młodym pokoleniom¹⁸.

¹⁵ Ibidem, s. 207.

¹⁶ Jan Paweł II: *Tu znajduje się kamień węgielny europejskiej jedności*. OsRom-Pol 1990, nr 5, s. 24.

¹⁷ Ibidem.

¹⁸ *Homilia Jana Pawła II wygłoszona w bazylice w Welehradzie w dniu 22 kwietnia 1990 roku (w czasie pierwszej wizyty duszpasterskiej w Czeskiej i Słowackiej*

W przemówieniu z okazji modlitwy *Regina caeli* Jan Paweł II ogłosił w Welehradzie swój zamiar zwołania Nadzwyczajnego Zgromadzenia Synodu Biskupów na temat Europy i powierzył tę inicjatywę „wstawiennictwu Patronów Europy: Cyryla, Metodego, Benedykta i wszystkich innych świętych, zwłaszcza św. Wojciecha, którzy w ciągu wieków wnieśli wkład w budowę Europy chrześcijańskiej i powszechnej”¹⁹. Ogłoszenie Nadzwyczajnego Zgromadzenia Synodu Biskupów w Welehradzie ma swoją wymowę symboliczną. Nastąpiło ono na ziemi czechosłowackiej, po latach rygoru totalitarnych rządów. Sama zapowiedź Synodu Biskupów dokonana w Welehradzie uwypukliła historyczny powód przedsięwzięcia tej inicjatywy z punktu widzenia dziejów ludzkości i Bożego *kairos* wpisującego się już w ową historię²⁰.

Przed końcowym błogosławieństwem Jan Paweł II pozdrowił pielgrzymów w ich językach ojczystych, powierzył ich opiece Słowiańskich Braci oraz wyraził pragnienie stałego umacniania się więzi między Rzymem i Kościołem Wschodu²¹. Papież poświęcił również kamienie węgielne pod budowę nowych świątyń i kaplic²². Po mszy świętej następca św. Piotra udał się wraz z arcybiskupem morawskim do kaplicy Maryi Panny, Matki Unii, i do grobu sługi Bożego abp. Antonina Cyrila Stojana. Na zakończenie wizyty w Welehradzie, w ogrodzie przyklasztornym Jan Paweł II zasadził lipę, po czym udał się do Bratysławy, która była ostatnim etapem podróży apostolskiej. Tam na lotnisku w Wojnarach odprawił mszę świętą. Podczas wygłoszonej homilii papież dziękował Bogu za dar wiary, którą Słowianie przyjęli, słuchając Słowa Bożego głoszonego przez Świętych Cyryla i Metodego.

Welehrad dla każdego katolika jest symbolem umacniania wiary, nadziei, radości i pojednania między ludźmi. Papież określił Welehrad mianem „dawnego serca Państwa Wielkomorawskiego”, z którego dwaj Bracia z macedońskiego Sołunia, zaproszeni przez księcia Rościsława, wyrusшали, by pełnić swą apostolską misję wśród Słowian.

Federacyjnej Republice). W: *Cyryl i Metody. Apostołowie i Nauczyciele Słowian*. Red. J.S. Gajek, L. Górka. Cz. 2. Lublin 1991, s. 212—213.

¹⁹ *Przemówienie Jana Pawła II z okazji modlitwy „Regina caeli” w dniu 22 kwietnia 1990 roku*. W: *Cyryl i Metody. Apostołowie i Nauczyciele...*, cz. 2, s. 215.

²⁰ Por. *Przemówienie wygłoszone podczas spotkania konsultacyjnego Nadzwyczajnego Zgromadzenia Synodu Biskupów na temat Europy*. W: *Co Jan Paweł II mówi o zjednoczeniu Europy*. Oprac. P. Dyrda. Tłum. E. Rogowiec. Kraków 2003, s. 208.

²¹ *Przemówienie Jana Pawła II w Welehradzie z okazji modlitwy „Regina caeli”...*, s. 217—218.

²² *Jan Paweł II. v Československu 21.—22. Dubna 1990...*, s. 78—85.

Jan Paweł II, wspominając w Welehradzie Świętych Cyryla i Metodego oraz ich apostołską posługę, która w dziejach Słowian zakorzeniła prawdę o Chrystusie i Jego królestwie, nazwał ich „szafarzami i stróżami Królestwa Bożego”²³. To miejsce wskazuje każdemu drogę realizowania swego chrześcijaństwa, a drogę tę wytyczyło dziedzictwo pokoleń, które nadało jej nazwę drogi myśli cyrylo-metodiańskiej.

Arcybiskup ołomuniecki F. Vaňák, podsumowując pielgrzymkę papieską, stwierdził: „[...] znaczenie Braci z Tesalonik doceniliśmy na nowo po ogłoszeniu ich przez papieża Jana Pawła II współpatronami Europy, która właśnie obecnie odkrywa i czuje możliwość swego odrodzenia i zjednoczenia. »Wiatr wieje, gdzie chce, i słyszysz jego szum, ale nie wiesz, skąd przychodzi i dokąd dochodzi« (J 3, 8). Wiatr wieje mocno również dziś i ożywia, budzi nowe nadzieje, burzy stare mury, daje wolę i siłę. W tych wydarzeniach swoje miejsce ma i Welehrad, który nie jest symbolem wzbudzającym dumę i wspomnienia wspaniałej przeszłości, ale otrzymuje nowy wymiar, którym jest przyszłość Kościoła. To właśnie papież Jan Paweł II podczas swej historycznej pielgrzymki do naszego kraju wybrał Welehrad jako odpowiednie miejsce na mapie Kościoła Powszechnego, skąd wezwał do zwołania synodu biskupów, który ma z pomocą Ducha Świętego wyznaczać nowe drogi i budować mosty łączące narody w pokoju oraz wzajemnej współpracy. Ewangelia, z której przed wieloma laty zrodziła się Europa, ma być źródłem jej odrodzenia i ratunku. Dzięki takiemu przesłaniu papieża zrozumieliśmy, że Welehrad staje się ośrodkiem pielgrzymkowym o znaczeniu ogólnoeuropejskim. Jeżeli przypomnimy sobie welehradzkie starania unijne w przeszłości, zmierzające do budowania mostów zbliżenia w kierunku wschodnim, widzimy dziś, że ramiona Kościoła otwierają się z Welehradu na wszystkie strony świata, by świadczyć o miłości i jedności, do której zobowiązuje nas Syn Boży i Jego Matka”²⁴.

Pielgrzymka Jana Pawła II wywołała duchowe przebudzenie chrześcijan w Czechosłowacji. Ci, którzy w pielgrzymce papieskiej upatrywali jakiejś nieuzasadnionej atrakcji czy przejawu „folkloru”, zawiedli się. Po 40 latach prześladowań religijnych Kościół rozpoczął działalność duszpasterską i społeczną, a przede wszystkim episkopat mógł podejmować decyzje w łączności z papieżem.

Symbolem pierwszej pielgrzymki Jana Pawła II do Czechosłowacji w 1990 roku stał się morawski Welehrad. Wybór tego miejsca przez słowiańskiego papieża był wyrazem jego osobistych celów. Myśl wi-

²³ Ibidem, s. 24.

²⁴ F. Vaňák: *Předmluva ke knize „Velehrad”*. Olomouc 1990, s. 7.

zyty w tej pielgrzymkowej świątyni dojrzewała bardzo długo i stanowiła jeden z filarów jego pontyfikatu: „poszukiwania pojednania między Wschodem i Zachodem” (OL 3).

Dnia 1 stycznia 1993 roku doszło do podziału Czechosłowacji na dwa niezależne państwa: Republikę Czeską i Republikę Słowacką, co pociągnęło za sobą rozdział Konferencji Episkopatu na część czeską i słowacką. Przenikanie konsumpcyjnej kultury zachodniej do Europy Środkowej oznacza dla Kościoła konieczność poszukiwania nowych metod ewangelizacji. Jedną z nich jest krzewienie idei cyrylo-metodiańskiej.

Myśl cyrylo-metodiańska w przesłaniu welehradzkim Jana Pawła II

Papież Jan Paweł II w swym posługiwaniu zwracał szczególną uwagę na sprawy Kościołów lokalnych, dlatego pragnął uczestniczyć w obchodach 1 000. rocznicy śmierci św. Metodego w Welehradzie, co oznaczało, że bardzo bliska mu była idea odrodzenia myśli cyrylo-metodiańskiej i związane z nią starania poszukiwania jedności między Wschodem i Zachodem. W welehradzkim przesłaniu papieskim nakreślona została wizja zjednoczonej Europy, zbudowanej na fundamencie chrześcijańskim. Biskup Rzymu zaakcentował konieczność zrozumienia przez mieszkańców Europy Środkowej i Wschodniej jej chrześcijańskich korzeni oraz zachęcał chrześcijan do pogłębienia wrażliwości na tradycje zarówno wschodniej, jak i zachodniej jej części²⁵. W ten sposób Jan Paweł II wskazał całemu Kościołowi duchową jedność chrześcijańskiej Europy, którą wypełniają dwie tradycje: wschodnia i zachodnia.

Tradycja cyrylo-metodiańska jest częścią historii całej Słowiańszczyzny. Prowadzone badania historyczne dotyczące misji, jaką wypełniali obaj Bracia Grecy, wykazały, że cechuje ją otwartość, co ma niebagatelne znaczenie w kwestii inkulturacji. Podczas homilii wygłoszonej w Bratysławie Jan Paweł II, nawiązując do dziedzictwa

²⁵ Por. P. Ambros: *Kam směřuje česká katolická církev?...*, s. 7; Jan Paweł II: *Homilia podczas mszy świętej na wzgórzu Lecha w Gnieźnie (3 VI 1979)*. W: *Ewangelia i kultura. Doświadczenie środkowoeuropejskie*. Red. M. Radwan, T. Styczeń. Rzym 1988, s. 24.

Apostołów Słowian, stwierdził, że od czasów przybycia Świętych Braci „kultura i życie religijne Słowaków w swoich wielorakich przejawach są naznaczone wiarą chrześcijańską, która przepływa przez całą ich historię, jako życiodajna woda: niekiedy płynie pod ziemią, kiedy indziej przenika na powierzchnię, ale zawsze jest tajemnym sokiem zapewniającym wzrost i rozkwit drzewa, które przynosi obfite owoce miłości, pracowitości i świętości”²⁶. Tradycja cyrylo-metodiańska łączy tradycje narodowe i kulturowe różnych narodów słowiańskich. Powstanie alfabetu i gramatyki, tłumaczenie Pisma Świętego i ksiąg liturgicznych oraz literatury jakiegoś narodu jest uważane za wydarzenie kulturalne o doniosłym charakterze. Takie spojrzenie na kulturę europejską podkreśla wkład Słowian w budowanie jedności europejskiej, mającej oparcie w wierze chrześcijańskiej. Jest ona siłą, „która we wszystkich krajach Europy, od samego początku aż do dzisiaj, wywiera ogromny wpływ i przekracza granice państw”²⁷. Ocena tradycji cyrylo-metodiańskiej byłaby niepełna bez podkreślenia jej ekumenicznego charakteru. Obydwaj Święci Bracia byli nieustraszo-nymi naśladowcami Chrystusa i nieustrudzonymi głosicielami Słowa Bożego, apostołami pojednania, którzy pomagają nam zrozumieć mnogość i jedność.

Jan Paweł II uznał ideę cyrylo-metodiańską za fundamentalną i doniosłą w procesie integracji Europy „nie tylko jako wspólnoty wiary chrześcijańskiej, ale także jako organizmu państwowego i kulturowego” (SA 27). Ta myśl towarzyszyła papieżowi podczas pielgrzymki w Welehradzie i wpłynęła na decyzję zwołania Synodu Biskupów Europy w dniach od 28 listopada do 14 grudnia 1991 roku w Rzymie, którego wiodącym tematem była postkomunistyczna Europa Wschodnia. Biskupi z Europy obradowali nad warunkami odrodzenia Europy w duchu Ewangelii, jak również przedstawili plan działań dla każdego jej regionu. Ideą przewodnią synodu były słowa papieża: „Należy doprowadzić do ponownego zjednoczenia, by Europa zaczęła oddychać w pełni obydwo-ma płucami”²⁸. W homilii, wygłoszonej podczas uroczystości ekumenicznej z okazji Nadzwyczajnego Zgromadzenia Biskupów, papież przywołał pamięć o regionach Europy Środkowej i Wschodniej, które w szczególny sposób, tak jak Czechosłowacja, doznały prześladowań religijnych, w których na-

²⁶ Jan Paweł II: *Duch Boży nigdy nie opuścił ludu, który żyje na Słowacji*. OsRomPol 1990, nr 4, s. 27.

²⁷ *Przemówienie wygłoszone podczas spotkania z prezydentem Republiki, władzami rządowymi i korpusem dyplomatycznym w Hofburgu w Wiedniu (23 czerwca 1988 roku)*. W: *Co Jan Paweł II mówi o zjednoczeniu...*, s. 112.

²⁸ J.M. Veselý: *Co dává Velehrad Evropě*. Olomouc 1994, s. 172.

stępstwie doszło do oziębienia wiary. W krajach tych panował swoisty ekumenizm — można by go określić mianem „ekumenizmu cierpienia”. Z pragnienia realizowania „ekumenizmu wolności” wypłynęło postanowienie zwołania Synodu Biskupów poświęconego problemom Europy — Europy nadziei, pojednanej z Bogiem²⁹.

W niespełna trzy miesiące po pielgrzymce Jana Pawła II w Welehradzie odbyła się pierwsza, po uwolnieniu się z reżimu komunistycznego, pielgrzymka katolików, w której wzięły udział dziesiątki tysięcy pielgrzymów z różnych stron Czechosłowacji. Koncelebrowana msza święta z udziałem biskupów czeskich, morawskich i słowackich odprawiona została na „trybunie papieskiej”, pozostałej jeszcze po wizycie papieża. Od tej pory Welehrad stał się ośrodkiem kultury, pobożności oraz kultuwowania idei cyrylo-metodiańskiej w Europie Wschodniej³⁰.

Tradycja cyrylo-metodiańska inspiracją dla nowej ewangelizacji

Apostołowie i pierwsi męczennicy Kościoła dali początek procesowi nieprzerwanej realizacji przesłania Chrystusa: „Idźcie więc i czyńcie uczniów wśród wszystkich narodów, chrzcząc ich w imię Ojca i Syna, i Ducha Świętego” (Mt 28, 19) — przesłania, które kontynuowane przez stulecia, nasycą Europę i inne kontynenty pokarmem chrześcijańskim. Świadcami tego procesu ewangelizacyjnego są Święci Patroni Europy: św. Benedykt oraz Święci Cyryl i Metody, którzy „dali załazek oraz powołali do życia formy i style ucieleśnienia Ewangelii w kontekście kulturalnym i społecznym, a także w duchu ludów europejskich, do których zostali posłani [...], co okazało się początkiem i fundamentem nowej syntezy i trwałości życia chrześcijańskiego”³¹. Ewangelizacja stanowi jedną z fundamentalnych prawd o Kościele, jakie przekazuje Sobór Watykański II, podkreślając, że

²⁹ Por. *Homilia wygłoszona podczas uroczystości ekumenicznej z okazji Nadzwyczajnego Zgromadzenia Synodu Biskupów na temat Europy (7 grudnia 1991 roku)*. W: *Co Jan Paweł II mówi o zjednoczeniu...*, s. 223—225.

³⁰ J. Pavlík: *Budou vás vydávat...*, s. 209.

³¹ Słowa te wypowiedział Jan Paweł II podczas audiencji dla uczestników VI Sympozjum Rady Konferencji Biskupów Europy, w dniu 11 października 1985 roku. Por. Jan Paweł II: *Sekularyzacja i ewangelizacja dzisiaj w Europie*. W: *Co Jan Paweł mówi o zjednoczeniu...*, s. 314.

Kościół z natury swej ma charakter misyjny: głoszenie Ewangelii, które Kościół Chrystusowy ma do zrealizowania i „ze wszystkich sił musi starać się o to, »aby nauka Boża się szerzyła i była wysławiana« (2 Tes 3, 1)” (DWR 14). Chrześcijaństwo jest zatem nieustannym wcieleniem, trwałym dialogiem, kreatywnym spotkaniem Ewangelii z nowymi prądami społecznymi, kulturowymi, religijnymi i ideowymi. To fundamentalne zadanie Kościoła określone zostało jako „nowa ewangelizacja”. Polega ono na kształtowaniu świadomości ludzi, ukierunkowaniu ich działalności, ich sposobu myślenia i stylu życia. Głębokie przemiany, jakie dokonują się w dziedzinie duchowości, kultury, polityki, etyki i moralności, wymuszają nową jakość ewangelizacji, zwiastującej orędzie zbawienia w sposób przekonywający dla współczesnego człowieka. Kościół nie jest wyobcowany z tego, co się wokół niego dzieje. Przeciwnie — przyjmuje postawę otwartości na to nowe. Tym samym stara się sprostać zadaniu powszechnego głoszenia przesłania Ewangelii. Perspektywę „otwartości” wytyczył Sobór Watykański II, który między innymi zwrócił uwagę na zasadę odnowy Kościoła: *renovatio accomodata*, oraz przedstawił program realizowania dialogu: z Kościołami, ze wspólnotami ekumenicznymi oraz ze światem. W ten sposób Kościół katolicki zaznaczył swą obecność i autentyczność w świecie w sensie ewangelicznego świadectwa. Dzięki Soborowi Kościół uświadomił sobie, że brak jedności chrześcijan jest zaprzeczeniem autentyczności ewangelicznego świadectwa.

Obowiązek ewangelizacji „należy uważać za łaskę i powołanie Kościoła”³², każdego chrześcijanina. Po 1989 roku, po upadku komunizmu, dla narodów Europy Środkowej i Wschodniej, a także dla Europy Zachodniej ewangelizacja stała się duchową potrzebą.

Papież Jan Paweł II w encyklice o *Slavorum Apostoli*, nawiązując do potrzeby nowej ewangelizacji, stwierdził, że „wydarzenia ostatniego stulecia, zwłaszcza zaś ostatnich dziesięcioleci, ożywiły w Kościele, wraz ze wspomnieniem religijnym, zainteresowanie historyczno-kulturalne dwoma Świętymi Braćmi, których szczególne charyzmaty stały się bardziej zrozumiałe na tle sytuacji i doświadczeń naszej epoki. Przyczyniły się do tego liczne wydarzenia, które należą — jako prawdziwe znaki czasu — do historii XX wieku, a nade wszystko owo wielkie wydarzenie, jakie dokonało się w życiu Kościoła poprzez Sobór Watykański II. W świetle nauki oraz pasterskiej inspiracji tego Soboru możemy w nowy — dojrzały i pogłębiony — sposób spojrzeć na tych dwóch Świętych, od których dzieli nas już jedenaście stuleci,

³² Jan Paweł II: *Adhortacja apostolska „Christifideles laici”*, 33. W: *Adhortacje apostolskie Ojca Świętego Jana Pawła II*. T. 1: 1979—1995. Red. R. Romanek. Kraków 2006.

oraz odczytać w ich życiu i posłannictwie te treści, które Mądrość Bożej Opatrzności wpisała tam jakby z myślą o naszej epoce, aby w niej właśnie odsłoniły się w nowej pełni i przyniosły nowe owoce” (SA 3). Powód takiego stwierdzenia jest oczywisty, wszak w czasach współczesnych „nowa ewangelizacja” realizowana jest „przede wszystkim w świetle myśli soborowych i współczesnej teologii o powołaniu misyjnym” i wzoruje się na misyjnej metodzie Cyryla i Metodego, która była „w całości zbudowana na inkulturacji posłannictwa ewangelizacyjnego”³³.

Dokonując syntezy tradycji cyrylo-metodiańskiej, należy postawić tezę, że jej podstawą było misyjne posłannictwo Kościoła: przynosić żywego Chrystusa, zwiastując Ewangelię w zrozumiałym języku. Taka ewangelizacja wyzwala twórczą energię, która z kolei pozwala upowszechniać nową kulturę.

Europa zrodziła się, zdaniem Jana Pawła II, ze spotkania i z przenikania się dwóch cywilizacji: cywilizacji grecko-rzymskiej oraz cywilizacji świata germańskiego i słowiańskiego, stopniowo nawracanych na chrześcijaństwo przez misjonarzy pochodzących zarówno ze wschodu, jak i z zachodu. Proces ten nie zawsze dokonywał się w warunkach pokoju. Europejska historia, według papieża, „obfituje w przykłady częstego przekraczania, w obie strony, granicy między tym, »co należy się cesarzowi«, i tym, »co należy się Bogu«”³⁴. Kontynent o wielkich tradycjach historycznych i kulturowych winien zachować chrześcijańskie korzenie, tym bardziej że „wielka część dorobku Europy w dziedzinie prawa i literatury, sztuki i filozofii, nosi znamiona chrześcijaństwa”³⁵. Wielkie ogólnoludzkie i ponadczasowe wartości: godność³⁶, nietykalność osoby, wolność sumienia, godność pracy i człowieka pracującego, prawo do godnego i bezpiecznego życia, ugruntowały się dzięki oddziaływaniu chrześcijańskiego orę-

³³ Por. P. Ambros: *Kam směřuje česká katolická církev?*..., s. 172.

³⁴ Jan Paweł II: *Wystąpienie w Parlamencie Europejskim* (Strasburg, 10 października 1988). W: Idem: *Europa. Europe. L'Europe...*, s. 41.

³⁵ Por. Jan Paweł II: *Europa potrzebuje Jezusa Chrystusa*. (Przemówienie wygłoszone do uczestników Międzynarodowego Forum Fundacji im. Alcide De Gasperiego w dniu 23 lutego 2002 roku). OsRomPol 2002, nr 5, s. 52.

³⁶ Jan Paweł II w swych wystąpieniach mówił, że „godność człowieka jest zakorzeniona w zamyśle Stwórcy, a więc wynikające z niej prawa nie mogą podlegać samowoli żadnej większości, ale domagają się uznania przez wszystkich i winny znajdować się w centrum wszelkich programów społecznych i każdej decyzji, i dobra wspólnego”. Por. *Europa wymaga na nowo pracy misyjnej*. Przemówienie Jana Pawła II do uczestników Komisji Episkopatów Unii Europejskiej, wygłoszone w dniu 30 marca 2001 roku. OsRomPol 2001, nr 5, s. 29.

dzia³⁷. Unia Europejska w procesie jednoczenia kontynentu winna wziąć pod uwagę wartości chrześcijańskie, jedność bowiem nie będzie trwała, jeśli zostanie sprowadzona tylko do wymiaru geograficznego i ekonomicznego. Papież w swych wystąpieniach często mówił o wartościach chrześcijańskich „jako o budulcu Europy, których odrzucenie musi zaważyć na trwałości całej budowli”. Na początku trzeciego tysiąclecia Jan Paweł II skierował do Europy słowa: „Europo, bądź na powrót sobą! Bądź sama sobą! Odkryj na nowo swe źródło. Ożyw swe korzenie”. Z tego papieskiego życzenia płynie wniosek, że „Europa potrzebuje nawrócenia, a jej misjonarzami są wszyscy, którzy za własną przyjęli prawdę ewangeliczną”³⁸.

U progu trzeciego tysiąclecia zarówno na Wschodzie, jak i w pozostałych częściach kontynentu rośnie zapotrzebowanie na chrześcijańskie wartości, których wspólnym mianownikiem są: pokój, wolność, sprawiedliwość, wrażliwość na potrzebę zaspokojenia podstawowych warunków socjalnych każdego człowieka. Chrześcijanie Europy tworzący tę samą tradycję są zaproszeni do ponownego przemyślenia samych podstaw współczesnej ewangelizacji skupionej na Chrystusie, a prowadzącej do przyszłości opartej na cywilizacji miłości, prawdy i wolności. Treść ewangelicznego posłannictwa i pragnienia ludzkiego serca są tożsame z tym, co przeżywali Słowianie podczas pierwszej misji ewangelizacyjnej prowadzonej przez Braci Cyryla i Metodego z macedońskiego Sołunia. Przygotowali oni zasadniczy zarys projektu przyszłego rozwoju dzieła ewangelizacyjnego. Jan Paweł II o projekcie, którego autorami są Święci Cyryl i Metody, powiedział między innymi: „Projekt ten ma swoje imię: Jezus Chrystus. Nie bójcie się Jezusa Chrystusa. On jest waszym rzeczywistym przyjacielem, On nigdy was nie opuści [...]. Stawajcie się Jego głosem i obecnością we wszystkich środowiskach, z odwagą i miłością, z gorliwością i szacunkiem [...]. Budujcie wszyscy razem, w waszym wspólnym interesie współzycie oparte na sprawiedliwości i pokoju”³⁹.

Ewangelizacja wymaga udziału odważnych i odpowiedzialnych chrześcijan, uczestniczących we wszystkich sektorach życia społecznego i narodowego, nie lękających się przeszkód i przeciwności. Apostołowie Słowian swoją działalnością ewangelizacyjną wypracowali model życia kościelnego — paradygmat, który łączy w sobie bogactwo wschodniej tradycji w dziedzinie: prawa, liturgii, teologii i duchowo-

³⁷ Jan Paweł II: *Europa potrzebuje Jezusa Chrystusa...*, s. 52.

³⁸ Por. Z. Zieliński: *Papieże epoki soborowej*. Warszawa 2006, s. 216.

³⁹ Jan Paweł II: *Przed wami wielkie dzieło katechezy i ewangelizacji*. OsRomPol 1990, nr 4, s. 28.

ści, z zasadą jednego, świętego, katolickiego i apostołskiego Kościoła w społeczności z biskupem Rzymu⁴⁰.

Ogłoszenie przez Jana Pawła II Świętych Cyryla i Metodego wraz ze św. Benedyktem współpatronami Europy ma wymiar eklezjalny i kulturowy. To symboliczne zbliżenie tradycji i kultury Wschodu i Zachodu określone zostało jako „proroczy gest dotyczący przyszłości Europy i jej duchowego dziedzictwa”⁴¹. Przebywając w lipcu 1995 roku w Republice Słowacji z apostołską posługą, Jan Paweł II nawiązał w swym wystąpieniu do spuścizny Braci Greków, podkreślając, że w historii narodów czeskiego i słowackiego „były chwile, kiedy wydawało się bardzo ciężko zachować ten model, który łączył różne tradycje z wymogiem jedności, jakiego chciał Chrystus dla swego Kościoła”. Obecność rzeszy wiernych stała się dla papieża i całego Kościoła „wymownym świadectwem tego, jak można być przez wieki i wbrew wszystkim trudnościom wiernym pierwotnemu modelowi, który urzeczywistnili Święci Cyryl i Metody, a jednocześnie zachować jedność z Kościołem powszechnym i Stolicą Piotrową, która z Bożej woli jest jego świadkiem”⁴². Ów model sprawdził się w tysiącletniej historii narodów słowiańskich i do dziś nie traci na swej aktualności.

Nowa ewangelizacja to najważniejsze działanie chrześcijan w Europie, a tego wymaga wierność historycznym, cyrylo-metodiańskim korzeniom, z których wyrasta duchowość chrześcijańska.

Dziedzictwo cyrylo-metodiańskie w kontekście chrześcijańskiej duchowości Wschodu

Ogłoszeniu przez Jana Pawła II Świętych Cyryla i Metodego patronami Europy oraz *Encykliki „Slavorum Apostoli”* stało się zapowiedzią wejścia Kościoła na drogę realizacji tradycji cyrylo-metodiańskiej w kontekście nowej ewangelizacji, w której centrum znajduje się duchowość chrześcijańskiego Wschodu. Znaczną rolę w tym posłannictwie odgrywa Kościół cyrylo-metodiański, którego powołaniem jest

⁴⁰ M. Chovanec, Š. Hanakovič: *Kristov pútnik na Slovensku*. Trnava 1996, s. 69.

⁴¹ *Vzácný muž na Petrovom stolci*. „Slovo” [časopis gréckokatolíckej cirkvi] 1995, č. 12–13, s. 7.

⁴² M. Chovanec, Š. Hanakovič: *Kristov pútnik...*, s. 69.

dażenie do odnowy zarówno eklezjologicznej, jak i trynitarnej oraz eschatologicznej.

Zwrot ku duchowości chrześcijańskiego Wschodu, jako źródłu odnowy tradycji cyrylo-metodiańskiej, nie jest czymś przypadkowym. Nie polega on na wyłączności, mesjanizmie czy ideologizacji wschodniej tradycji. Jest skutkiem nowej kulturowej i kościelnej wrażliwości na liczne duchowe znaki współczesności. „Wsluchuję się w głos Kościołów Wschodu — mówi papież — wiem bowiem, że są one żywymi wyrazicielami skarbu tradycji, którą przechowują” (OL 5). Tradycja chrześcijańska nie jest zbawieniem świata, ale stanowi doskonale zdefiniowany sposób na to, jak żyć i mówić o zbawieniu świata. Wiąże się z „pewnym sposobem przyjmowania, rozumienia i przeżywania wiary w Pana Jezusa” (OL 5). Takie spojrzenie na tradycję Wschodu pozwala na porównanie jej z tradycją chrześcijańską Zachodu. Ich bliskie podobieństwo wynika z faktu, że tradycje te „rodzą się z tej samej wiary i nią się karmią” (OL 5), a różnica między nimi polega jedynie na tym, że każda z nich ma „własny styl odczuwania i rozumienia, a zatem również oryginalny sposób przeżywania swej więzi ze Zbawicielem” (OL 5). W kierunku chrześcijańskiego Wschodu należy spojrzeć przez pryzmat Kościoła katolickiego w Czechach i na Morawach, który doświadcza bogactwa, jakie wniosły Sobór Watykański II i tradycja cyrylo-metodiańska. Szczególnie po aksamitnej rewolucji dało się odczuć pozytywne doświadczenie misyjnego posłannictwa, w którym mieści się z jednej strony nowa ewangelizacja, z drugiej zaś — dziedzictwo kulturowe.

Dziedzictwo kulturowe Świętych Cyryla i Metodego ma wymiar duchowy, ponieważ kultura oznacza wspólne komunikowanie się z drugim człowiekiem. Duchowa i kulturowa rzeczywistość stanowi podstawowy wymiar w relacjach międzyosobowych. Człowiek duchowy, czyli żywy kulturowo, staje się wyrazicielem zasady otwartości ku wspólnocie uniwersalnej⁴³.

Kościół cyrylo-metodiański przez wartości chrześcijańskie i kulturę przybliży Chrystusa nie tylko narodom słowiańskim, ale również pozostałym narodom Europy. Takie spojrzenie na dziedzictwo Świętych Cyryla i Metodego pozwoli krajom europejskim budować wspólnotę, która zapewni harmonijną jedność Bosko-ludzką wszystkich narodów.

Największym zagrożeniem współczesnego świata jest sekularyzacja i laicyzacja życia, które prowadzą do wyeliminowania duchowości człowieka, a wraz z nią — do lekceważenia życia i wartości

⁴³ M.I. Rupnik: *La vita spirituals*. „Lezioni sulla Divinumanità” 1994, s. 329.

rodzinnych oraz dysharmonii Bosko-ludzkiej. Wielu współczesnych ochrzczonych Europejczyków, szczególnie tych, którzy twierdzą, że wiedzą, co to jest chrześcijaństwo, „żyje tak, jakby Chrystus nie istniał [...]. Miejsce pewności wielkich prawd wiary u wielu ludzi zajęło niejasne i mało zobowiązujące uczucie religijne; szerzą się różne formy agnostycyzmu i praktycznego ateizmu, które przyczyniają się do pogłębienia rozdzwiewu między wiarą a życiem” (EE 47)⁴⁴. Wartości chrześcijańskie, które przez stulecia w znacznej mierze były inspiracją dla kultury europejskiej, zostały oddzielone od Ewangelii, czyli od chrześcijańskich korzeni. Kościół jest odpowiedzialny za jedność Bosko-ludzką i ochronę korzeni chrześcijańskich Europy. Dzieła „ewangelizatorów” — Świętych Patronów Europy, takich jak Cyryl, Metody, Benedykt, Brygida, Teresa Benedykta od Krzyża (Edyta Stein), stanowią dla wiernych wzór wcielania wartości chrześcijańskich w codzienne życie. Tajemnica człowieka kryje się w harmonijnym związku tego, co zostało „zasiane” — zwiastowane, a później realizowane przez pokolenia. Przyjęcie słowa zwiastowanej Ewangelii łączy się z tymi, którzy byli u początku owego zwiastowania.

Jak dzisiaj skutecznie głosić i zwiastować Ewangelię? Kościół w każdym kraju jest wezwany przez Boga do znalezienia własnego sposobu przyjmowania, postrzegania, rozumienia i przeżywania wiary w Jezusa Chrystusa, a także do wypełniania Jego nakazu niesienia zbawienia całemu światu. Mamy głosić prawdę o ludzkim życiu, objawioną w Słowie Bożym, pomni na ostrzeżenia św. Pawła: „Biada mi, gdybym nie głosił Ewangelii” (1 Kor 9, 16). Jeśli Europa oddycha dwoma płucami: Wschodem i Zachodem, to między nimi jest serce, które ma swe miejsce w Welehradzie. Dlatego Kościół jest wezwany do ponownego szukania stosownej odpowiedzi, zawartej w nowej ewangelizacji, w odnowie tradycji cyrylo-metodiańskiej, dzięki temu wnosi swój wkład w budowanie swej jedności w jednoczącej się Europie. Tradycja cyrylo-metodiańska uczy nas szukania sposobów ewangelizacji, w których wyborze uwzględniane są uwarunkowania historyczne i społeczno-polityczne.

Odwołanie się do tradycji cyrylo-metodiańskiej w kontekście nowej ewangelizacji można zrozumieć jako przejście, nawrócenie. Taki kontekst rozumienia ewangelizacji dotyczy tych, którzy głoszą Ewangelię. Kościół nieustannie zwiastuje żywego Boga i Jezusa Chrystusa mocą Ducha Świętego, świadomy swego posłannictwa: „Idźcie więc i czyńcie uczniów wśród wszystkich narodów, chrzcząc ich w imię

⁴⁴ Jan Paweł II: *Adhortacja apostolska „Ecclesia in Europa”*, 47. W: *Adhortacje apostolskie ojca świętego Jana Pawła II*. T. 2: 1996—2003. Red. M. Romanek. Kraków 2006.

Ojca i Syna, i Ducha Świętego. Uczcie ich zachowywać wszystko, co wam nakazałem. A oto Ja jestem z wami przez wszystkie dni, aż do końca świata” (Mt 28, 19—20).

W nowej ewangelizacji kolejny powrót do tradycji cyrylo-metodiańskiej jest połączony z drogą inkulturacji, przez którą Kościół wciela Ewangelię w różne kultury, wprowadzając jednocześnie narody wraz z ich kulturą do swej własnej wspólnoty. Odnowa tradycji cyrylo-metodiańskiej polega bowiem na „nieustannym i wspólnym nawróceniu, które dotyczy również Kościoła łacińskiego, aby respektował i w pełni dowartościował godność chrześcijan Wschodu oraz by przyjął z wdzięcznością skarby duchowe, które katolickie Kościoły Wschodnie przechowują z pożytkiem dla całej wspólnoty katolickiej; aby w konkretny sposób ukazał, o wiele wyraźniej w przeszłości, jak bardzo szanuje i podziwia Wschód chrześcijański i jak bardzo ceni jego wkład w pełną realizację powszechności Kościoła” (OL 21). W jej odnowie Kościół mógłby odnaleźć swoją duchowość i pierwotną gorliwość misyjną, głęboko zakotwiczoną „w specyfice kultur i równocześnie otwartą na włączenie się w powszechność, która polega na wymianie darów dla wzajemnego wzbogacenia” (OL 7). Powrót do tradycji cyrylo-metodiańskiej może wpłynąć na nowy sposób katechezy, pogłębić wrażliwość misyjną zainspirowaną postawą Świętych Cyryla i Metodego, pragnących upodobnić się do tych, którym nieśli Ewangelię, i „należeć do nich, i dzielić we wszystkim ich los” (SA 9). Dzięki odnowie cyrylo-metodiańskiej dokonuje się dzieło nowej ewangelizacji — przypominanie o Chrystusie i Jego nauce⁴⁵.

Święci Cyryl i Metody w kulcie i liturgii Kościoła

Kościół oddaje cześć świętym oraz okazuje szacunek ich relikwiom i wizerunkom (por. KL 111), a wspominając ich, pragnie ukazać wiernym przykłady godne naśladowania. Od zarania religii chrześcijańskiej wierni prosili o ich wstawienictwo i powiernictwo przed Bogiem. Uznanie świętych za świadków wiary i miłości pozwala postawić tezę, że odgrywali oni istotną rolę w dziejach i życiu Kościoła. Soborowa *Konstytucja dogmatyczna o Kościele „Lumen Gentium”* podkreśla zrozumienie znaczenia świętych: „Przyglądając się życiu tych, którzy

⁴⁵ M. Chovanec, Š. Hanakovič: *Kristov pútnik...*, s. 69.

wiernie naśladowali Chrystusa, mamy z nowego tytułu pobudkę do szukania Miasta przyszłego i równocześnie poznajemy najpewniejszą drogę, po której wśród zmienności świata stosownie do właściwego każdemu stanowi i warunków będziemy mogli dojść do doskonałego zjednoczenia z Chrystusem, czyli do świętości” (KK 50).

Do społeczności świętych należą również Święci Cyryl i Metody, głęboko złączeni z Kościołem konstantynopolskim i rzymską siedzibą św. Piotra, czczeni podczas liturgii (formularz mszy świętej i liturgia godzin kanonicznych⁴⁶). Można historię ich życia śledzić na kartach spisów hagiograficznych, oglądać w bogatej ikonografii. Nie bez znaczenia pozostaje oddawana im cześć w prywatnych i wewnętrznych aktach wiernych na Wschodzie i Zachodzie. Taka postawa wiernych ma swe początki w krajach słowiańskich, ponieważ kult Cyryla i Metodego, bezpośrednio po ich śmierci, ożywili ich uczniowie. Rozpowszechnił się on na tych ziemiach w X i XI stuleciu. Od IX wieku kult św. Cyryla koncentrował się w Rzymie wokół jego grobu, w Bazylice św. Klemensa Rzymskiego. Od XVI stulecia część relikwii czczono w świątyni s. Girolamo degli Illirici w Rzymie, w której na prośbę Sykstusa V namalowano obraz przedstawiający „Świętych Cyryla i Metodego wręczających papieżowi Hadrianowi II relikwie Klemensa Rzymskiego”⁴⁷. W 1347 roku cesarz Karol IV (1316—1368) ufundował w Pradze dla benedyktynów obrządku słowiańskiego klasztor pod wezwaniem Świętych Cyryla i Metodego (Emaus), w którym liturgię sprawowano w języku słowiańskim. Z inicjatywy papieża Leona XIII została w tej bazylice wybudowana kaplica Świętych Cyryla i Metodego, do której w roku 1963 przeniesiono ich relikwie. Symbolicznym gestem pojednania Wschodu i Zachodu było przekazanie przez papieża Pawła VI, w roku 1976, relikwii Świętych Braci prawosławnemu sanktuarium Świętych Cyryla i Metodego w Salonikach. Relikwie Braci Sołuńskich czczone są również w: Welehradzie, Pradze, Ołomuńcu, Nitrze i Brnie. W ikonografii Święci Cyryl i Metody ukazywani są w stroju pontyfikalnym jako biskupi: greccy, łacińscy i słowiańscy. Święty Cyryl przedstawiony jest w todzie profesora. Ich atrybutami są: krzyż, księga i zwój pisma z alfabetem słowiańskim.

Kult Świętych Cyryla i Metodego rozwijał się również w Polsce, na Śląsku i w Małopolsce. W 1380 roku książę Konrad II sprowadził ich relikwie do Oleśnicy koło Wrocławia, a królowa Jadwiga i król Wła-

⁴⁶ W. Głowa: *Liturgia miejscem i źródłem przepowiadania*. Przemyśl 1999, s. 216 i nast.

⁴⁷ K. Kuźmak: *Cyryl i Metody*. W: *Encyklopedia katolicka*. Red. R. Łukaszyk, L. Bienkowski, F. Gryglewicz. T. 3. Lublin 1979, s. 710.

dysław Jagiełło w roku 1390 — do Krakowa (klasztór i kościół Świętego Krzyża na Kleparzu). W 1436 roku biskup krakowski Zbigniew Oleśnicki w trosce o ujednolicenie liturgii wydał *Statuty*, w których między innymi określa, jakie uroczystości ku czci świętych można obchodzić w Wielkim Poście. Obok Świętych: Wacława, Tomasza z Akwinu, Perpetuy i Felicyty, Czterdziestu Męczenników, Gertrudy, Longina, Benedykta Opata, papieża Grzegorza i Marii Egipcjanki, wspomina Cyryla i Metodego. Biskup Oleśnicki w *Statutach* zaznacza, że Święci Cyryl i Metody są „Patronami i Apostołami Królestwa Polskiego”⁴⁸.

Kult Świętych Cyryla i Metodego ożywił się w drugiej połowie XIX stulecia z okazji milenijnych obchodów (1863, 1869, 1885). Z tego okresu pochodzi wiele kościołów i ołtarzy Świętych Cyryla i Metodego, które wznoszono w krajach słowiańskich. Na przykład w Polsce konsekrowano: w roku 1883 kościół Świętych Cyryla i Metodego w Sahryniu koło Hrubieszowa; w 1894 — kościół Najświętszego Serca Pana Jezusa w Cieszynie, w którym w prezbiterium umieszczono witraże Świętych Cyryla i Metodego; z początkiem XIX wieku — kościoły pod wezwaniem Świętych Cyryla i Metodego w Knurowie koło Gliwic oraz w Załęskiej Hałdzie, dzielnicy Katowic. W roku 1872 poświęcono pierwszą w Polsce cerkiew prawosławną Świętych Cyryla i Metodego w Częstochowie, a w Białowieży znajduje się pochodząca z XVIII stulecia prawosławną kaplica cmentarna pod ich wezwaniem. Kilkanaście kościołów pod wezwaniem Świętych Cyryla i Metodego zbudowano w ośrodkach polonijnych w Stanach Zjednoczonych.

Imiona Apostołów Słowian przyjęło wiele uniwersytetów i instytucji naukowych w Europie i w Stanach Zjednoczonych Ameryki. Ich imieniem nazwane są place, ulice, stawiane są pomniki ku ich czci. W Republice Czeskiej i w Republice Słowackiej przypadające 5 lipca święto Cyryla i Metodego ma rangę święta państwowego.

W Bułgarii obchodzone w dniu 11 maja święto Cyryla i Metodego jest Dniem Oświaty Narodowej. Ich imionami nazwano ulice, place oraz ustanowiono Order Cyryla i Metodego, będący odznaczeniem państwowym.

Najwyższym miernikiem kultu — szczytem cyrylo-metodiańskiej czci — Świętych Cyryla i Metodego jest ogłoszenie przez papieża Jana Pawła II w dniu 31 grudnia 1980 roku obu Braci Greków „niebiańskimi współpatronami u Boga całej Europy, ze wszystkimi oznakami czci i przywilejami liturgicznymi, jakie z prawa przysługują

⁴⁸ Por. J. Rajman: *Pod monarszym patronatem, XIV—XV wiek*. W: *Dzieje Kościoła w Polsce*. Red. A. Wiencek. Warszawa—Bielsko-Biała 2008, s. 156.

głównym Patronom miejsca⁴⁹. To wydarzenie sprawiło, że liturgia Kościoła oraz ubogacenie postaw wiary i pobożności ludu chrześcijańskiego otrzymały nowy impuls i kierunek: obaj Święci są czczeni jako apostołowie narodów słowiańskich, a także jako współpatroni Europy⁵⁰.

Papież wielokrotnie w swych wystąpieniach podkreślał ducha braterstwa Świętych Cyryla i Metodego, w którym „apostołowie jedności” zbliżyli wiele narodów, aby zanieść im wszystkim posłanie miłości uniwersalnej, przepowiadanej przez Chrystusa, oraz wiarę narodom spragnionym prawdy i światła. Jan Paweł II głównej zasługi Apostołów Słowian upatrywał w ich staraniu o to, aby Słowo Boże było „wyrażone w formie właściwej dla danej kultury” (UUS 19), ale jednocześnie przestrzegał przed narzucaniem narodom autorytetów, języków, akcentując konieczność zachowania ich tożsamości. Dlatego pierwszym celem działalności Braci Sołuńskich było przekazanie Słowianom alfabetu. Czytanie i pisanie stanowią však integralną funkcję komunikacji międzyludzkiej.

Od X wieku w kalendarzu liturgicznym 14 lutego, w rocznicę śmierci św. Cyryla obchodzono jego święto, a święto św. Metodego wprowadzono w XI stuleciu — 6 kwietnia, dla upamiętnienia rocznicy jego śmierci. W niektórych kodeksach średniowiecznych pod datą 6 kwietnia można znaleźć zapis o przypadającym święcie Cyryla i Metodego. W 1880 roku papież Leon XIII zatwierdził dzień 5 lipca jako święto Świętych Cyryla i Metodego⁵¹, które w 1897 roku przeniesiono na 7 lipca, a po Soborze Watykańskim II — na 14 lutego.

⁴⁹ Jan Paweł II: *List apostolski „Egregiae virtutis”* (31 grudnia 1980 r.), 4. AAS 1981, vol. 73; OsRomPol 1980, nr 12.

⁵⁰ W wielu dokumentach i listach Jana Pawła II zawarta jest charakterystyka misji Cyryla i Metodego, a także wskazywana rola Świętych Braci oraz ekumeniczny wymiar ich posłannictwa w procesie integracji narodów europejskich, co dało podstawę do ogłoszenia ich przez papieża współpatronami Europy. Święci Cyryl i Metody „wyszli z kręgu Kościoła bizantyjskiego w czasie, gdy Kościół ten trwał jeszcze w jedności z Rzymem. Ogłaszając ich — wspólnie ze św. Benedyktem — patronami Europy, pragnęłam nie tylko potwierdzić historyczną prawdę o chrześcijaństwie na kontynencie europejskim, ale zarazem dodać jeszcze jeden ważny temat do tego dialogu pomiędzy Wschodem i Zachodem, który po Soborze Watykańskim II obudził takie nadzieje. W Świętych Cyrylu i Metodzie Europa odnajduje swe duchowe korzenie, tak jak odnajduje je w św. Benedyktie. Muszą oni być czczeni razem jako patronowie naszej europejskiej przeszłości, a zarazem święci, którym Kościół i narody zawierają swoją przyszłość u kresu drugiego tysiąclecia od narodzenia Chrystusa”. Por. UUS, 53.

⁵¹ Leon XIII: *Encyklika „Grande munus” z 30 IX 1880*. AAS 1880, vol. 13. Tekst polski: *Encyklika Ojca św. Leona XIII z dnia 30 IX 1880 r. dotycząca czci Apostołów Słowiańszczyzny*. Wyd. A. Kantecki. Poznań 1880, s. 1—31.

Podczas Eucharystii, która „jest źródłem i szczytem całego życia chrześcijańskiego” (KL 10), w święto Świętych Cyryla i Metodego, czyli w dniu 14 lutego, Kościół w „Kolekcje” zwraca się do Boga, przez wstawienie Świętych Apostołów Słowian z prośbą, aby uczynił „z nas lud zjednoczony w wyznawaniu prawdziwej wiary”, przypomina o podstawowej misji tych Świętych, którą było przekazanie narodom słowiańskim Ewangelii i liturgii w ich języku⁵². W tym szczególnym dniu Kościół przypomina zasługi Braci Sołuńskich, którzy trwali w przekonaniu, że jeśli słowo jest wypowiedziane w języku niezrozumiałym dla ogółu uczestników liturgii, to nie spełnia swej podstawowej funkcji i misji. Zanim Bracia z Tesalonik przekazali księgi liturgiczne narodom słowiańskim, zostały one, podczas ich wizyty w Rzymie u Hadriana II w roku 869, poświęcone przez papieża, który „wziawszy księgi do swych rąk, pobłogosławił je i położył je na ołtarzu w świątyni Maryi Panny, zwanej Fatme (obecnie bazylika Matki Bożej Maggiore) i śpiewał z nimi liturgie”⁵³. Dzięki temu narody słowiańskie otrzymały liturgie w języku rodzimym o 100 lat wcześniej niż pozostałe kraje ościenne. Dopiero po latach Sobór Watykański II uznał sakralność języków rodzimych, co jest równoznaczne z uznaniem prawa ludu do uczestnictwa w liturgii Kościoła celebrowanej w języku przodków.

Celebrowanie i przeżywanie liturgii obok omawiania zagadnień dotyczących tajemnic wiary towarzyszyły również uczestnikom zjazdów welehradzkich. Każdy dzień zjazdu rozpoczynał się mszą świętą, sprawowaną w różnych rytach: łacińskim, głągoliczkim, grecko-słowiańskim i syrochalcedońskim. Udział uczestników zjazdu w tych nabożeństwach był potwierdzeniem ich przekonania, że Eucharystia jest „źródłem i szczytem działalności Kościoła” i prowadzi do „doskonałej jedności” (KL 11).

Uczestnicy zjazdów, kierując swe myśli ku Cyrylowi i Metodemu, którzy wielość kultur i obrządków liturgicznych łączyli z jednością Kościoła, wielokrotnie podkreślali, że rytzy w Kościele Chrystusowym „zasługują na równy szacunek, jako pochodzące ze wspólnego źródła, jakim jest jeden kult Boga”⁵⁴, a zarazem wskazujące, że Kościół

⁵² „Boże, Ty przez świętych braci, Cyryla i Metodego, doprowadziłeś narody słowiańskie do światła Ewangelii, otwórz nasze serca na zrozumienie Twojego słowa i uczyn z nas lud zjednoczony w wyznawaniu prawdziwej wiary. Przez naszego Pana [...]”. Por. *Mszal z czytaniem*. Oprac. T. Loska. Katowice 1993, s. 1689.

⁵³ Por. Wstęp. W: *Żywoty Konstantyna i Metodego*. Przeł. T. Lehr-Spławiński. Warszawa 2000, XI; P. Šturák: *Ján Pavel II, a jeho vzťah ku gréckokatolíkom*. V: *Sapienčný charakter antropológie Jana Pavla II. a európska integrácia*. Red. P. Dančák. Prešov 2007, s. 95.

⁵⁴ L. Górka: *Dziedzictwo ojców*. Warszawa 1995, s. 89.

jest powszechny. W ocenie jednego ze współorganizatorów zjazdów welehradzkich F. Griveca, liturgia winna się łączyć z ideami zjednoczeniowymi, w ten bowiem sposób „może stać się na nowo zaczęciem nowego życia w Kościele, dzięki bliższemu »współbyciu z Chrystusem« oraz manifestacji swoistej »sobornosti«”⁵⁵.

W „modlitwie nad darami” celebrans prosi o pojednanie wszystkich ludzi⁵⁶, a na zakończenie mszy świętej, w „modlitwie po komunii” — o budowanie królestwa sprawiedliwości i pokoju⁵⁷. W kancjonale (modlitewnik i śpiewnik) dla wiernych diecezji czeskich, morawskich i śląskich zamieszczone są cztery pieśni ku czci Świętych Cyryla i Metodego. Autor pieśni *Boże, coś raczył*, w siedmiu zwrotkach ujął dzieło Świętych Cyryla i Metodego w słowach:

Boże, coś raczył przed tysiącem laty
Rozpalić ojcom światło wiary błogie,
Ty, coś prowadził apostołów kroki
Ze wschodu do naszej drogiej Morawy.

Ref.: Do Ciebie głos z tej ojczyzny wieje,
Dziedzictwo ojców zachowaj nam, Panie.

W Welehradzie bracia z Salonik,
Cyryl i Metody głosili nam zabawienie;
Ochronę, schronienie w świętym Kościeła łonie,
Uczyli naród widzieć piękno cnoty.

Ref.: Od tego czasu nam światło wiary płonie,
Dziedzictwo ojców zachowaj nam, Panie.

Językiem ojczystym chwałę Bożą opiewali,
W mowie ojczystej święte księgi pisali,
Miłością Chrystusa cały naród zdobyli,
Życie na wieki nam zachowali.

⁵⁵ „Verum est, in ecclesia primitiva intimiorem Guam hodie fuisse participationem Fidelium in liturgia et in vita ecclesiae. Verum est hanc ideam vivae societatis in Christo in orientali liturgia purius quam in occidentali conservatam esse. Ideo actioni pro unitate ecclesiae et actioni catholicae logice et psychologice iungitur motus qui dicitur liturgicus. Liturgia enim vitam quae ecclesia, societatem cum Christo, quandam »sobornost« et representat et alit [...]. Centrum liturgiae est Christus; fructus liturgiae est vita corporis Christi mystici”. ACV 6, s. 132.

⁵⁶ „Panie, nasz Boże, wejrzyj na dary, które składamy Twojemu majestatowi, wspominając Świętych Cyryla i Metodego, spraw, aby stały się znakiem nowej ludzkości pojednanej z Tobą przez miłość. Przez naszego Pana [...]”. Por. *Mszal z czytaniami...*, s. 1690.

⁵⁷ „Boże, Ojcze wszystkich narodów, Ty przez jeden chleb i jednego Ducha czynisz nas dziedzicami i uczestnikami wiecznej uczty, spraw za wstawiennictwem Świętych Cyryla i Metodego, aby wszystkie Twoje dzieci, trwając w tej samej wierze, budowały królestwo sprawiedliwości i pokoju. Przez Chrystusa [...]”. Ibidem.

Ref.: Nie zginie ród, który nie przestanie wierzyć,
Dziedzictwo ojców zachowaj nam, Panie.

Ile burz nad ojczyzną przeszło,
O życie przyszło nam walczyć w boju,
Potężne państwo Świętopelka upadło,
Welehrad wiary bez pogromu stoi.

Ref.: Apostołów to dzieło błogosławione,
Dziedzictwo ojców zachowaj nam, Panie.

Welehrad nasz ten zawsze rozkwita od nowa
I żadna siła już go nam nie zburzy,
Póki nasz naród w głębi serca chowa
Zaufanie do Matki, która cuda tworzy.

Ref.: Maria za nas prosić nie przestanie,
Dziedzictwo ojców zachowaj nam, Panie.

Ojcowie nasi, święci apostołowie,
Naród wdzięczny czci wasze imiona,
Nie opuszczajcie nigdy swego pola,
Niech wasza siejba w plon wieczny dojrzeje.

Ref.: Niech na nią rosa błogosławieństwa spłynie,
Dziedzictwo ojców zachowaj nam, Panie.

I choć się harda niewiara wokół wzmaga,
I piekło sieje kłókol nowych zamętów,
Nie będziemy bać się odwiecznego wroga,
Nie damy sobie zabrać majątków wiecznych.

Ref.: Wierze zawsze będą Morawianie wierni,
Dziedzictwo ojców zachowaj nam, Panie⁵⁸.

W modlitewniku *Cesta k nebi* (*Droga do nieba*), przeznaczonym dla sióstr z Kongregacji Świętych Cyryla i Metodego, zamieszczone są słowa medytacji z okazji święta Świętych Cyryla i Metodego⁵⁹ oraz koronka i litania ku czci świętych Apostołów Słowian⁶⁰. Kongregacja Sióstr Świętych Cyryla i Metodego wydała *Kniha modliteb CM* (*Książkę modlitw CM*), w której zamieszczona jest nowenna (odmawiana przed świętem Braci z Tesalonik), litania i pieśń do „Duchowych Ojców Słowian”, jak brzmi jedno z wezwań litanijnych⁶¹.

⁵⁸ Pieśń została napisana w 1893 roku, a jej autorem jest Vladimir Štastný (1841–1910), profesor religii w Brnie. *Kancionál...*, s. 617–618.

⁵⁹ Sestra Marie CM: *Cesta k nebi. Aby všichni jedno byli*. Velehrad 1938, s. 122–142.

⁶⁰ Ibidem, s. 109–121.

⁶¹ *Modlitby k sv. Cyrilu a Metoději*. V: *Kniha modliteb CM*. Svitavy 2005, s. 81–106.

Źródło poznania tradycji Kościoła stanowi liturgia, a jej autorytet w hierarchii wartości i wiarygodności lokuje ją „bezpośrednio po Piśmie Świętym, a przed Ojcami Kościoła, ze względu na to, że reprezentuje zgodnie myśl Kościoła”⁶². *Konstytucja o liturgii* „*Sacrosanctum Concilium*” stwierdza, że jest ona „szczytem, do którego zmierza działalność, i jednocześnie jest źródłem, z którego wypływa cała jego moc” (KL 10). Działalność duszpasterska, ewangelizacyjna oraz misyjna zmierza do tego, „aby wszyscy, którzy przez wiarę i chrzest stali się dziećmi Boga, razem się gromadzili, pośród Kościoła chwalili Boga, uczestniczyli w Ofierze i spożywali Wieczerzę Pańską” (KL 10). Dlatego Ojcowie Soborowi, a wśród nich kard. Josef Beran, stawiając sobie za cel coraz intensywniejszy rozwój życia chrześcijańskiego, postanowili „w szczególny sposób zatroszczyć się o odnowienie i rozwój liturgii”, co „pozwoli ułatwić zjednoczenie wszystkich wierzących” (KL, wstęp). Powszechnie uznaną inspiracją do przeprowadzenia reformy liturgii podczas Soboru Watykańskiego II była liturgia słowiańska. Modlitwa liturgiczna na Wschodzie ogarnia całą osobę ludzką, ponieważ „tajemnica jest wysławiana ze względu na wzniosłość swej treści, ale również z gorącym uczuciem, które wzbudza w sercu zbawionej ludzkości” (OL 11). Jana Pawła II, podobnie jak św. Klemensa Aleksandryjskiego, fascynowała liturgia Wschodu, która obejmuje nie tylko człowieka, ale również cały kosmos. W niej „ciało jest wezwane do czci, a piękno jest jednym z najwspanialszych sposobów wyrażania Boskiej harmonii i wzorcem przemienionej ludzkości, ujawnia się wszędzie: w kształtach świątyni, dźwiękach, kolorach, światłach, zapachach” (OL 11). W liturgii wierni, aby pogłębić swą wiarę, zwracają się do Boga słowami: „Dziedzictwo ojców zachowaj nam, Panie”. Słowianie, jak często powtarzał słowacki duchowny kard. Josef Tomko⁶³, są „wierni Chrystusowi, wierni dziedzictwu Świętych Cyryla

⁶² Por. L. Górka: *Dziedzictwo ojców...*, s. 84.

⁶³ Josef Tomko urodził się 11 marca 1924 roku w Udavské, w diecezji koszyckiej na Słowacji. Po studiach na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu w Bratysławie udał się do Rzymu, gdzie studiował na Papieskim Uniwersytecie Laterańskim i na Papieskim Uniwersytecie Gregoriańskim. W Rzymie 12 marca 1949 roku przyjął święcenia kapłańskie. Jest doktorem: teologii, prawa kanonicznego i nauk społecznych. Od 1950 roku służył pomocą duszpasterską w parafiach diecezji rzymskiej. Był wykładowcą na kilku uczelniach, między innymi na Papieskim Kolegium Nepomucenus, Międzynarodowym Uniwersytecie Pro Deo i Papieskim Uniwersytecie Gregoriańskim. Został obdarowany godnościami: Jan XXIII w roku 1959 mianował go papieskim tajnym szambelanem, a w 1970 roku papież Paweł VI — prałatem honorowym Jego Świątobliwości. Od 1962 roku pracował w watykańskiej Kongregacji Doktryny Wiary. W roku 1967 podczas Światowego Synodu Biskupów w Watykanie pełnił funkcję specjalnego sekretarza I sesji. Od 1974 roku był podsekretarzem

i Metodego! Wierni Ewangelii, księżdzie życia! Wierni nadziei⁶⁴, którą w ponurych czasach proroczo wyraził Hviezdoslav w *Psalmie* napisanym z okazji 1 000. rocznicy śmierci św. Metodego:

Twoja mowa będzie korytem rzeki, która w duszy będzie płynąć;
 pierzchną wnet herezje obce, kłamstwa przebiegłe, zdrady
 świętokradców
 i wezmą cię, narodzie, w ochronę.
 Obronią więzy wiary, przypną ci miecz światła, prawdą cię otoczą,
 do rzeszy ducha, co Dunaj napełnił nurtem oświaty,
 będziesz jako rozkwitłe drzewo lipy, kiedy wiosna zawita;
 jak jabłoń osypana bogactwem jesieni.
 Oto znak zbawienia niosę, Krzyż Golgoty, któremu marnie groził
 zniszczeniem żołdak najęty, renegat Juliusza.
 Ten znajduje się na szczycie Tatr, jak twarda skała granitu,
 gdzie nie zniszczy Go burza ani świata niechęć,
 i stąd świecić ci będzie, jak latarnia morska ogniem nigdy nie
 gasnącym,
 kiedy szaleństwami niesprawiedliwości łódź będzie ścigana,
 pod Jego ramieniem nie zginiesz, ujmy nie poczujesz,
 On w cierpieniu ci wzmocnieniem, w walce zwycięstwem!⁶⁵.

Jan Paweł II wielokrotnie, w czasie swego pontyfikatu, nawiązywał do historycznej misji liturgii słowiańskiej. Na jego prośbę społeczeństwo łacińskie poznało bizantyjski hymn Maryjny *Akatist*, który włączono do uroczystej liturgii z okazji 1 550. rocznicy Soboru Efejskiego, obchodzonej w dniu 7 czerwca 1981 roku w bazylice Santa Maria Maggiore.

Jeden z najbliższych współpracowników Jana Pawła II Josef Tomko — Słowak z pochodzenia — w dniu 15 września 1979 roku, a więc w święto liturgiczne Matki Bożej Siedmiobolesnej, patronki Słowacji, otrzymał z rąk papieża sakrę biskupią. Uroczystość ta odbyła się w Kaplicy Sykstyńskiej i była bezpośrednio transmitowana

w Kongregacji do spraw Biskupów. W czasie trwania pontyfikatu Jana Pawła II pełnił wiele funkcji, między innymi sekretarza generalnego Światowego Synodu Biskupów, prefekta Kongregacji Ewangelizowania Ludów, prezydenta Papieskiej Komisji do spraw Międzynarodowych Kongresów Eucharystycznych.

Kardynał Josef Tomko niejednokrotnie reprezentował papieża, jako specjalny wysłannik, podczas uroczystości religijnych i rocznicowych. Por. *Tomko, Josef*. In: S. Miranda: *The Cardinals of the Holy Roman Church. Biographical Dictionary (1903—2005)*. Za: <http://www.fu.edu/~mirandas/bios-t.htm#Tomko> (z 16 grudnia 2008).

⁶⁴ Por. J. Tomko: *So srdcom na Slovensku*. Trnava 2006, s. 21.

⁶⁵ Ibidem. Tłum. własne.

przez Radio Watykańskie do Czechosłowacji, która wówczas przeżywała mroczną noc systemu totalitarnego. Dnia 25 maja 1985 roku, w roku jubileuszowym obchodów 1 000. rocznicy śmierci św. Metodego, na tydzień przed ogłoszeniem *Encykliki „Slavorum Apostoli”*, Józef Tomko został wyniesiony do godności kardynalskiej⁶⁶. Zbieżność dat wskazuje na znaczenie, jakie biskup Rzymu przywiązuje do tradycji cyrylo-metodiańskiej, a także do odrodzenia ducha wiary i jedności w państwach Europy Środkowo-Wschodniej.

Święci Cyryl i Metody wypełniali swą misję w przekonaniu, że liturgia jest wspólnym działaniem Chrystusa i zgromadzenia wierzących, tylko bowiem ich wiara pozwala odczytać sens słów, gestów i znaków liturgicznych oraz przyjąć zobowiązanie do życia według zasad Ewangelii. Jednocześnie liturgia pogłębia wiarę w uczestnikach nabożeństwa i dlatego podstawowym zadaniem Kościoła jest głoszenie, zwiastowanie Słowa Bożego, gdyż „zanim ludzie mogą zbliżyć się do liturgii, muszą być wezwani do wiary i nawrócenia” (KL 9). W trosce o pogłębienie wiary chrześcijan, o zapewnienie liturgii jej ewangelizacyjnego oddziaływania na życie wierzących Sobór Watykański II, kierując się między innymi rozwojem tradycji cyrylo-metodiańskiej, podjął ważną decyzję w kwestii języka, w którym wierni winni zwracać się do Boga i słuchać Jego słów.

Intensyfikacja życia chrześcijańskiego wśród wiernych, zjednoczenie wszystkich wierzących — to zadania, jakie postawił Sobór Watykański II wyznawcom Chrystusa. Dlatego ojcowie soborowi na początku obrad zajęli się sprawą liturgii, której istota polega na kontynuowaniu zbawczego dzieła Jezusa, jedyne Pośrednika między Bogiem i ludźmi (por. Tym 2, 5). Papież Paweł VI w przemówieniu na zakończenie II okresu Soboru, uzasadniając „ważność” liturgii, stwierdził, że „Bogu należy się pierwsze miejsce; a naszym pierwszym obowiązkiem jest zwracanie się do Boga w modlitwie. Liturgia święta jest pierwszym źródłem tego obcowania z Bogiem, przez nią samo życie Boże nam się udziela, ona jest pierwszą szkołą duszy i pierwszym darem, którego mamy udzielać ludowi Bożemu [...]”⁶⁷. *Konstytucja o liturgii „Sacrosanctum Concilium”* jest zatem pierwszym dokumentem uchwalonym przez Sobór (4 grudnia 1963).

Przez pryzmat doniosłości liturgii możemy spojrzeć na działalność misyjną Cyryla i Metodego. Słowo Boże głoszone podczas liturgii sprawowanej w rodzimym języku integrowało naród, pomagało odczuć pełniej jedność wiary i tradycji kultywowanej od pokoleń.

⁶⁶ Ibidem, s. 119—120.

⁶⁷ S. Czerwik: *Wprowadzenie do „Konstytucji o liturgii świętej”*. W: *Sobór Watykański II...*, s. 29.

Święci Cyryl i Metody są twórcami podstaw literatury i kultury słowiańskiej, której pierwszymi słowami pisanymi był początek Ewangelii według św. Jana: „Na początku było Słowo, a Słowo było u Boga, a Bogiem było Słowo — *Iskoni bie Slovo a Slovo bie u Boga a Bog bie Slovo*”⁶⁸. W tych słowach wypowiedzianych w rodzimym języku, w słowach skierowanych do narodu słowiańskiego jest coś mistycznego, uroczystego, co skłania do postawienia tezy, że kulturowo Słowianie zrodzili się w imię i w imieniu Boga i Jezusa Chrystusa. Chrystus Bóg-Człowiek stoi u początku historii i kultury Słowian, a zarazem jest On obecny w centrum liturgii Kościoła. Ponadczasowa wartość liturgii polega na tym, że uczestnicząc w niej, zbliżamy się ku jednemu Bogu, a dzięki temu zbliżamy się do siebie. To liturgia przyczynia się do kształtowania wartości duchowych, moralnych i intelektualnych⁶⁹.

Dzięki dziełu Świętych Cyryla i Metodego Chrystus na stałe gościł w dziejach Słowian i sprawił, że weszli oni na scenę kultury europejskiej ze swą tożsamością i wiarą. Europa dążąca do jedności nie może zapomnieć o swym duchowym dziedzictwie, jakie wnosi do kultury i religii Europa Wschodnia i Zachodnia, czyli jeden organizm oddychający „dwoma płucami” (RM 34) oraz bijący sercem, jakim jest Welehrad, który często bywa nazywany „Betlejem słowiańskim», »kolebką wiary Słowian«, »cyrylo-metodiańskim Syjonem«⁷⁰.

Apostołowie Słowian w swej działalności apostołskiej troszczyli się o zachowanie jedności Kościoła, co przejawiało się tym, że nie odrzucili ani tradycji Wschodu, ani Zachodu, lecz korzystali z depozytu obu „składowych” tradycji, do której często powracał w swym pontyfikacie Jan Paweł II, a szczególnie podczas trzech pielgrzymek: w 1990 roku do Czechosłowacji, w 1995 roku do Czech i na Słowację, w 1997 roku do Czech. Tradycje te składają się na jedną tradycję Kościoła Chrystusowego. Na podłożu tradycji cyrylo-metodiańskiej oraz jej przesłaniu dla Kościołów i wspólnot chrześcijańskich budowana jest droga do pojednania.

⁶⁸ J. Tomko: *So srdcom na Slovensku...*, s. 14.

⁶⁹ Por. M. Rembierz: *Metafizyka i liturgia. V: Liturgion v Gréckokatolíckej metropolii na Slovensku*. Red. V. Boháč. Prešov 2008, s. 8—9; S. Swieżawski: *Vaticanium II a problémy współczesnej kultury*. W: Idem: *Istnienie i tajemnica*. Lublin 1993, s. 124.

⁷⁰ L. Górka: *Święci Cyryl i Metody a pojednanie*. Warszawa—Lublin 2001, s. 73.

[...] kieruję do Ciebie, stara Europo, wołanie pełne miłości: Odnajdź siebie samą! Bądź sobą! Odkryj swoje początki. Tchnij życie w swoje korzenie. Tchnij życie w te autentyczne wartości, które sprawiły, że twoje dzieje były pełne chwały, a twoja obecność na innych kontynentach dobroczynna. Odbuduj swoją jedność duchową w klimacie pełnego szacunku dla innych religii i dla prawdziwych swobód¹.

Rozdział IV

Rola tradycji cyrylo-metodiańskiej w procesie pojednania Kościołów, kultur i narodów Europy

Spuścizna Świętych Cyryla i Metodego przyczyniła się do umacniania chrześcijańskich korzeni Europy. Rozległa ewangelizacja prowadzona przez Braci Sołuńskich, którzy kierowali się ideą zjednoczenia w Chrystusie nowych Jego wyznawców, wpłynęła na wzmocnienie więzów pojednania, dzięki któremu każdy mógł „odkrywać Chrystusa jako *mysterium pietatis* — jako Tego, w którym Bóg ukazuje nam swoje miłosierne serce i w pełni jedna nas ze sobą”². Święci Bracia wnieśli również wkład w ubogacenie skarbcza kultury narodowej i wiedzy. To między innymi dzięki ich misji doszło do spotkania Ewangelii z kulturą narodów słowiańskich, z jej bogactwem duchowym. Ich działalność wskazuje, że Kościół w swym bogactwie kultur, języków i tradycji może być jednomyślny w wierze, a sama religia

¹ Fragment wypowiedzi papieża Jana Pawła II w Santiago de Compostela, 9 listopada 1982 roku. Zob. Jan Paweł II: *Akt europejski. (Santiago de Compostela, 9 listopada 1982 r.)*. W: Idem: *Europa. Europe. L'Europe*. Gliwice 2008, s. 31.

² Jan Paweł II: *List apostolski „Novo millennio ineunte”*. OsRomPol 2001, nr 2, s. 37.

buduje mosty między osobami, narodami i kulturami. Cyryl i Metody starali się budować świat w duchu pojednania narodów, zachowując ich historię, kulturę, tradycję i religijną tożsamość. A dziś już wiemy, że chrześcijaństwo jest siłą zdolną do godzenia, upowszechniania i umacniania tych wartości.

Na podkreślenie zasługuje gotowości Świętych Braci do dialogu, który stanowi źródło bogactwa myśli i doświadczeń. Głosząc Ewangelię nadziei i pokoju, podejmowali dialog z kulturami, zachowując i umacniając nienaruszalny depozyt wiary oraz pozostając w jedności duchowej i kanonicznej z Kościołem rzymskim, Kościołem w Konstantynopolu, nowymi Kościołami założonymi wśród plemion słowiańskich (por. SA 14). Metody, „podobnie jak Konstantyn Filozof, zawsze uciekał się do dialogu z tymi, którzy przeciwni byli jego ideom czy duszpasterskim inicjatywom i podawali w wątpliwość ich prawowitość. W ten sposób na zawsze pozostanie mistrzem dla tych, co w jakimkolwiek czasie starają się złagodzić rozdziewięki, szanując różnorodną pełnię Kościoła [...]” (SA 15). Za Janem Pawłem II można stwierdzić, że „taka wizja — tradycyjna i zarazem ogromnie aktualna — katolicyzacji Kościoła, jakby jakiejś symfonii różnych liturgii we wszystkich językach świata, zespolonych w jednej Liturgii, czy harmonijnego chóru złożonego z głosów niezliczonych rzesz ludzi, który tysiącami tonów, odcieni i motywów wznosi się ku chwale Boga z każdego punktu naszego globu, w każdym momencie historii, odpowiada w szczególny sposób wizji teologicznej i duszpasterskiej, jaka była natchnieniem dla apostolskiego i misyjnego dzieła Konstantyna Filozofa i Metodiego, i która podtrzymywała ich posłannictwo wśród narodów słowiańskich” (SA 17).

Jedność niebędącą wytworem interesów gospodarczych, ale stanowiącą wspólnotę wartości, tradycji i ideałów, zbudowaną na dziedzictwie historycznym i obejmującą wartości świata kultury i religii, budowano z różnym skutkiem przez wieki w Europie. Idee zjednoczeniowe Europy, której położenie geograficzne nie sprzyja wytworzeniu jednorodnej struktury wielkopaństwowej, tym bardziej że morza, rzeki, pasma górskie dawniej nie były granicami państw, wielokrotnie powracały w historii Starego Kontynentu. Sięgają one czasów Aleksandra III Wielkiego, zwanego Aleksandrem Macedońskim (356—323 r. p.n.e.), którego imperium obejmowało obszar 5 tysięcy kilometrów. Kolejny przykład realizowania idei zjednoczeniowych stanowi Imperium Rzymskie, którego początek datuje się na rok 27 p.n.e. Kluczowym okresem dla tego typu działań był rok 498, kiedy król Franków — Chlodwig (469—511) przyjął chrzest, oraz rok 587, w którym król Wizygotów Rekkared wraz z biskupami ariańskimi i szlach-

tą przyjął chrześcijaństwo. Od 590 roku na drogę dearyalizacji wkroczyli Longobardowie we Włoszech, którzy dokonali konwersji na katolicyzm, przyczyniając się do zjednoczenia germańskich i romańskich plemion w duchu chrześcijańskim, co doprowadziło do powstania jednorodnego duchowo i kulturowego środowiska Europy.

Za panowania Karola Wielkiego (742—814) podejmowano dalsze próby zmierzające do wzmacniania więzów jedności. W tym okresie Europa była mozaiką różnych ludów i narodów, księstw i państw, pozostających w jedności dzięki chrześcijaństwu. Monarchia Karola Wielkiego rozciągała się, pod koniec jego panowania, na obszarze o powierzchni ponad miliona kilometrów kwadratowych. W szczytowym okresie rozwoju imperium obejmowało tereny dzisiejszej: Francji, Belgii, Holandii, Austrii, Szwajcarii, Włoch, Korsyki, północno-wschodniej części Hiszpanii i zachodnich Niemiec. W następnych stuleciach doszło do podziałów narodowych i religijnych, trwających do XX stulecia.

Idee zjednoczeniowe kontynentu europejskiego na płaszczyznach: politycznej, gospodarczej i ekonomicznej pojawiły się po pierwszej i drugiej wojnie światowej. Zwolennikiem powołania wspólnoty europejskiej, po pierwszej wojnie światowej, był polityk francuski Aristide Briand (1862—1932)³. O przywrócenie jedności Europy zabiegali też: Jean Monnet, Alcide De Gasperi, Robert Schuman, Konrad Adenauer, Winston Churchill, Paul Henri Spajak i papież Pius XII. Zasługą „ojców zjednoczonej Europy” jest to, że „nie pogodzili się z rozbięciem Europy, co umożliwiło jej odbudowę, rozwinięcie jakże wspaniałego dziedzictwa kulturalnego i materialnego, odnalezienie dawnego dynamizmu, nawiązującego do pozytywnych inspiracji płynących z historii”⁴.

Po polskiej Solidarności, po aksamitnej rewolucji, po zburzeniu muru berlińskiego, który stanowił punkt styczny między Wschodem i Zachodem, dla krajów Europy Środkowej i Wschodniej nastąpił okres przygotowawczy, poprzedzający integrację państw europejskich w ramach politycznych i ekonomicznych struktur⁵. Działania integrujące

³ A. Briand był w rządzie francuskim premierem oraz wielokrotnym ministrem. Por. W. Jacher: *Płaszczyzny integracji dawnej i współczesnej Europy*. W: *Dawne i współczesne oblicze kultury europejskiej — jedność w różnorodności*. Red. H. Ruśsek. Katowice 2002, s. 31.

⁴ Jan Paweł II: *Przemówienie w siedzibie Europejskiej Wspólnoty Gospodarczej (Bruksela, 20 maja 1985)*. W: S. Sowiński, R. Zenderowski: *Europa drogą Kościoła. Jan Paweł II o Europie i europejskości*. Wrocław—Warszawa—Kraków 2003, s. 209.

⁵ Podkreślając historyczną europejskość Polski, Jan Paweł II wypowiedział znaczące przesłanie, nawiązujące do dyskusji na temat naszego „wejścia do Europy”:

w dużej mierze wynikają z europejskiej tradycji, której fundamenty są oparte na takich wartościach, które wniosło: chrześcijaństwo, judaizm, humanizm i filozofia oraz liberalna demokracja⁶.

Dominującą rolę wśród narodów słowiańskich odgrywały Czechy⁷, dlatego niewątpliwy wpływ na wrażliwość zjednoczeniową wśród narodów słowiańskich miały ruchy reformatorskie i reformacyjne, które powstawały w Czechach, a ich idee były przenoszone poza terytorium państwa.

Cyrylo-metodiańskie przesłanie i jego wartość dla europejskich procesów integracyjnych

Narastający pod koniec XIV wieku w Czechach konflikt narodowościowy i społeczny, kryzys moralny wśród duchowieństwa, kierującego niemal całością życia publicznego, niezadowolenie ze schizmy

„Przed wszystkim nie musimy do niej [Europy — J.B.] wchodzić, bo my w niej jesteśmy [...], w jakiś sposób zawsze byliśmy i jesteśmy w Europie. Nie musimy do niej wchodzić, ponieważ ją tworzyliśmy z większym trudem aniżeli ci, którym się przypisuje, albo którzy sobie przypisują patent na europejskość, wyłączność”. Por. Jan Paweł II: *Homilia w czasie mszy świętej odprawianej na lotnisku aeroklubu (Wrocław, 7 czerwca 1991)*. W: S. Sowiński, R. Zenderowski: *Europa droga Kościoła...*, s. 253.

⁶ G. Delanty: *Odkrywanie Europy. Idea, tożsamość, rzeczywistość*. Warszawa 1999, s. 8.

⁷ Czechy oscylowały między wpływami rzymskimi i greckimi. Książęta czescy w wyborze drogi politycznej musieli zdecydować się na jedną z dwóch opcji: lojalność wobec Franków bądź wierność wobec Moraw. Książę Borzywoj sprawujący władzę w latach 855—891 i jego małżonka Ludmiła przyjęli chrzest według obrządku morawsko-słowiańskiego. Jego następca Spitygniew (893—915) został z kolei ochrzczony w Bawarii według obrządku łacińskiego. Kolejnego władcę Wacława (921—929), późniejszego świętego i patrona Czechów, pozostającego pod wpływem władców niemieckich, zamordował jego brat Bolesław I (929—967), który dążył do współpracy z Saksonią. Obrządek słowiański został zdominowany przez obrządek łaciński i przetrwał on za sprawą Przemyślidów ponad sto lat. Za prekursorów chrześcijaństwa uznawani są nie tylko książę Borzywoj, jego żona św. Ludmiła, ale także: jej wnuk św. Wacław, drugi biskup w Pradze, św. Wojciech, św. Prokop i św. Jan Nepomucen (XIV wiek). Czechy z upływem lat, jako lennik cesarstwa niemieckiego, stały się jednym z krajów słowiańskich najsilniej wciągniętych w sferę wpływów niemieckich. Por. N. Davies: *Europa. Rozprawa historyka z historią*. Kraków 1998, s. 358—359.

zachodniej oraz z polityki papieżstwa zrodziły potrzebę przemian w życiu kościelnym i społecznym. Znaczny wpływ, głównie wśród mieszczan, zyskali prekursorzy czeskiej reformacji: Konrad Waldhausen, ks. Jan Milič i Maciej z Janowa. Ich poglądy były zgodne z ruchem nowej pobożności, dużą wagę przywiązującym do znajomości Biblii, częstej komunii świętej pod dwiema postaciami, kultu maryjnego, przeżywania liturgii⁸. Żywe tradycje waldensów, domagających się ubóstwa w Kościele, a także główne idee głoszone przez Jana Wiclifa, które docierały do Pragi dzięki kontaktom angielsko-czeskim (małżeństwo czeskiej królowny Anny z królem angielskim Ryszardem II oraz współpraca między uniwersytetami praskim i oksfordzkim), skłoniły ks. Jana Husa, rektora uniwersytetu praskiego, do wystąpienia z własnym programem reformowania Kościoła. Spalenie na stosie w 1415 roku Husa i potępienie jego nauki uważane były za pogwałcenie prawa i obrazę narodu, spowodowały wrzenie narodowe, a w konsekwencji — wystąpienie przeciw Kościołowi, duchowieństwu katolickiemu i cesarzowi Zygmunutowi Luksemburskiemu. Te wydarzenia rozpoczęły okres długotrwałych wojen husyckich (1419—1434), obejmujących swym zasięgiem również Morawy, Śląsk, Saksonię, Bawarię i Węgry. Działania wojenne doprowadziły Czechy do kryzysu gospodarczego i kulturowego oraz do rozbitcia husytyzmu⁹. W tym okresie husyci połączyli się z waldensami i utworzyli nową wspólnotę — Jednotę Braterską (bracia czescy). Mimo prześladowań przez katolików i kalikstynów (utrakwistów) wspólnota ta przetrwała do reformacji i połączyła się z protestantami.

Proces dokonujących się zmian, których inspiracją był husytyzm, miał znamiona narodowościowe i religijne. Przyczynił się do rozpowszechnienia języka czeskiego w liturgii, przyjmowania pod dwiema postaciami komunii świętej, a także do nobilitacji mieszczaństwa i wzrostu świadomości narodowej Czechów¹⁰. Taka sytuacja religijna przygotowała Czechy do życzliwego przyjęcia reformacji, które nazywały ks. dr. Marcina Lutra „saskim Husem”. Luter w 1522 roku, w liście do stanów czeskich, poparł idee i działalność husytów¹¹.

⁸ Por. V. Medek: *Cesta české církve staletím*. Praha 1982, s. 110—115.

⁹ *Dějiny země Koruny české. Č. 1: Od Příchodu Slovanů do roku 1740*. Praha 1992, s. 153—184.

¹⁰ „Husytyzm był głęboką, teologiczną i duchową alternatywą późnośrednio-wiecznego katolicyzmu, i gdyby Kościół był zdolny zintegrować jego prorockie rysy — jak to się już niemal stało na Soborze w Bazylei — to być może nie doszłoby do tragicznej schizmy zachodniej w następnym wieku”. Por. J. Jandourek: *Radziłem się dróg. Rozmowa z Tomaszem Halikiem*. Poznań 2001, s. 77.

¹¹ V. Medek: *Cesta české církve...*, s. 172.

W połowie XVI wieku wyznawcy katolicyzmu w Czechach stanowili mniejszość wyznaniową (10% ludności to katolicy), a protestantyzm osiągnął fazę pełnego rozkwitu. Dopiero kiedy w 1556 roku do Pragi sprowadzono jezuitów, liczba katolików zaczęła stopniowo wzrastać.

Zanim 9 lipca 1609 roku Rudolf II, cesarz Niemiec, a zarazem król Czech, wydał akt prawny, tzw. list majestatyczny, gwarantujący wolność wyznania ewangelikom czeskim, już 19 marca tego samego roku arcyksiążę Maciej, który mocą delegacji cesarskiej sprawował rządy nad Austrią, Morawami i Węgrami, przyznał znaczne ustępstwa religijne ewangelikom. Mocą rozporządzenia arcyksięcia Macieja (tzw. rozporządzenia marcowego) panowie ewangeliccy oraz rady miejskie w tych krajach mogli powoływać kaznodziejów i zakładać cmentarze¹². Postępujące reformy katolickie oraz zderzenie się tych procesów z ruchami reformacyjnymi i reformatorskimi doprowadziły do kolejnego konfliktu na tle religijnym, mianowicie do wojny trzydziestoletniej, w której opozycja, skupiająca elementy narodowe i innowiercze, poniosła klęskę pod Białą Górą w 1620 roku. Ten fakt dał początek procesowi przymusowej rekatolizacji, dokonującej się w kontekście powolnej, lecz skutecznej germanizacji, obejmującej również struktury kościelne. Niedocenianie czynnika narodowego w toczących się od czasów reformacji procesach zaowocowało później nastaniem józefinizmu i nasileniem się tendencji antyrzymskich — czeskie odrodzenie narodowe przeciwstawiło się zarówno Austrii, jak i Rzymowi¹³.

Reformacja i kontrreformacja w Czechach przebiegały podobnie jak w całej monarchii austrowęgierskiej. Za czasów Marii Teresy (1740—1780) rozpoczął się proces upaństwowienia Kościoła, a za panowania Józefa II (1780—1790) umocniło się podporządkowanie Kościoła władzy państwowej. Na przykład, *Patent tolerancyjny* z 1781 roku zapewniał wolność wyznaniową wiary konfesjom niekatolickim. Za panowania Józefa II przeprowadzono kasację zakonów¹⁴. Przełom XVIII i XIX stulecia przyniósł odrodzenie narodowe i religijne wypływające z trzech ośrodków: z konserwatywnego wiedeńskiego ośrodka redemptorystów ze św. Klemensem Dworakiem, współpracującym z monarchią i popieranym przez arcybiskupów: praskiego i ołomunieckiego, oraz przez biskupa litomie-

¹² Státní Ústřední Archiv Praha. Česká Dvorská Kancelář, sygn. IV A 3, s. 124.

¹³ Por. B. Kumor: *Józefinizm*. W: *Encyklopedia katolicka*. Red. B. Migut. T. 8. Lublin 2000, k. 176—180.

¹⁴ Józef II zniósł w Czechach 71 klasztorów, a na Morawach — 40. Por. T. Fitych: *Kościół milczenia dzisiaj. Wypowiedzi księży biskupów Czech i Moraw w pięć lat po odzyskaniu niepodległości*. Praga—Nowa Ruda 1995, s. 19.

rzyckiego; z ośrodka romantyczno-katolickiego, reprezentowanego przez arcybiskupa praskiego kard. F. Schwarzenberga; z ośrodka humanistyczno-liberalnego, skupionego wokół teologa B. Bolzana.

W połowie XIX stulecia, w okresie Wiosny Ludów, nastąpiły znaczne zmiany społeczno-polityczne. Monarchia austriacka z absolutnej stała się konstytucyjną, odrzucono józefinizm, a zawarcie w roku 1855 konkordatu z Watykanem przyniosło Kościołowi katolickiemu i jednocześnie Kościołom protestanckim wolność religijną. Po Wiośnie Ludów zrodził się wśród duchowieństwa czeskiego ruch reformistyczno-narodowy, którego głównym ośrodkiem było praskie seminarium duchowne, skierowany przeciwko niemieckiej hierarchii kościelnej. Pod koniec XIX wieku powstały partie katolickie: Partia Narodowa i założona przez ks. J. Šramka Narodowa Partia Katolicka Królestwa Czeskiego, które wraz z innymi ugrupowaniami politycznymi dążyły do odzyskania niepodległości przez Czechy¹⁵.

Na początku XX wieku w Czechach najliczniejszym wyznaniem był Kościół rzymskokatolicki, który liczył 7 260 tysięcy katolików i posiadał 2 metropolie (Praga i Olomuniec), 6 diecezji, 23 dekanaty i 2 929 parafii. Kościoły i wspólnoty niekatolickie liczyły ponad 402 tysiące wiernych¹⁶. Różnorodność wyznaniowa w Czechach wpłynęła zarówno na odrodzenie tradycji cyrylo-metodiańskiej, jak i na dzieje chrześcijaństwa w Europie.

Dzieje Europy oraz sens dążenia do jej jedności jako duchowej wspólnoty kultury, religii i tradycji stają się bardziej zrozumiałe, gdy przywołamy chrześcijańskie korzenie kontynentu. Dla wielu narodów chrześcijaństwo było sprzymierzeńcem na drodze do wolności¹⁷, a sami chrześcijanie promowali trwale wartości ludzkie, uczestnicząc w budowaniu „domu” otwartego na różne formy współpracy. Fundamentem nowego europejskiego trwałego „domu” jest od dwóch tysięcy lat Jezus Chrystus i jego Ewangelia, którą między innymi głosili Święci Cyryl i Metody, umożliwiając jej przeniknięcie do słowiańskich serc i życia społecznego naszych przodków. Przed nimi

¹⁵ *Dějiny země Koruny české. Č. 2: Od nástupu osvícenství po naši dobu*. Praha 1992, s. 114 i nast.

¹⁶ B. Kumor: *Czechy i dzieje Kościoła*. W: *Encyklopedia katolicka*. Red. R. Łukaszyk, L. Bienkowski, F. Gryglewicz. T. 3. Lublin 1979, k. 802—803.

¹⁷ W wystąpieniu w dniu 7 listopada 2004 roku, skierowanym do uczestników, zorganizowanego w Rzymie przez Fundację Roberta Schumana Seminarium na rzecz Współpracy Chrześcijańskich Demokratów w Europie, Jan Paweł II stwierdził, że „byłoby niesprawiedliwością, gdyby dzisiejsza Europa pominęła milczeniem kluczową rolę chrześcijan w obalaniu różnorodnych reżimów oraz ich zasadniczy wkład w budowanie autentycznej demokracji”. Jan Paweł II: *Udział chrześcijan w życiu politycznym Europy*. OsRomPol 2004, nr 3, s. 20.

głosili Chrystusa różni nauczyciele z Włoch, Grecji i Niemiec¹⁸, jednak istotną przeszkodą na drodze ewangelizacyjnej była nieznamość języka miejscowej ludności. Sukces ewangelizacji prowadzonej przez Braci Sołuńskich wpływał między innymi ze stylu ich działania, który kontrastowo odbiegał od tego, jaki przyjęli misjonarze niemieccy na wschodnich rubieżach ówczesnej cywilizacji¹⁹.

Dewizą misyjną Apostołów Słowian w ewangelizacji narodów słowiańskich na Morawach, która niosła poszanowanie jedności w wielości i różnorodności, stały się słowa prośby Jezusa *ut unum sint* (J 17, 21). Ewangelizacja, którą prowadzili Bracia Sołuńscy, dawała świadectwo jedności. Ewangelizacja i jedność, ewangelizacja i ekumenizm są z sobą nierozzerwalnie związane. Święci Cyryl i Metody wybrali drogę harmonii, korzystając przy tym z depozytu wiary zarówno wschodniej, jak i zachodniej tradycji Kościoła. Pogodzenie jedności w wielości stało się w ich misyjnej działalności możliwe dzięki temu, że znaleźli odpowiedź na pytanie: „[...] jak stać się chrześcijaninem, pozostając Słowianinem, ewentualnie — jak pozostać Słowianinem, stając się chrześcijaninem?”²⁰.

Oceniając dzieło Braci Sołuńskich, należy uwzględnić ich wkład w kształtowanie wspólnych europejskich korzeni, „które dzięki swej trwałości i żywotności stanowią jeden z najmocniejszych punktów odniesienia, jakich nie może pominąć żaden poważny wysiłek zmierzający do zaprowadzenia nowej jedności kontynentu w naszych czasach” (SA 25).

¹⁸ Por. ŻM, V.

¹⁹ W analizie filozofii dialogu, w odniesieniu do słowiańskich tradycji jedności, powołując się na komentatorów encyklik Leona XIII, K. Wieczorek przytacza ich ocenę dotyczącą działalności misjonarzy niemieckich, którzy „najprzód nie znając języka tych ludów, Słowa Bożego opowiadać z pożytkiem im nie mogli, po wtóre zaś więcej o szerzenie panowania niemieckiego aniżeli o rozwój chrześcijaństwa dbając, pomocy Bożej w dziele swym nie doznawali [...] ich własni dziejopisarze opowiadają, że im więcej o panowanie i korzyści doczesne chodziło aniżeli o chwałę Bożą, że byli chciwi zysku i bogactwa, a mniej dbali o zbawienie dusz słowiańskich [...] tępil więc [Słowiańszczyznę] Niemcy aż do Elby pod pozorem, że nie chce przyjąć chrześcijaństwa, przed którym Słowianie dlatego się wzdrygali, że Niemcy razem z chrześcijaństwem nieśli im sromotną niewolę, i gdzie krzyż zatknęli, tam też panowanie swoje rozszerzali; tych zaś, którzy jarzma niemieckiego przyjąć nie chcieli, niszczone mieczem i ogniem”. Por. K. Wieczorek: „*Stać się wszystkim dla wszystkich, aby pozyskać wszystkich*”. *Filozofia dialogu a słowiańskie tradycje jedności*. V: *Filozofia a Slovanské myšlienkové dedičstvo: osobnosti, problémy, inšpirácie*. Díl 1. Red. Z. Plašienková, B. Szotek, M. Toman. Bratislava 2008, s. 89.

²⁰ L. Górka: *Trwale wartości tradycji cyrylo-metodiańskiej. W 1100-lecie śmierci św. Metodego*. W: *Cyryl i Metody. Apostołowie i Nauczyciele Słowian*. Red. J.S. Gajek, L. Górka. Cz. 1. Lublin 1991, s. 188.

Jan Paweł II podczas homilii wygłoszonej w Gnieźnie z okazji 1000. rocznicy śmierci św. Wojciecha, mówiąc o jedności narodów europejskich, stwierdził, że „nie będzie jedności Europy, dopóki nie będzie ona wspólnotą ducha. Ten najgłębszy fundament jedności przyniosło Europie i przez wieki go umacniało chrześcijaństwo ze swoją Ewangelią, ze swoim rozumieniem człowieka i wkładem w rozwój dziejów ludów i narodów. [...] Jest bowiem historia Europy wielką rzeką, do której wpadają rozliczne dopływy i strumienie, a różnorodność tworzących ją tradycji i kultur jest jej wielkim bogactwem. Zrąb tożsamości Europy jest zbudowany na chrześcijaństwie”²¹.

Integracja narodów europejskich opiera się na założeniu zachowania tożsamości i bogatej tradycji religijnej. Proces integracyjny nie sprowadza się wyłącznie do wydarzenia politycznego i ekonomicznego, lecz nadaje tradycji wymiar duchowy i moralny oraz kulturowy. Istotnym problemem staje się potrzeba nawiązania dialogu z ludźmi i narodami w duchu poszanowania ich tożsamości narodowej i religijnej. Misyjna działalność Świętych Cyryla i Metodego, „spadkobierców wiary i kultury, ujawnia, jak w soczewce, tę odwagę Kościoła poszukiwania sposobów przybliżenia światu Ewangelii”²², choć przekraczała ona granice kultur i tradycji. Święci Bracia Sołunscy, którzy zapoczątkowali obecność chrześcijaństwa wśród narodów słowiańskich, położyli podwaliny pod pojednanie narodów Wschodu i Zachodu. Dotarcie Słowa Bożego, wyrażonego „w formie właściwej dla danej kultury” (UUS 19), do szerokiego grona narodów słowiańskich stało się możliwe dzięki podjętemu przez nich trudowi „przełożenia idei biblijnych i pojęć greckiej teologii na język zrozumiały w kontekście [...] odmiennych doświadczeń historycznych i tradycji myślowej” (UUS 19). W ich misyjnej działalności, w charyzmie ich dzieła zawarte było pragnienie, aby „ewangelizowane przez nich ludy stały się węzłem jedności między Wschodem i Zachodem w rodzącej się Europie”²³.

Narody Starego Kontynentu ukształtowane przez odmienne, często wręcz przeciwstawne doświadczenia religijne i kulturowe mogą osiągnąć jedność, odwołując się do historycznych więzi między nimi. Jeżeli jedność Europy ma być cechą trwałą, a nie tylko krótkotrwa-

²¹ Por. Jan Paweł II: *Homilia w czasie mszy św. odprawionej na placu przed katedrą (Gniezno 3 VI 1997)*. W: Jan Paweł II. *Pielgrzymki do Ojczyzny: 1979, 1983, 1987, 1991, 1995, 1997, 1999. Przemówienia, homilie*. Oprac. J. Poniewierski. Kraków 1999, s. 911.

²² J. Michalik: *Chrystus nadzieją Europy*. OsRomPol 2004, nr 5, s. 57.

²³ Jan Paweł II: *1100 lat od zakończenia misji świętych Cyryla i Metodego. (Homilia w Bazylice św. Klemensa. 14 lutego)*. OsRomPol 1985, nr 2, s. 4.

łym epizodem w jej historii, to musi być ona rozumiana jako wynik pojednania i zintegrowania wspólnoty wartości i kultury, w której nie może zabraknąć duchowo-kulturowej tradycji chrześcijaństwa.

Poszukiwanie własnej tożsamości prowadzi Europejczyków ku jej źródłu, którym jest chrześcijaństwo. Przyniesione przez apostołów, zostało następnie umocnione dziedzictwem Świętych Patronów Europy: Benedykta, Cyryla i Metodego, których opiece Kościół powierzył przyszłość kontynentu. Patroni Europy są symbolem „zespolenia” uzupełniających się wzajemnie tradycji Wschodu i Zachodu. Tradycje te nawzajem się dopełniają i „są nie tylko dwoma sposobami inkulturacji chrześcijaństwa w życiu kultur i narodów, lecz również są jak dwa płuca, którymi oddycha duchowy organizm Kościoła Chrystusa”²⁴.

Uboga byłaby Europa, gdyby zabrakło w niej sylwetek katedr i bazylik, kościołów i cerkwi, klasztorów, opactw i monasterów, uniwersytetów oraz tysiąca innych klejnotów kultury chrześcijańskiej. O ileż uboższe byłoby życie duchowe, moralne i kulturalne narodów europejskich, gdyby zostało w nich zapomniane albo zniszczone to, co było, jest i będzie inspirowane wiarą chrześcijańską. Istotną zatem rolę w budowaniu europejskiej jedności odgrywa chrześcijaństwo, które od prawie dwu tysięcy lat kształtuje historię i kulturę Europy, a jednocześnie stanowi podwaliny wielu koncepcji integracyjnych²⁵. Należy też spojrzeć na Stary Kontynent jako miejsce, w którym z ogromną siłą ujawniły się różne podziały kościelne, wskutek czego potrzeba dialogu międzyreligijnego wymaga stałego wysiłku. Święci Bracia Cyryl i Metody są właśnie „patronami ekumenicznego wysiłku siostrzanych Kościołów Wschodu i Zachodu” (SA 27). Pamiętać należy, że „święci mają także swoją część w budowaniu Europy, Europy zjednoczonej na fundamencie wartości chrześcijańskich, z których przecież cała kultura europejska wyrosła”²⁶. Przywołanie ich postaci oraz ich drogi do świętości pozwala dziś ożywić autentyczne wartości, wzmacniające jedność w wierze, do której dążenie wymaga wspólnej modlitwy i przemiany serc. Chrześcijanie znają wagę świadectwa jedności w modlitwie i siły z niej wypływającej,

²⁴ Jan Paweł II: *Homilia wygłoszona podczas mszy świętej z okazji spotkania z młodzieżą Europy, na Równinie Montoroso w Loreto*. W: *Co Jan Paweł II mówi o zjednoczeniu Europy*. Oprac. P. Dyrda. Tłum. E. Rogowiec. Kraków 2003, s. 141.

²⁵ F. König: *Duchowe podstawy Europy*. W: *Rozmowy w Castel Gandolfo. Europa i co z tego wynika*. Red. K. Michalski. Warszawa 1990, s. 19.

²⁶ Jan Paweł II: *Rozważania przed modlitwą „Regina caeli”*. W: *Jan Paweł II. V i VI pielgrzymka do Polski 1995, 1997*. Red. T. Królak. Warszawa 2008, s. 24.

wszak „jedność jest darem, ale także powinnością. Jest darem, który otrzymujemy od Ojca, Syna i Ducha Świętego. Równocześnie jest powinnością, ponieważ ona została nam zadana. Zadana została wszystkim pokoleniom chrześcijan, poczynając od apostołów, [...] wszystkim [...]”²⁷. Jeżeli uczniowie Chrystusa mimo istniejących podziałów będą umieli łączyć się we wspólnej modlitwie, lepiej uświadomią sobie, jak mało znaczące jest to, co ich dzieli, w porównaniu z tym, co ich łączy. Wspólna jedność to cel, to bodziec do duchowego życia Kościoła.

Kraje słowiańskie, a szczególnie Czechy, Morawy, Słowacja, mają swe historyczne miejsce na Starym Kontynencie. Od stuleci były one pomostem między Wschodem i Zachodem. Papież Jan Paweł II podczas swej pierwszej wizyty duszpasterskiej do Czechosłowacji, na spotkaniu ze światem kultury i z przedstawicielami różnych Kościołów i wyznań, nawiązując do jedności krajów europejskich, powiedział: „[...] zjednoczona Europa to Europa od Atlantyku po Ural, nie jest już tylko snem, nie jest utopijnym wspomnieniem średniowiecza. Właśnie w obecnym czasie, na naszych oczach staje się ona znowu rzeczywistością. Europa, w wyniku wojen i powojennych umów, zrąbiona podziałem, który zagrażał swobodnemu rozwojowi i prawom narodów, szuka drogi do nowej jedności”²⁸.

Narodom Europy Środkowej i Wschodniej przez dziesiątki lat zagrażało widmo pozbawienia ich własnej kultury, wartości duchowych i religijnych. Działalność Świętych Cyryla i Metodego, „ojców kultury wszystkich tych narodów i ludów, dla których pierwsze pisma w języku słowiańskim nie przestają być podstawowym punktem odniesienia w historii ich literatury”²⁹, dotyka również istotnego dla współczesnej Europy problemu inkulturacji. Jan Paweł II wskazuje, że możliwe jest przenikanie Ewangelii do kultury i otwarcie na dialog z kulturą, co jest „wyrazem pluralizmu i zarazem głębokiej jedności, jaką niesie podzielonej Europie chrześcijaństwo i nowa ewangelizacja”³⁰.

Papież Słowianin, wielokrotnie wspominając czasy systemu totalitarnego i zagrożenia, jakie stanowił dla wartości chrześcijańskich,

²⁷ Jan Paweł II: *Przemówienie wygłoszone w czasie nabożeństwa ekumenicznego w Hali Ludowej*. W: Jan Paweł II. *V i VI pielgrzymka do Polski...*, s. 47.

²⁸ Jan Paweł II: *Pan was przygotował i pozwolił wam zrozumieć świat*. OsRomPol 1990, nr 4, s. 20.

²⁹ Jan Paweł II: *List apostolski „Egregiae virtutis”*, 1. AAS 1981, vol. 73, s. 258–262.

³⁰ Jan Paweł II: *Wezwanie do nowej ewangelizacji Europy*. OsRomPol 1985, nr 10–12, s. 14–15.

podkreślał, że gdyby narody Europy Wschodniej zostały pozbawione tych wartości: „Chrystusa, Biblii i Kościoła, to stałyby się cudzoziemcami w swojej własnej kulturze [...]. Narody te utraciłyby wrażliwość i klucz do zrozumienia tak wielu wartości filozofii, literatury, muzyki, architektury, sztuk plastycznych i wszystkich dziedzin ducha swej własnej, narodowej, ale także całej europejskiej tradycji. Przede wszystkim narody te utraciłyby ważne źródło inspiracji i siły moralnej, potrzebnej do rozwiązania wielu palących problemów dnia dzisiejszego i kształtowania cywilizacji przyszłości”³¹. Dlatego tak ważne miejsce między Europą Wschodu i Zachodu ma Welehrad ze swym dziedzictwem cyrylo-metodiańskim. Papież, mówiąc o kamieniu węgielnym Europy, jakim jest chrześcijaństwo, określił Welehrad, gdzie Cyryl i Metody utrwalali tradycję grecką i bizantyjską, mianem miejsca pokrewnego Monte Cassino, z którego św. Benedykt budował Europę łacińską, w którym rozpoczęła się budowa europejskiej jedności³². Wyrazem tej jedności są dzieje obu Świętych Braci, a „świadeństwo, które przynieśli naszym praojcom na ziemię słowiańską, jest świadectwem Kościoła niepodzielnego: jednego, świętego, powszechnego i apostołskiego”³³.

Po swej wizycie pasterskiej w Welehradzie Jan Paweł II pozostawił przesłanie: realizację wizji zjednoczonej Europy, zbudowanej na chrześcijańskich fundamentach, oraz konieczność uwzględnienia przez Europę Wschodnią i Środkową swych korzeni, swej europejskiej tożsamości. Papież chciał, by Europa Zachodnia uświadomiła sobie, jak wielkie znaczenie ma wschodnia tradycja. Wielkość dzieła Świętych Cyryla i Metodego po ponad tysiącu latach nieustannie inspirowała następcę św. Piotra nie tylko do podejmowania działań ewangelizacyjnych, lecz również do integracji narodów europejskich³⁴. Zdaniem biskupa Rzymu, „dziedzictwo Świętych Cyryla i Metodego musi pozostać nienaruszone, nawet jeśli jest to sprzeczne z szeroko rozpowszechnioną tendencją do przyjmowania standardowych

³¹ Ibidem, s. 23.

³² Jan Paweł II: *Tu znajduje się kamień węgielny europejskiej jedności (22 IV — Welehrad. Homilia podczas mszy świętej)*. OsRomPol 1990, nr 5, s. 25.

³³ Ibidem.

³⁴ Papież Jan Paweł II kultywuje pamięć o Cyrylu i Metodzie, rozpoczynając np. w dniu uroczystości Świętych Cyryla i Metodego 14 lutego 1990 roku kolejny „cykl jasnogórski”, poprzedzający pielgrzymkę na ziemię ojczystą. Dlatego, jak mówił podczas audiencji generalnej, zwracając się do Polaków, „dzień dzisiejszy wybieram, aby rozpocząć ów nowy »jasnogórski cykl«. Właśnie dlatego, że jest to święto Apostołów Słowian, współpatronów Europy”. W symbolicznej dacie zawiera się również przesłanie adresowane do chrześcijan. Por. Jan Paweł II: *Przygotujmy się do kolejnej pielgrzymki na ziemię ojczystą*. OsRomPol 1990, nr 2—3, s. 1.

i jednolitych wzorów zachowań”³⁵. Takie sformułowanie jest przypomnieniem, że to właśnie chrześcijaństwo przyczyniło się w sposób decydujący do kształtowania się kontynentu europejskiego, który zespała różne tradycje kulturowe i religijne, a jednoczące się narody, w duchu tolerancji i solidarności, winny zachować swą tożsamość. Prośba zawarta w modlitwie do Boga o zachowanie wiary i jedności wszystkich wierzących w Chrystusa, prośba zawarta w słowach wypowiedzianych przez Cyryla w zbliżającej się chwili wiecznego spoczynku, wciąż pozostaje aktualna:

Panie Boże mój [...], który zawsze wysłuchujesz tych, co wołę Twoją pełnią, boją się Ciebie, i przestrzegają przykazań Twoich, wysłuchaj modlitwę moją i ochroń wielkie stado Twoje, nad którym postawiłeś mnie [...]; wybaw je od bezbożnej złości pogańskiej [...], wzmocnij Kościół Twój (nowymi) rzeszami, skupiaj ich wszystkich w jedności, uczyni z nich ludzi doskonałych, jednako myślących w wierze swojej i wyznawaniu prawdy i natchnij serca ich słowem nauki Twojej [...]. Tych, co mi dałeś, jako Twoich Ci oddaję — pokieruj nimi silną prawicą Twoją, okryj ich osłoną skrzydeł Twoich, aby wszyscy wychwalali Imię Twoje, Ojca, Syna i Ducha Świętego³⁶.

Chrześcijaństwo jest nie tylko drogą do świętości, ale również drogą do zbliżenia narodów. Stanowi wyzwanie dla chrześcijan, a szczególnie dla ruchu ekumenicznego. Systemy polityczne i ekonomiczne nie są w stanie doprowadzić do integracji społeczeństw, ponieważ Europa potrzebuje również duszy, z której zrodziłaby się duchowa jedność scalająca w pełni Stary Kontynent. Wielokrotnie podczas swego pontyfikatu Jan Paweł II wzywał chrześcijan i ludzi dobrej woli, aby zaproponowali Europie ducha wiary, nadziei i miłości, ducha prawdy i wolności, sprawiedliwości i pokoju. Proces integracji europejskiej to odnowa ducha, która jest zadaniem Kościoła i wspólnot eklezjalnych, wezwaniem chrześcijan do przekraczania granic dzielących ludzi i narody. Spuścizna chrześcijańska wywarła wpływ na rozwój wartości społecznych, kształtowanych na drodze dialogu, tolerancji względem różnych światopoglądów, w duchu prawdy i jedności z człowiekiem, sprawiedliwości i pokoju oraz szacunku dla godności każdej jednostki³⁷. Te wszystkie wartości składają się na podstawę procesu integracji narodów europejskich.

³⁵ Jan Paweł II: *Umacniajcie waszą wiarę — dziedzictwo narodów*. (Przemówienie wygłoszone do uczestników narodowej pielgrzymki Słowaków, w dniu 14 lutego 2004). OsRomPol 2004, nr 5, s. 46.

³⁶ ŻK, XVIII.

³⁷ Por. *Európa hodnôt*. Red. I. Sklenka, K. Sládek. Bratislava 2004, s. 7.

Znaczenie tradycji cyrylo-metodiańskiej dla kształtowania kultury europejskiej

Święci Cyryl i Metody przekazali przodkom współczesnych Słowian Ewangelię, przyłączając ich do wielkiej chrześcijańskiej rodziny, oraz wywarli wpływ na mentalność i kulturę mieszkańców Europy Zachodniej. Byli ludźmi dialogu, którzy zabiegali o zrozumienie i respektowanie różnic kulturowych, oraz orędownikami jednoczenia w duchu pokoju. Misyjnym zaangażowaniem rozbudzili w ewangelizowanych narodach poczucie własnej wartości, wskazując im, że są ważnymi członkami Kościoła, odgrywającymi w nim ogromną rolę³⁸. Bracia Sołuńscy, jako twórcy słowiańskiej literatury sakralnej oraz jako „pierwsi protektorzy słowiańskich ludów: ich kultury, a także twórcy Kościołów lokalnych”, zostali na trwałe zapisani w pamięci mieszkańców Starego Kontynentu³⁹.

Ponadczasowa wartość misji Świętych Cyryla i Metodego wiąże się z ich wkładem w chrystianizację przodków dzisiejszych Słowian. Włączenie, przez Słowo Boże, narodów słowiańskich do wielkiej europejskiej rodziny chrześcijańskiej wywarło wpływ na kształtowanie się ducha wiary i kultury. Wybór na Stolicę Piotrową pierwszego słowiańskiego papieża, z „dalekiego kraju”, papieża otwartego na bliźniego, na dialog z innymi religiami i rzeczywistością świecką, utwierdził opinię światową w przekonaniu o wielkiej roli, jaką religia ma do odegrania we współczesnym świecie. Świadomość uzdrawiającej mocy zbawczej wiary chrześcijańskiej pozwoliła „staremu europejskiemu drzewu” czerpać siłę z dwóch dychotomicznych korzeni, które oplatając się, dają początek jednej cywilizacji chrześcijańskiej.

Podczas gdy w odniesieniu do Europy Wschodniej początek kultury łączy się z przyjęciem chrześcijaństwa przez liczne narody, dla narodów Europy Zachodniej zjawiska historyczne są bardziej skomplikowane w związku z różnorodnością religijną. Fakt ten jednak nie umniejsza wkładu chrześcijaństwa w rozwój ich kulturowych wartości. Przez wiele wieków wyraźnie zarysowało się zróżnicowanie Ko-

³⁸ L. Grygiel: *Europa św. Cyryla i Metodego*. „W drodze” 1985, nr 9, s. 42; S. Cader: *Dziedzictwo Słowiańszczyzny w nauczaniu Jana Pawła II*. V: *Filozofia a Slovenské myšlienkové dedičstvo...*, s. 1.

³⁹ Por. L. Górka: *Slawische Befreiungstheologie. Grundriß zur Theologie und Geistigkeit der Kirillo-Methodianischen Tradition*. „Roczniki Teologiczne” 2008, nr 55, z. 7, s. 77.

ściola, który był odmiennie postrzegany w poszczególnych częściach świata. Dotyczy to przede wszystkim Kościoła wschodniego i zachodniego, które „kroczyły swoją własną drogą, złączone jednak wspólnotą wiary i życia sakramentalnego, a jeśli wylaniały się nieporozumienia między nimi co do wiary czy karność kościelnej (*disciplina*), miarkowała je Stolica Apostolska za obopólną zgodą” (DE 14).

Papież Jan Paweł II w drugim roku swego pontyfikatu, na zakończenie roku św. Benedykta, *Listem apostolskim „Egregiae virtutis”* (31 grudnia 1980) ustanowił, obok św. Benedykta, Świętych Cyryla i Metodego współpatronami Europy, dając tym samym wyraz przekonaniu, że dwie formy wielkiej tradycji Kościoła: zachodnia i wschodnia, i dwie formy kultury, dopełniają się wzajemnie (por. RM 34). Papież, dokonując analizy kultur europejskich wschodniej (greckiej) i zachodniej (rzymskiej, łacińskiej), ich muzyki, literatury, sztuki figuratywnej i architektury, podkreśla, że płynie w nich „wspólna limfa zaczerpnięta z jednego źródła”⁴⁰. Stawia zatem znak równości wkładu europejskiej cywilizacji Wschodu i Zachodu w proces integracji europejskiej. Współczesna ocena rozwoju cywilizacji europejskiej potwierdza, że nie do pomyślenia jest jej istnienie bez dzieła i dziedzictwa benedyktyńskiego oraz bez ewangelizacyjnej i społecznej misji Braci Sołunskich⁴¹. Ogłaszając obu Świętych Misjonarzy Słowiańszczyzny współpatronami kontynentu europejskiego, następca św. Piotra „dokonał nowego, ważnego kroku na drodze Kościoła ku zbliżeniu się obu wielkich części podzielonego przez schizmę XI wieku chrześcijaństwa”⁴².

Święci Cyryl i Metody nie tylko uważani są za apostołów, nauczycieli i misjonarzy Słowian, lecz również, jak zaznacza Jan Paweł II w *Liście apostolskim „Egregiae virtutis”* z roku 1980, za „ojców kultury wśród wszystkich ludów i narodów, dla których pierwszy zapis języka słowiańskiego nie przestaje być podstawowym punktem odniesienia w dziejach ich literatury”⁴³. Ta data ma wymiar podwójny. Ogłoszenie Świętych Braci patronami Starego Kontynentu nastąpiło w roku, w którym Kościoły katolicki i prawosławny „weszły w etap decydującego dialogu, który rozpoczął się na wyspie Patmos, związanej z trady-

⁴⁰ Jan Paweł II: *List apostolski „Euntes in mundum” z okazji tysiąclecia chrztu Rusi Kijowskiej z 25 stycznia 1988 roku*. W: *Co Jan Paweł II mówi o zjednoczeniu Europy...*, s. 106–107.

⁴¹ Jan Paweł II: *Chrystus w dziejach Europy*. OsRomPol 2004, nr 4, s. 44.

⁴² Por. R. Łużny: *Kraje i narody słowiańskie w myśli religijnej Karola Wojtyły — Jana Pawła II*. W: *Z polskich studiów slawistycznych. Literaturoznawstwo, folklorystyka, nauka o kulturze*. Seria 9. Warszawa 1998, s. 252; Idem: *Dziedzictwo cyrylo-metodiańskie a kultura chrześcijańska w Polsce — dziś*. W: „Zeszyty Naukowe KUL”. Z. 3. Lublin 1988, s. 55–56.

⁴³ Jan Paweł II: *List apostolski „Egregiae virtutis”...*, 1.

cją św. Jana Apostoła i Ewangelisty⁴⁴. Dlatego papieskie ustanowienie służy również upamiętnieniu tej daty i odpowiada znakom czasu.

Już w drugiej połowie XIX stulecia zwrócono uwagę na wspólne dziedzictwo wiary i życia Braci Sołuńskich oraz na ich wkład ewangelizacyjny i społeczny w życie narodów słowiańskich, do czego niewątpliwie przyczynił się między innymi abp A.C. Stojan. Dziś możemy stwierdzić, że dzięki wielkiemu darowi umiejętności inkulturacji Ewangelii Święci Cyryl i Metody wykazali, że Słowo Boże nie jest zamknięte w granicach jednego języka i może być wypowiedziane w formie właściwej danej kulturze, zrozumiałe dla wszystkich słuchaczy. Takie podejście Świętych Braci wymagało od nich samych trudu poznania języka i mentalności nowych ludów ewangelizowanych; przede wszystkim zaś „musieli sobie zadać trud zapoznania się z całym wewnętrznym światem tych, którym zamierzali głosić Słowo Boże, posługując się zrozumiałymi dla nich wyobrażeniami i pojęciami” (SA 11).

Warto zaznaczyć, że Metody był prawnikiem, a przed przybyciem wraz z Konstantynem/Cyrylem na Morawy pełnił wysoką funkcję w zarządzie prowincji (okolice Sołunia), którą najliczniej zamieszkiwali Słowianie. To znaczenie ułatwiło mu poznanie kultury i tradycji słowiańskiej. Prowadził nie tylko działalność ewangelizacyjno-misyjną, literacką, lingwistyczną, ale dał też początek prawu słowiańskiemu. Wzorując się na źródłach prawa bizantyjskiego i dostosowując je do warunków, jakie panowały w Państwie Wielkomorawskim, stworzył prawo kościelne, tzw. *nomokanon*. Oryginalna literatura naukowa przypisuje Metodemu autorstwo powstałego tuż przed śmiercią, w latach 869—885 *Żywota św. Konstantyna-Cyryla*⁴⁵.

Misja cyrylo-metodiańska charakteryzuje się otwartością i szcunkiem dla kultur lokalnych, co jest istotne w procesie inkulturacji. Cyryl i Metody wnieśli niewątpliwy wkład w budowanie kultury i literatury narodów słowiańskich. Ewangelizowanym narodom nie narzucili języka greckiego i bliskiej im kultury bizantyjskiej, z której kręgów się wywodzili; przeciwnie — wprowadzając język słowiański do liturgii, „czyniąc zeń skuteczne narzędzie przybliżenia prawd Bożych ludom mówiącym tym językiem” (SA 12), przyczynili się do upowszechnienia wiary chrześcijańskiej i wprowadzenia narodów słowiańskich do wielkiej „rodziny” Kościoła Chrystusowego.

Opracowanie głągolicy, pierwszego słowiańskiego alfabetu dostosowanego do języka Słowian Sołuńskich, podjęty z sukcesem wysi-

⁴⁴ Ibidem.

⁴⁵ F. Sławski: *Święci Cyryl i Metody — życie i dzieło*. W: *Cyryl i Metody. Apostołowie i Nauczyciele...*, cz. 1, s. 24.

łek Świętych Braci zmierzający do dopuszczenia języka narodowego do liturgii Kościoła⁴⁶ stanowiły w owym czasie ukoronowanie ich wysiłków w walce o równouprawnienie narodów oraz ich języka literackiego i liturgicznego. Sobór Watykański II, wprowadzając narodowe języki do liturgii kościelnej, wskazał na ostateczne zwycięstwo idei cyrylo-metodiańskiej. Język stanowi część spuścizny kulturalnej narodu czy państwa. Bliskość języków słowiańskich spowodowała, że inne różnice kulturowe nie stanowiły tak istotnej przeszkody w staraniach o jedność w wierze. Bez wątpienia takimi przesłankami kierowali się Cyryl i Metody, którzy dzięki językowi liturgii chcieli przybliżyć duchową jedność w wymiarze społecznym.

Język i literatura narodów słowiańskich, ewangelizowanych przez Braci Sołuńskich, odegrały również wielką rolę w procesie ich integracji. Tworzenie wspólnego dziedzictwa jest ważnym owocem dialogu. Takie spojrzenie na dzieło tradycji cyrylo-metodiańskiej pozwala zwrócić uwagę na narodowe i kulturowe tradycje różnych państw słowiańskich, a w okresie procesu zjednoczeniowego Europy — na wszystkie kraje Starego Kontynentu. Wspólna tożsamość europejska, wzniesiona na fundamentach cywilizacji wywodzącej się z Grecji i Rzymu, wzmocniona została filarami: celtyckim, germańskim i słowiańskim. Jej rozwój przez stulecia stymulowany był żywotnymi sokami chrześcijaństwa⁴⁷. W dzisiejszych czasach ich siłę wzmacnia ekumeniczny dialog oraz współpraca Kościołów i wspólnot chrześcijańskich.

Jan Paweł II w swym *Liście apostołskim „Orientale lumen”*, skierowanym do biskupów, duchowieństwa i wiernych w 100. rocznicę listu apostołskiego Leona XIII *Orientalium dignitas*, pochylając się nad postaciami Cyryla i Metodego, stwierdził, że ich postawa jest „charakterystyczna dla starożytności chrześcijańskiej, dla stylu działa-

⁴⁶ Po śmierci św. Metodego papież Stefan V (885—891) zakazał sprawowania liturgii słowiańskiej słowami: „Boską i naszą apostolską powagą, pod karą klątwy, nakazujemy, ażeby odtąd pod żadnym pozorem nikt nie odważył się odprawiać nabożeństw, świętych tajemnic i mszy świętej w języku słowiańskim, co ośmielił się czynić ów Metody, mimo że — z trwogą uświadamiamy sobie jego przestępstwo — zaprzysięgał on na ciało najświętszego Piotra, że tego więcej robić nie będzie”. Tym samym nastąpił kres misji Świętych Braci w księstwie wielkomorawskim i panońskim. Jednak ich dzieło było nadal kontynuowane. Liturgia słowiańska za pośrednictwem uczniów Metodego zawędrowała do Bułgarii, Macedonii, Serbii, Chorwacji, a stamtąd na Ruś Kijowską. Odegrała istotną, ponadczasową rolę w rozwoju piśmiennictwa i kultury Słowian wschodnich. Por. L. Górka: *Trwałe wartości tradycji cyrylo-metodiańskiej...*, s. 185—186.

⁴⁷ Por. *Wystąpienie kardynała Angela Sodana podczas wizyty w instytucjach europejskich w Strasburgu 26 września 1995*. OsRomPol 1996, nr 1, s. 53.

nia licznych Kościołów: objawienie głoszone jest w sposób właściwy i staje się w pełni zrozumiałe, gdy »Chrystus mówi językami różnych ludów«, tak że mogą one czytać Pismo oraz śpiewać liturgię we własnym języku [...]» (OL 7). Dlatego Słowianie są bezpośrednimi dziedzicami duchowego bogactwa, które pozostawili Święci Cyryl i Metody. Przez chrzest Słowianie narodzili się nie tylko dla wiary i dla Kościoła, ale zaistnieli również na scenie dziejów kultury.

Idee cyrylo-metodiańskie były w stanie odnowić uśpioną lub uciśnioną energię i wartości na polu wiary, kultury, literatury, sztuki, edukacji, wychowania, więzi społecznych, trwałości rodziny oraz świadomości, a także suwerenności jednostki i całego narodu. Spuścizna duchowa i kulturowa Świętych Cyryla i Metodego jest kluczem do szczęśliwości wspólnot ludzkich.

W nauczaniu Jana Pawła II dziedzictwo kulturowe, z istotnym jego komponentem, jakim jest dzieło misjonarskie Świętych Cyryla i Metodego, rozpoczęte i zrealizowane na granicy obu światów chrześcijańskich — wschodniego i zachodniego — nabierają szczególnego znaczenia. Myśl o jednej Europie oraz o wspólnocie jej kultury i tradycji towarzyszyła papieżowi przez cały pontyfikat w jego dokumentach oraz wypowiedziach wygłaszanych przy różnych okazjach.

Rola dziedzictwa Świętych Cyryla i Metodego w pojednaniu chrześcijan

Papieże drugiej połowy XX stulecia Jan XXIII, Paweł VI i Jan Paweł II dużą wagę przywiązywali do ekumenizmu, rozumianego jako droga wiodąca do pojednania chrześcijan. Składało się na niego zarówno formułowanie doktrynalnych i dyscyplinarnych norm dotyczących współpracy Kościoła katolickiego z innymi Kościołami i wspólnotami chrześcijańskimi oraz z innymi religiami, jak i bezpośrednie inicjatywy podejmowane przez papieży lub przez nich aprobowane. Współpracę tę prowadzono „na płaszczyźnie wspólnych wszystkim wartości ludzkich i wspólnego dla wszystkich ludzi zagrożenia, jak rasizm, terroryzm, stawianie za wszelką cenę interesu grupowego ponad cele ogólnoludzkie”⁴⁸. Szczególne miejsce w epoce

⁴⁸ Z. Zieliński: *Papieże epoki soborowej*. Warszawa 2006, s. 193—194.

soborowej papieżu zajmuje Jan Paweł II, który wyznaczył priorytety ekumenizmu ukierunkowanego na pojednanie chrześcijan, stawiając na pierwszym planie prowadzenie dialogu z prawosławiem i anglikanizmem, a następnie — z protestantyzmem. Według papieża dialog zaczyna się od poszanowania płaszczyzn wspólnego działania na rzecz człowieka, poszanowania, które swe źródło ma w miłości i w prawdzie.

Jan Paweł II przywiązywał wielką wagę do przygotowania się chrześcijan do obchodów Wielkiego Jubileuszu upamiętniającego 2 000. rocznicę narodzin Jezusa Chrystusa. Temu poświęcony był *List apostolski „Tertio millennio adveniente”*, ogłoszony 10 listopada 1994 roku. W liście tym papież napisał: „U schyłku obecnego tysiąclecia Kościół powinien zwrócić się z jeszcze żarliwszym błaganiem do Ducha Świętego, prosząc Go o łaskę zjednoczenia chrześcijan. Jest to problem kluczowy dla ewangelicznego świadectwa w świecie” (TMA 34). W wydanej rok później (1995), pierwszej w dziejach Kościoła encyklice ekumenicznej — *Ut unum sint*, Jan Paweł II zaangażowanie na rzecz ekumenizmu podniósł do rangi „imperatywu chrześcijańskiego sumienia oświeconego wiarą i kierowanego miłością” (UUS 8), jednocześnie przypominając, że „Kościół katolicki wszedł nieodwołalnie na drogę ekumenicznych poszukiwań” (UUS 3). Ekumenizm zatem nie jest dziełem człowieka czy danej społeczności, lecz pod natchnieniem łaski Ducha Świętego podejmuje się w różnych regionach świata wielki wysiłek, by przez modlitwę, słowo i działalność „przybliżyć się do tej pełnej jedności, jakiej chce Jezus Chrystus” (DE 4), a celem owego wysiłku jest nadzieja na uczestniczenie wszystkich wyznawców Chrystusa w jednym eucharystycznym Jego ciele i picie z jednego kielicha⁴⁹.

Ludzkość powołana jest do bycia rodziną Bożych synów i córek, dlatego Kościół wspiera każdy przejaw szczerzej współpracy i zjednoczenia ludzi. W pragnieniu jedności i solidarności możemy również doświadczyć Bożego znaku — znaku czasu — czasu Ducha Świętego. Znak ten odczytał Kościół podczas Soboru Watykańskiego II, a pokłosiem jego prac były między innymi dokumenty: *Konstytucja dogmatyczna o Kościele „Lumen gentium”*, *Dekret o ekumenizmie „Unitatis redintegratio”*, *Dekret o Kościołach Wschodnich Katolickich „Orientalium Ecclesiarum”* i *Deklaracja o wolności religijnej „Dignitatis humanae”*. Od tego czasu Kościół katolicki wszedł nieodwracalnie na drogę ekumenizmu realizowanego w trzech płaszczyznach: ducho-

⁴⁹ Por. W. Kasper: *Sakrament der Einheit. Eucharistie und Kirche*. Freiburg 2004, s. 137—138.

wej, doktrynalnej i wzajemnego współdziałania. Pojednanie chrześcijan, dialog ekumeniczny były główną misją pasterską pontyfikatu Jana Pawła II, czemu dał wyraz w encyklikach, listach apostolskich, a szczególnie w encyklice ekumenicznej *Ut unum sint* i w *Liście apostolskim „Orientale lumen”* oraz podczas licznych wystąpień, a także spotkań z przedstawicielami Kościołów i wspólnot chrześcijańskich.

Ekumenizm jest istotnym elementem działania współczesnego Kościoła. Rozwiązanie problemu jedności wszystkich chrześcijan „nie może stać się monopolem teologów, ale z drugiej strony na pewno nie znajdziemy tego rozwiązania poza teologią”⁵⁰. Dlatego, szczególnie w okresie otwarcia ekumenicznego, Kościół poszukuje wzorów, modeli, które stanowiłyby płaszczyznę wspólnego spotkania się chrześcijan należących do różnych Kościołów i wspólnot eklezjalnych. Jednym z pierwszych modeli eklezjologicznych, stanowiących płaszczyznę spotkania się chrześcijan w dążeniu do pojednania, jest dialog Kościoła katolickiego prowadzony z Kościołami siostrzanymi. Określenie „Kościół-Siostry” to nie tylko „zwrot grzecznościowy, ale podstawowa kategoria ekumeniczna eklezjologii. Na niej winny się opierać wzajemne relacje pomiędzy wszystkimi Kościołami, w tym także między Kościołem katolickim i Kościołem prawosławnym”⁵¹. Ten model eklezjologiczny opiera się na mocnym fundamencie, jakim jest Pismo Święte oraz Tradycja Kościoła, „być może więc i w przyszłości, tak jak to było w pierwszym tysiącleciu, będzie stanowił płaszczyznę pojednania dla Kościoła Wschodu i Zachodu”⁵². Chrześcijanie bowiem potrzebują „katolickiej szerokości, ewangelickiej głębi, prawosławnej dynamiki w znaczeniu wymiaru pneumatologicznego”⁵³.

Kolejnym modelem eklezjologicznym, który stanowi płaszczyznę spotkania chrześcijan należących do różnych konfesji, jest trady-

⁵⁰ L. Górka: *Geneza Sekcji Teologii Porównawczej i Ekumenicznej KUL*. W: *W służbie jedności chrześcijan*. Instytut Ekumeniczny KUL, 1983–2001. Red. L. Górka, S.J. Koza. Lublin 2002, s. 31.

⁵¹ Papież Jan Paweł II, używając określenia „Kościół siostrzany”, pragnie wskazać, że jest to jeden z podstawowych modeli eklezjologicznych o charakterze ekumenicznym. Takie papieskie ujęcie stanowi dla teologów wezwanie, aby podjęli „refleksję związaną z pogłębieniem istoty tegoż modelu i jego ekumenicznej przydatności”. Por. Jan Paweł II: *Przemówienie wygłoszone w czasie nabożeństwa ekumenicznego w prawosławnej katedrze św. Mikołaja w Białymstoku*. W: Jan Paweł II. *Pielgrzymki do Ojczyzny...*, s. 655; A. Nossol: *Przedmowa*. W: „Kościół siostrzany” w dialogu. Red. Z. Glaeser. Opole 2002, s. 5.

⁵² Z. Glaeser: *Istotne elementy eklezjologii „Kościółów siostrzanych”*. W: „Kościół siostrzany” w dialogu..., s. 109.

⁵³ A. Nossol: *Ekumenizm jako imperatyw chrześcijańskiego sumienia. Przez dialog i pojednanie ku ekumenicznej jedności*. Opole 2001, s. 158–159.

cja cyrylo-metodiańska. Przywołując w tym miejscu postacie Świętych Cyryla i Metodego, należy rozważyć słowa *Encykliki „Slavorum Apostoli”*, której tekst charakteryzuje się głębokim zaangażowaniem ekumenicznym, „z jednej strony wpisuje się w relacje między Wschodem i Zachodem, z drugiej wskazuje związki wiary z kulturą. Wskazuje na możliwość tworzenia kultury płynącej z takiej wiary, która docierając do własnej głębi, doświadcza nowego wymiaru jedności”⁵⁴.

Na ekumenicznej drodze ku jedności towarzyszyli i towarzyszą nam ci, którzy otrzymali wiarę i chrzest, i pragnęli ją przekazać innym. Święci Cyryl i Metody, wielcy nauczyciele wiary, podjęli się trudu zwiastowania Chrystusa narodom słowiańskim w ich rodzimym języku. Ich misyjna działalność jest świadectwem owocnej relacji między kulturą i Ewangelią, a także istotnym ogniwem w procesie rozwoju życia religijnego, świadomości narodowej, kultury i umacniania się więzi, zrozumienia i braterstwa. Pozwoliła ona wypracować płaszczyznę dialogu teologicznego, duchowego i społecznego.

Dzięki misyjnej działalności Cyryla i Metodego na Wielkie Morawy chrześcijaństwo dotarło z Konstantynopola w wersji słowiańskiej, kulturowo bliższej narodom słowiańskim, bo w ich własnym języku⁵⁵. Tym samym urzeczywistniało się pragnienie Świętych Braci, którzy „wielkie dzieła Boże” (Dz 2, 11) głosili „w naszych językach” (Dz 2, 11), aby ewangelizowane przez nich narody stały się węzłem jedności między Wschodem i Zachodem Europy. Temu miały służyć przetłumaczone przez nich na język słowiański święte księgi: bizantyjska Liturgia św. Jana i rzymska Liturgia św. Piotra⁵⁶.

W dziele pojednania chrześcijan ważną rolę odegrała tradycja cyrylo-metodiańska, obecna przez stulecia w życiu chrześcijan. Do tej tradycji często wracał i na niej opierał swą biskupią posługę M.A. Słomšek z Mariboru, który będąc słoweńskim biskupem, umiejętnie łączył tradycje swego narodu z dziedzictwem chrześcijańskim, czerpiącym z depozytu wiary z czasów Świętych Cyryla i Metodego.

⁵⁴ J. Ratzinger: *Czternaście encyklik Jana Pawła II*. OsRomPol 2003, nr 9, s. 24.

⁵⁵ Jan Paweł II: *List apostolski „Euntes in mundum”*, 3. W: Idem: *Dzieła zebrane*. Red. P. Ptasznik. T. 3. Kraków 2007.

⁵⁶ Por. Jan Paweł II: *Homilia wygłoszona w Bazylice św. Klemensa z okazji 1100 lat od zakończenia misji świętych Cyryla i Metodego...*, s. 4; G.A. Timkovič: *Sv. Cyril a Metod priniesli a širili na Vel'kej Morave byzantskú liturgiu sv. Jána Zlatoustého*. „Krásnobrodský zborník: teologicko-historický” 1996, č. 1—2, s. 91—135; B.J. Bałyk: *Problem słowiańskiej liturgii Świętych Cyryla i Metodego w świetle ich żywotów*. W: *Dzieło chrystianizacji Rusi i jego konsekwencje w kulturze Europy*. Red. R. Łużny. Lublin 1988, s. 20.

go”⁵⁷. W swych wystąpieniach często apelował o pojednanie chrześcijan, czego przykładem są słowa: „Wzywamy wszystkich chrześcijan, także odłączonych, w których płynie krew jeszcze chrześcijańska, w których bije jeszcze serce chrześcijańskie, aby modlili się wraz z nami o zjednoczenie Kościoła świętego, gdyż za to czeka piękna nagroda [...]. Nie będziemy swych braci odłączonych i siostr nie-nawidzić, lecz chcemy zagrzewać ich prośbami miłości chrześcijańskiej. Nie będziemy do nich żywić uczuć wrogich albo pogardliwych, lecz podamy im bratnią dłoń do zgody. Nie będziemy w nich godzić ostrą bronią, lecz raczej gorącą modlitwą”⁵⁸.

Idee cyrylo-metodiańskie dobrze służyły teologom w dziele zjednoczeniowym. Jednym z pierwszych teologów, który opublikował, w roku 1843, staro-cerkiewno-słowiańskie teksty przedstawiające biogramy Świętych Cyryla i Metodego, był rosyjski duchowny Aleksander Vasiljevič Gorski (1812—1875). Gorski w swych badaniach naukowych określił Braci Sołuńskich apostołami powszechnej jedności kościelnej, przedstawicielami jednego i niepodzielnego (za czasów działalności obu Braci) Kościoła oraz głosicielami równości ludzkich praw do wolności i sprawiedliwości⁵⁹. Uczeń Gorskiego W. Sołowiow, analizując jedność Słowian na tle dziedzictwa cyrylo-metodiańskiego, postawił tezę, że może się ona dokonać „tylko na drodze harmonijnego połączenia i dopełnienia się obu »zasad duchowych« wschodniego i zachodniego chrześcijaństwa”⁶⁰.

Tradycja cyrylo-metodiańska była pieczołowicie kultywowana podczas welehradzkich zjazdów unionistycznych, zainicjowanych przez ołomunieckiego abp. A.C. Stojana, które można określić jako welehradzkie forum dialogu teologicznego. Poruszano na nim problemy chrześcijan dotyczące historii, teologii, a także sfery naukowej i duchowej. Słoweniec František Grivec podczas zjazdowych wystąpień dotyczących pojednania chrześcijan często odwoływał się do postaci Świętych Cyryla i Metodego, podkreślając, że w swej działalności kie-

⁵⁷ L. Górka: *Dziedzictwo ojców*. Warszawa 1995, s. 29.

⁵⁸ F. Grivec: *Święci Cyryl i Metody, Apostołowie Słowian*. Tłum. J. Korzonkiewicz. Kraków 1930, s. 189—192.

⁵⁹ Prace naukowo-badawcze A.V. Gorskiego kontynuowali jego uczniowie: A. Woronow, N. Tunicki, E. Połubiński, G. Woskresienski i W. Sołowiow. Por. F. Grivec: *Aleksander Vasiljevič*. ACM 1946, č. 33, s. 127—129, 174—176, 213—216; Idem: *Santi Cirillo e Metodio. Apostoli degli slavi e compatrioti d'Europa*. Roma 1984, s. 212—215; Idem: *Myšlenka cyrilometodějska v naši době*. ACM 1946, č. 33, s. 2.

⁶⁰ W. Sołowiow: *Kwestya słowiańska. Spór wielki*. „Przegląd Powszechny” 1885, nr 2, s. 122—125; J. Urban: *Zadania katolicyzmu w Rosji*. W: *Katolicyzm a prawosławie*. Kraków 1912, s. 34.

rowali się głębokim ewangelicznym przekonaniem „o jedności i równości wszystkich ludzi w ramach wielkiej rodziny człowieczej”⁶¹.

Proces pojednania Kościołów i wspólnot chrześcijańskich ma w założeniu wspólne studium nad dziedzictwem cyrylo-metodiańskim: Kościołów prawosławnych, Kościoła katolickiego, Kościołów wschodnich połączonych z Kościołem katolickim oraz Kościołów ewangelickich i wspólnot ewangelikalnych z Kościołem katolickim i prawosławnymi Kościołami wschodnimi. Powinno ono obejmować rzetelne studia historyczne i językowe oraz teologiczne, ze szczególnym uwzględnieniem teologii duchowości, w celu poszukiwania wspólnej drogi wiodącej do pojednania opartego na prawdzie i braterskiej miłości. Mimo że Słowianie oraz „ich pobratymcy później usłyszeli głos Ewangelii, później doszli do wiary i do Kościoła niż ludy europejskie na Zachodzie, a zwłaszcza w rejonie Morza Śródziemnego”⁶², to dołączyli do wielkiej rodziny Chrystusowej dzięki pasterskiej trosce Świętych Braci o duchowe zbawienie narodów słowiańskich.

Sobór Watykański II określa ruch ekumeniczny jako „działalność oraz przedsięwzięcia zmierzające do jedności chrześcijan, niezależnie od różnych potrzeb Kościoła i warunków chwili, jak na przykład: najpierw wszelkie wysiłki celem usunięcia słów, opinii i czynów, które by w świetle sprawiedliwości i prawdy nie odpowiadały rzeczywistemu stanowi braci odłączonych, stąd utrudniały wzajemne stosunki z nimi [...]” (DE 4). Dlatego Jan Paweł II w *Encyklice „Slavorum Apostoli”*, powołując się na wspomniany *Dekret o ekumenizmie*, stwierdza: „[...] wydaje się bynajmniej rzeczą anachroniczną widzieć w Świętych Cyrylu i Metodzie autentycznych prekursorów ekumenizmu w ich skutecznym dążeniu do usunięcia lub zmniejszenia wszelkiego prawdziwego lub choćby pozornego podziału między poszczególnymi Wspólnotami, należącymi do tego samego Kościoła” (por. SA 14). Misję, którą Bracia Sołuńscy podjęli wśród narodów słowiańskich, konsultowali wcześniej ze Stolicą Apostolską w Rzymie, którą uważali za centrum jedności Kościoła. W ten sposób chcieli zaznaczyć, że misja ewangelizacyjna powinna opierać się na poczuciu uniwersalności Kościoła, który jest jeden, święty, powszechny i apostołski. Dlatego tradycja cyrylo-metodiańska sama w sobie jest ekumeniczna, a obaj Święci Bracia stanowią „chwalebny przykład apostołów jedności — głoszących Chrystusa w poszukiwaniu komunii między Wschodem i Zachodem mimo trudności, które już wówczas przeciwstawiały sobie czasem oba te światy” (por. OL 3). Proś-

⁶¹ L. Górka: *Dziedzictwo ojców...*, s. 37.

⁶² Jan Paweł II: *Cykl Jasnogórski*. OsRomPol 1990, nr 2—3, s. 3.

ba Jezusa z modlitwy arcykapłańskiej, „aby byli jedno” (J 17, 21), dla Świętych Cyryla i Metodego „była ich misjonarską dewizą według słów Psalmisty: »Chwalcie Pana wszystkie narody, wysławiajcie Go wszystkie ludy« (Ps 117, 1)” (por. SA 13).

Przywołanie imion dwóch Świętych Braci, którzy żyli Ewangelią i dawali o niej świadectwo, jest apelem skierowanym do jednoczącej się Europy o to, aby chrześcijanie i wszyscy ludzie dobrej woli budowali jedność europejską w poczuciu świadomości swej przeszłości, a więc w duchu poszanowania słusznych praw każdego narodu, jego tradycji i kultury. Różnice tradycji i kultury narodów nie powinny generować nowych, sztucznych podziałów, ale powinny stać się bogactwem dopełniającym wspólne duchowe dziedzictwo. Cyryl i Metody „z odwagą podjęli się budowy duchowego mostu, tam gdzie współczesny świat pogłębiał podziały i rozdarcia”⁶³. Odwołanie się do tradycji cyrylo-metodiańskiej i do aktualności przesłania Braci Sołuńskich, których natchnieniem było żywe pragnienie zjednoczenia duchowego wszystkich wierzących w Chrystusa, przypomina nam o potrzebie kontynuowania wysiłku ewangelizacji kontynentu, aby w nowym tysiącleciu mógł on nadal czerpać żywotne soki ze swych chrześcijańskich korzeni, z pożytkiem dla wszystkich europejskich narodów, dla ich kultury oraz pokojowego współistnienia.

Przesłanie cyrylo-metodiańskie utożsamia się z zaproszeniem wszystkich ludzi „do odbudowy, w pokoju pojednania, tej jedności, która po czasach Cyryla i Metodego została poważnie naruszona; w pierwszym rzędzie jedności między Wschodem i Zachodem” (SA 13). Siostry z Kongregacji Świętych Cyryla i Metodego w Welehradzie, kontemplując wizerunek Matki Unie, z nadzieją wypowiadają słowa:

Wraz ze Świętymi Cyrylem i Metodą prosimy Królową Słowian i wołamy do Niej, a Ona, Matka pięknej miłości, która patrzy na proszących miłościwymi oczami, nasłuchuje tysiącletnich prośb chrześcijan, trzymając w objęciach, bezpiecznie i pewnie, jak Królowa Wszechmogąca, swego Syna, czekając, aż się góry pychy i nieporozumień w tysiącletniej obcości obniżą, aż wszędzie tęcza pokoju nad Zachodem i Wschodem, z Rzymu przez Welehrad na cały świat⁶⁴.

⁶³ Jan Paweł II: *Homilia wygłoszona w Bazylice św. Klemensa z okazji 1100 lat od zakończenia misji świętych Cyryla i Metodego...*, s. 4.

⁶⁴ Sestra Marie CM: *Matka Unie. V: Cesta k nebi. Duchovní odkaz Sr Marie Dol. Nesvadbové, zakladatelky Kongregace Sester sv. Cyrila a Metoděje*. Brno 1992, s. 126—126 a.

Jan Paweł II, ogłaszając Braci Soluńskich współpatronami Europy, powierzył ich opiece misję ponownego zjednoczenia Wschodu i Zachodu. Bez Świętych Patronów, bez ich żarliwej wiary i zdumiewającej energii apostołskiej nie da się w pełni zrozumieć dziejów Starożytności, rozdartego między procesami integracji a rozpadu — szczególnie tam, gdzie nie zakorzeniła się prawdziwa kultura pokoju i dialogu. Papież wskazuje, że przezwyciężenie podziałów doprowadzi zarówno do jedności kontynentu, z zachowaniem dziedzictwa wartości każdego z państw i jego fundamentalnych praw, jak i do pojednania umysłów w duchu dialogu z Chrystusem, wspomaganej modlitwą osobistą i liturgiczną. Patroni Europy: św. Benedykt z Nursji, Święci Cyryl i Metody, św. Katarzyna z Sieny, św. Brygida Szwedzka i św. Teresa Benedykta od Krzyża (Edyta Stein), są trwałymi punktami odniesienia dla współczesnego człowieka i świata. Są również symbolem ponownego odkrycia solidarności, braterstwa i jedności, które winny zostać przyjęte i pogłębione. Pozwolą one bowiem chrześcijanom nadal kroczyć wspólną drogą.

Prawdziwe działania ekumeniczne cechuje otwartość, chęć podjęcia dialogu i wspólne poszukiwanie prawdy, co jest niezwykle cenione także w świecie niechrześcijańskim. Dlatego poszukiwanie płaszczyzny dialogu między wspólnotami o różnych tradycjach kulturowych i duchowych, a także różnej historii, z zachowaniem ich tożsamości narodowej, staje się obowiązkiem wszystkich chrześcijan. Takiej misji szukania drogi do Chrystusa podjęli się również Święci Cyryl i Metody, „Słowianie z serca” (SA 12).

Osiągnięcia ruchu ekumenicznego obserwowane w ostatnich kilkudziesięciu latach pozwalają prognozować, że również XXI wiek będzie dla ekumenizmu pomyślny. Podstawowe zasady ekumenizmu jutra zostały już sformułowane, a kolejne stulecie zapowiada się jako okres wdrażania ich w życie. Istota ekumenizmu tkwi w przekonaniu, że jest on przyszłością chrześcijaństwa i Kościoła, bo na każdym chrześcijaninie ciąży odpowiedzialność za pomoc w doprowadzeniu do jedności, której chciał Chrystus i którą daje Kościołowi Duch Święty. Przekonanie to zawarł papież Jan Paweł II w swym pierwszym w nowym tysiącleciu *Liście apostołskim „Novo millennio ineunte”*⁶⁵, podpisanym 6 stycznia 2001 roku na zakończenie Wielkiego Jubileuszu, skierowanym do biskupów, duchowieństwa i wiernych. Pisząc o zaangażowaniu ekumenicznym, papież między innymi zachęca: „[...] pamięć o czasach, gdy Kościół oddychał *dwoma płucami*, niech przynagla chrześcijan Wschodu i Zachodu, aby szli razem w jedności

⁶⁵ Jan Paweł II: *List apostołski „Novo millennio ineunte”*..., s. 48.

wiary, szanując uprawnione odmienności, akceptując się wzajemnie i wspomagając jako członki jedynego Ciała Chrystusa⁶⁶.

Wielokrotnie w historii najnowszej powołujemy się na spuściznę cyrylo-metodiańską. Uczniowie Świętych Braci „przejęli otrzymaną pochodnię kultury, ponieśli ją i przekazali dalej, tak że stale zapala nowe światła, które jako najcenniejsze dobra wplecione zostały do duchowej spuścizny tylu narodów świata [...], a ogniska ich dzieła — poprzez księgi i słowa narodów słowiańskich — dotarły do krańców świata”⁶⁷. Święci Cyryl i Metody, umiejętnie połączywszy wschodnie i zachodnie elementy chrześcijaństwa, nam, potomnym, wskazali pomost łączący Wschód z Zachodem, a zarazem drogę prowadzącą do Chrystusa pod warunkiem wzajemnej otwartości oraz żywej wymiany duchowych i kulturowych doświadczeń chrześcijan należących do różnych konfesji. Bez tej otwartości nie ma nadziei na pojednanie, które jednocześnie oznacza „wezwanie do porzucenia logiki podziału, izolacji i wygodnego konformizmu”⁶⁸. Chrześcijananie wszystkich denominacji nie powinni wobec siebie nawzajem przyjmować „postawy dystansu, samourzeczywistnienia i samozachowania, ale postawę dialogu, służby i współpracy”⁶⁹. W tym miejscu warto przytoczyć słowa założyciela wspólnoty ekumenicznej w Taizé brata Rogera Schutza: „Jeżeli dwie poróżnione osoby szukają pojednania, jest rzeczą istotną, aby odkryły najpierw specyficzne dary, którymi obdarzana jest druga strona. Jeżeli każda twierdzi, że posiada wszystkie dary, jeżeli chce wszystko dawać, a niczego nie otrzymywać — wówczas pojednanie nigdy nie nastąpi. To samo odnosi się do pojednania między Kościołami”⁷⁰. Ekumeniczna otwartość powinna zatem dopomóc wierzącym, należącym do różnych Kościołów i wspólnot eklezjalnych, w uświadomieniu sobie wartości swojej tożsamości, bo to prowadzi do pojednania w różnorodności. Kościół Chrystusowy nie może zrezygnować z ekumenizmu przede wszystkim dlatego, że braterstwo ludzi wierzących w Boga stale się rozwija i pogłębia.

⁶⁶ Ibidem.

⁶⁷ Jan Paweł II: *List pasterski katolickich biskupów Jugosławii (11 października 1984) z okazji 1100-lecia śmierci św. Metodego „Święty Metody — Apostoł i Nauczyciel Słowian (885—1985)”*. W: *Cyryl i Metody. Apostołowie i Nauczyciele Słowian*. Red. J.S. Gajek, L. Górka. Cz. 2. Lublin 1991, s. 264.

⁶⁸ L. Górka: *Święci Cyryl i Metody a pojednanie*. Warszawa—Lublin 2001, s. 75.

⁶⁹ P. Jaskóła: *Rola Kościoła w zsekularyzowanym świecie*. W: *Kościół chrześcijański w Europie narodów*. Red. P. Jaskóła, H.J. Sobeczko. Opole 1992, s. 70.

⁷⁰ Y. Congar: „*Wierzę w Ducha Świętego*”. Tłum. L. Rutkowska. T. 2. Warszawa 1995, s. 250; O. Clément: *Taizé. A Meaning to Life*. Chicago 1997, *passim*.

OBEC TERCHOVÁ • BISKUPSKÝ ÚRAD ŽILINA • MIESTNE KULTÚRNE STREDISKO A FARSKÝ ÚRAD TERCHOVÁ •
ŽILINSKÝ SAMOSPRÁVNÝ KRAJ • KRAJSKÉ KULTÚRNE STREDISKO V ŽILINE • MESTO ŽILINA •
CENTRUM PRE RODINU A MLÁDEŽ, n. o.

CYRILOMETODSKÉ DNI

XX. ročník

TERCHOVÁ

2. – 5. JÚL 2009

ŠTVRTOK – 2. JÚLA

17.00 h

Areál farskej záhrady
VERNISÁŽ
5. ROČNÍKA SOCHÁRSKEHO SYMPOZIA
garant: Umelecká beseda slovenská

19.30 h

Kultúrny dom Andreja Hlinku
VEČER SPOMENOK
Slávnostné otvorenie jubilejného
XX. ročníka Cyrilometodských dní v Terchovej
+ premiéra dokumentárneho filmu
Milana Kosca
Verní odkazu sv. Cyrila a Metoda

PIATOK – 3. JÚLA

16.00 h

Vrch Oravcove
KRÍŽOVÁ CESTA

18.15 h

Kostol sv. Cyrila a Metoda
LITURGIA SV. JÁNA ZLATOÚSTEHO
Gréckokatolícka svätá omša
celebruje: **Mons. Peter Rusnák**,
biskup Bratislavskej eparchie
účinkujú: chrámový zbor Chryzostomos

21.00 – 04.00 h

Kostol sv. Cyrila a Metoda – vrch Oravcove
STRETNUTIE MLÁDEŽE
Večer modlitieb a chváľ, adorácia, prezentácia
workshopov, nočná Krížová cesta a sv. omša
na úsvite na vrchu Oravcove

SOBOTA – 4. JÚLA

13.00 – 18.00 h

Areál pod sochou Jánošíka
POPOLDNIE DOBREJ HUDBY
účinkujú: Timothy, Deep Inside (CZ),
Fanuel, Richard Čanaky

18.15 h

Kostol sv. Cyrila a Metoda
SVÄTÁ OMŠA

20.00 h

Amfiteáter nad Bôrami
MLÍ GRATULANTI
Mladé talenty vítajú Lúčnicu
pripravil: Ján Jamriška

21.00 h

Amfiteáter nad Bôrami
LÚČNICA - 60 ROKOV KRÁŠY
Program pri príležitosti 60. výročia vzniku
Umeleckého súboru Lúčnica

námet, scenár, dramaturgia a choreografia:

prof. Štefan Nosák

réžia: Ján Durovčík; asistent réžie: Mikuláš Sivý;
na programe spolupracovali: Stanislav Dúžek,
Marián Turner;

hudba: Svetozár Stračina, Tibor Andrašovan,
Peter Parničan, Martin Corej, Peter Jantoščiak,
Marián Veselský;

scéna: Marek Hollý, Ján Ľapák;
kostýmy: Šarlota Kišová, Dagmar Roháčová;
Orchester Zlaté husle vedie: Martin Sleziač;
účinkujú: tanečný súbor a sólisti Lúčnice, spe-
vácka skupina Lúčnice, Orchester Zlaté husle

NEDEĽA – 5. JÚLA

8.30 h

Kostol sv. Cyrila a Metoda
SVÄTÁ OMŠA

10.30 h

Kostol sv. Cyrila a Metoda – vrch Oravcove
PROCESIA VERIACICH
účinkujú: dychová hudba Dubňanka, terchovský
ľud a spojené terchovské muziky

11.00 h

Vrch Oravcove
CYRILOMETODSKÁ SVÄTÁ OMŠA
celebruje: **Mons. Tomáš Galis**,
žilinský diecézny biskup

15.00 h

Kostol sv. Cyrila a Metoda
**CYRILOMETODSKÁ EKUMENICKÁ
BOHOSLUŽBA**

Zástupcovia kresťanských cirkví z okresu Žilina

16.00 h

Kostol sv. Cyrila a Metoda
KRÁŠA HUDBY
Záverečný galakonzert pod záštitou
ministra kultúry SR Mareka Madariča
účinkujú: Orchester Zlaté husle,
spevácky zbor US Lúčnica,
sólisti: Dalibor Karvaj (husle),
Ján Babjak (tenor), Katarína Stúrová (soprán),
Anna Dávidíková a Veronika Zajacová (soprán),
Zuzana Patrňáková (mezzosoprán)

S PRÍSPENÍM GRANTOVÉHO SYSTÉMU MINISTERSTVA KULTÚRY SR
www.terchova.sk

SPRIEVODNÉ PODUJATIE: 5. - 11. júl **KURZ PRE CHRÁMOVÝCH ORGANISTOV A KANTOROV**
garant: Katedra hudobného umenia Pedagogickej fakulty Katolíckej univerzity v Ružomberku

Fot. 1. Plakat na XX Dni Cyrylo-Methodiańskie,
które odbywały się w Terchovej od 2 do 5 lipca 2009 r.

Fot. 2. Obraz nieznanego autora znajdujący się na probostwie przy parafii pw. Świętych Cyryla i Metodego w Terchovej na Słowacji (diecezja żylińska)

Fot. 3. Rzeźba autorstwa Mariana Zuba
znajdująca się w ogrodzie parafialnym w Terchovej

Fot. 4. Figura św. Cyryla znajdująca się na frontonie kościoła
Świętych Cyryla i Metodego w Terchovej

Fot. 5. Figura św. Metodego znajdująca się na frontonie kościoła
Świętych Cyryla i Metodego w Terchovej

Fot. 6. Witraż św. Cyryla w prezbiterium kościoła
pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa w Czeskim Cieszynie (fot. Jerzy Pustelnik)

Fot. 7. Witraż św. Metodego w prezbiterium kościoła
pw. Najświętszego Serca Pana Jezusa w Czeskim Cieszynie (fot. Jerzy Pustelnik)

Fot. 8. Witraż św. Cyryla
w prezbiterium kościoła
pw. Najświętszego Serca
Pana Jezusa w Czeskim Cieszynie
(fot. Jerzy Pustelnik)

Fot. 9. Witraż św. Metodego
w prezbiterium kościoła
pw. Najświętszego Serca
Pana Jezusa w Czeskim Cieszynie
(fot. Jerzy Pustelnik)

Implikacje przesłania tradycji cyrylo-metodiańskiej dla życia Kościołów i narodów Europy

Chrześcijaństwo nadało kształt Europie i było „głównym czynnikiem jedności narodów i kultur” (EE 108). Bracia Sołuńscy, misjonarze z Bizancjum, którzy przynieśli chrześcijaństwo ludom słowiańskim i rozwinęli ich kulturę, „mogą być symbolem powolnego wykluwania się europejskiego ducha pośród ludzi, którzy użyźniają ziemię, tworzą kulturę, jednoczą się w wierze”⁷¹.

Pontyfikat Jana Pawła II przypadł w okresie intensywnego budowania jedności gospodarczej i politycznej kontynentu europejskiego. Zdaniem papieża, „słowo »Europa« winno oznaczać »otwartość«. Domaga się tego sama jej historia, pomimo przeciwnych doświadczeń i znaków, których nie brakowało” (EE 111). Swą troskę o wierność nauczaniu Chrystusa, poszanowanie tradycji oraz dziedzictwa kultury, budujących wspólnotę narodów, o jedność duchową, której korzenie tkwią w wartościach chrześcijańskich i w humanitaryzmie, papież wyrażał między innymi słowami: „[...] moją największą troską wobec Europy jest, aby zachowała swe chrześcijańskie dziedzictwo i aby uczyniła je płodnym. Przecież nie można zapominać, że Europa ma swe korzenie w dziedzictwie grecko-rzymskim i w dziedzictwie żydowsko-chrześcijańskim, które przez wieki były jej najgłębszą duszą. Znaczna większość tego, co Europa wytworzyła w zakresie prawnym, sztuki, literatury i filozofii, jest naznaczone chrześcijaństwem i może być rozumiane i wartościowane jedynie z chrześcijańskiego punktu widzenia. Również sposób myślenia i odczuwania, wyrażania się i sprawowania władzy w krajach europejskich znajduje się pod wpływem chrześcijaństwa”⁷².

Zadaniem religii jest budowanie mostów między narodami i kulturami w duchu nadziei pojednania wszystkich, którzy wierzą w jednego Boga, dlatego Europa „winna być kontynentem otwartym i gościnnym” (EE 111). W ten sposób Kościół wskazuje nam drogę pojednania — budowania, tworzenia i umacniania więzi w duchu tolerancji i szacunku dla przekonań religijnych ludzi, drogę, na której różnorodność i pluralizm są w pełni respektowane. Kiedy wejdzie-

⁷¹ Jan Paweł II: *Przemówienie w siedzibie Europejskiej Wspólnoty Gospodarczej wygłoszone w Brukseli w dniu 20 maja 1985 roku...*, s. 206.

⁷² A. Slodička: *Význam ekumenického úsilia Jána Pavla II. v kontexte európskej integrácie. V: Sapienciálny charakter antropológie Jana Pavla II. a európska integrácia*. Red. P. Danek. Prešov 2007, s. 121.

my na drogę braterstwa i pokoju, „wtedy pustynia stanie się sadem, a sad za las uważany będzie. Na pustyni osiadzie prawo, a sprawiedliwość zamieszka w sadzie. Dziełem sprawiedliwości będzie pokój, a owocem prawa — wieczyste bezpieczeństwo” (por. Iz 32, 15—16). W swych wystąpieniach i dokumentach Jan Paweł II wskazuje drogę wiodącą ku pojednaniu. W *Encyklice „Slavorum Apostoli”* mówi o pojednaniu Wschodu z Zachodem dzięki zaangażowaniu Braci Soluńskich, apostołów ludów, kultur i narodów, którzy z pasterską troską o duchowe zbawienie Słowian prowadzili swą misję ewangelizacyjną przede wszystkim w Państwie Wielkomorawskim, dając początek chrześcijaństwu w Europie Środkowej i Wschodniej.

Tradycja cyrylo-metodiańska ma swe niekwestionowane miejsce w historii Kościoła katolickiego. Ponownie odnowiona została po 1863 roku, kiedy to obchodzono w Welehradzie rocznicę 1 000-lecia przybycia Cyryla i Metodego na Wielkie Morawy. Propagatorami i krzewicielami ruchu cyrylo-metodiańskiego byli: Matěj Procházka, František Sušil i metropolita morawski Antonín Cyril Stojan. Ich działalność miała na celu znalezienie drogi do jedności ze słowiańskim chrześcijańskim Wschodem, pogłębienie dialogu w kwestiach religijnych, a także wypromowanie własnego programu odnowy życia chrześcijańskiego. Ruch obrał, na słynnych zjazdach unionistycznych w Welehradzie, kierunek ekumeniczny, który był nakazem zarówno czasu, jak i miejsca. Przesłanie tej działalności można wyrazić dwoma określeniami: dialog i popularyzacja tradycji cyrylo-metodiańskiej. Po 1948 roku zaznaczyły się jednak tendencje do jej wykorzystania do ideologicznych celów reżimu komunistycznego, na przykład utworzenia Kościoła państwowego, niezależnego od Rzymu.

Wielokrotne odwoływanie się do tradycji cyrylo-metodiańskiej, do zasług Świętych Braci w pełni uświadomiło Europejczykom, gdzie się znajdują, gdzie powinni szukać korzeni chrześcijańskich Europy, a jednocześnie wskazało na potrzebę jedności. Cyryl i Metody stanowią duchowe ogniwo łączące tradycje Wschodu i Zachodu Starego Kontynentu, patronują wysiłkom zjednoczeniowym siostrzanych Kościołów Wschodu i Zachodu (por. SA 27) oraz procesowi pojednania w „odnalezieniu przez dialog i modlitwę widzialnej jedności w doskonałej i całkowitej wspólnotcie — jedności, która [...] »nie jest ani wchłonięciem, ani fuzją«” (SA 27).

Tradycja cyrylo-metodiańska ma doniosłe znaczenie dla Kościoła i dla jedności narodów Europy nie tylko jako wspólnoty wiary chrześcijańskiej, ale również jako organizmu kulturowego i państwowego. Europejczycy nie powinni zapomnieć, że przyszłość ich kontynentu jest dziedzictwem przeszłości zarówno w jego religijnym, jak i kultu-

rowym rodowodzie. W rodowodzie tym należy odkryć zarówno wartości kultury monastycznej (św. Benedykt), jak i wartości wypływające z działalności ewangelizacyjnej — inkulturowanej (Święci Cyryl i Metody)⁷³.

Chrześcijanie, „jako naznaczeni imieniem Chrystusa”, powołani są do wspólnego wysiłku na rzecz „doceniania godności osoby ludzkiej, popierania dobra pokoju [...], stosowania wszelkich środków zaradczych przeciw niedostatkom [...] takim, jak głód, analfabetyzm i nędza, brak mieszkań i nierówny podział dóbr”, aby w ten sposób lepiej poznawszy siebie, „utorować drogę do jedności chrześcijan” i jedności narodów (por. DE 12). Nie uda nam się zbudować Europy jako „wspólnoty ducha” bez dialogu między religiami oraz aktywnego udziału Kościoła w tym procesie.

Dwubiegunowość chrześcijańska i polityczna w integracji ekumenicznej i społecznej

Na początku trzeciego tysiąclecia zapanowała szczególna sytuacja w życiu religijnym krajów Europy Środkowej i Centralnej, które zaledwie „wyszły z podziemia”. Zintegrowanie chrześcijan, których praktyki religijne były ograniczone lub nawet zakazywane przez prawie 50 lat XX stulecia, wznowienie „normalnego”, bez systemu zakazów, życia wspólnotowego — oto jedno z najpilniejszych zadań odnowy życia społecznego i religijnego.

Europa Wschodnia i Zachodnia pragnie integracji. Temu celowi służą również prace Parlamentu Unii Europejskiej. Integracja systemu kapitalistycznego z ideologią totalitarną wymaga precyzyjnego interdyscyplinarnego dialogu, w którego toku należy zwrócić szczególną uwagę na dwubiegunowość chrześcijańską. Jan Paweł II jest zwolennikiem pojednanej Europy; pojednanej nie mocą instytucji politycznych i gospodarczych, lecz wspólnotą ducha. Podkreśla znaczenie bogactwa kultur i tradycji narodów, i duchowej jedności, której brak przypisuje kryzysowi chrześcijańskiej samoświadomości⁷⁴. „Wspólnego domu dla

⁷³ L. Górka: *Tradycja cyrylo-metodiańska pomostem czy przeszkodą dla pojednania między „Kościołami siostrzanymi”*. W: *„Kościoły siostrzane” w dialogu...*, s. 57.

⁷⁴ Por. Jan Paweł II: *Homilia w czasie mszy świętej odprawionej na placu przed katedrą (Gniezno 3 VI 1997)*..., s. 911.

całej Europy zbudować się nie da, jeśli zabraknie cegieł ludzkich sumień wypalonych w ogniu Ewangelii, połączonych spoiwem solidarnej miłości społecznej będącej owocem miłości Boga⁷⁵. Przez ogłoszenie Świętych Cyryla i Metodego wraz ze św. Benedyktem patronami Europy papież nawiązuje do czasów pierwszego tysiąclecia, kiedy Kościół mógł oddychać „dwoma płucami”, czasów odmiennych, lecz komplementarnych tradycji; do czasów, kiedy to chrześcijanie szli razem w jedność wiary, „szanując uprawnione odmienności, akceptując się wzajemnie i wspomagając jako członki jednego Ciała Chrystusa”⁷⁶.

Myśl cyrylo-metodiańska winna towarzyszyć nowej świadomości europejskiej w swym duchowym wymiarze. Takie podejście do roli tradycji cyrylo-metodiańskiej nie jest abstrakcją, znajduje bowiem oparcie w pobożności, czci kulturowej i religijnej nie tylko w Europie, ale również na całym świecie. Świat potrzebuje wzorów, dzięki którym może wyrazić aktualne potrzeby egzystencjalne, nadające sens ludzkiemu życiu. W świecie tym dostrzegamy tych, którzy pytają o sens swego życia oraz szukają zapomnianego i utraconego Ojca (por. Łk 15, 18—20; J 14, 8). Współczesny człowiek „prosi nas, byśmy wskazali mu Chrystusa, który zna Ojca i nam Go objawił” (OL 4). Wskazanie człowiekowi Chrystusa to zadanie, jakie mają do zrealizowania Kościoły.

Dwubiegunowość chrześcijańska uwypukla znaczenie tradycji Wschodu i Zachodu, która prowadzi do solidarności między narodami⁷⁷. Jeśli Europa pragnie stać się jedną wspólnotą, powinna zapewnić miejsce dla obu tradycji, inaczej bowiem nie sposób mówić o autentycznym zjednoczeniu kontynentu. Taką wizję Europy Jan Paweł II przedstawił w *Encyklice „Slavorum Apostoli”*, która poświęcona jest Braciom Sołuńskim, Cyrylowi i Metodemu, oraz przypomina znaczenie chrystianizacji narodów słowiańskich dla Europy. W 1987 roku papież ogłosił kolejną encyklikę *Redemptoris Mater*, stanowiącą przedłużenie „słowiańskiej” encykliki, w której posłużył się metaforą „dwóch płuc”⁷⁸. Współcześnie zyskała ona zarówno teologiczny, jak i polityczny wymiar.

⁷⁵ Ibidem, s. 912.

⁷⁶ Jan Paweł II: *List apostolski „Novo millennio ineunte”*..., s. 48.

⁷⁷ V. Vavřínek: *Mission Mähren: Zwischen dem lateinischen Westen und Byzanz*. In: *Europas mitte um 1000. (Beiträge zur Geschichte, Kunst und Archäologie)*. Hrsg. A. Wiczorek, H.M. Hinz. Bd. 1. Stuttgart 2000, s. 304—310.

⁷⁸ Metaforę tę Jan Paweł ujął następująco: „Tak wielkie bogactwo chwały, zebrane z różnych form wielkiej tradycji Kościoła, mogłoby nam pomóc do tego, aby Kościół zaczął na nowo oddychać »dwoma płucami«: chodzi o Wschód i Zachód. Jak już niejednokrotnie podkreślałem, jest to dzisiaj bardziej konieczne niż kiedykolwiek” (RM 34).

Kościoły powołane są „do ukazywania dziś słowami i czynami ogromnych bogactw, które przechowują w skarbnicach swych tradycji” (OL 4). Kościół Wschodu stanowił pierwotne środowisko rodzącego się Kościoła, dlatego należy przywoływać jego dziedzictwo. Jan Paweł II w swych rozważaniach nad skarbem tradycji w kontekście pojednania narodów i Kościołów dostrzega w nim „elementy niezwykle istotne dla pełniejszego i [...] całościowego zrozumienia chrześcijańskiego, a zatem dla uzyskania bardziej wyczerpującej chrześcijańskiej odpowiedzi na oczekiwania dzisiejszego człowieka” (OL 5). Od samego początku chrześcijański Wschód „jawi się jako wewnętrznie zróżnicowany, zdolny przyjąć charakterystyczne rysy każdej poszczególnej kultury i zachowujący najwyższy szacunek dla każdej wspólnoty lokalnej” (OL 5). Dzieło Świętych Cyryla i Metodego jest właśnie przykładem poszanowania spuścizny kulturowej i duchowej narodu oraz szacunku dla wspólnoty terytorialnej.

Myśl cyrylo-metodiańska, w której zawarte jest dziedzictwo Kościoła Wschodu, nie uzurpuje sobie prawa do wyłączności w procesie budowania nowej, pojednanej — zjednoczonej — Europy, lecz zwraca się do społeczności, do narodów o wrażliwość potrzebną „dla wzajemnego wzbogacania się tym, co jedyny Duch wzbudził w jedynym Kościele Chrystusowym” (OL 9). Jednoczyć w różnorodności — to nakaz zachowania jedności Kościoła i zabiegania o jedność chrześcijan tam, gdzie została ona zerwana, oraz jednoczenia kultur i narodów. Podtrzymywanie tradycji cyrylo-metodiańskiej świadczy o pragnieniu pojednania, które byłoby pierwszym krokiem do połączenia chrześcijan i narodów. Jedność Kościołów chrześcijańskich winna służyć także dobru Europy. Zwrócenie się w stronę idei przyświecającej działalności Cyryla i Metodego pozwoli na stworzenie modelu, pozwoli na rozwój procesu pojednania narodów i Kościołów.

W Europie okresu Cyryla i Metodego Kościół Wielkich Moraw odgrywał historycznie niewielką rolę, a późniejsze wydarzenia niszczyły obiecująco rozwijające się dzieło. Jego siła pozwoliła mu jednak przetrwać, odrodzić się i dać nadzieję na przyszłość. Tradycja cyrylo-metodiańska jest dla społeczności europejskiej przykładem, szczególnie dla tej jej części, która stoi dziś w obliczu dylematu, czy opowiedzieć się po stronie chrześcijaństwa, czy nie.

Myśl cyrylo-metodiańska ma dla wszystkich Słowian ogromne znaczenie, nie tylko ze względu religijno-moralnego, ale również kulturowego, społecznego i polityczno-narodowego. Łączy ona intencje wspólnotowe narodów słowiańskich, to jest wiarę i świadomość. Chrześcijanie w Czechach, na Morawach i w Słowacji zostali powołani do skonkretyzowania idei cyrylo-metodiańskich, ponieważ

znajdują się w centrum Europy, a więc są naturalnym mostem między Wschodem i Zachodem. O Słowianach często się mówi, że rozumem są na Zachodzie, a sercem na Wschodzie⁷⁹. Dziedzictwu myśli cyrylo-metodiańskiej towarzyszy również znaczenie „historiozbawcze”, jakiego Kościół doświadczył przy wyborze na Stolicę Piotrową Benedykta XVI, następcy Jana Pawła II. Sobór Watykański II zwraca uwagę na znaczenie znaków czasu. Wybór ten był potwierdzeniem „znaku czasu”, czyli działania Ducha Świętego, przez którego, po papieżu pochodzącym ze Wschodu, z Polski, powołany został papież z Niemiec. Arcybiskup Alfons Nossol w wykładzie do społeczności Uniwersytetu Śląskiego, analizując tę sytuację, stwierdził, że ona „z pewnością doprowadzi do pełnego pojednania między narodami Niemiec i Polski. Bez takiego pojednania Europa nigdy nie będzie mogła stać się prawdziwą wspólnotą ducha”⁸⁰.

Kardynał wiedeński Franz König, wypowiadając się na temat duchowych podstaw Europy, zwrócił uwagę na spuściznę, jaką zostawili po sobie Bracia Soluńscy, którzy „przez przekład tekstów biblijnych i liturgicznych na słowiański język Kościoła antycypowali wiedzę, którą cały Kościół chrześcijański zdołał sobie przyswoić dopiero na Soborze Watykańskim II: „[...] zasianie posłannictwa ewangelicznego w poszczególnych kulturach przez przyjęcie ich nawyków i obyczajów życiowych”⁸¹. Tak przedstawieni święci okazali się ludźmi Kościoła, którzy otaczali szacunkiem kulturę bizantyjską i łacińską, stali się protagonistami ekumenizmu, a zarazem uwzględniali „dwa płuca” kultury europejskiej: wschodnie i zachodnie.

Takie spojrzenie na Europę pozwala postawić wniosek, że dwubiegunowość chrześcijańska, na którą składa się Ewangelia, kultura i tradycja Wschodu i Zachodu, odgrywa znaczącą rolę w integracji Kościołów i narodów Europy — jednoczenia w różnorodności.

* * *

Od lat obserwujemy powolnie postępujące zjawisko sekularyzacji społeczeństwa, przejawiające się emancypacją poszczególnych dziedzin życia społecznego: polityki, życia gospodarczego, nauki, filozofii,

⁷⁹ M. Gavalá: *Reflexie nad slovanskou duchovnost'ou*. Košice 2008, s. 12—14.

⁸⁰ Podczas XV Wieczoru Akademickiego 19 grudnia 2006 roku abp prof. dr hab. Alfons Nossol wygłosił w auli uniwersyteckiej wykład skierowany do pracowników naukowo-dydaktycznych i studentów. Por. A. Nossol: *Nasz wkład w budowę jedności europejskiej, jako „wspólnoty ducha”*. „Gazeta Uniwersytecka” 2007, nr 4.

⁸¹ Por. F. König: *Duchowe podstawy Europy...*, s. 13; S. Stolarik: *Ozdravit vědomě identity člověka. (Uzdrowić świadomość tożsamości człowieka)*. „Pedagogika Katolicka” 2007, nr 1a, s. 14—19.

kultury, oświaty, szkolnictwa i wychowania spod wpływu Kościołów i wspólnot chrześcijańskich. Problem ten dotyczy wszystkich kontynentów, nie wykluczając Europy. Pamięci wielu ludzi, a szczególnie Europejczyków umyka fakt, że „wielka część dorobku Europy w dziedzinie prawa, literatury, sztuki i filozofii nosi znamiona chrześcijaństwa, i osiągnięć tych nie sposób w pełni zrozumieć i docenić, jeśli nie spojrzy się na nie z perspektywy chrześcijańskiej”⁸². Kiedy sekularyzacja wytwarza duchową pustkę, społeczeństwo winna objąć ponowna ewangelizacja, a zwłaszcza reewangelizacja narodów Europy, która jest potrzebą chwili nie tylko dla Kościoła Chrystusowego, lecz także dla jedności europejskiej. Ewangelizacja jest bowiem jedną z fundamentalnych funkcji Kościoła, która przez zorganizowaną działalność ma na celu: głoszenie orędzia ewangelicznego, ożywienie wiary, odbudowę wspólnot eklezjalnych, wprowadzenie w życie zasad moralnych, etycznych i wychowanie do życia Ewangelią oraz realizowanie zasady bycia chrześcijaninem. Epoka, w której żyli i wypełniali swą misję Święci Cyryl i Metody, naznaczona była takimi samymi problemami, jakie drażą współczesnego człowieka, a do nich należą: rozłamy, nieporozumienia, niszczenie wartości chrześcijańskich. Bracia Soluńscy przekazali nam takie wartości, jak: integracja, medytacja i dialog, które są i dziś aktualne, a zatem winny leć u podstaw „nowej ewangelizacji”. To okazały testament trwałych wartości duchowych, które współkształtowały europejską kulturę⁸³.

Ewangelizacja „potrzebna jest po to, aby chrześcijańskie dziedzictwo, a z nim kulturowe wpływy chrześcijaństwa, zostały żywe wśród narodów Europy. Taka ponowna ewangelizacja może jednak zdobyć niezbędną siłę przekonywania tylko w duchu chrześcijańskiego ekumenizmu”⁸⁴, w duchu Świętych Benedykta, Cyryla i Metodego, Apostołów Wschodu i Zachodu, oraz w duchu tradycji cyrylo-metodiańskiej, która jest paradygmatem procesu pojednania.

⁸² Jan Paweł II o Europie. Przemówienie do uczestników III Międzynarodowego Forum Fundacji im. Alcide De Gasperiego. www.opoka.org.pl/biblioteka/X/XU/naszaue/jp2-europa.html (z 1 października 2005).

⁸³ Por. L. Górka: *Slawische Befreiungstheologie...*, s. 88.

⁸⁴ W. Pannenberg: *Ewangelia jako czynnik współczesnych zmian w Europie*. W: *Europa — fundamenty jedności*. Red. A. Dylus. Warszawa 1999, s. 183.

Jedność nie jest tylko materialnym skupieniem.
Ma ona coś z jedności Trójcy Świętej¹.

Rozdział V

Przenikanie tradycji cyrylo-metodiańskiej do życia Kościołów i wspólnot chrześcijańskich

Lata dziewięćdziesiąte XX stulecia i początek trzeciego tysiąclecia przyniosły znaczący wzrost zainteresowań badawczych problematyką pozycji Kościoła rzymskokatolickiego i grup wyznaniowych w Republice Czeskiej. Coraz częściej prezentowany jest dorobek ośrodków naukowo-badawczych w Pradze i Ołomuńcu. Ukazują się zarówno w kraju, jak i za granicą ważne prace dotyczące przemian religijności i relacji państwo — Kościół. Po przeprowadzeniu spisów ludności w Czechach podano do publicznej wiadomości dane statystyczne, uwzględniające również przynależność wyznaniową oraz liczbę wierzących, którzy czynnie uczestniczą w nabożeństwach. Najczęstszym motywem analiz przeprowadzanych pod koniec XX stulecia była rejestracja i analiza przemian Kościoła na tle zmian systemowych kraju.

Czechy, podobnie jak pozostałe kraje Europy Środkowo-Wschodniej, to region niejednorodny pod względem wyznaniowym i religijnym. Dla państw bloku wschodnioeuropejskiego komunizm był doktryną jednoznacznie i radykalnie ateistyczną, aktywnie i z przemocą doma-

¹ A. Bea: *Ut unum sint*. Kraków 1073, s. 215.

gającą się publicznego zaprzeczenia istnienia Boga; negował w teorii i praktyce zasady etyki religijnej; deformował i niszczył tożsamość duchową, kulturową i narodową; odbierał Kościołom niemal wszystkie narzędzia pracy w społeczeństwie, a więc prasę, organizacje i stowarzyszenia, dzieła charytatywne, oraz ograniczał wszelakie akcje duszpasterskie². Gwarancji sukcesu totalitaryzmu upatrywano w osłabieniu i niwelacji podmiotowości duchowej społeczeństwa. Z tego właśnie względu wszystkie autorytety duchowe musiały zostać podporządkowane tej ideologii i odseparowane od wpływu na społeczeństwo. Kościół katolicki jawił się komunistom jako nieprzyjazna organizacja ideologiczno-polityczna sterowana przez Watykan, natomiast Kościoły protestanckie narażone były — zdaniem zwolenników tej ideologii — na zarzuty utrzymywania kontaktów z imperialistycznym Zachodem. Od 1993 roku Kościoły i wspólnoty chrześcijańskie w krajach słowiańskich, bogatych w dziedzictwo Świętych Cyryla i Metodego, pragną w atmosferze dialogu, tolerancji budować w duchu wzajemnego szacunku pierwotną wspólnotę jednego, świętego, powszechnego i apostołskiego Kościoła.

Apostolat Świętych Cyryla i Metodego

W okresie przemian kulturowych i religijnych, jakie dokonały się na przełomie XIX i XX wieku, morawscy, czescy i słowaccy chrześcijanie akcentowali wartość wspólnego dziedzictwa kulturowego i religijnego, co przyczyniło się do odrodzenia idei cyrylo-metodiańskiej i podjęcia inicjatywy organizowania zjazdów welehradzkich. Zasadniczym czynnikiem jednoczącym życie kulturowe i duchowe Słowian była więc tradycja cyrylo-metodiańska, która stała się fundamentem procesu pojednania, jednoczenia w różnorodności chrześcijan Wschodu i Zachodu w Kościele Chrystusowym. Nadrzędnym celem organizatorów i uczestników zjazdów welehradzkich, często zwanych unionistami, było odbudowanie zapomnianej tradycji jedności chrześcijańskiej na drodze pogłębiania wiary. Zjazdy te poprzedzały myśl

² B. Cywiński: *Panorama religijna Europy Środkowo-Wschodniej*. W: *Głoszenie Ewangelii w Europie Środkowo-Wschodniej. Annuncio del Vangelo nell'Europa Centro-Orientale*. Red. A. Kowalski, R.Z. Maryjka, Z.M. Styś. Warszawa 1999, s. 19—21.

ekumeniczną Soboru Watykańskiego II. Skoro Sobór był „w istocie logicznym etapem rozwoju”³ welehradzkiej idei zjednoczeniowej, to Apostolat Świętych Cyryla i Metodego stał się prekursorem zjazdów welehradzkich, a jednocześnie czerpał z nich inspirację do swej działalności.

Morawy od drugiej połowy IX stulecia stały się dzięki Cyrylowi i Metodemu źródłem, z którego „wodę życia” czerpało chrześcijaństwo wszystkich narodów słowiańskich. Charakterystycznym znakiem tego procesu było powiązanie tradycji chrześcijańskiej Wschodu — greckiej, z zachodnią — rzymską. Tym samym Słowianie mieli stać się ogniwem scalającym Wschód z Zachodem. Jednakże wydarzenia historyczne drugiego tysiąclecia nie sprzyjały procesowi pojednania (na przykład: rok 1054 — schizma wschodnia, 1517 rok — początek reformacji), a próby pokonania powstałej przepaści zakończyły się niewielkim sukcesem (na przykład: Sobór Trydencki, Sobór Watykański I). Konsekwencją tych wydarzeń był podział Kościoła Chrystusowego, a tym samym narodów europejskich, zarówno na wschodzie, jak i na zachodzie. Rany powstałe na skutek podziału nie zostały do dziś zagojone. Większość wschodnich i zachodnich chrześcijan oddzieliła się od Kościoła katolickiego.

W XIX stuleciu duchowni zgromadzeni wokół ks. Františka Sušila, profesora seminarium brneńskiego, biblisty, poety i folklorysty⁴, usiłowali odnowić dzieło cyrylo-metodiańskie i wskrzesić jego ducha. W tym celu organizowali ruchy modlitewne o jedność Słowian w wierze. Zamierzeniem ks. F. Sušila, propagatora idei cyrylo-metodiańskiej, było zgromadzenie kręgu ludzi, dla których działalność Braci Soluńskich utożsamiana była z ich misyjną działalnością, mającą na celu przekazywanie narodom radosnej nowiny o zbawieniu w ich rodzimych językach oraz połączenie w duchu wiary wyznawców Chrystusa. Dlatego nawiązał kontakty z biskupem słowiańskim w Mariborze Antonem Martinem Slomškem, założycielem Bractwa Świętych Cyryla i Metodego, którego celem było podejmowanie wszelkich działań sprzyjających pojednaniu między katolikami i prawosławnymi. Biskup Slomšek świadectwem swego życia dawał przykład miłości, szacunku dla każdego człowieka oraz umiłowania „tradycji własnego narodu, z dziedzictwem chrześcijańskim, sięgającym swymi korzeniami do depozytu wiary z czasów Cyryla i Metodego”⁵. Ideę Bractwa Świętych Cyryla i Metodego Sušil przeniósł do Welehradu, z którego promieniuje dzieło odnowy eklezjalnej i narodowej.

³ Por. M. Schoof: *Przełom w teologii katolickiej*. Kraków 1972, s. 10.

⁴ J. Vychodil: *František Sušil*. Brno 1898, *passim*.

⁵ L. Górka: *Dziedzictwo ojców*. Warszawa 1995, s. 29.

Cyrylo-metodiańskie idee propagowane przez F. Sušila podjął A.C. Stojan, który będąc jeszcze studentem, podczas pielgrzymki do Welehradu, usłyszał wygłoszone przez ks. F. Sušila kazanie, którego treść głęboko zapadła mu w pamięć i nadała kierunek dalszemu jego życiu. Święci Cyryl i Metody stali się dla niego wzorem budowania jedności duchowej Słowian. Wielkim autorytetem dla Stojana był również bp Slomšek, którego idee apostołatu modlitwy o jedność Kościoła szerzone w Bractwie Świętych Cyryla i Metodego przeniósł do seminarium duchownego⁶.

Z okazji 1000. rocznicy przyjęcia słowiańskiej liturgii papież Leon XIII w 1880 roku ogłosił *Encyklikę „Grande munus”*, w której przypomniał zasługi Świętych Braci Cyryla i Metodego oraz wprowadził ich kult wśród chrześcijan na całym świecie. Przejawem radości Słowian, zamieszkujących monarchię austro-węgierską, z tego papieskiego nadania była ich dziękczynna pielgrzymka do Rzymu w lipcu 1881 roku, której przewodniczył biskup chorwacki Josif Juraj Strossmayer (1815—1905)⁷.

W dniu 5 lipca podczas audjencji Leon XIII w swym wystąpieniu stwierdził, że pokłada nadzieję w odnowieniu jedności chrześcijan i prosi wiernych z krajów słowiańskich o modlitwę w intencji pojednania. Słowa te wywarły wielkie wrażenie na A.C. Stojanie, obecnym na audjencji, i stały się impulsem do założenia stowarzyszenia, które miałyby na celu działalność zjednoczeniową na fundamencie dziedzictwa cyrylo-metodiańskiego. Myśl ta wykrystalizowała się podczas milenijnych obchodów rocznicy śmierci św. Metodego. Stojan w poczuciu głębokiej wiary i odpowiedzialności, zainspirowany wypowiedziami Leona XIII (*Encyklika „Grande munus”* i rzymska audjencja), wydał odważną proklamację adresowaną do wszystkich narodów chrześcijańskich, w której zwraca uwagę na znaczenie idei cyrylo-metodiańskiej dla całego Kościoła Chrystusowego. Dojrzał w nim plan dowartościowania Welehradu jako duchowego centrum zjednoczenia Słowian, do którego zapraszałyby wiernych na uroczystości jubileuszowe. Stojan dążył do zastąpienia Bractwa Slomškega

⁶ V. Tkadlčík: *Ekumenismus na Moravě, jeho tradice a perspektivy*. V: *Prohloubení ducha ekumenismu v církvi dnešní doby. Sborník přednášek z kněžského dne 26. března 1992 v Olomouci*. Vizovice 1992, s. 20—21.

⁷ Biskup Josif Juraj Strossmayer w trakcie całej swej posługi kapłańskiej, a później biskupiej pracował nad zbliżeniem między katolikami i ortodoksami, rozwijał ideę cyrylo-metodiańską, a w swych wystąpieniach odwoływał się do Świętych Cyryla i Metodego. Wraz z jezuitą P. Perlingiem był inspiratorem *Encykliki „Grande munus”*. Por. A. Tambora: *L'idea „cirillo-metodiana in Europa nei secoli XIX—XX*. „Storia e Politica” 1979, numero 4, s. 696—698.

nowym stowarzyszeniem, mającym szerszy zakres zadań, o nazwie Apostolat Świętych Cyryla i Metodego pod opieką Najświętszej Marii Panny. Ambitne inicjatywy księdza Stojana i jego postawa natrafiły na opór ze strony rządu cesarstwa austro-węgierskiego, który działania te uznawał za panslawistyczne oraz starał się nie dopuścić, by uroczystości jubileuszowe nie przybrały słowiańskiego charakteru. Czeska i morawska prasa liberalna negatywnie nastawiała społeczeństwo do Kościoła i nawoływała do bojkotu planowanych uroczystości. Mimo przeszkód uroczystości jubileuszowe odbyły się, a myśl powołania Apostolatu Świętych Cyryla i Metodego zyskiwała coraz większe poparcie duchowieństwa⁸.

Podczas gdy w Wiedniu w roku 1889 odbywał się Kongres Eucharystyczny, A.C. Stojan zaprosił do Welehradu przedstawicieli Słowian z Austrii na tajne zebranie, na którym poddał pod dyskusję projekt statutu stowarzyszenia Apostolat Świętych Cyryla i Metodego. Projekt ten został zatwierdzony w roku 1891 przez sądy w Ołomuńcu i Brnie, a następnie w roku 1892, po trudnych rozmowach, przyjęty przez władze cesarskie. Pokonanie wszelkich trudności piętrzących się w trakcie urzeczywistniania dzieła, jakim był Apostolat, A.C. Stojan przypisywał wstawienictwu Marii Panny oraz Świętym Cyrylowi i Metodemu. Na pamiątkę przybycia Braci Sołuńskich na Morawy Stojan wyznaczył Welehrad na siedzibę stowarzyszenia. W statucie stowarzyszenia jego założyciel wyraźnie określił, że jest ono „kościelnym zgromadzeniem o charakterze religijno-misyjnym, którego zadaniem jest szerzenie, obrona i udoskonalanie wiary katolickiej wśród Słowian, następnie organizowanie i wspomaganie wszystkiego, co przynosi korzyści dziełu, a opiera się na przepisach kościelnych [...]”⁹. Zatem celem Apostolatu była modlitwa, praca i pomoc finansowa wspierająca dzieło zjednoczenia Słowian w wierze¹⁰. Idea jedności Kościołów, która przyświecała dziełu Antonina C. Stojana, miała głębokie duchowe podstawy, które określone zostały we wstępie statutu stowarzyszenia: „Z gorliwością będziemy pracować nad tym, aby Apostolat Świętych Cyryla i Metodego powołano do

⁸ F. Vymětal: *Apoštol křesťanské lásky a jednoty církve. Život a dílo Dr. Antonína Cyrila Stojana*. Praha 1988, s. 81—82.

⁹ W roku 1895 Apostolat Świętych Cyryla i Metodego liczył 60 tysięcy członków z Moraw i ze Słowacji, a pod koniec lat dziewięćdziesiątych XIX wieku — 90 tysięcy. Apostolat objął swą działalnością również: Chorwację, Słowenię i Ukrainę oraz Czechów i Słowaków mieszkających w Ameryce. Por. *Stanov Apoštolátu sv. Cyrila a Metoděje*. ACM 1910, č. 10, s. 2.

¹⁰ V. Tkadlčík: *Velehradská cesta k odloučeným bratřím*. Praha 1970, s. 61—62.

życia wśród wszystkich katolickich Słowian. W ten sposób powstanie szeroka organizacja modlitwy, ofiary i pracy, zjednoczona ofiarną, bezinteresowną miłością. Będzie to duchowa wyprawa krzyżowa, wyprawa miłości. Wobec odłączonych braci i sióstr nie będziemy czuli nienawiści, ale swoimi prośbami i uczynkami, motywowani chrześcijańską miłością, będziemy ich zagrzewać. Nasze zachowanie względem nich nie będzie nieprzyjacielskie ani pogardliwe, ani obojętne. Z zapalem podamy im ręce w geście pojednania w duchu miłości Kościoła, miłości powszechnej, bezinteresownej, we wszystkim sprawiedliwej i bezgranicznie ofiarnej. Tylko w taki sposób lody uprzedzeń i odszczepienia roztopią się¹¹.

Statut Apostolatu Świętych Cyryla i Metodego podkreśla również wielką odpowiedzialność Słowian za dzieło zjednoczenia, w nawiązaniu do działalności misyjnej Cyryla i Metodego. Na pytanie zawarte w statucie, czy nadzieja na zjednoczenie nie jest utopią, można znaleźć precyzyjną odpowiedź: „[...] nie wam należy znać czas i miejsce, to zna tylko Ojciec. Papież Leon XIII pokłada nadzieję w odnowie jedności. Również wydaje się, że według Bożego planu, to ludowi słowiańskiemu przypisuje się w tym dziele istotną rolę [...], ze wszystkich bowiem krajów Europy wskutek podziału Kościoła najbardziej ucierpiał naród słowiański”¹².

Analiza dzieła, jakiego podjął się A.C. Stojan, pozwala postawić tezę, że jego twórca był odkrywcą i propagatorem tego, co możemy nazwać szeroko pojętym dialogiem.

W dniach 31 lipca i 1 sierpnia 1893 roku odbyło się pierwsze walne zgromadzenie Apostolatu, podczas którego zwrócono uwagę na potrzebę ciągłego pogłębiania tradycji cyrylo-metodiańskiej — organizowania nabożeństw, wykładów, wystąpień kulturalnych, na przykład: muzycznych i folklorystycznych. Zgromadzenie podjęło również uchwałę, której mocą ustanowiono Welehrad miejscem odnowy słowiańskiego katolicyzmu¹³. Aby przybliżyć życie religijne wiernym, Apostolat Świętych Cyryla i Metodego w roku 1910 postanowił wydawać czasopismo pod nazwą, „Apostolat Świętych Cyryla i Metodego”¹⁴.

¹¹ F. Cinek: *Velehrad víry*. Olomouc 1936, s. 411—412.

¹² Ibidem, s. 412.

¹³ F. Vymětal: *Apoštol křesťanské lásky a jednoty církve...*, s. 83.

¹⁴ W pierwszym numerze czasopisma nakreślona została motywacja powołania takiego rodzaju przekazu informacji, a zarazem edukacji społeczeństwa: „[...] na Zachodzie między Słowianami wzrasta zainteresowanie życiem religijnym; francuskie, niemieckie, włoskie media przyjęły do pracy dziennikarzy z krajów słowiańskich; ukazują się czasopisma przedstawiające sytuację Kościoła na Wschodzie. Dotych-

W 1924 roku, po czwartym Zjeździe Zjednoczeniowym w Welehradzie, odbyło się kolejne walne zgromadzenie Apostolatu, na którym padło sformułowanie, że unionizmem „zainteresowany jest cały współczesny świat, a Welehrad staje się ośrodkiem tego ogólnoswiatowego ruchu”¹⁵. W związku z zaistniałą sytuacją, spowodowaną rozszerzeniem swej działalności, Apostolat postanowił wnieść poprawki do statutu. Po konsultacjach z hierarchią kościelną i z delegatem Stolicy Apostolskiej nuncjuszem Marmaggiem oraz po zaciągnięciu opinii teologów europejskich dokonano zmian, które zostały zatwierdzone przez Rzym. Tym samym Apostolat stał się międzynarodowym związkiem misyjnym, któremu przewodniczył arcybiskup morawski Leopold Prečan¹⁶.

Aktywność Apostolatu ukierunkowana była na: działalność religijno-kulturalną, opiekę duszpasterską nad emigrantami za granicą. Patronował on welehradzkim zjazdom zjednoczeniowym i welehradzkiemu stowarzyszeniu naukowemu — Akademii Welehradzkiej. W dniu otwarcia Akademii Welehradzkiej, 1 sierpnia 1910 roku, A.C. Stojan wyjaśnił motywy nawiązania do idei, jakie realizował Apostolat Świętych Cyryla i Metodego, stwierdzając, że „pierwsi chrześcijanie szerzyli wiarę dwoma sposobami: świętym życiem i obroną przedstawioną na piśmie, czyli apologetyką. Każdy był apostołem w swoim powołaniu: matka w opiece nad dziećmi, żołnierz w wojsku, kupiec z tymi, których napotykał na dalekich drogach, w ten sposób prawdy wiary rozlewały się tysiącem kanalików do ludzkiego społeczeństwa. »Zobaczcie, jak się miłują!« — dziwili się poganie, patrząc na ich życie rodzinne. Taka wiara, która nakazuje tak żyć, musi pochodzić od Boga. Był to jeden ze sposobów obrony i szerzenia wiary. Oprócz tego istnieli również obrońcy wiary, którzy za pomocą pisanych prawd oraz wypowiedzi publicznych bronili przed zarzutami i oskarżeniami przeciwników chrześcijaństwa. Był to drugi sposób obrony. My również chcemy czynić, jak pierwsi chrześcijanie. Mamy Apostolat. I my pragniemy dobrymi uczynkami

czas Słowianom katolickim brakowało czegoś takiego, chociaż właśnie z ich inicjatywy doszło do organizowania welehradzkich zjazdów unionistycznych [...]. Dlatego też Apostolat Świętych Cyryla i Metodego [...] zabiera się do dzieła. W swym czasopiśmie pragnie przedstawić, w stopniu, w jakim jest to możliwe, życie religijne oraz odpowiedzieć na pytania wszystkich podzielonych Słowian, a przede wszystkim przedstawić działalność misji katolickich Kościoła i pragnienie pojednania między Słowianami [...]. Dzięki temu czasopismo przybliży Europejczykom życie religijne Słowian. Pragniemy publikować teksty naukowe oparte na prawdzie [...]”. Por. M. Špaček: *Apoštolát svatého Cyrila a Metoděje a jeho současný ekumenický význam*. V: *Forum Velehrad I. Communio ecclesiarum — očistění paměti*. Olomouc 2007.

¹⁵ F. Jemelka: *Z valných schůzí velehradských*. ACM 1926, č. 26, s. 427.

¹⁶ Ibidem.

prawdziwej miłości [...] i modlitwą bronić wiary i szerzyć ją. Chcemy prowadzić dobre życie, być apostołami. Wszystko to sprawia skuteczna miłość. Tak jak terebint w Ziemi Świętej ledwie obumrze, zaraz z pędu rozwija się nowy — właśnie tak dopiero co jeden sposób prawdziwej miłości umiera, już rodzi się następny. A to jest zadaniem Apostolatu Świętych Cyryla i Metodego¹⁷.

Antonín Cyril Stojan określił rolę, jaką ma do spełnienia Akademia Welehradzka w dziele zjednoczenia chrześcijan w wierze. Rolę tę porównał do rozwiedzionego małżeństwa: „[...] dopóki nie mówią między sobą, wszystko idzie na marne. Jak tylko zaczną rozmawiać z sobą, chociażby się kłócili, już jest nadzieja, że się znowu spotkają, dojdą do porozumienia i będą razem. Jesteśmy jako chrześcijanie podzieleni. Musimy przez prace naukowe rozpocząć z nimi rozmowy. Na początku może dojść do nieporozumień, ale jest nadzieja, że w ten sposób zaczniemy z nimi rozmawiać i dojdzie do rokowań. To ma za zadanie Akademia Welehradzka, czerpiąca ze wzoru pierwszych chrześcijan [...]. Nie zniechęcimy się, pójdziemy swoją drogą, chociaż ciernista. Podział, który jest między nami, wypełnimy miłością [...]”¹⁸.

Welehradzkie stowarzyszenie naukowe Akademia Welehradzka, wydające czasopismo „Acta Academiae Velehradensis”, skupiało grupę teologów z różnych krajów, którym drogi był proces pojednania Kościoła. Do ich grona zaliczyć można: metropolitę lwowskiego abp. Andreja Szeptyckiego, Františka Griveca, profesora uniwersytetu z Ljubljany, bp. Michaela d’Herbigny’ego, prezesa Instytutu Orientalnego w Rzymie, biskupów obrządku wschodniego Cyrila Kurtiewa z Sofii, Mikołaja Czarneckiego, Petra Aziza Hoha z Egiptu, biskupów czechosłowackich i przedstawicieli zakonów¹⁹. Kilka miesięcy po założeniu Akademii Welehradzkiej wydano pierwsze egzemplarze miesięcznika „Acta Academiae Velehradensis”²⁰. Działalność Akademii przerwała pierwsza wojna światowa. Po jej zakończeniu ukazał się kolejny tom „Acta Academiae Velehradensis”, który zawierał artykuły naukowe poświęcone pracy na rzecz pojednania chrześcijan oraz informacje o działalności Akademii.

¹⁷ F. Cinek: *Arcibiskup Dr. Antonín Cyril Stojan*. Olomouc 1933, s. 683.

¹⁸ Ibidem, s. 684.

¹⁹ Por. ACV 7, s. 331—332.

²⁰ W piśmie tym zaprezentowano program działalności zjednoczeniowej „według przykładu, jaki dali Święci Cyryl i Metody w celu zmniejszenia dystansu między dwoma Kościołami i usunięcia tego, co przeszkadza w ich pojednaniu [...]”. Por. A. Tambora: *Chiesa cattolica e Ortodossia Russa. Due secoli di confronto e dialogo. Dalla Santa Alleanza ai nostri giorni*. Milano 1992, s. 401; J. Olšar: *Služebník Boží Antonín Cyril Stojan, olomoucký arcybiskup*. Roma 1966, s. 35—37.

W okresie międzywojennym XX stulecia Apostolat Świętych Cyryla i Metodego i Akademia Welehradzka prowadziły ożywioną działalność związaną z rozwojem życia religijnego, jednoczenia chrześcijan w Kościele Chrystusowym w celu niwelowania różnych uprzedzeń i rozwiązywania problemów, głównie natury psychologicznej, które żywią zwłaszcza chrześcijanie obrządku wschodniego w stosunku do Kościoła katolickiego²¹.

Podczas generalnego zebrania zarządu Apostolatu Świętych Cyryla i Metodego w Welehradzie w 1926 roku powołano Kapłańskie Stowarzyszenie Apostolatu Zjednoczeniowego „Apoštolat jednoty”. Stowarzyszenie to skupiało duchowieństwo, seminarzystów i zakonników. Celem tego stowarzyszenia było propagowanie idei pojednania Kościoła katolickiego i odłączonych Kościołów wschodnich, idei, w której centralne miejsce zajmuje modlitwa w intencji wszystkich chrześcijan. Działalność Apostolatu reguluje statut, który zwraca uwagę między innymi na „studium nad zagadnieniami dotyczącymi Kościoła wschodniego; organizowanie spotkań celem poszerzenia wiedzy o problemach jedności Kościołów i wymiany doświadczeń oraz propagowanie idei jedności wśród wiernych i zachęcanie do czynnej współpracy w ważnym dziele jedności chrześcijańskiej”²².

Powstały, w ramach Apostolatu Świętych Cyryla i Metodego, „Apoštolat jednoty” inspirował kapłanów do działalności i modlitwy na rzecz zjednoczenia Kościołów chrześcijańskich.

Druga wojna światowa przerwała służbę apostolską tych stowarzyszeń.

Po zakończeniu działań wojennych, 12 sierpnia 1946 roku w Welehradzie odbyło się walne zgromadzenie Apostolatu Świętych Cyryla i Metodego, w którego trakcie podsumowano działalność stowarzyszenia podczas wojny. Była ona okresem cichego i ukrytego apostolatu, prowadzonego w duchu cyrylo-metodiańskim. Jego działalność polegała na pomocy dziesiątkom tysięcy młodzieży i dorosłych podczas przymusowych prac w fabrykach, osobom przebywającym w więzieniach przez organizowanie „broni duchowej” w postaci modlitwy i czytania książek religijnych²³. Walne zgromadzenie Apostolatu zaakceptowało dalsze działania na rzecz zjednoczenia Kościołów i otrzymało poparcie arcybiskupa Pragi dr. Josefa Berana, który w liście pasterskim z 8 grudnia 1946 roku napisał między innymi: „[...] wszelkie działania unionistyczne prowadzone przez stowarzyszenie Apostolat Świętych Cyryla i Meto-

²¹ A. Salajka: *Stálý úkol a program ACM*. ACM 1946, č. 33, s. 181.

²² Por. F. Cinek: *Velehrad vřty...*, s. 513.

²³ Por. F. Jemelka: *Spolkové zprávy*. ACM 1946, č. 33, s. 368.

dego mają doniosłe znaczenie” w procesie pojednania Kościołów i narodów²⁴.

Z okazji 40. rocznicy pierwszego zjazdu zjednoczeniowego, który trwał od 10 do 12 września 1947 roku, Apostolat Świętych Cyryla i Metodego zorganizował w Welehradzie spotkanie z udziałem wielu działaczy unijnych z kraju i z zagranicy. Na nim to uczczono pamięć zmarłych uczestników poprzednich zjazdów i przedstawiono propozycję dalszej działalności zjednoczeniowej oraz szerokiego spektrum działań adresowanych do społeczeństwa, które doświadczyło działań wojennych, w celu poprawy jego statusu socjalnego i ekonomicznego²⁵. František Grivec, uczestnik welehradzkich zjazdów zjednoczeniowych, w swym wystąpieniu przywołał pamięć pierwszych organizatorów odnowionego ruchu cyrylo-metodiańskiego i zjazdów oraz zwrócił uwagę na fakt, że tradycje ruchu „były już przerywane pożarem najgroźniejszej wojny światowej i wrogości międzynarodowej”, i zalecał, „by wielkie tradycje ideowe [...] nie popadły w zapomnienie”²⁶. Zwracając się do społeczności katolickiej w Czechach i na Morawach, prosił, aby dołożyła ona wszelkich starań, „by Akademia Welehradzka miała młode kadry i wielu współpracowników naukowych. Zdrowa wiedza teologiczna jest możliwa tylko wtedy, gdy jest połączona z życiem religijnym i modlitwą. Dlatego Akademia Welehradzka potrzebuje współdziałania z organizacją religijną, modlitewną, jaką stanowi Apostolat Świętych Cyryla i Metodego”²⁷.

Wznowienie działalności stowarzyszenia zbiegło się w czasie z podjęciem prac przez Akademię Welehradzka, która podczas walnego zgromadzenia 14 sierpnia 1946 roku przyjęła nowe projekty, promujące między innymi działalność wydawniczą i edukacyjną młodzieży i studentów²⁸.

Apostolat Świętych Cyryla i Metodego od początku swego istnienia oraz Akademia Welehradzka swoją działalność systematycznie

²⁴ Ibidem, s. 76.

²⁵ Nazwiska uczestników oraz przebieg spotkania w: F. Jemelka: *Unijní porady na Velehradě*. ACM 1947, č. 34, s. 342—344.

²⁶ F. Grivec: *Myšlenka cyrilo-metodějská v naši době*. ACM 1946, č. 33, s. 53.

²⁷ F. Grivec w swym wystąpieniu poruszył również kwestie socjalne: „Dzięki działalności ruchu cyrylo-metodiańskiego przyspieszymy właściwe i spokojne rozwiązanie trudnych kwestii socjalnych, politycznych i gospodarczych, by jak najszybciej zagoiły się bolesne rany strasznej wojny światowej”. Por. ibidem, s. 53—54.

²⁸ Akademia zobowiązuje się do: wydawania podręczników dla szkół wyższych, z przeznaczeniem do studiów nad chrześcijańskim Wschodem; wydania kompletu książek o św. Klemensie (wydanie zbiorowe dzieł, list św. Klemensa do Koryntian, przeniesienie relikwii św. Klemensa). Por. F. Jemelka: *Spolkové zprávy...*, s. 367; J. Pavlik: *Budou vás vydávat soudům*. Praha 1995, s. 25.

rozszerzały na wszystkie kraje słowiańskie i wspólnie przygotowywały zjazdy zjednoczeniowe w Welehradzie, które stały się początkiem drogi do pokoju i pojednania, a zarazem inspiracją do misji, jaką przypomniał chrześcijanom Sobór Watykański II²⁹.

Zjazdy welehradzkie

Apostolat Świętych Cyryla i Metodego był inspiratorem zjazdów welehradzkich, stanowiących pierwsze centrum myśli ekumenicznej, zjazdów, którym przyświecały idee Świętych Braci. Przez rozpatrywanie kwestii doktrynalnych, organizacyjnych, liturgicznych i pastoralnych sprawiło, że stały się one znaczącym początkiem drogi prowadzącej do pokoju i pojednania między Wschodem i Zachodem. Uczestnicy zjazdów wypracowali również, w duchu modlitwy, różne modele działań ekumenicznych.

Pierwszy zjazd zjednoczeniowy

Pod patronatem metropolity morawskiego dr. Františka Bauera odbył się w Welehradzie w dniach od 24 do 26 lipca 1907 roku pierwszy zjazd unijny z udziałem teologów z Czech, Moraw, ze Słowacji, z Galicji, Chorwacji, ze Słowenii, z Niemiec, Rosji, Ukrainy, Bułgarii, Macedonii, Francji i z Włoch. Pozwolił on zgromadzić, pod przewodnictwem greckokatolickiego metropolity lwowskiego abp. Andreja Szeptyckiego, 76 zwolenników idei zjednoczeniowych. Gośćmi zjazdu byli między innymi: bułgarski abp Menini z Sofii, o. Aurelio Palmieri z Rzymu, o. Jan Urban SJ z Krakowa, prof. dr František Grivec z uniwersytetu w Ljublanie. Problematyka zjazdu nawiązywała do relacji Kościoła wschodniego i Kościoła rzymskiego. Potwierdzeniem tego są tytuły prezentowanych wystąpień, na przykład Jana Urbana SJ, które zawierało ogólne pytanie *Co klerycy katoliccy mogą zrobić dla Kościoła wschodniego?*, czy mające perspektywiczny charakter wystąpienie o. Adolfa Špaldáka *Jaki powinien być stosunek Rosjan*

²⁹ M. Gordillo: *Velehrad e i suoi congressi unionistici (1907—1957)*. „La Civiltà Cattolica” 1957, vol. 2, s. 574—576.

do Kościoła rzymskiego?³⁰. Zainteresowanie uczestników wzbudziło odważne wystąpienie polskiego teologa J. Urbana, który w swym referacie postawił tezę, że „każdy człowiek ochrzczony, a więc nawet ten, który dopuścił się świadomej herezji czy schizmy, przynależy do Kościoła, jest jego prawdziwym, choć niedoskonałym członkiem”³¹.

Wnioski końcowe, jakie sformułowali uczestnicy zjazdu, świadczyły o aktualności podjętej tematyki, potrzebie jej kontynuacji na kolejnym zjeździe, w którym będą uczestniczyć członkowie Apostolatu Świętych Cyryla i Metodego oraz klerycy i studenci. Stolica Apostolska przychylnie ustosunkowała się zarówno do idei samych zjazdów, jak i do podjętych wniosków.

Drugi zjazd welehradzki

W dwa lata po pierwszym zjeździe, w dniach od 31 lipca do 3 sierpnia 1909 roku, odbył się, pod patronatem metropolity morawskiego dr. Františka Bauera, drugi zjazd unijny. Jego obradom przewodniczył greckokatolicki metropolita Lwowa Andrej Szeptycki, a rola głównego organizatora przypadła ks. dr. A.C. Stojanowi. Zjazd ten wzbudził szerokie zainteresowanie zarówno w Kościele katolickim w Europie Zachodniej, jak i w Kościele prawosławnym na Wschodzie³². W trakcie jego obrad podjęto decyzję o powołaniu Akademii Welehradzkiej, której działalność miała na celu organizację konferencji teologicznych i prowadzenie badań dotyczących Kościoła ortodoksyjnego oraz publikację tekstów podejmujących problematykę Wschodu. W tym samym czasie odbyło się zgromadzenie generalne Apostolatu Świętych Cyryla i Metodego oraz zjazd kleryków i nauczycieli³³.

Trzeci zjazd zjednoczeniowy

Ponownie grupa teologów Europy Zachodniej i Wschodniej zebrała się w Welehradzie w roku 1911. Do grona stałych uczestników

³⁰ ACV 1, s. 13 i 74.

³¹ Por. L. Górka: *Dziedzictwo ojców...*, s. 46.

³² Zgromadził oprócz stałych uczestników wielu Słowian i przedstawicieli narodów niesłowiańskich. Kościół prawosławny reprezentował protojerej Aleksander Malcew, który wygłosił referat na temat: *O epiklezie w liturgii rzymskiej*. Oprócz zebrań plenarnych obradowały cztery sekcje tematyczne: zachodnia, wschodnia, teoretyczna i praktyczna. Por. F. Cinek: *Velehrad vřy...*, s. 444.

³³ ACV 2, s. 14—20.

dołączył biskup bułgarski obrządku wschodniego Epifan Šanov, pełniący funkcję wikariusza apostolskiego Macedonii, z siedzibą w Salonikach. Tym samym po raz pierwszy, w krótkiej historii zjazdów, przybył biskup z rodzinnego miasta patronów Europy Świętych Cyryla i Metodego. W planach zjazdowych oprócz zebrań plenarnych znalazły się obrady sekcji praktycznej i teoretycznej, podczas których podjęto dyskusję nad relacją systemu teologicznego do dogmatu oraz nad wpływem teologii protestanckiej na tradycję prawosławną³⁴. Kult świętych w rosyjskim Kościele prawosławnym był tematem przewodnim sekcji praktycznej³⁵.

Szczególne zainteresowanie uczestników wzbudziły wystąpienia: rosyjskiego konwertyty Leonida Fedorova, który wygłosił referat na temat: *Możliwości zawarcia unii*, oraz wykład o. Adolfa Špaldáka *O problemach psychologicznych unii*³⁶. W uchwałach zjazdu podkreślono, że wnioski sformułowane podczas obrad, a także przetłumaczone na język rosyjski referaty należy rozesłać wszystkim Kościołom wschodnim. Apelowano o wspieranie częstego przystępowania do komunii świętej o częstą modlitwę Kościołów w intencji zjednoczenia. Postulowano, aby kapłani przynajmniej raz w miesiącu sprawowali mszę świętą w intencji dzieła pojednania chrześcijan.

Wybuch pierwszej wojny światowej przerwał rozwijający się, młody ruch zjednoczeniowy.

Czwarty zjazd zjednoczeniowy

Sześć lat po zakończeniu pierwszej wojny światowej, w dniach od 30 lipca do 3 sierpnia 1924 roku, zorganizowano w Welehradzie czwarty zjazd unijny, poprzedzony reorganizacją Apostolatu Świętych Cyryla i Metodego, której dokonał arcybiskup ołomuniecki dr Leopold Prečan. Jej powodem było między innymi poszerzenie zakresu prowadzonych wykładów, działalności literackiej, opieki nad katolikami obrządku wschodniego, która dotyczyła sprawowania nabożeństw dla grekokatolików w Pradze oraz dla ukraińskich kleryków studiujących w Ołomuńcu³⁷. Na wniosek biskupa Nitry dr. Karola Kmetka kierownictwo Apostolatu postanowiło, że w zjazdach welehradzkich winien wziąć udział episkopat czechosłowacki. Na dzień 14 lutego 1924 roku (pamiątka śmierci Cyryla w Rzymie — 14 lutego 869)

³⁴ ACV 3, s. 10—16.

³⁵ Ibidem, s. 19—23.

³⁶ Ibidem, s. 21—34.

³⁷ F. Cinek: *Velehrad útry...*, s. 499.

zwołano komitet przygotowawczy czwartego zjazdu unijnego, który ustalił dokładny jego program.

Czwarty zjazd otworzył metropolita morawski abp L. Prečan, a następnie nuncjusz apostolski z Pragi ks. mons. Marmmagio, który przekazał w imieniu Stolicy Apostolskiej pozdrowienia oraz odczytał list apostolski Piusa XI. Papież nazwał w liście Świętych Braci, pochodzących z Macedonii i ukształtowanych przez kulturę bizantyjską, „Synami Wschodu”. Biskup Rzymu zwrócił uwagę na potrzebę studiów i badań naukowych, które pomogą wyrugować „błędne wyobrażenia o życiu religijnym Kościoła prawosławnego”³⁸. Podkreślił również znaczenie działalności zjednoczeniowej A.C. Stojana oraz rolę spotkań zjednoczeniowych w Welehradzie, jak również zaangażowanie Apostolatu Świętych Cyryla i Metodego w sprawy religii i wiary³⁹.

Z upływem lat tematyka zjazdów rozszerzała się i podczas trwania czwartego zjazdu obejmowała zagadnienia dotyczące:

- rozumienia jedności i organizacji hierarchicznej w Kościele katolickim i w Kościele prawosławnym (prof. dr František Grivec z Ljubljany i prof. dr Julius Hadžega z Užhorodu)⁴⁰;
- autorytetu patriarchów w ujęciu historycznym, dogmatycznym i kanonicznym, a także poziomu socjalnego i religijnego emigracji rosyjskiej oraz jej działalności na rzecz zjednoczenia (ks. Glëb Verchovskij, rosyjski kapłan katolicki)⁴¹;
- aktualnego stanu jedności i perspektyw zjednoczeniowych w krajach słowiańskich (o. dr Michael d’Herbigny SJ, dyrektor Instytutu Orientalnego w Rzymie)⁴²;
- znaczenia kanonu trulańskiego dla wzmocnienia autorytetu patriarchatu bizantyjskiego (o. dr Stepan Sakać, profesor teologii z Sarajewa)⁴³;
- znaczenia Apostolatu Świętych Cyryla i Metodego dla zjednoczenia (dr K. Kmetka, biskup nitrański)⁴⁴;
- sytuacji Kościoła katolickiego i prawosławnego w Rumunii (dr A.L. Totu)⁴⁵;

³⁸ L. Górka: *Dziedzictwo ojców...*, s. 52.

³⁹ *Epistola SS. D.N. Pii XI ad Revum Archipraesulem de conventu quarto in Velehrad habendo pro dissidentum Orientis Ecclesiarum unione*. ACAO 1924, č. 7/13015.

⁴⁰ ACV 4, s. 50 i 62.

⁴¹ Ibidem, s. 70.

⁴² Ibidem, s. 138.

⁴³ Ibidem, s. 81.

⁴⁴ Ibidem, s. 100.

⁴⁵ Ibidem, s. 161.

- sytuacji Kościoła katolickiego w Jugosławii (dr O. Živković)⁴⁶;
- liturgii wschodniej i zachodniej (dr Josef Vajs i o. Severin Salaville)⁴⁷.

Podczas dyskusji plenarnej omawiano dotychczas podejmowane inicjatywy prowadzące do pojednania między słowiańskim prawosławnym wschodem i łacińskim słowiańskim Zachodem, analizowano przyczyny i skutki napotykanych przeszkód. Uczestnicy zjazdu z zainteresowaniem przyjęli wystąpienie Nikołaja Klymenki, prawosławnego pisarza rosyjskiego zamieszkałego w Paryżu, który między innymi stwierdził, że aby wejść na drogę pojednania, „należy zburzyć mur nieporozumień psychologicznych i historycznych, nieżyczliwości i podejrzeń, który pomiędzy Kościołem wschodnim i zachodnim wznosił Konstantynopol”⁴⁸.

Wśród uczestników zjazdu ożywienie wzbudziło przesłanie — list profesora prawosławnej Akademii Teologicznej w Paryżu Siergieja Bulgakova, w którym negatywnie ustosunkował się do dogmatu o nieomyślności papieża, a jednocześnie podkreślił rolę miłości i wolności w relacjach między chrześcijanami. Jego stanowisko spotkało się z ostrą krytyką, wyrażoną w liście protestacyjnym, w którym podkreślono niewiedzę Bulgakova odnośnie do krytykowanego przezeń dogmatu. Stanowisko Bulgakova — jak napisano w liście — byłoby inne, gdyby przybył na zjazd i wsłuchał się w głos Kościoła katolickiego⁴⁹.

Czwarty zjazd unionistyczny zakończony został specjalnym oświadczeniem⁵⁰, którego tekst wskazywał na skalę i rangę podej-

⁴⁶ Ibidem, s. 190.

⁴⁷ Ibidem, s. 203 i 215.

⁴⁸ F. Cinek: *Velehrad víry...*, s. 507.

⁴⁹ Por. ACV 4, s. 319 i 340; F. Cinek: *Velehrad víry...*, s. 507.

⁵⁰ W oświadczeniu zawarto następujące prośby i postulaty:

- by zjazd zwrócił się do papieża z prośbą o ogłoszenie Świętych Cyryla i Metodego opiekunami jedności Kościoła;
- aby na każdym wydziale teologicznym prowadzono wykłady na temat różnic dogmatycznych w Kościołach wschodnich i ich historii oraz by studenci teologii mogli podczas wakacji w praktyce poznać obrządek wschodni;
- by następny zjazd w większym niż dotychczas stopniu skupił swą uwagę na sprawach dotyczących Kościoła ukraińskiego zarówno w kraju, jak i za granicą;
- aby zjazdy zwróciły się z prośbą do Rządu Czechosłowacji o zapewnienie kontynuowania prac archeologicznych w Welehradzie;
- by zgodnie z nauczaniem Leona XIII rozpowszechniał się kult Ducha Świętego;
- aby biskupi w swych diecezjach popierali stowarzyszenia wspierające rosyjskich emigrantów oraz by utworzyć przytułki i szkoły dla dzieci rosyjskich;
- aby *Litanie do Wszystkich Świętych* uzupełnić o wezwania do świętych czczonych na Wschodzie;

mowanych zagadnień. Spośród nich za najważniejsze uznano pogłębianie wiedzy o Kościele wschodnim, i to zarówno w aspekcie naukowym, jak i popularnym.

Piąty zjazd zjednoczeniowy

Piąty zjazd zjednoczeniowy trwał od 20 do 24 lipca 1927 roku. Wyrazem zainteresowania Piusa XI pracami zjazdu był kolejny list skierowany na ręce przewodniczącego zjazdu abp. L. Prečana, w którym papież pozytywnie ocenił dorobek uczestników i organizatorów zjazdu⁵¹. Zjazd rozpoczęła uroczysta msza święta sprawowana w obrzędzie wschodnim przez metropolitę lwowskiego Andreja Szeptyckiego. W kolejnych dniach liturgię sprawował Petr Aziz Hoh, biskup egipskiego chaldejskiego Kościoła katolickiego⁵².

W gronie honorowych uczestników zjazdu znalazł się o. bp dr Michael d'Herbigny SJ, który w swym wystąpieniu podsumował dotychczasowe działania zjednoczeniowe⁵³. Szerokie spektrum podejmowanych zagadnień zmusiło organizatorów do podziału programu zjazdu na części: historyczną, dogmatyczną i liturgiczną. Wśród referentów należy wyróżnić:

- dr. Josefa Vašica, który przedstawił referat *O znaczeniu Świętych Cyryla i Metodego dla zjednoczenia Kościoła*, podkreślając w nim, że ci święci, chociaż byli prekursorami liturgii wschodniej, liturgii słowiańskiej, akceptowali decyzje papieża i stanowili „łącznik” między zachodnią i wschodnią częścią Kościoła⁵⁴;
- o. prof. Mauritiusa Gordilla SJ, który zwrócił uwagę na rozwój prawa kanonicznego⁵⁵;

— by utworzyć centralne rosyjskie wydawnictwo katolickie i wspólne czasopismo, które by współtworzyli autorzy katoliccy i prawosławni;

— aby na te cele pozyskać środki finansowe pod patronatem Stolicy Apostolskiej;

— by wyznaczone Kościoły zyskały przywilej sprawowania liturgii słowiańskiej;

— aby kapłani usiłujący doprowadzić do zjednoczenia sprawowali msze święte *ad tollendum schizma*;

— by o zjednoczeniu wspominać również podczas innych nabożeństw religijnych oraz by podczas zjazdów eucharystycznych obradowała również sekcja wschodnia”.

Por. ACV 4, s. 19—22; A. Špaldák: *Čtvrtý velehradský sjezd unionistický*. ACM 1924, č. 14, s. 284.

⁵¹ ACV 5, s. 9—12.

⁵² Ibidem, s. 29 i 46.

⁵³ O.M. Herbigny przyjął sakrę biskupią w Rzymie w lipcu 1026 roku. Por. F. Jemelka: *Pátý unionistický sjezd na Velehradě*. ACM 1927, č. 24, s. 308.

⁵⁴ ACV 5, s. 75.

⁵⁵ Ibidem, s. 87.

- o. dr. Bohumila Spáčila, który w swym wystąpieniu wyakcentował różnice pomiędzy nauczaniem wschodnim a zachodnim odnośnie do charakteru i działania sakramentów⁵⁶;
- prof. dr. Konrada Lübecka, który wygłosił referat *O pojmowaniu sakramentów w ogóle oraz o sakramencie bierzmowania i namaszczenia chorych w liturgii wschodniej*⁵⁷;
- o. Severina Salaville'a referującego temat *Duch liturgii wschodniej a nauka o epiklezie*⁵⁸.

Kolejni referenci podejmowali problematykę związaną z działalnością: unijną w krajach Europy i Ameryki Północnej, misji orientalnych Towarzystwa Jezusowego, Akademii Welehradzkiej oraz Apostolatu Świętych Cyryla i Metodego. Z zainteresowaniem wysłuchano wystąpień ks. prałata dr. F. Griveca i abp. A. Szeptyckiego, którzy wyrazili swe poglądy na sprawy unijne, zwracając szczególną uwagę na problem odnowy życia chrześcijańskiego, miłość i modlitwę⁵⁹.

Szósty zjazd zjednoczeniowy

W dniach od 13 do 17 lipca 1932 roku w Welehradzie odbył się kolejny, szósty zjazd zjednoczeniowy pod przewodnictwem abp. L. Prečana, w którym wzięli udział przedstawiciele wydziałów teologicznych, instytutów teologicznych, kongregacje i zgromadzenia zakonne: jezuici, benedyktyni, dominikanie, oblaci, kapucyni, franciszkanie, cystersi, werbiści, augustianie, norbertanie i redemptoryści⁶⁰. Zjazd rozpoczął się uroczystą mszą świętą, którą celebrował w obrządku bizantyjsko-słowiańskim duchowny bułgarski bp Kurtiew. W przesłaniu adresowanym do uczestników zjazdu papież Pius XI udzielił im błogosławieństwa apostolskiego⁶¹.

Podczas obrad zjazdu zostały odczytane listy, między innymi: prof. s. Bulgakova i generała Zakonu Towarzystwa Jezuitów o. Włodzimierza Dionizego Ledóchowskiego. Bulgakov w swym liście nawoływał do wzajemnej miłości podzielonych Kościołów i do wystrzegania się tego, co się jej sprzeciwia. Wskazał również, że istotną przeszkodę na drodze do jedności stanowi prymat papieski, jaki został zdefi-

⁵⁶ Ibidem, s. 104.

⁵⁷ Ibidem, s. 121.

⁵⁸ Ibidem, s. 131.

⁵⁹ Ibidem, s. 174.

⁶⁰ Ibidem, s. 23—27.

⁶¹ ACV 6, s. 7.

niowany na Soborze Watykańskim I⁶². W liście o. Ledóchowskiego⁶³ zawarta została obietnica odprawienia przez Towarzystwo Jezusowe 100 mszy świętych w intencji jedności chrześcijan⁶⁴.

Prezentowane referaty dotyczyły zagadnień z zakresu teologii i filozofii. I tak, jezuita dr B. Spáčil, profesor Uniwersytetu Orientalnego w Rzymie, w swym wystąpieniu dokonał próby odpowiedzi na pytanie, „jak wiarę i jej rozwój rozumie teologia odłączonego wschodu”, wskazując różnice w nauce wiary pomiędzy teologami konserwatywnymi a nowoczesnymi⁶⁵.

Profesor J. Matocha odczytał referat nieobecnego na zjeździe o. dr. S. Tyszkiewicza, profesora Uniwersytetu Gregoriańskiego w Rzymie, w którym autor zaprezentował różnice między filozofią Wschodu a racjonalizmem łacińskim. Wskazał również warunek, w którym myśl zjednoczeniowa będzie mogła się rozwijać. Jak zaznaczył, nastąpi to „tylko wtedy, gdy zostaną odrzucone uprzedzenia i niewiedza”⁶⁶.

Problemy relacji między liturgią a wiarą oraz poszukiwania jedności w rozumieniu teologicznym omówił prokurator generalny benedyktynów belgijskich o. Placido de Meester z Rzymu (*Liturgia jako zasada zachowania i rozwoju wiary w rozumieniu teologicznym odłączonego Wschodu*) i o. Severin Salaville, rektor Międzynarodowego Kolegium Asumpcjonistów w Rzymie (*O liturgii jako wsparciu dla ruchu unijnego*)⁶⁷.

Podczas zjazdu ogłoszono kilka komunikatów dotyczących zagadnień dogmatycznych, liturgicznych i historycznych⁶⁸. Codziennie

⁶² Por. J. Habeš: *Šestý unionistický sjezd na Velehradě*. „Velehradské zprávy” 1932, č. 49—50, s. 23.

⁶³ Włodzimierz Dionizy Ledóchowski urodził się 7 października 1866 roku w Loosdorf koło St. Pölten (Austria). Do zakonu jezuitów w Starej Wsi (Polska) wstąpił 24 września 1889 roku. W dniu 10 czerwca 1894 roku przyjął w Krakowie święcenia kapłańskie, zmarł 13 grudnia 1942 roku w Rzymie. Podczas XXV Kongregacji Generalnej w Rzymie w 1906 roku został wybrany asystentem asystencji niemieckiej. Po śmierci generała zakonu Franza Wernza wybrano go 11 lutego 1915 roku generałem zakonu Towarzystwa Jezusowego. Por. *Ledóchowski Włodzimierz Dionizy*. W: *Encyklopedia wiedzy o jezuitach na ziemiach Polski i Litwy. 1564—1995*. Oprac. L. Grzebień. Kraków 2004, s. 357—358.

⁶⁴ F. Jemelka: *Šestý unionistický sjezd na Velehradě*. ACM 1932, č. 29, s. 300.

⁶⁵ ACV 6, s. 61.

⁶⁶ Ibidem, s. 82.

⁶⁷ F. Cinek: *Velehrad víry...*, s. 616—617.

⁶⁸ Wśród tych komunikatów na uwagę zasługują następujące: prof. dr F. Grivec — *Kościół — Ciało Chrystusa a myśl soborów kościelnych (soborowość)*; prof. dr J. Slipy — *O liczbie siedmiu sakramentów, jako związku jedności i zachowania wiary wśród ludzi Wschodu*; dr A. Malajka — *Wiara i autorytet kościelny na powszechnych soborach kościelnych*. Por. ACV 6, s. 124—214.

wieczorem prowadzono medytacje przed wystawionym Najświętszym Sakramentem, którym przewodniczył o. Mauritius Gordillo z Papieskiego Instytutu Orientalnego w Rzymie. Zjazd zakończył się uchwaleniem postulatów, w których uczestnicy:

- potępił prześladowanie religii i Kościoła w Rosji oraz wystosowali prośbę do Stolicy Apostolskiej o interwencję na drodze dyplomatycznej;
- zaapelowali o zapewnienie stosownego wykształcenia ich następcom, którzy przejmą zjednoczeniową misję;
- zobowiązali się do przedstawiania informacji o działalności Apostolatu Świętych Cyryla i Metodego podczas zjazdów welehradzkich i zadeklarowali swe poparcie dla rozszerzenia jego działalności na wszystkie kraje słowiańskie;
- zapewnili o swych modlitwach w intencji braci i siostr z innych Kościołów i wspólnot chrześcijańskich oraz zwrócili się do nich z prośbą o modlitwę w tej samej intencji;
- za konieczność uznali, aby w dni wolne od obowiązkowych intencji mszalnych msze święte w intencji pojednania chrześcijan sprawowali: kapłani, ojcowie zakonnicy działający na rzecz zjednoczenia, kierownicy dorocznych rekolekcji dla duchowieństwa diecezjalnego wspierającego działalność zjednoczeniową, rektorzy seminariów duchownych oraz przełożeni domów zakonnych męskich i żeńskich;
- zalecili, aby ośrodkom studiów wschodnich, niemającym odpowiedniej kadry naukowej, zapewnić w każdym regionie specjalistę do spraw wschodnich⁶⁹.

Wyliczone postulaty praktyczne stały się owocem dialogu szóstego zjazdu zjednoczeniowego, który odbył się w 25. rocznicę pierwszego zjazdu welehradzkiego.

Siódmy zjazd zjednoczeniowy

Od 15 do 19 lipca 1936 roku trwał siódmy zjazd zjednoczeniowy, który przypadł w 1050. rocznicę śmierci św. Metodego. Otwarcia zjazdu dokonał metropolita morawski abp Leopold Prečan. W odczytanym liście od kard. Eugena Pacellego, sekretarza stanu Stolicy Apostolskiej, zaprezentowane zostało stanowisko papieża, popierającego całym sercem dzieło unijne i udzielającego błogosławieństwa apostołskiego uczestnikom zjazdu⁷⁰.

⁶⁹ F. Cinek: *Velehrad víry...*, s. 628—629.

⁷⁰ ACV 7, s. 297.

Tematyka zjazdowych posiedzeń plenarnych dotyczyła kwestii: dogmatycznej, liturgicznej, historycznej oraz działalności Apostolatu Świętych Cyryla i Metodego⁷¹.

Siódmy zjazd welehradzki zakończył się, tak jak poprzednie, postanowieniami końcowymi. W ich efekcie:

- określono miejsce i termin kolejnego zjazdu, wskazując Welehrad w jubileuszowym roku 1939, w którym to przypada rocznica Soboru Florenckiego (1439);
- zobowiązano uczestników kolejnych zjazdów do podjęcia dyskusji na temat praktycznych kwestii dotyczących działalności duszpasterskiej;
- zalecono, aby uczestnicy kolejnych zjazdów zapoznali się z funkcjonowaniem ośrodków Kościoła prawosławnego w Rosji i poza jej granicami;
- podkreślono potrzebę szerokiego propagowania informacji na temat inicjatyw podejmowanych na rzecz zjednoczenia Kościoła;
- w imieniu zjazdu wyrażono prośbę adresowaną do biskupów obrządku łacińskiego, aby umożliwili wiernym poznanie liturgii bizantyjsko-słowiańskiej dzięki wyrażeniu zgody na sprawowanie Eucharystii rytu wschodniego w seminariach i miastach, by duch modlitw w intencji zjednoczenia Kościoła się wzmacniał;
- poparto prośbę bp. Tomažiča z Mariboru o beatyfikację bp. Słomśeka, inicjatora i sympatyka myśli cyrylo-metodiańskiej;
- do przełożonych seminariów duchownych w Czechosłowacji skierowano prośbę, aby powstały w nich oddziały Apostolatu Świętych Cyryla i Metodego;
- w imieniu uczestników zjazdu skierowano prośbę do Stolicy Apostolskiej o zgodę na obchodzenie w diecezjach morawskich, słowackich, czeskich, polskich i jugosłowiańskich świąt, których daty związane są ze śmiercią św. Cyryla (14 lutego) i św. Metodego (6 kwietnia);
- postulowano, aby Kościoły broniły nierozzerwalności i świętości małżeństwa wśród chrześcijan;

⁷¹ Wykłady wygłosili między innymi: prof. dr F. Grivec (*O źródłach teologii Świętych Cyryla i Metodego*), prof. dr B. Spáčil (*Święci Cyryl i Metody a nauka i cześć oddawana Najświętszej Maryi Pannie*), dr T. Kurent (*Nauczanie Świętych Cyryla i Metodego o prymacie papieża*), prof. dr Josef Vajs (*O charakterze słowiańskiej liturgii cyrylo-metodiańskiej*) i prof. dr Josef Vašica (*O oddawaniu czci Świętym Cyrylowi i Metodemu w Czechach i na Morawach od XII do XVIII wieku*). Na zjazd został również zaproszony dr Rudolf Wierer, docent prawa kościelnego z Uniwersytetu im. T.G. Masaryka w Brnie. Wygłosił on referat *O prawie małżeńskim według Kościoła wschodniego i praw świeckich na ziemiach słowiańskich*. Por. ibidem, s. 190—207.

— wyrażono prośbę, aby podczas każdej mszy świętej modlić się w intencji Rosji w celu zapobieżenia pladze ateizmu zagrażającej całemu światu⁷².

Siódmy zjazd zjednoczeniowy był ostatnim przed drugą wojną światową, ponieważ działania wojenne uniemożliwiły organizację ósmego zjazdu, zaplanowanego na rok 1939.

Znaczenie zjazdów zjednoczeniowych podkreślił papież Jan XXIII w *Liście apostolskim „Magnifici eventus”* z 11 maja 1963 roku, wydanym z okazji 1 100. rocznicy przybycia Świętych Apostołów Słowian do Państwa Wielkomorawskiego, do Welehradu: „Widoczne i błogosławione owoce, które zrodziły się stąd dla wspólnego pożytku, bardzo przyczyniły się do rozbudzenia gorących tęsknot za pomyslnymi okolicznościami, które by pozwoliły rozpoczęte szczęśliwe dzieło na nowo podjąć i poprowadzić dalej”⁷³. Przywołując w swym liście Apostolat Świętych Cyryla i Metodego oraz zjazdu welehradzkie, Jan XXIII starał się zachęcić wszystkich chrześcijan do modlitwy „za zjednoczenie Kościołów”⁷⁴.

Kongregacja Sióstr Świętych Cyryla i Metodego

Zaangażowanie A.C. Stojana w dzieło pojednania widoczne było już w momencie powołania Apostolatu Świętych Cyryla i Metodego. Znaczenie tego przedsięwzięcia dopełnia jego wielki wkład w promowanie zjazdów unionistycznych w Welehradzie, będących krokiem ku ekumenii wspólnotowej, braterskiej, lojalnej i odpowiedzialnej, realizowanej od początku powstania Kongregacji Sióstr Świętych Cyryla i Metodego („cyrylki”).

Słowa modlitwy arcykapłańskiej Chrystusa „aby byli jedno” (J 17, 21), stanowią myśl naczelną programu Kongregacji Sióstr Świętych Cyryla i Metodego. Inicjatorem powołania Zgromadzenia był A.C. Stojan, a jego wolę zrealizowała s. Maria Růžena Nesvadbova (1878—1963) 8 września 1928 roku. Powstanie Kongregacji poprze-

⁷² Ibidem, s. 316—317.

⁷³ Jan XXIII: *List apostolski „Magnifici eventus”*. AAS 1963, vol. 55, s. 434—439.

⁷⁴ Ibidem, s. 437.

dziły ważne wydarzenia historyczne, które w sposób znaczący wpłynęły na misję siostry założycielki.

Wydarzenia XIX i XX stulecia przyniosły narodom słowiańskim, w większości pozbawionym autonomii politycznej, nadzieję na wolność, która z kolei rozbudziła idee narodowe i kulturowe, z pewną inklinacją do pansławizmu. W Europie rozbudzona świadomość narodowa, szczególnie mieszkańców jej środkowo-wschodniej części, przejawia się chęcią zachowania własnego języka narodowego i używania go w sferze życia politycznego, społecznego oraz kulturowego. Szczególnie często w tym okresie propagatorzy języka narodowego powoływali się na działalność misyjną Świętych Cyryla i Metodego, twórców oryginalnego alfabetu, oraz akcentowali ich wkład w stworzenie bogactwa kulturowego i duchowego narodów⁷⁵. Pełniony z wielką gorliwością ich misyjny mandat przyczynił się do rozbudzenia w młodych społeczeństwach poczucia siły i wartości umacniających ich jedność.

W pierwszej połowie XIX wieku dla grupy czechosłowackich historyków, tak zwanych rewolucjonistów narodowych, Apostołowie Słowian stali się symbolem wspólnoty duchowej, odnowy kulturowej i narodowej Słowian⁷⁶, a znaczenie Cyryla i Metodego nabrało wymiaru instytucjonalnego, tak samo jak badania lingwistyczne i literackie⁷⁷. W tym okresie tylko wspólnoty zakonne działające w duchu tradycji cyrylo-metodiańskiej mogły swobodnie prowadzić działalność, a tym samym propagować idee Braci Sołuńskich. Sytuacja Kościoła, jaka zapanowała zarówno na Wschodzie (ortodoksi), jak i na Zachodzie (katolicy), skłoniła A.C. Stojana do powołania wspólnoty zakonnej, propagującej dzieło Cyryla i Metodego, której misją było stworzenie więzi między katolikami i światem ortodoksyjnym. Za powołaniem wspólnoty zakonnej, kontynuującej dzieło Cyryla i Metodego, przemawiały również fakty z życia Braci Sołuńskich, którzy działali w epoce, w której Kościół powszechny skupiony był wokół Stolicy Piotrowej; jako Apostołowie, głosiciele Ewangelii, należą do jedyne go i uniwersalnego Kościoła. Zamyśl zgromadzenia propagującego i kultywującego idee apostołów Słowian był również reakcją na ustalenia Kongresu Słowian, który odbył się w 1848 roku w Pradze. Podczas jego obrad zakwestionowano między innymi inicjatywy oparte na spuściźnie Świętych Cyryla i Metodego, dopatrując się w nich podtekstu polityczno-narodowego. Taka sytu-

⁷⁵ Por. A. Tambora: *L'„idea” cirillo-metodiana in Europa...*, s. 175—178.

⁷⁶ G. Devoto, G.C. Oli: *Nuovo vocabolario illustrato della lingua italiana*. Vol. 2. Milano 1987, s. 2934.

⁷⁷ A. Tambora: *L'„idea” cirillo-metodiana in Europa...*, s. 685.

acja przemawiała za utworzeniem w Brnie, w sierpniu 1850 roku, z inicjatywy Františka Sušila, Fundacji Dziedzictwo Świętych Cyryla i Metodego, która skupiała wokół siebie zwolenników idei cyrylo-metodiańskiej z Moraw, Czech i ze Słowacji. Nawiązali oni kontakty ze zwolennikami zjednoczenia z kraju i z zagranicy, między innymi z biskupem Mariboru A.M. Slomšekiem i jego wspólnotą, z jezuitą I.S. Gagarinem i z jego paryską grupą. Będąc profesorem biblistyki w Brnie, F. Sušil utworzył grupę, w której skład wchodził duchowni oddani dziedzictwu cyrylo-metodiańskiemu. Wpajał im miłość do świata słowiańskiego oraz pragnienie jedności Kościoła, zgodnie z wolą Świętych Braci. Według Sušila Welehrad powinien stanowić centrum odnowy wiary i miłości między Wschodem i Zachodem. Po śmierci profesora ideę zjednoczeniową Braci Sołuńskich kontynuował jego następca A.C. Stojan, który przyczynił się w znacznym stopniu do krzewienia ruchu unionistycznego. Dla Antonína Cyrila Stojana Welehrad, żywe, niewyczerpane źródło życia chrześcijańskiego, jawił się jako symbol świata słowiańskiego. Dlatego też zamiarem Stojana było utworzenie w tym symbolicznym miejscu mocnej, dobrze działającej organizacji, która ze swym przesłaniem mogłaby dotrzeć do ludzi doceniających myśl cyrylo-metodiańską i mogących wpływać na jej dalszy rozwój⁷⁸.

Działalność Antonína Cyrila Stojana docenił Jan Paweł II, który podczas swej pierwszej wizyty do wolnej Czechosłowacji (22 kwietnia 1990), opisując wielkość dzieła Świętych Cyryla i Metodego oraz działalność A.C. Stojana, powiedział w Welehradzie: „W naszych czasach, w czasach podzielonej Europy, podzielonego chrześcijaństwa, świadectwo Świętych Cyryla i Metodego jest zaproszeniem do wspólnoty. Oni należą do nas wszystkich i mają znaczenie ekumeniczne. Tu, w Welehradzie, to ich zaproszenie zostało przyjęte w niedawnych czasach przez arcybiskupa A.C. Stojana, inicjatora znanych zjazdów zjednoczeniowych, które były pierwszymi krokami do współczesnego ekumenizmu. Dzisiaj tutaj modlimy się z wielką pokorą i żarliwością, aby tych wszystkich wierzących ożywił »jeden duch i jedno serce« (Dz 4, 32), które posiadali wszyscy chrześcijanie, tak jak w czasach apostołskich. Ten wspólny dar Ducha Świętego tworzy się z udziałem każdego wierzącego, każdego z was”⁷⁹.

Jak widać, powstanie Kongregacji Świętych Cyryla i Metodego stanowi ukoronowanie starań zmierzających do utworzenia wspólnoty, instytucji propagującej i kultywującej idee cyrylo-metodiańskie.

⁷⁸ M. Gordillo: *Velehrad e i suoi congressi...*, s. 570–573.

⁷⁹ Jan Paweł II: *Tu znajduje się kamień węgielny europejskiej jedności*. OsRom-Pol 1990, nr 5, s. 24–25.

Charyzmat siostry Marii Růženy Nesvadbovej⁸⁰, założycielki wspólnoty Sióstr Świętych Cyryla i Metodego, wywarł znaczący wpływ na jej funkcjonowanie. Růžena Nesvadbová w 16. roku życia wstąpiła do klasztoru Sióstr Dominikanek w Řepčínach, gdzie po odbyciu nowicjatu i po złożeniu ślubów wieczystych otrzymała imię zakonne Cecylia. Po studiach w Kolegium Nauczycielskim w Řepčínach założyła Stowarzyszenie Nauczycielek Katolickich, którego celem była obrona i propagowanie wiary katolickiej. W celu przyjscia z pomocą dzieciom opóźnionym w rozwoju uczęszczała w latach 1911–1913 na kurs specjalistyczny i edukacyjny, a po jego ukończeniu udała się do Brna, gdzie podjęła działalność charytatywną, skupioną wokół liczego grona dzieci upośledzonych umysłowo⁸¹. Siostra Cecylia zorganizowała w Brnie i kilku pobliskich miejscowościach ośrodki opiekuńcze dla dzieci i młodzieży oligofrenicznej, epileptycznej i z powikłaniami po przebytych zapaleniu opon mózgowych. Wzrost liczby zachorowań dzieci po zakończeniu pierwszej wojny światowej skłonił s. Cecylię do podjęcia decyzji o założeniu klasztoru, który realizowałby misję niesienia pomocy chorym dzieciom. Przyzwolenie na realizację tych szlachetnych planów otrzymała od s. Rajmundy Jindrovej, swej bezpośredniej przełożonej, Matki Generalnej. Umożliwiło to siostrze zwrócenie się do rządu (2 sierpnia 1923) z prośbą o pomoc finansową przeznaczoną na budowę klasztoru. Pomoc tę rząd przyznał. Poparcie w wypełnianiu misji niesienia pomocy dzieciom s. Cecylia otrzymała również od abp. A.C. Stojana. Zamierzał on doprowadzić do powstania w Welehradzie ośrodka, instytutu (stowarzysze-

⁸⁰ Růžena Nesvadbová urodziła się 3 marca 1878 roku w miejscowości Krčmaň koło Olomuńca, a w następnym dniu została ochrzczona w parafii Velký Týnec. Utrata majątku rodzinnego i nieporozumienia rodzinne skłoniły matkę Růženy do wyboru dalszej drogi życia trójki jej dzieci. Z tego powodu, wówczas ośmioletnia, Růžena oddana została do Klasztoru Sióstr św. Karola Boromeusza w Sloupnicach. Po latach życia zakonnego, już jako matka generalna Kongregacji Sióstr Świętego Cyryla i Metodego, zabiegała o to, by siostry uczyły się języka rosyjskiego, liturgii i tradycyjnej duchowości wschodniej. Dalszy biogram założycielki Kongregacji Sióstr Świętych Cyryla i Metodego w: A. Karafiátová: *Sestra Maria Nesvadbová (3.3.1878–12.3.1963) zakladatelka Kongregace Sester sv. Cyrila a Metoděje*. T. 1. Brno 1992, *passim*.

⁸¹ W tym okresie w Czechach i na Morawach opieka nad dziećmi niedorozwiniętymi umysłowo była zaniedbana. Taka katastrofalna sytuacja wynikała z faktu, że te tereny zamieszkiwało 3 tysiące dzieci chorych umysłowo i 12 tysięcy — z lekkimi upośledzeniami. W Czechach był tylko jeden państwowy Instytut — Ernestinum, w którego murach przebywało 150 chorych dzieci, i jeden prywatny Instytut w miejscowości Lomnice koło Tišnova na Morawach, zapewniający opiekę tylko 30 dzieciom specjalnej troski. Por. A. Karafiátová: *Sestra Maria Nesvadbová...*, s. 8–9.

nia), który swą działalnością charytatywną służyłby potrzebującym z kraju i z zagranicy⁸².

Siostra Cecylia Nesvadbová zdecydowała się spełnić swe pragnienie poświęcenia reszty życia, z przyzwoleniem hierarchii kościelnej i przełożonych, działalności charytatywnej i zjednoczeniowej. W ten sposób połączyła własną wizję placówki opiekuńczej z dalekosiężnymi planami A.C. Stojana i Welehradu⁸³. Jako członkini Kongregacji Sióstr Dominikanek, nie mogła bezpośrednio kierować pracami zmierzającymi do powstania Instytutu, dlatego w liście z października 1923 roku zwróciła się wraz z nauczycielkami skupionymi w Stowarzyszeniu Nauczycielek Katolickich do metropolity ołomunieckiego L. Prečana i do Ministra Zdrowia Czechosłowacji mons. Jana Šrámka z prośbą o zaakceptowanie jej jako fundatorki Stowarzyszenia Świętych Cyryla i Metodego, które miało stanowić bazę przyszłej Kongregacji. Pozytywna opinia władz umożliwiła powołanie Instytutu i Stowarzyszenia Świętych Cyryla i Metodego oraz jego rejestrację (30 października 1924) w Sądzie Rejonowym w Brnie⁸⁴.

Obowiązki zakonne nie pozwalały s. Cecylii podjąć pracy na rzecz Stowarzyszenia. Musiała zatem albo zrezygnować z już rozpoczętego dzieła, albo odejść z Kongregacji Sióstr Dominikanek. Otrzymała, za zgodą biskupa Brna Norberta Kleina, kanoniczne pozwolenie opuszczenia klasztoru i zezwolenie, na własną prośbę, na noszenie czarnego habitu zakonnego. Rozpoczął się tym samym nowy etap w życiu Růženy Nesvadbovej. Siostra skupiła się w tym czasie na administrowaniu Stowarzyszeniem Świętych Cyryla i Metodego, opiece nad dziećmi i młodzieżą upośledzoną, uczestnictwie w przyjmowaniu nowych członkiń i partycypowaniu w ich wspólnym życiu, na duchowej i intelektualnej edukacji dziewcząt, które miały w przyszłości wzmocnić Kongregację. Na prośbę spółdzielni w Welehradzie członkowie Stowarzyszenia Świętych Cyryla i Metodego we wrześniu 1925 roku przejęli Dom „Stojanov”. W ten sposób ziściło się pragnienie A.C. Stojana.

Pod koniec 1925 roku Stowarzyszenie otrzymało pomoc finansową od rządu czechosłowackiego i od licznych fundatorów, co skłoniło Růženę Nesvadbová do kupna w Welehradzie, koło kaplicy Cyrilka, parceli pod budowę domu opieki dla dzieci upośledzonych⁸⁵.

⁸² Por. *Cesta k nebi. Duchovní odkaz Sr Marie Dol. Nesvadbové, zakladatelky Kongregace Sester sv. Cyrila a Metoděje*. Brno 1992, *passim*.

⁸³ Ibidem.

⁸⁴ A. Karafiátová: *Sestra Maria Nesvadbová...*, s. 10–12.

⁸⁵ *Zápisy o kongregaci sester Cyrillo-Methodějských na Moravě*. Městský Archiv Brno. B/4, s. 29–34.

W roku 1926 Růžena Nesvadbová zwróciła się do arcybiskupa ołomunieckiego L. Prečana z prośbą o utworzenie Kongregacji Świętych Cyryla i Metodego i o zatwierdzenie konstytucji opracowanej przez mons. Metoděja Marvana⁸⁶. Po wszystkich przewidzianych prawem kanonicznym procedurach, łącznie z decyzją Świętej Kongregacji do spraw Zakonów, abp L. Prečan dekretem z 8 września 1928 roku erygował Kongregację Sióstr Świętych Cyryla i Metodego. Po zatwierdzeniu przez sąd najwyższy, rząd Czechosłowacji z dniem 21 marca 1929 roku formalnie udzielił zezwolenia na działalność Kongregacji, która od momentu powstania uznawała Welehrad za swoją kolebkę⁸⁷.

Dnia 14 sierpnia 1928 roku Růžena Nesvadbová wraz z 15 postulantkami, swoimi wychowankami, wstąpiła do nowicjatu i przyjęła imię zakonne Maria Doloroza. W uroczystość Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny, 15 sierpnia 1930 roku, s. Maria Doloroza wraz z 16 pierwszymi nowicjuszkami złożyła śluby wieczyste⁸⁸. Kościół wschodni uroczystość Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny uznaje za jedno z najważniejszych świąt ku czci Maryi, dlatego matka s. Maria Doloroza Nesvadbová — fundatorka i zarazem pierwsza przełożona generalna — postanowiła, aby ta właśnie uroczystość i święto ku czci Świętych Cyryla i Metodego były głównymi świętami Kongregacji Sióstr Świętych Cyryla i Metodego. Kiedy po 1966 roku został w diecezjach czeskich i morawskich przywrócony zwyczaj obchodów świąt ku czci Marii Matki Dziewicy, została Ona nazwana Matką Unie (Matką Pojednania Chrześcijan). Od tego roku uroczystość Marii Matki Dziewicy, Matki Jedności wszystkich chrześcijan Kongregacja obchodzi 18 stycznia, a uroczystość Świętych Cyryla i Metodego — 5 lipca⁸⁹.

⁸⁶ Metoděj Marvan (1875—1943) był profesorem prawa kanonicznego na Wydziale Teologicznym na Józefińskim Seminarium Generalnym w Brnie. Przez 20 lat pełnił funkcję spowiednika i rekolekcyjisty Kongregacji Sióstr Świętych Cyryla i Metodego. Jego ojcowskie podejście do Kongregacji było na Morawach szczególnie znane. Popularyzował charyzmat zakonny i między innymi z tego powodu Siostry Kongregacji Świętych Cyryla i Metodego powszechnie znane były jako „Morvanki” (siostry morawianki). W godzinie śmierci ks. Marvan przekazał siostronom swoją wolę słowami: „Bądźcie święte, kochajcie się nawzajem, bądźcie wierne Kongregacji i dużo się módlcie”. Słowa te stały się drugim testamentem ich „ojca chrzestnego”. Por. A. Karafiátová: *Sestra Maria Nesvadbová...*, s. 15—16; Sestra Marie CM: *Cesta k nebi...*, č. 1, s. 3—6.

⁸⁷ Por. Sestra Marie CM: *Cesta k nebi...*, č. 1, s. 7—9; *Zápisy o kongregaci sester...*, s. 35—51.

⁸⁸ Od pierwszych ślubów wieczystych, to jest od 15 sierpnia 1930 roku, co roku w uroczystość Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny siostry składają śluby wieczyste, które pozwalają im realizować swą misję. Por. *Zápisy o kongregaci sester...*, s. 48.

⁸⁹ K. Důbravová: *Profil Kongregace Sester Cyrila a Metoděje vypracovaný podle pokynů Generální kapituly* 1993. Bílá Voda 1994, s. 7—8.

Siostra Maria Doloroza Nesvadbová, przysposabiając siostry do działalności zjednoczeniowej, propagowała idee Świętych Cyryla i Metodego, Apostołów Słowian, ojców ich kultury, idee tak bliskie arcybiskupowi A.C. Stojanowi. Utrzymywała rozległe kontakty z rozdzielonym braćmi, nawet wówczas gdy sytuacja polityczna w Rosji nie pozwalała na tego typu działania. Pozostawała również w ciągłych kontaktach z Pavlem Gojdičem, biskupem Kościoła greckokatolickiego obrządku bizantyjskiego z Prešova⁹⁰.

W 10. rocznicę powstania Kongregacji Sióstr Świętych Cyryla i Metodego (1938) s. Maria Doloroza Nesvadbová zleciła o. Janowi Ivanovi Mastiliakovi (redemptoryście) wydrukowanie modlitewnika *Aby všichni jedno byli*, które otrzymała każda z sióstr, aby przez zawarte w nim modlitwy, pieśni pochodzące z różnych tradycji eklesjastycznych, pogłębić swą wiedzę na temat doktryny Kościołów siostrzanych i w ten sposób przygotować się do wspólnej misji. Siostra M. Doloroza była przekonana, że „wspólnota realizuje się nawet w najmniejszym dziele, a przede wszystkim w procesie edukacji młodzieży”⁹¹. Matka założycielka pragnęła, aby dzięki formacji duchowej i intelektualnej siostry mogły nie tylko realizować charyzmat swojego zakonu, ale również być dla świata znakiem budowania pojednania między chrześcijanami i między ludźmi.

Okres drugiej wojny światowej był ciężkim doświadczeniem dla Kongregacji. Praca nad formowaniem wspólnoty została przerwana. Po wyzwoleniu z niewoli Kongregacja Sióstr Świętych Cyryla i Metodego wznowiła swą działalność misyjną, która została niebawem przerwana wskutek presji, jaką wywierał rząd ateistyczny po komunistycznym zamachu stanu w lutym 1948 roku. Od początku lat pięćdziesiątych aż do aksamitnej rewolucji, z wyjątkiem „praskiej wiosny” (1969), trwał okres „mrocznej nocy” dla całego Kościoła w Czechosłowacji, okres, który zgotował krajowi reżim komunistyczny. System totalitarny oznaczał wprowadzenie precyzyjnego programu o charakterze ateistycznym, co zmusiło Kościół do sprowadzenia swej działalności „do podziemia”. Upaństwowiono wszystkie instytucje charytatywne. Bolesnym dniem dla Kongregacji Sióstr Świętych Cyryla i Metodego był dzień 19 lipca 1961 roku, kiedy po akcji „K” siostry musiały opuścić Welehrad i przeniesione zostały do Bílej Vody, do utworzonego przez rząd komunistyczny klasztoru charytatywnego dla zakonnic w podeszłym wieku. Niewątpliwie, prześladowanie Kościoła wywarło wpływ na stan zdrowia matki generalnej

⁹⁰ V. Vaško: *Neumlčená. Kronika katolícké Cirkve v Československu po druhé svetové válce*. T. 1. Praha 1990, s. 231–232.

⁹¹ *Zápisy o kongregaci sester...* A, s. 3.

s. Marii Dolorozy Nesvadbovej, która zmarła 12 marca 1963 roku na skutek ataku serca. Miejscem jej wiecznego spoczynku stał się Welehrad. Ta, która swą działalność powierzyła Bogu przez wstawienie Świętych Cyryla i Metodego, umierła w roku jubileuszowym, w 1 100. rocznicę przybycia Świętych Braci na Morawy.

Aksamitna rewolucja (1989) przyniosła radykalną poprawę warunków działalności Kościoła. Siostry Kongregacji Świętych Cyryla i Metodego mogły formalnie wieść życie zakonne, przyjmować nowe kandydatki, prowadzić działalność duszpasterską i edukacyjną oraz podejmować zadania ekumeniczne.

Dnia 21 sierpnia 1993 roku rozpoczął się nowy etap funkcjonowania Kongregacji. Zebranie Kapituły Generalnej wybrało nowe jej siedziby: Brno dla prowincji Czech i Moraw oraz Bratysławę dla Słowacji; wskazało też, że Welehrad stanie się siedzibą Klasztoru Głównego. Na zakończenie obrad Kapituły siostry dziękowały Panu Bogu za doprowadzenie ich do tego historycznego momentu, zwróciły się do Niego z prośbą, aby był zawsze z nimi podczas pełnienia misji, do której je powołał. Swą misję Siostry wyraziły słowami:

W intencji naszej działalności apostolskiej, Świętych Cyryla i Metodego, i naśladując wzór Matki fundatorki, polecamy w naszych modlitwach: zadanie ekumeniczne Kościoła, duchowe pogodzenie wspólnoty, a przede wszystkim chrześcijan słowiańskich. W ten sposób chcemy spełnić pragnienie naszego Zbawcy, „aby wszyscy byli jedno” (J 17, 21), i podążać drogą wytyczoną przez Świętych Apostołów Cyryla i Metodego, ich świętych uczniów, wielkich głosicieli myśli cyrylo-metodiańskiej⁹².

Zaangażowanie ekumeniczne Sióstr Kongregacji Świętych Cyryla i Metodego przejawia się poza codzienną modlitwą w ich posłudze miłosierdzia, służbie człowiekowi, w przywracaniu nadziei chorym, służbie życiu oraz w budowie kultury godnej i otwartej na człowieka. Kaplica w domu zakonnym jest jednym z nielicznych miejsc, w którym w okresie od Wniebowstąpienia Pańskiego do Zesłania Ducha Świętego siostry codziennie organizują nabożeństwa ekumeniczne.

⁹² *Konstituace a Direktář Kongregace Sester sv. Cyrila a Metoděje*. Praha 1984, s. 5.

Centrum Aletti

W 1989 roku o. Andrzej Koprowski, jezuita, dotychczasowy asystent Generała Zakonu Towarzystwa Jezusowego dla Europy Wschodniej, został dyrektorem audycji katolickich w polskim radiu i telewizji. Nowa sytuacja polityczna w Europie Wschodniej wymagała mianowania nowego asystenta, którym wiosną 1990 roku został o. Bogusław Steczek, dotychczasowy prowincjał Południowej Polskiej Prowincji Towarzystwa Jezusowego z Krakowa⁹³, który bezpośrednio po nominacji udał się z wizytą do Czechosłowacji, gdzie spotkał się z jezuitami należącymi do Czeskiej i Słowackiej Prowincji, z biskupami czeskimi, morawskimi i słowackimi, a także odwiedził Welehrad i Svatý Hostýn. Wizytacja ta stanowiła jeden z elementów przygotowania wizyty generała zakonu jezuitów o. Petera Kolvenbacha, która odbyła się w listopadzie 1990 roku i związana była z uroczystościami obchodów 100-lecia (18 grudnia 1890 roku) przybycia jezuitów do Welehradu⁹⁴. Obecność Generała Towarzystwa Jezusowego w Czechosłowacji była okazją do złożenia przez kilku jezuitów ślubów wieczystych⁹⁵. Uroczystościom tym towarzyszyły w jubileuszowym dla jezuitów roku doniosłe wydarzenia w Czechosłowacji, do których zaliczyć należy: wizytę papieską, przygotowanie całego narodu do obchodów 1 000. rocznicy śmierci św. Wojciecha, ponowne utworzenie domów zakonnych i powołanie nowych wspólnot. Dnia 16 grudnia 1990 roku (III Niedziela Adwentu) w Welehradzie celebrowano, pod

⁹³ *Constitutiones Societatis Iesu (a Congregatione Generali XXXIV annotatae) et Normae Complementariae (ab eadem Congregatione approbatae)*. Romae apud Curiam Praepositi Generalis Societatis Iesu. 1995, pars. IX, cap. 6, no 803.

⁹⁴ Generał Towarzystwa Jezusowego o. Peter Hans Kolvenbach na początku swej wizyty odwiedził kard. F. Tomáška oraz nuncjusza apostolskiego w Czechosłowacji bp. Giovanniego Coppę. Następnie spotkał się w Pradze z jezuitami. W drodze do Brna zatrzymał się w miejscowości Moravec, gdzie spotkał się z emerytowanymi i chorymi członkami Towarzystwa Jezusowego. W Brnie ojciec generał złożył wizytę biskupowi brneńskiemu Wojciechowi Cikrle. W kolejnym dniu złożył wizytę w klasztorze jezuitów na Sv. Hostýniu i w Welehradzie. W Welehradzie o. Generał spotkał się z jezuitami z południowo-wschodnich, wschodnich i północnych Moraw. To spotkanie miało doniosły wymiar, gdyż doszło do niego w roku obchodów 100-lecia przybycia jezuitów do Welehradu. Z Welehradu o. P.H. Kolvenbach udał się do Ołomuńca na spotkanie z biskupem morawskim F. Vaňákiem, po czym wyjechał do Bratysławy, by tam spotkać się ze wspólnotą zakonną Słowackiej Prowincji Towarzystwa Jezusowego T.J. Por. J. Pavlík: *Budou vás vydávat...*, s. 216–218.

⁹⁵ Ostatnie śluby wieczyste w Czechosłowacji odbyły się w sierpniu 1969 roku, podczas „politycznej odwilży”. Por. *Manuale Iuris Societatis Iesu*. Brno 2001, s. 134.

przewodnictwem metropolity ołomunieckiego abp. F. Vaňáka, mszę świętą z okazji 100. rocznicy przybycia jezuitów do Welehradu. Obecność metropolity stała się okazją do dyskusji na temat dalszej pracy jezuitów w Welehradzie i współpracy z archidiecezją⁹⁶.

Zadaniem jezuitów w Welehradzie jest oprócz pracy duszpasterskiej prowadzenie rekolekcji w Domu „Stojanov”. Funkcję organizatora rekolekcji oraz opiekę nad domem sprawują siostry zakonne z Kongregacji Świętych Cyryla i Metodego. Brak kapłanów na terenie Czechosłowacji spowodował, że jezuici pełnią posługę duszpasterską w okolicznych parafiach, prowadzą na szeroką skalę misje ludowe. Oni to powołali Centrum Aletti, którego działalność nawiązuje do tradycji zjazdów zjednoczeniowych w Welehradzie.

Idea założenia czeskiego Centrum Aletti⁹⁷ w Ołomuńcu zrodziła się w Rzymie. Jej realizację umożliwiła zmiana sytuacji politycznej (polska „Solidarność”, aksamitna rewolucja, upadek muru berlińskiego i otwarcie granic między Wschodem a Zachodem). Jezuici o. Tomáš Špidlík (profesor duchowości chrześcijańskiego Wschodu na Wydziale Nauk Kościelnych Papieskiego Instytutu Orientalnego) i o. Marko Rupnik (profesor misjologii na Papieskim Uniwersytecie Gregoriańskim) przedstawili zamysł utworzenia centrum dla młodych intelektualistów przybywających do Rzymu z krajów postkomunistycznych, które przyczyniłoby się do rozwoju sieci kontaktów między intelektualistami chrześcijańskimi. Zamysł jezuitów doprowadził do przejęcia w roku 1991 domu Alettich przez Towarzystwo Jezusowe, a w następnym roku (1992) Centrum Aletti rozpoczęło już swą działalność. Proponuje ono staże dla młodych teologów, naukowców — badaczy z Europy Środkowej i Wschodniej, oraz dla literatów i artystów zainspirowanych chrześcijaństwem. Jest ono otwarte na wyznawców innych konfesji eklezjalnych, a szczególnie prawosławia.

W roku 1993 po raz pierwszy zorganizowano w Welehradzie, pod patronatem Centrum Aletti, kurs dla animatorów tradycji cyrylo-

⁹⁶ Por. *Pamětní kniha farnosti od r. 1908—1959*. [Rękopis znajdujący się w archiwum parafialnym w Welehradzie]. Velehrad.

⁹⁷ W roku 1989 Annemarie Bartoletti, wdowa po Ezio Alettim (inżynier, budowniczy włoskich kolei), przedstawiła wolę przekazania willi w Ołomuńcu, w pobliżu pałacu biskupiego, na cele dobroczynne. Propozycja została przyjęta przez UNESCO, które urządziło w willi Centrum Wymiany Kulturalnej. Taki sposób zagospodarowania domu darczyńcy nie satysfakcjonował, czemu dała wyraz, składając propozycję przejęcia willi Towarzystwu Jezusowemu. Ekonom generalny Towarzystwa o. Euglen Hillengass nie był zainteresowany taką propozycją ze względu na brak środków finansowych, niezbędnych do pokrycia kosztów związanych z utrzymaniem takiego obiektu. Por. *Centro Aletti — Un luogo d'incontro tra Est e Ovest*. Roma via Paolina 1994, *passim*.

-metodiańskiej, który prowadzili jezuici o. Tomáš Špidlík i o. Mar-ko Rupnik. Impulsem do podjęcia tego rodzaju inicjatywy stała się wypowiedź papieża Jana Pawła II, który podczas pielgrzymki do Welehradu podkreślił jego rolę jako centralnego punktu promienio-owania odrodzenia duchowego Europy, szczególnie postkomunistycz-nej Europy Środkowej i Wschodniej. Inicjatywa założenia Centrum Aletti w Ołomuńcu była odpowiedzią Czeskiej Prowincji Towarzystwa Jezusowego na apel, jaki z Welehradu skierował do wiernych Jan Paweł II. Jej inicjatorem był prowincjał o. J. Čupr, który zwrócił się do o. generała z prośbą o wyrażenie zgody na założenie Centrum. Przełożony Generalny Towarzystwa Jezusowego P.H. Kolvenbach w dekrecie *Centro Aletti Velehrad—Roma* z 14 września 1996 roku potwierdził nadanie tej fundacji osobowości prawnej oraz zatwierdził jej statut⁹⁸. Centrum Aletti zostało zarejestrowane w 1996 roku przez Ministerstwo Kultury Republiki Czeskiej⁹⁹. Do założenia Centrum Aletti w Ołomuńcu w znacznym stopniu przyczynił się metropolita morawski abp Jan Graubner, który na ten cel przekazał Towarzy-stwu Jezusowemu dwa budynki kanonickie.

Centrum Aletti w Ołomuńcu jako miejsce spotkań i współpracy chrześcijan służy pomocą duszpasterską miejscowym wspólnotom parafialnym. Patronuje i prowadzi różnorodne formy działalności, do których zaliczyć można: program całościowych studiów nad źródła-mi chrześcijaństwa europejskiego, organizację sympozjów, semina-riów, odczytów naukowych, ofertę pomocy ludziom zaangażowanym w ruchu ewangelizacyjnym, prezentację programu poświęconego kwestiom duchowym, oraz udostępnia swój księgozbiór i czytelnię. Jest ono filią Ośrodka Badawczo-Naukowego Ezio Aletti Papieskie-go Instytutu Wschodniego w Rzymie, a swą działalność rozwija we współpracy z Wydziałem Teologicznym Uniwersytetu im. Pałackie-go w Ołomuńcu, w którego ramach utworzono Katedrę Duchowości, Dialogu Międzyreligijnego i Ekumenizmu. W ciągu roku organizuje trzy seminaria naukowe na temat dialogu międzyreligijnego i eku-menizmu¹⁰⁰.

Centrum Aletti prowadzi zakrojoną na szeroką skalę działalność wydawniczą. Pod jego patronatem w Welehradzie powstało wydaw-nictwo Refugium Velehrad—Roma, które współpracuje z wydaw-

⁹⁸ *Decretum Praepositi Generalis Societatis Iesu*. (Romae, die 14 menesisi sep-temberis 1996). Archivum Centrum Aletti Velehrad—Roma.

⁹⁹ *Dekret o evidenci právnických osob Ministerstva Kultury České Republiky ze dne 26.1.1996*. Archivum Centrum Aletti Velehrad—Roma.

¹⁰⁰ Wywiad przeprowadzony z dyrektorem Centrum Aletti. Archiwum własne, sygn. JB 2005/PA.

nictwem Societas należącym do Czeskiej Prowincji Towarzystwa Jezusowego. Swą działalnością ołomunieckie Centrum stara się ułatwić zrozumienie tradycji chrześcijańskiego Wschodu świata zachodniemu. Konsekwentnie realizuje ono przesłanie ekumeniczne Jana Pawła II, dotyczące integracji i jedności Starego Kontynentu: „Stara Europo, odnajdź siebie samą! Bądź sobą! Odkryj swe początki. Tchnij życie w swoje korzenie. Tchnij życie w te autentyczne wartości, które sprawiały, że twoje dzieje były pełne chwały, a twoja obecność na innych kontynentach dobroczynna. Odbuduj swą jedność duchową w klimacie pełnego szacunku dla innych religii i dla prawdziwych swobód. [...] Możesz być jeszcze latarnią cywilizacji i bodźcem postępu dla świata. Inne kontynenty patrzą na ciebie i spodziewają się po tobie tej samej odpowiedzi, jaką św. Jakub dał Chrystusowi: »Mogę«”¹⁰¹.

* * *

Priorytetem Kościoła jest prowadzenie ludzi do Boga. Logiczną tego konsekwencję stanowi konieczność serdecznej troski o jedność wszystkich chrześcijan, których rozbicie, wszelkie podziały podważają wiarygodność mówienia o Bogu. Z tego względu wysiłek na rzecz wspólnego świadectwa wiary chrześcijan — na rzecz ekumenizmu — jest potrzebą chwili. Papieże: Jan XXIII, Paweł VI, Jan Paweł II, w swym pontyfikacie wielokrotnie podkreślali, że ekumenizm jest priorytetem w ich pasterskim posługiwaniu. Wspólne dążenie do Boga, pomimo różnych Jego obrazów, umocnienie sprawiedliwości w świecie, wierność zasadom wolności, poszanowanie wzajemnych praw i obowiązków, dążenie do pokoju, poznawanie siebie nawzajem w prawdzie i miłości — to nic innego, jak realizowanie procesu pojednania. Proces ten przejawia się między innymi w kultywowaniu tradycji cyrylo-metodiańskiej. Temu celowi służą: stowarzyszenia welehradzkie, Kongregacja Sióstr Świętych Cyryla i Metodego oraz zjazdy zjednoczeniowe, które uczą, jak prowadzić dialog, a zarazem „służą jako punkt odniesienia dla rozbudowującej się teologii jedności”¹⁰². Zjazdy welehradzkie zapoczątkowały nowy kierunek w relacjach międzywyznaniowych, podkreślając znaczenie dialogu. Postawa apostolska Świętych Braci, przywoływana wielokrotnie podczas obrad zjazdowych, niesie z sobą treści ewangeliczne, które dziś stały się fundamentem wznoszonej budowli, zwanej wspólnotą eu-

¹⁰¹ *Akt Europejski (Santiago de Compostela, 9 listopada 1982 r.)*. W: Jan Paweł II: *Europa. Europe. L'Europe*. Gliwice 2008, s. 31.

¹⁰² L. Górka: *Dziedzictwo ojców...*, s. 137–138.

ropejską. Dlatego Święci Apostołowie Słowian są dla współczesnego świata świadkami bycia chrześcijanami, czyli twórcami „komunii w Kościele i społeczeństwie. Służą temu celowi: otwartość ducha na braci, wzajemne zrozumienie, gotowość współpracy na drodze wspólnomyślanej wymiany dóbr duchowych i kulturalnych” (SA 27).

Autentyczna recepcja może nastąpić wówczas, gdy partnerzy różnią się od siebie, różnorodność bowiem umożliwia rzeczywistą relację dawania i brania¹.

Rozdział VI

Elementy recepcji tradycji cyrylo-metodiańskiej

Recepcja, jako rdzenne zjawisko eklesjalne, jest „wyrazem wymiany duchowej między osobami oraz całymi społecznościami”, ma niebagatelne znaczenie dla ekumenizmu, a co za tym idzie — dla jedności Kościoła². Proces recepcji dokonuje się w Kościołach i we wspólnotach chrześcijańskich i polega na zaakceptowaniu przez nie — w ramach wspólnoty wiary — różniących się sformułowań teologicznych, odmiennych tradycji oraz struktur kościelnych. Recepcja ekumeniczna, cechująca się uznaniem prawa innych denominacji do własnej odrębności, wydobywa z nich istotne wartości, ubogacające wszystkich chrześcijan. Zaangażowanie Kościołów w ruch ekumeniczny jest „pierwszą formą wzajemnej recepcji i milczącego uznania eklesjalności innych wspólnot”³. Recepcja, która opiera się na uznaniu prawa innych Kościołów, jest fundamentalnym warunkiem zbliżenia i porozumienia ekumenicznego chrześcijan na drodze do zjednoczenia. Dlatego zadaniem recepcji ekumenicznej jest ponowne

¹ W. Hryniewicz: *Hermeneutyka w dialogu*. Opole 1998, s. 158.

² Recepcję jako zadanie ekumeniczne dla Kościołów i wspólnot kościelnych szeroko omówił ks. prof. Wacław Hryniewicz. Por. *ibidem*, s. 125—192.

³ *Ibidem*, s. 152.

doprowadzenie „do integracji wielu tradycji wyznaniowych, wydobyć z nich wartości istotnych i trwałych, mogących ubogacić wszystkich innych chrześcijan”⁴.

Jeden ze współczesnych teologów prawosławnych A. Schmemmann w swych rozważaniach na temat Eucharystii stwierdził, że „w sercu chrześcijaństwa tkwi pamięć o jednym Człowieku, o jednym zdarzeniu, o jednej nocy, w której ciemnościach powiedziano: »To czyńcie na moją pamiątkę«”⁵. Parafrazując tę wypowiedź, można postawić tezę: w sercu chrześcijaństwa tkwi pamięć o jednym Człowieku, jednym zdarzeniu, o jednej nocy, w której ciemnościach przed słowami: „To czyńcie na moją pamiątkę”, Chrystus wypowiedział słowa: „Ojczy, spraw, aby byli jedno” (J 17, 21), które są Jego testamentem nam pozostawionym. Jedność zatem jest z jednej strony darem otrzymanym od Jezusa, z drugiej zaś — zadaniem, jakie powierzył chrześcijanom. Ekumenizm jest więc poleceniem Jezusa, które chrześcijanie winni realizować; to „imperatyw chrześcijańskiego sumienia”, a zarazem „droga Kościoła” (UUS 8; 7).

W dziejach Kościoła zdarzały się nieporozumienia, różnice i podziały między uczniami Chrystusa. Pod koniec XIX stulecia Kościół Chrystusowy coraz bardziej odczuwał potrzebę jedności. Kościoły potestanckie, szczególnie na terenach objętych działalnością misyjną, zwróciły uwagę na wartość jedności w ewangelizacji. To zdarzenie dało początek ruchowi ekumenicznemu.

Ruch ekumeniczny ma swe źródło w działalności środowisk protestanckich. Teologowie tegoż ruchu oraz członkowie ruchów pietystyczno-przebudzeniowych byli jego prekursorami. W połowie XIX stulecia zaczęto zakładać pierwsze ekumeniczne organizacje młodzieżowe: w roku 1855 w Paryżu powstał Chrześcijański Związek Młodych Mężczyzn (YMCA), a po latach, w 1893 roku — Chrześcijański Związek Młodych Kobiet (YWCA), i w 1895 roku — Światowa Federacja Studentów Chrześcijańskich (WSCF)⁶.

Kościół powszechny jest wyrazem jedyne go i uniwersalnego Kościoła Chrystusowego. Takie stwierdzenie sformułował Światowy Alians Reformowany, działający od 1875 roku i skupiający w swych strukturach 21 niezależnych Kościołów reformowanych⁷.

⁴ Ibidem, s. 159.

⁵ A. Schmemmann: *Velkij Post*. Paryż 1981, s. 119.

⁶ T. Wojak: *Kilka słów o tolerancji i ekumenii* W: *Nauka — Kościół — ekumenizm*. Red. K. Karski. Warszawa 1994, s. 70.

⁷ K. Karski: *Dążenia ekumeniczne we współczesnym świecie*. Warszawa 1986, s. 26.

Druga połowa XIX wieku jeszcze bardziej uświadomiła chrześcijanom różnych wyznań niebezpieczeństwo, jakim całemu Kościołowi grożą podziały. Dlatego też zrodziła się potrzeba zrozumienia i uświadomienia faktu, że pomimo wyraźnych granic wyznaniowych i narodowych wyznawców Chrystusa łączy wspólnota, która stanowi ważną cechę powstającego ruchu ekumenicznego⁸.

Koniec XIX stulecia to okres ożywionej działalności misyjnej Kościołów protestanckich. W tym czasie powstały „młode Kościoły” w Indiach i w Afryce, a tereny misyjne stają się miejscem działalności misjonarzy różnych wyznań chrześcijańskich. Sytuacja ta — sama w sobie ekumeniczna⁹ — skłoniła chrześcijan do wspólnego działania.

Podwaliny współczesnego ruchu ekumenicznego stanowiły ustalenia trzech konferencji światowych: Światowej Konferencji Misyjnej w Edynburgu (1910), Światowej Konferencji do spraw Praktycznego Chrześcijaństwa w Sztokholmie (1925) oraz Światowej Konferencji do spraw Wiary i Ustroju Kościelnego w Lozannie (1927). Przekonanie o podstawowej jedności Kościoła i o jego wspólnym zadaniu w świecie wyraził luterkański biskup Uppsali Natan Söderbolm (1866—1931), interpretując znaczenie słowa „ekumenia”, które — zdaniem biskupa — jest „wyrażeniem postawy duchowej, świadczącej o głębokiej wiedzy z zakresu fundamentalnej jedności Kościołów chrześcijańskich”¹⁰.

W 1910 roku na konferencji w Edynburgu rozpatrywano problemy współpracy i jedności. Wówczas to padło stwierdzenie, że „celem wszelkiej pracy misyjnej jest dążenie do tego, by w każdym niechrześcijańskim kraju rozwijał się jeden niepodzielny Kościół Chrystusowy”¹¹. Powszechnie przyjmuje się, że podczas Konferencji w Edynburgu narodził się współczesny ruch ekumeniczny, w którego łonie ukształtowały się cztery kierunki: misyjny, pokojowy, praktycznego chrześcijaństwa i doktrynalny. Każdy z nich miał za zadanie realizować dzieło pojednania chrześcijan. Konferencja edynburska dała początek powstaniu dwóch nurtów ruchu ekumenicznego: Międzynarodowej Rady Misyjnej oraz ruchu Wiara i Ustrój Kościoła¹².

⁸ Świadectwem rozszerzania się ruchu ekumenicznego na inne Kościoły i wyrazem potrzeby zjednoczenia świata chrześcijańskiego była I Ekumeniczna Konferencja Metodystów, która odbyła się w Londynie w 1881 roku. W konferencji uczestniczyli przedstawiciele 28 Kościołów z wszystkich kontynentów. Por. F. Frost: *Metodismo*. In: *Dizionario del movimento ecumenico*. Ed. N. Lossky. Bolonia 1994, s. 725.

⁹ S. Napiórkowski: *Historia ruchu ekumenicznego*. Lublin 1972, s. 64.

¹⁰ K. Karski: *Od Edynburga do Porto Alegre*. Warszawa 2007, s. 25—26.

¹¹ K. Karski: *Dążenia ekumeniczne...*, s. 32.

¹² R. McAfee-Brown: *Rewolucja ekumeniczna*. Warszawa 1970, s. 44—49.

Kolejne światowe spotkania członków ruchu Wiara i Ustrój Kościoła, poświęcone kwestii zjednoczenia chrześcijan, odbyły się w 1934 i 1937 roku w Edynburgu. Uczestnicy II Światowej Konferencji do spraw Wiary i Ustroju Kościoła (1937)¹³ w końcowym przesłaniu wskazali, że rozłamy w Kościele są przeciwne woli Chrystusa, toteż należy Go prosić, by w swym miłosierdziu skrócił czas separacji i doprowadził wszystkich swych wyznawców do doskonałej jedności.

Inny kierunek działalności ekumenicznej wyznacza ruch na rzecz chrześcijaństwa praktycznego — Życie i Działanie. Sfera jego działalności dotyczyła odpowiedzialności Kościoła w kwestiach społecznych, analizy ekonomiczno-przemysłowych i społeczno-moralnych stosunków międzywyznaniowych, wychowania oraz współpracy chrześcijan w sprawach praktycznych. Członkowie ruchu wychodzili przy tym z założenia, że doktryna dzieli, podczas gdy służba jednoczy¹⁴.

W połowie lat trzydziestych XX wieku doszło do koncentracji ruchu ekumenicznego, dzięki czemu zapanował klimat sprzyjający powstaniu Światowej Rady Kościołów (ŚRK). Coraz wyraźniej słychać było żądanie utworzenia organizacji ekumenicznej, za którą odpowiedzialność ponosiłyby bezpośrednio Kościoły i która połączyłaby trzy wyraźnie zarysowujące się w ruchu ekumenicznym nurty: misyjny, teologiczny (Wiara i Ustrój Kościoła) oraz praktyczny (Życie i Działanie). Po kilku latach przygotowań, w 1948 roku powołano w Amsterdamie Światową Radę Kościołów¹⁵, której siedzibą od 1965 roku jest Genewa. Podstawę doktrynalną ŚRK sformułowano podczas III Zgromadzenia Ogólnego w New Delhi. Wówczas to przyjęto formułę, że „Światowa Rada Kościołów jest społecznością Kościołów, które — zgodnie z Pismem Świętym — wyznają, że Pan Jezus Chrystus jest Bogiem i Zbawicielem, i dlatego dążą wspólnie do wypełnienia tego, do czego są powołane, ku chwale Boga Ojca,

¹³ K. Karski: *Główne nurty ruchu ekumenicznego*. W: *Ku chrześcijaństwu jutra. Wprowadzenie do ekumenizmu*. Red. W. Hryniewicz, J.S. Gajek, S.J. Koza. Lublin 1996, s. 292—293.

¹⁴ Inicjatorem ruchu Życie i Działanie był arcybiskup Kościoła luterńskiego w Szwecji Nathan Söderblom. W 1925 roku odbyła się w Sztokholmie zorganizowana przez przedstawicieli tego ruchu I Światowa Konferencja do spraw Praktycznego Chrześcijaństwa, która skoncentrowała się na zagadnieniach praktycznych, a nie teologiczno-doktrynalnych. Por. K. Karski: *Dążenia ekumeniczne...*, s. 44.

¹⁵ W Amsterdamie zgromadziło się 351 delegatów. Byli przedstawicielami 147 Kościołów protestanckich i prawosławnych z 44 krajów, bez oficjalnego udziału Kościoła rzymskokatolickiego. Polskę reprezentowało dwóch delegatów: ks. bp Jan Szeruda i ks. Zygmunt Michelis z Kościoła ewangelicko-augsburskiego. Por. M. Czajkowski: *Epoka ekumenii*. „Więź” 1999, nr 1, s. 110—111.

Syna i Ducha Świętego”¹⁶. Tak więc warunkiem przynależności do Światowej Rady Kościołów są dwa dogmaty: dogmat trynitarny, chrystologiczny, a po części — dogmat eklezjologiczny, co wyklucza możliwość członkostwa religii niechrześcijańskich i sekt, czyli nowych ruchów religijnych.

Przedstawione kierunki działalności ruchu ekumenicznego nie wyczerpują całego zakresu jego aktywności. Oprócz wspomnianych organizacji ekumenicznych warto wymienić jeszcze inne, które w różnym stopniu przyczyniają się do budowania jedności Kościoła, na przykład: Światową Unię Luterzańską, Ekumeniczną Radę Chrześcijaństwa Społecznego, Instytut Naukowy Badań Społecznych, Światowe Przymierze na rzecz Przyjaźni Międzynarodowej i Światową Radę Edukacji Chrześcijańskiej.

Ważnym aktem ekumenii wewnątrzprotestanckiej jest porozumienie doktrynalne, zwane Konkordią Leuenberską, zawarte 16 marca 1973 roku między Kościołami luteranskimi, reformowanymi i ewangelicko-unijnymi z całej Europy. Dało ono początek nowej wspólnotie ekumenicznej wieńczącej wieloletni dialog doktrynalny luterancko-reformowany, zapoczątkowany przez komisję Wiara i Ustrój w Kościele, działającej w ramach Światowej Rady Kościołów. Dialog ten kontynuowała oficjalnie Światowa Federacja Luterńska i Światowy Alians Kościołów Reformowanych¹⁷.

¹⁶ Zgromadzenia Ogólne Światowej Rady Kościołów odbywają się mniej więcej co 7 lat. Podczas V Zgromadzenia Ogólnego w Nairobi w 1975 roku wprowadzono do statutu SRK sformułowanie określające główny cel i zakres działalności Zgromadzenia, jakim jest służba na rzecz jedności chrześcijan: „Zakres zadań Światowej Rady Kościołów obejmuje następujące funkcje i cele: wzywanie Kościołów do realizacji widzialnej jedności — w jednej wierze i jednej wspólnotie eucharystycznej, manifestującej się w nabożeństwie i we wspólnym życiu w Chrystusie, i dążenie ku tej jedności tak, aby świat uwierzył”. Do SRK należą 332 Kościoły (obecnie liczba chrześcijan w tych Kościołach zbliża się do 400 milionów; Kościół rzymskokatolicki liczy około miliarda wiernych) ze 100 krajów świata. Są to różne Kościoły lokalne, federacje kościelne narodowe i autonomiczne. Kościół rzymskokatolicki nie należy do SRK, ale współpracuje z tą organizacją, biorąc udział we wspólnych konferencjach, w kongresach i sesjach naukowych. Papież Paweł VI w 1969 roku po raz pierwszy odwiedził siedzibę SRK, a w 1984 roku uczynił to Jan Paweł II. Por. K. Karski: *Światowa Rada Kościołów...*, s. 296—298.

¹⁷ Porozumienie w Leuenburgu, koło Bazylei, stanowiło próbę zdefiniowania modelu ekumenicznego: „[...] jedność w pojednanej różnorodności, wspólnota Kościołów zaś to nie ich unia, lecz żywy proces. Proces ten nadal trwa, ale dzięki deklaracji Konkordii o współuczestnictwie w Słowie i Sakramencie istniejące od XVI wieku podziały zostały zniesione”. Konkordię podpisały także polskie Kościoły ewangelickie: luterancki i reformowany, a od 1997 roku — europejskie Kościoły metodystyczne. Por. M. Czajkowski: *Epoka ekumenii*. „Więź” 1999, nr 1, s. 110—112.

Pod koniec lat pięćdziesiątych XX stulecia nastąpił rozwój regionalnych stowarzyszeń ekumenicznych. Jednym z nich jest powstała w 1959 roku Konferencja Kościołów Europejskich (CEC), w której skład wchodzi przedstawiciele 123 europejskich Kościołów protestanckich, prawosławnych, anglikańskich i starokatolickich. Konferencja Kościołów Europy wspólnie z katolicką Radą Konferencji Episkopatów Europy (CCEE) organizują europejskie spotkanie kościołów¹⁸. W 2007 roku w Sibiu w Rumunii odbyło się największe spotkanie Kościołów Europy — III Europejskie Zgromadzenie Ekumeniczne — pod hasłem przewodnim *Światło Chrystusa oświeca wszystkich. Nadzieja na odnowę i jedność Europy*. Hasło to rozważano w wielu aspektach. Zgromadzenie zorganizowała Konferencja Kościołów Europy, która gromadzi wszystkie Kościoły protestanckie i prawosławne Europy, oraz katolicka Rada Konferencji Episkopatów Europy.

Zaczątek myśli ekumenicznej znajduje wyraz w dokumentach papieża Leona XIII. W części Europy Środkowo-Wschodniej, po dzie-

¹⁸ Katolicka Rada Konferencji Episkopatów Europy powstała w 1971 roku i liczy 34 członków. Wspólny Komitet Konferencji Kościołów Europejskich i Rada Konferencji Episkopatów Europy zorganizowały już 2 spotkania ekumeniczne gromadzące chrześcijan z całej Europy. Pierwsze spotkanie odbyło się w 1989 roku w Bazylei pod hasłem *Pokój przez sprawiedliwość*. W zgromadzeniu uczestniczyło kilka tysięcy chrześcijan, którzy wypowiedzieli się na temat pokoju, sprawiedliwości i środowiska naturalnego. Symbolicznym owocem Zgromadzenia był marsz pokojowy *Europa bez granic*, który przebiegał (bez okazywania paszportów) trasą: Szwajcaria—Francia—Niemiecka Republika Federalna—Szwajcaria. Katolicki biskup Sztokholmu Brandenburg nazwał ten marsz „spełnieniem marzenia”. Ani on, ani żaden uczestnik tego spotkania nie przypuszczał, że za pół roku po skończonym spotkaniu upadnie mur berliński, a w krajach wschodniej Europy — komunizm. W 1997 roku w Grazu (Austria) pod hasłem *Pojednanie — dar Boga i źródło nowego życia* odbyło się II Zgromadzenie Ekumeniczne Kościołów Europy, które skupiło 11 tysięcy chrześcijan. Modlitwa, konferencje, indywidualne spotkania i dokumenty (*Orędzie II Zgromadzenia Ekumenicznego; Chrześcijańskie zaangażowanie na rzecz pojednania; Zadania na przyszłość; Materiał podstawowy do działań praktycznych*) — to jednocześnie dar i zadanie, jakie pozostawia to Zgromadzenie Ekumeniczne, które za cel postawiło sobie zbliżenie, pojednanie nie tylko Kościołów, lecz także Zachodu i Wschodu na drodze europejskiej integracji. Zgromadzenie Ekumeniczne w Grazu również pogłębiało cztery nieodzowne elementy pojednania, a mianowicie: kto mówi o pojednaniu, nie może przemilczeć winy; pojednanie jest darem miłosiernego Boga, darem, który rozwija istotę tego, co jest dogłębnie człowiecze; pojednanie służy uzdrowieniu świata; pojednanie czyni zdolnym do przymierza. Por. *Versöhnung — Gottes Gabe, Quelle des Lebens. Annäherungen an des Thema der 2: Europäischen Ökumenischen Versammlung, Graz 1997*. „Ökumenische Rundschau” 1995, nr 44, s. 273—288; *Pojednanie. Ekumeniczne wezwanie Grazu '97*. Red. Z. Glaeser, P. Jaskóła. Opole 1998, s. 149—204.

sięciu wiekach rozłuki konfesyjnej, problem jedności Słowian, motywowanej dziełem Świętych Cyryla i Metodego, nabierał znaczenia ekumenicznego. Zwolennicy tradycji cyrylo-metodiańskiej przejawiali w swej działalności dążenia zjednoczeniowe szczególnie w odniesieniu do Kościoła katolickiego i Kościołów wschodnich. W pierwszej połowie XX wieku duch ekumenizmu zaczął docierać do coraz szerszego kręgu społeczności chrześcijańskiej. Okres od Soboru Watykańskiego II do dziś to czas wcielania w życie soborowego pojęcia „jedność w różnorodności”, które konkretyzuje się w procesie recepcji jako „podstawowy i trwały wymiar wszelkiego zbliżenia i porozumienia ekumenicznego”¹⁹.

Święci Cyryl i Metody nie odrzucali ani wschodniej, ani zachodniej tradycji Kościoła. Swą działalność prowadzili w łączności z Kościołem Konstantynopola, który ich posłał na Wielkie Morawy, jak również z następcą św. Piotra w Rzymie, który zaakceptował i pobłogosławił ich dzieło misyjne. Naczelną zasadą ich misji, w której korzystali ze spuścizny obu tradycji, było: „[...] ucząc, różnić się w zgodzie, i godzić jedność w wielości”²⁰. Postawa Nauczycieli Słowian, prekursorów zdobyczy, które „Kościół w pełni sobie przyswoił dopiero w czasie Soboru Watykańskiego II, jeśli chodzi o wcielenie orędzia ewangelicznego w poszczególne kultury, poprzez przyjęcie języka, obyczaju i ducha plemienia z zachowaniem całej ich wartości”²¹ — dopiero na początku trzeciego tysiąclecia zyskuje pełną akceptację i zrozumienie również innych Kościołów i wspólnot chrześcijańskich. Przykładem tego jest tekst zawarty we wstępie *Statutu Ekumenicznej Rady Kościołów* z 7 czerwca 2005 roku, w którym czytamy: „Ekumeniczna Rada Kościołów w Republice Czeskiej jest wspólnotą Kościołów chrześcijańskich, które z wiarą przyjmują Pana Jezusa Chrystusa jako Boga i Zbawiciela, zgodnie z Pismem Świętym Starożytności i Nowego Testamentu, i skutecznie będą wspólnie realizować misję na chwałę jednego Boga, Ojca i Syna, i Ducha Świętego. Kościoły chrześcijańskie w Czeskiej Republice są świadome daru, jaki otrzymały od Boga, i zobowiązują się do realizowania dążenia do jedności między uczniami Chrystusa, nawiązując w tym do tradycji wolności religijnej, zapisanej w czeskiej historii, a zwłaszcza w tra-

¹⁹ W. Hryniewicz: *Hermeneutyka w dialogu...*, s. 158.

²⁰ L. Górka: *Trwałe wartości tradycji cyrylo-metodiańskiej. W 1100-lecie śmierci św. Metodego*. W: *Cyryl i Metody. Apostołowie i Nauczyciele Słowian*. Red. J.S. Gajek, L. Górka. Cz. 1. Lublin 1991, s. 189.

²¹ M. Rembierz: *Kulturowe dziedzictwo Cyryla i Metodego a dialog o tożsamości europejskiej*. V: *Význam kultúrneho dedičstva sv. Cyrila a Metoda pre Európu*. Red. J. Michalov, M. Hetényi, P. Ivanič, Z. Taneski. Nitra 2008, s. 86.

dycji cyrylo-metodiańskiej i reformacji. Tym samym Kościoły pragną być przykładem życia dla całej czeskiej społeczności [...]”²².

Recepcja ekumeniczna jest zadaniem, które mają do wypełnienia wszystkie Kościoły nie tylko w Czechach. Wzajemna otwartość Kościołów, należących do Ekumenicznej Rady Kościołów, na siebie i na wartości duchowe jest przykładem tego, że proces recepcji ekumenicznej, podjęty i realizowany przez chrześcijan, prowadzi do pełni katolickości.

Wpływ tradycji cyrylo-metodiańskiej na kształtowanie ekumenicznej myśli dzieła Soboru Watykańskiego II

Dzieje Kościoła w drugim tysiącleciu obfitowały w liczne podziały i rozłamy, ale i początki chrześcijaństwa naznaczone były nieporozumieniami oraz podziałami²³. Próby naprawienia tego zła, które Kościół nazwał grzechem, podejmowano często w dziejach chrześcijaństwa, ponieważ sprawa jedności Kościoła stanowiła i stanowi ważny element jego misji: „Jedno jest Ciało i jeden Duch, jak też jedna jest nadzieja, do której zostaliście powołani. Jeden jest Pan, jedna wiara, jeden chrzest. Jeden jest Bóg i Ojciec wszystkich, który jest ponad wszystkimi, działa przez wszystkich i we wszystkich” (Ef 4, 4—6). Dopiero w pierwszej połowie XIX wieku zaznaczyły się tendencje do

²² Tłumaczenie własne oryginalnego tekstu: „Ekumenická rada církví v České republice je společenstvím křesťanských církví, které vyznávají Pána Ježíše Krista jako Boha a Spasitele podle Pisem Starého a Nového Zákona a usilují uskutečňovat své poslání společně ke slávě jednoho Boha, Otce i Syna i Ducha svatého. Křesťanské církve v České republice jsou si vědomy daru a závazku jednoty Kristových učedníků, navazují na tradice náboženské svobody, přítomné v českých dějinách, zvláště v tradici cyrilometodějské a reformační, usilují být české společnosti příkladem a svědectvím tolerance a vzájemné úcty, a proto se rozhodly vytvořit Ekumenickou radu církví v České republice [...]”. Por. *Stanovy*. Ekumenická rada církví v České republice. (Archiv).

²³ Słowa „ekumenia”, „ekumenizm” mają długą historię i w ciągu wieków zmieniły się ich znaczenia. Mają one przeto bogatą historię. Por. G. Tavard: *Geschichte der Ökumenischen Bewegung*. Mainz 1964; K. Karski: *Dążenia ekumeniczne...*; Idem: *Od Edynburga do Porto Alegre*. Warszawa 2007; S. Nagy: *Kościół na drogach jedności*. Warszawa 1985; L. Górka, S.C. Napiórkowski: *Kościół czy Kościół*. Warszawa 1995; P. Jaskóła: *Zagadnienia ekumeniczne*. Opole 2001.

zmierzania ku jedności, która jest jedną z podstawowych kategorii biblijnych. Dlatego też wczesną formą współpracy ekumenicznej były towarzystwa biblijne, a do najstarszych z nich należy powstałe w 1804 roku Brytyjskie i Zagraniczne Towarzystwo Biblijne. Umożliwiały one współpracę ludzi reprezentujących różne poglądy w dziedzinie wiary i ustroju kościelnego²⁴. Dla Kościoła katolickiego w tym czasie ważne było zwrócenie uwagi na odradzanie się idei cyrylo-metodiańskiej, co znalazło potwierdzenie podczas obrad Soboru Watykańskiego II, w dokumentach papieskich wydawanych w okresie pontyfikatów, począwszy od Piusa IX do Jana Pawła II włącznie.

Podwaliny pod współczesny ekumenizm katolicki położył papież Leon XIII, który podjął myśl ekumeniczną zapoczątkowaną przez Kościoły protestanckie. Zanim jednak Leon XIII przedstawił swe stanowisko wobec rodzącego się ruchu ekumenicznego, musiał dokonać jego konfrontacji z poglądami głoszonymi w poprzednich stuleciach. Kościół rzymskokatolicki, uznający się przez ten czas za *societas perfecta*, nie podjął starań prowadzących do włączenia się w nurt ruchu ekumenicznego, zapoczątkowanego przez „heretyków” — protestantów. W tym okresie powszechne było przekonanie, że to nie Kościół katolicki jest winien podziałów, i zgoda kto „inny” ma powrócić do „jednej owczarni”. W dobie rozwoju ruchu ekumenicznego Kościół katolicki zajął stanowisko zdecydowanie jednolite, które wyrażało się w postawie wyczekiwania i rezerwy. Miała ona różne etapy, w zasadzie odmierzane latami trwania pontyfikatów poszczególnych papieży²⁵. Akatolików nazywano heretykami i schizmatykami, którzy żyją w stałym zagrożeniu swego zbawienia. Taki stosunek Kościoła katolickiego do innych chrześcijan był wynikiem eklezjologii trydenckiej. Klasycznym reprezentantem takiego stanowiska w kwestii zjednoczenia chrześcijan był papież Pius IX (1846—1878)²⁶. Jego ustanowienia wyznaczały granicę działalności ekumenicznej, która w wyniku tego stawała się twierdzą nie do pokonania. Pontyfikat zapoczątkował okres otwartości na poglądy wierzących innych konfesji, czego przykładem jest zatwierdzenie, na prośbę biskupa chorwackiego J.G. Strossmayera, kultu Świętych Cyryla i Metodego na

²⁴ K. Karski: *Dążenia ekumeniczne...*, s. 28.

²⁵ S. Nagy: *Kościół na drogach jedności...*, s. 73—74.

²⁶ Wyrażają to dokumenty przez niego wydane: *Syllabus*, *Encyklika „Quanta cura”* z 1864 roku oraz List Świętego Oficjum do biskupów Anglii z 1864 roku, a także orientacja nadawana w jakimś stopniu przez niego Soborowi Watykańskiemu. Por. I.E. Fouilloux: *Les catholiques et l'unité chrétienne du XIXe au XXe siècle*. Paris 1982, s. 28—29.

katolicko-prawosławnej Słowiańszczyźnie²⁷. Skoro papież przychylił się do prośby biskupa, zapewne posiadał wiedzę o jego wielkim zaangażowaniu na rzecz jedności kościelnej i słowiańskiej oraz o dążeniach kultywowania tradycji cyrylo-metodiańskiej.

Następca Piusa IX papież Leon XIII (1878—1905) uczynił zagadnienie jedności jednym z istotnych kierunków działań w okresie sprawowanego pontyfikatu, przekazując swoim następcom wypracowane w tym czasie ustalenia dotyczące ruchu ekumenicznego²⁸. To nowe, postępowe podejście papieża do problemu braci innych wyznań ujawniło się między innymi w wyeliminowaniu z języka urzędowego określeń takich, jak: „schizmatyk” czy „heretyk”, i zastąpienie ich sformułowaniami: „umiłowani bracia prawosławni” czy „umiłowane wschodnie Kościoły”²⁹.

W czasie pontyfikatu Leona XIII żywa stała się idea podejmowania wysiłków na rzecz porozumienia między Wschodem i Zachodem. Papież zabiegał bowiem o zniesienie bolesnego rozłamu między katolicyzmem a prawosławiem. Takie podejście do kwestii pojednania chrześcijan spowodowane było niewątpliwie odradzającą się w Europie Środkowo-Wschodniej tradycją cyrylo-metodiańską. Wartość dzieła Świętych Cyryla i Metodego papież określił w *Encyklice „Grande munus”* z 1880 roku. Świętych Braci uznał za wzór budowania jedności między uczniami Chrystusa. Wspomniana encyklika stała się inspiracją dla A.C. Stojana do podjęcia starań o założenie Apostolatu Świętych Cyryla i Metodego.

Encyklika „Grande munus” oraz postacie Apostołów Słowian zainspirowały papieża do ogłoszenia kolejnych encyklik. W roku 1894 Leon XIII ogłosił *Encyklikę „Praeclara gratulationis”*, w której zwraca się do prawosławnych i protestantów słowami: „Pozwólcie, że wyciągniemy do Was życzliwą dłoń i poprowadzimy do tej jedności, której Kościół katolicki nigdy nie utracił i która mu nigdy nie może zostać odebrana. [...] kierowani nie ludzkimi motywami, lecz miłością do Boga i troską o wspólne zbawienie, prosimy Was o pojednanie i zjednoczenie”³⁰. Papież zalecał katolikom przyjęcie postawy wycho-

²⁷ S. Bełza: *Wizyta u Strossmayera*. Kraków 1884, s. 37.

²⁸ G. Tavard: *Geschichte der ökumenischen Bewegung...*, s. 91; L. Górka: *Ekumenizm w Kościele rzymskokatolickim*. W: *Ku chrześcijaństwu jutra. Wprowadzenie do ekumenizmu...*, s. 325.

²⁹ Zob. Leon XIII: *Bulla „Orientalium dignitas”* z 1894 r. ASS 1894/1895, vol. 27, s. 257—267.

³⁰ Por. Leon XIII: *Encyklika „Praeclara gratulationis”* z 1894 r. ASS 1893/1894, vol. 26, s. 705—717. Także: G. Tavard: *Geschichte der ökumenischen Bewegung...*, s. 87 i nast.

dzenia naprzeciw braciom niekatolikom zamiast wyczekiwania ich powrotu³¹. Zajął jednak negatywne stanowisko w sprawie ważności święceń kapłańskich w Kościele anglikańskim, czemu dał wyraz w *Encyklice „Apostolicae curae et caritatis”* z 1896 roku. W kontaktach z chrześcijaństwem protestanckim dostrzegał wspólne dobro, jakim jest Biblia, która wraz z miłością do Chrystusa stanowi punkt łączący katolików, prawosławnych i protestantów. Dlatego podkreślał ważne znaczenie prowadzenia studiów nad Pismem Świętym, powołując w tym celu Papieską Komisję Biblijną³².

W *Liście apostolskim „Pro vida matrus”* z 1895 roku Leon XIII ogłosił i ustanowił od święta Wniebowstąpienia do Zesłania Ducha Świętego nowennę modlitw o jedność chrześcijan. Jedno z miejsc, w którym do czasów współczesnych modlitwa ekumeniczna jest co roku odmawiana jako nowenna przed Zesłaniem Ducha Świętego, to klasztor Sióstr Kongregacji Świętych Cyryla i Metodego w Welehradzie.

W nawiązaniu do inicjatywy Leona XIII, który ustanowił coroczne dni modlitwy o jedność chrześcijan w okresie od Wniebowstąpienia Pańskiego do Zesłania Ducha Świętego, z kolejną prośbą o modlitwę ekumeniczną wystąpili na początku XX stulecia dwaj duchowni anglikańscy: Spencer Jones (1857—1943) i Thomas Wattson (1863—1940), proponując, aby Tydzień Modlitwy o Jedność Chrześcijan obchodzić od 18 do 25 stycznia. Inicjatywa ta zyskała w 1909 roku akceptację Piusa X, a jego następcę — papież Benedykt XV, rozszerzył Tydzień Modlitw na cały Kościół katolicki. Ten model ekumenizmu rozpowszechnił w działalności duszpasterskiej Kościoła katolickiego francuski duchowny Paul Couturier, który w styczniu 1933 roku zorganizował pierwsze triduum o powrót do jedności chrześcijan³³, a z biegiem czasu przyjęły je inne wspólnoty chrześcijańskie. Zdaniem ks. Couturiera, propagatora wspólnych modlitw o jedność chrześcijan, „nie wystarczy ani modlitwa katolicka, ani modlitwa prawosławna, ani modlitwa anglikańska, ani modlitwa protestanc-

³¹ Leon XIII: *List apostolski „Pro vida matrus”* z 1895 r. ASS 1896, vol. 28; Idem: *Encyklika „Divinum illud”* z 1897 r. ASS 1896/1897, vol. 29, s. 642—657.

³² Leon XIII: *Encyklika „Providentissimus Deus”* z 18.11.1893 r. W: *O studiach biblijnych 1893—1933*. Kraków 1934.

³³ Ksiądz Couturier o rozszerzającym się coraz mocniej ruchu ekumenicznym pisał: „Jeszcze nie wybiła godzina dla pracy teologów i dla hierarchii, ale nadszedł czas dla podejmowania wysiłków zmierzających ku uzdrowieniu klimatu psychologicznego przez modlitwę, dobroć, wzajemny szacunek jednostek i przez rozwój wszystkich wartości ludzkich i chrześcijańskich jako owoców miłości”. Por. E. Podzielny: *Ekumenia w życiu parafialnym*. W: *Perspektywy ekumenii*. Red. P. Jaskóła. Opole 1996, s. 109.

ka. Potrzebne są wszystkie, wszystkie razem wzięte³⁴. W ten sposób zaczął się rozwijać, szczególnie intensywnie po drugiej wojnie światowej, ekumenizm duchowy. W 1966 roku po raz pierwszy Tydzień Modlitw o Jedność Chrześcijan obchodzono pod wspólnym patronatem Kościoła rzymskokatolickiego i Światowej Rady Kościołów³⁵.

Papież Pius X (1903—1914) swą uwagę skupił przede wszystkim na obronie wiary przed modernizmem. Uznając jednak wielkie znaczenie Pisma Świętego w dialogu ekumenicznym, w 1907 roku zarządził rewizję tłumaczenia Wulgaty, a w 1909 roku polecił wybudować w Rzymie Papieski Instytut Biblijny. W ciągu jedenastu lat pontyfikatu Piusa X odbyły się w Welehradzie trzy zjazdy zjednoczeniowe. Papież interesował się ich przebiegiem, kierując na ręce metropolity lwowskiego A. Szeptyckiego, zaangażowanego w idee zjazdów, list, w którym — jako Biskup Rzymu — ostrzega uczestników zjazdów welehradzkich „przed zniekształceniem wiary katolickiej”³⁶.

Pod koniec pontyfikatu Piusa X rozpoczęła się wymiana korespondencji między Stolicą Apostolską a ruchem Wiara i Ustrój Kościoła, kontynuowana również za pontyfikatu papieża Benedykta XV (1914—1921).

Papież Benedykt XV, choć odnosił się z życzliwością do przedstawicieli różnych konfesji zaangażowanych w ruch ekumeniczny, jednak jasno i wyraźnie podkreślał, że dążenie do jedności nie stanowi celu Kościoła rzymskokatolickiego, jako że ową jedność realizuje. W Kościele katolickim dominowało przekonanie, że ruch ekumeniczny skupia się na dążeniu do indyferentyzmu i liberalizmu, dlatego też Kościół nie przyjmował oficjalnych zaproszeń do udziału we wspólnych spotkaniach ekumenicznych. Dnia 4 lipca 1919 roku Święte Oficjum wydało dekret zakazujący bez zezwolenia Stolicy Apostolskiej udziału katolików w kongresach ekumenicznych organizowanych przez inne wyznania chrześcijańskie³⁷.

Benedykt XV popierał współpracę z prawosławiem i z Kościołami unijnymi. Na prośbę J. Vajsa, jednego z przedstawicieli idei zjednoczeniowych, skierowaną do Stolicy Apostolskiej, a dotyczącą zezwolenia na odprawianie liturgii starosłowiańskiej, papież specjalnym dekretem zezwolił na celebrowanie mszy świętej „głagolickiej”³⁸. W 1917

³⁴ Ibidem, s. 110.

³⁵ Por. K. Karski: *Dążenia ekumeniczne...*, s. 405; J. Budniak: *Modlitwa duszą ekumenicznego dążenia do jedności*. „Studia Humanistyczno-Teologiczne”. T. 1 (6). Red. M.J. Uglorz, A. Korczago. Bielsko-Biała 2009, s. 63—64.

³⁶ Por. L. Górka: *Dziedzictwo ojców*. Lublin 1995, s. 103.

³⁷ K. Karski: *Dążenia ekumeniczne...*, s. 87—89.

³⁸ B. Zlámal: *Příručka českých církevních dějin*. Díl 1. Olomouc 1970, s. 64, 153 i nast.

roku powołano do życia Kongregację do spraw Kościoła Wschodniego oraz Papieski Instytut Wschodni w Rzymie.

Okres pontyfikatu papieża Piusa XI (1921—1939) nie sprzyjał postępowi pojednania, w tym bowiem okresie zaczęła dominować negatywna postawa wobec protestantyzmu i ruchu ekumenicznego. Jedynie relacje między Wschodem a Kościołem rzymskokatolickim układały się poprawnie i stanowiły kontynuację prac poprzednich papieży (Leona XIII i Benedykta XV) oraz zjazdów welehradzkich. Pius XI aprobował prace zjazdów zjednoczeniowych, wysyłając do ich uczestników swoje osobiste przesłanie, w którym zachęca teologów katolickich i prawosławnych do dalszych spotkań, mających na celu przybliżanie pojednania między tymi dwoma Kościołami. Stanowisko papieża odnośnie do relacji między Kościołem rzymskokatolickim a Wschodem zostało zaprezentowane w encyklikach: *Ecclesiam Dei* z 1923 roku, w której między innymi stwierdza, że należy wyzbyc się wszelkich złych wyobrażeń o Kościele wschodnim³⁹, oraz *Rerum orientalium* z 1928 roku, w której mówi, że dążenie do jedności jest w tym Kościele tak mocno zaawansowane, że czasami katolicy, chcąc obronić wiarę Kościoła rzymskokatolickiego, sięgają do autorytetów Kościoła wschodniego⁴⁰. Jednocześnie z aprobatą odnosi się do idei cyrylo-metodiańskiej, dzięki której zjazdy welehradzkie cieszą się coraz większym zainteresowaniem nie tylko teologów, ale również hierarchii kościelnej w Europie, Ameryce i na Bliskim Wschodzie.

Niewątpliwie, znaczenie zjazdów welehradzkich oraz zainteresowanie ekumeniczne Piusa XI wpłynęły również na decyzje dotyczące nominacji na stanowiska w Watykanie. Przykładem postawy ekumenicznej papieża było powołanie na stanowisko mistrza ceremonii do spraw dyplomacji zagranicznej. Wskazany Piusowi XI przez sekretarza stanu kardynała Paccellego kandydat na to zaszczytne stanowisko charakteryzował się wysokimi kompetencjami, które nabył na dworach przywódców europejskich, ale był wyznania ewangelicko-reformowanego. Zdaniem papieża, kompetencje dyplomaty decydują o prawidłowym funkcjonowaniu urzędu, natomiast sprawa wyznania wskazanego kandydata nie stanowi, nawet w murach Watykanu, czynnika rzutującego na niemożliwość objęcia przez niego urzędu⁴¹.

³⁹ Por. AAS 1923, vol. 15, s. 573—582.

⁴⁰ Por. AAS 1928, vol. 20, s. 277—588.

⁴¹ Osobą tą był Robert Stuker, z pochodzenia Szwajcar. Por. J. Stuker: *Die große Parade. Glanz und Untergang der Fürsten Europas. Nach den geheimen Akten und Berichten des königlichen Kammerhern Robert Stuker*. Olten—Freiburg 1971, s. 468—469.

W latach 1921–1926 w Malines odbyły się pod patronatem kardynała D.J. Merciera bilateralne spotkania anglikańsko-katolickie. Był to także okres powstawania różnych ośrodków ekumenicznych, na przykład bractwa Una Sancta, założonego przez ks. M. Metzgera, oraz rozwoju prasy ekumenicznej.

Święte Oficjum w dniu 8 lipca 1927 roku, mając na względzie planowaną na 3 sierpnia tegoż roku w Lozannie Światową Konferencję Wiary i Ustroju Kościoła, wydało dekret zakazujący katolikom aktywnego współdziałania w pozakatolickich inicjatywach ekumenicznych.

W 1928 roku ukazała się drukiem *Encyklika „Mortalium animos”* papieża Piusa XI⁴², nazywana „sumą katolickiego antyekumenizmu”, w której zawarte zostało stanowisko Kościoła katolickiego wobec ekumenizmu⁴³. Papież ostrzega przed panchryścianizmem przyznającym wszystkim wyznaniom chrześcijańskim jednakową wartość, upatruje w ekumenizmie niebezpieczeństwa relatywizmu doktrynalnego, w którym przedkłada się działanie praktyczne ponad treści wiary chrześcijańskiej. Treść *Mortalium animos* wskazuje, że jedyną drogą prowadzącą do zjednoczenia jest „powrót” innych do Kościoła rzymskokatolickiego. Takie podejście przekreślało oficjalny dialog ekumeniczny.

Papież Pius XII (1938–1958) już w swych pierwszych wystąpieniach ukazywał inne nastawienie do protestantów. W *Encyklice „Summi Pontificatus”* z 20 października 1939 roku mówi o dobrej woli środowisk protestanckich. Wyrazem nowego nastawienia było na przykład zrezygnowanie z używania słów: „heretyk”, „schizmatyk”, i zastąpienie ich nazwą „bracia odłączeni”.

W *Encyklice „Mystici Corporis”*⁴⁴, mówiąc o działalności na rzecz jedności chrześcijan, używa tonu pełnego serdeczności i szacunku (w odróżnieniu od pełnej surowości encykliki papieża Piusa XI *Mortalium animos*). Papież zaprasza inne wspólnoty eklezjalne do jedności z Kościołem katolickim: „Zapraszamy z największą miłością [...] wszystkich i każdego z osobna, iżby sami poszli za wewnętrznym popędem łaski Bożej i usiłowali wyrwać się ze stanu, który nie może dać im żadnej pewności, gdy chodzi o własne zbawienie. Wprawdzie nieświadoma jakaś tęsknota i pragnienie kieruje ich do Mistycznego

⁴² Pius XI: *Encyklika „Mortalium animos”. O popieraniu prawdziwej jedności religii* z 6 I 1928. W: *Ut unum. Dokumenty Kościoła katolickiego na temat ekumenizmu*. Wyd. S.C. Napiórkowski. Lublin 1982, s. 353–361.

⁴³ L. Górka: *Ekumenizm w Kościele...*, s. 329.

⁴⁴ Pius XII: *Encyklika „Mystici Corporis” Christi. O Mistycznym Ciele Jezusa Chrystusa* z 29 VI 1943. AAS 1943, vol. 35, s. 193–248.

Ciała Odkupiciela, atoli brak im tylu i tak wielkich niebieskich da-rów i pomocy, jakich zażywać mogą tylko w Kościele katolickim. [...] Ustawicznie zanosząc modły do Ducha miłości i prawdy, ze wzniesio-nymi i otwartymi rękoma czekamy na nich, przyjdą bowiem nie do obcego, lecz do własnego ojcowskiego domu⁴⁵. Pomimo to Pius XII nie odszedł od unionistycznej wizji jedności, jaką mieli jego poprzednicy, raczej postawę tę utwierdził. Mówiąc o mistycznej naturze Kościoła i jego związku z Chrystusem, konsekwentnie podkreślał konieczność hierarchicznej struktury Kościoła i nieodzowność prymatu papie-skiego w działalności ekumenicznej. Mimo takiej postawy podejmo-wano międzykonfesyjne przedsięwzięcia. Na przykład w 1946 roku z inicjatywy biskupa Wilhelma Stählina i Lorenza Jaegera utworzo-no katolicko-ewangelicki krąg roboczy, który miałby na celu wspólne studium problemów kontrowersyjnych⁴⁶.

W dniu 20 grudnia 1949 roku, czyli rok po powstaniu Światowej Rady Kościołów, wydano *Instrukcję Świętego Oficjum „De motione oecumenica”*⁴⁷ (*O ruchu ekumenicznym*), która została powszechnie uznana za zamykającą etap podejścia do ekumenizmu w duchu *En-cykliki „Mortalium animos”*. Od daty opublikowania tego dokumen-tu rozpoczyna się okres przygotowań do Soboru Watykańskiego II, w którym oprócz wyraźnej niechęci do uznania jakiegokolwiek własnej winy za podział chrześcijaństwa, ostrzeżeń przed niebezpieczeństwami zagrażającymi wierze i rezerwy wobec ekumenicznej działalności wewnątrzkościelnej dają się słyszeć głosy wskazujące na koniecz-ność nowego podejścia do ruchu ekumenicznego. Do nich należy za-liczyć: zakwalifikowanie chrześcijańskich wysiłków na rzecz jedności jako dzieła świętego i pożytecznego dla Kościoła katolickiego, dzieła będącego owocem działalności Ducha Świętego; większe skupienie się na działalności ekumenicznej; usankcjonowanie zaangażowania się katolików na rzecz jedności, pozostającego pod ścisłą kontro-lą biskupów; uznanie możliwości współpracy międzywyznaniowej w kwestiach etycznych, społecznych i dogmatycznych; zezwolenie na wspólną modlitwę.

⁴⁵ Ibidem, s. 194—244.

⁴⁶ Por. L. Górka, S.C. Napiórkowski: *Kościoły czy Kościół...*, s. 28 i nast.

⁴⁷ Jest to pierwszy dokument Kościoła katolickiego wyrażający między innymi uznanie dla ruchu ekumenicznego. Instrukcja ta wnosi nowe elementy w stosunki międzywyznaniowe: „[...] uznaje w ewangelickim ruchu ekumenicznym działalność Ducha Świętego. [...] Możliwość współpracy międzywyznaniowej w odniesieniu do zagadnień etycznych, społecznych i dogmatycznych”. Por. *Instrukcja „De motione oecumenica” z dnia 20 grudnia 1949*. AAS 1950, vol. 42, s. 142—147.

Papież Pius XII wydał również *Encyklikę „Humani generis”*, w której krytyce poddane zostały „falszywe poglądy”, stanowiące zagrożenie podstaw nauki katolickiej. Takie stanowisko zachwiało nieco pozytywną ocenę wcześniejszych przejawów ekumenicznej działalności Kościoła katolickiego. Za jego pontyfikatu zapadła zgoda na udział katolików (obserwatorów) w Światowej Konferencji „Wiara i Ustrój Kościoła” w Lund.

Znaczny postęp w rozwoju ekumenizmu nastąpił w roku 1952, kiedy to J. Willebrands i F. Thijsen, dwaj holenderscy teologowie, za wiedzą Stolicy Apostolskiej powołali do istnienia Katolicką Konferencję do spraw Ekumenizmu, której celem było gromadzenie ekumenistów katolickich na systematycznych spotkaniach oraz prowadzenie dialogu z przedstawicielami Światowej Rady Kościołów.

Zasygnalizowane przesłanki rozwoju myśli ekumenicznej, dekrety Świętego Oficjum, papieskie encykliki dowodzą, że od dłuższego czasu podejmowano próby zmierzające do pojednania z chrześcijanami innych denominacji.

Przełomem w działalności na rzecz pojednania chrześcijan stał się pontyfikat papieża Jana XXIII, który rozpoczął się w 1958 roku i trwał do roku 1963. Jan XXIII już na początku swej papieskiej posługi, 25 stycznia 1959 roku, w święto Nawrócenia św. Pawła Apostoła, zapowiedział zwołanie „soboru ekumenicznego”, a jednocześnie zaprosił wszystkich chrześcijan do wspólnego poszukiwania jedności oraz „łaski, której z tęsknotą pragnie tak wiele dusz we wszystkich stronach świata”⁴⁸.

W *Encyklice „Ad Petri Cathedram”*⁴⁹ z 29 czerwca 1959 roku (Uroczystość Świętych Apostołów Piotra i Pawła) zwołującej sobór Biskup Rzymu podkreślił, że jednym z jego celów jest przywrócenie chrześcijańskiej jedności⁵⁰. Papież prosił zatem innowierców, by pozwolili

⁴⁸ G. Tavard: *Geschichte der ökumenischen Bewegung...*, s. 169.

⁴⁹ „Kościół katolicki [...] bowiem wyróżnia się i zdoła następującymi trzema cechami: jednością nauki, rządu i kultu; on jest jeden w widoczny sposób wystawiony na oczy wszystkich, tak że wszyscy mogą go poznać i pójść za nim; on jest jeden, aby z woli Boskiego Założyciela wszystkie owce zgromadziły się w jedną owczarnię, pod wodzą jednego pasterza, aby wszyscy synowie byli wezwani do jednego ojcowskiego domu, opartego na fundamencie Piotrowym, aby starał się skupić wszystkie ludy przez braterski sojusz w jedno królestwo Boże, którego obywatele mają łączyć się na ziemi przez zgodę myśli i serc, aby kiedyś cieszyli się wieczną szczęśliwością w niebie”. Por. Jan XXIII: *Encyklika „Ad Petri Cathedram”* z 29 VI 1958. (Cz. 3: *Jedność Kościoła*). AAS 1959, vol. 51, s. 510—518.

⁵⁰ Ekumenizm Jana XXIII wyrażał się również w innych inicjatywach, na przykład w 1962 roku papież zaaprobował Ruch Focolari, zainicjowany w latach czterdziestych XX stulecia we Włoszech przez Chiare Lubich. Ruch ten, o wyraż-

się nazywać synami i braćmi, oraz zwrócił uwagę na to, że katolicy winni przejmować z tradycji innych Kościołów to, co dobre.

W 1960 roku papież Jan XXIII powołał Sekretariat do spraw Jedności Chrześcijan, który zajął się przygotowaniem dokumentów ekumenicznych będących przedmiotem rozważań Soboru Watykańskiego II, trwającego od 11 października 1962 roku do 8 grudnia 1965 roku. Papież mianował kard. Augustyna Beę⁵¹ przewodniczącym Sekretariatu. Od pierwszej do ostatniej sesji uczestniczyli w obradach soborowych zaproszeni obserwatorzy, reprezentujący Kościoły i wspólnoty eklezjalne, wśród nich między innymi: O. Cullmann, biblista ewangelicki, i założyciel wspólnoty z Taizé — R. Schutz. Podczas soboru, na początku czerwca 1963 roku, zmarł Jan XXIII, który dla całego świata stał się „symbolem zgody, pokoju, dialogu i przyjaźni między ludźmi”⁵².

Podczas obrad Soboru Watykańskiego II papież Jan XXIII w dniu 11 maja 1963 roku, w święto Świętych Cyryla i Metodego, obchodzone w rycie bizantyjsko-słowiańskim, ogłosił *List apostolski „Magnifici eventus”*, skierowany do narodów słowiańskich z okazji jedenastu wieków od czasu ich przybycia na Wielkie Morawy. Nie bez znaczenia pozostaje zbieżność daty obrad Soboru Watykańskiego II z rocznicą przybycia na Morawy Świętych Braci. Zanim Angelo Giuseppe Roncalli⁵³ został papieżem, od 1925 roku pełnił, jako biskup tytularny Areopolis, funkcję wizytatora apostolskiego oraz w latach 1931—1934

nym nastawieniu ekumenicznym, papież nazwał „Dziełem Maryi”. Por. Jan XXIII: *Przemówienie na otwarcie Soboru Watykańskiego II (11.10.1962)*. AAS 1962, vol. 54, s. 793.

⁵¹ Augustyn Bea urodził się 28 maja 1881 roku w Riedböhringen w Schwarzwaldzie (Niemcy). Po ukończeniu szkoły średniej wstąpił do Towarzystwa Jezusowego w Blyenbeek w Holandii. Po święceniach kapłańskich studiował etnologię i orientalistykę. Pełnił funkcję prowincjała Prowincji Górnoniemieckiej Towarzystwa Jezusowego. Następnie był profesorem Starego i Nowego Testamentu na Uniwersytecie Gregorianum w Rzymie. Od 1930 roku był rektorem Papieskiego Instytutu Biblijnego. W grudniu 1959 roku papież Jan XXIII mianował go kardynałem. Zmarł 16 listopada 1968 roku. Por. J. Ożóg: *Wprowadzenie*. W: A. Bea: *Ut unum sint*. Kraków 1973, s. 5.

⁵² L. Vischer: *Die ökumenische Bewegung und die Römisch-katholische Kirche*. In: *Geschichte der ökumenischen Bewegung 1948—1968*. Hrsg. H.E. Fey. Göttingen 1974, s. 432.

⁵³ Jan XXIII jest wspominany w roku liturgicznym w Kościołach luterańskich jako jeden z odnowicieli Kościoła (do grupy tej należą między innymi: Marcin Luter i Jan Kalwin). Dzień 3 czerwca jest w luterańskim kalendarzu liturgicznym obchodzony jako wspomnienie Jana XXIII, biskupa Rzymu. Por. Z. Zieliński: *Papiestwo i papieże dwóch ostatnich wieków. 1775—1978*. T. 2. Poznań 1986, s. 173—297.

delegata apostolskiego w Bułgarii, a od 1934 do 1944 roku — delegata apostolskiego w Turcji i Grecji. Przebywając we wschodniej części Europy, nawiązał bliskie kontakty z prawosławiem, a jako teolog, historyk i apologeta zapoznał się z tradycją cyrylo-metodiańską, która odradzała się w narodach słowiańskich, co dało mu możliwość bezpośredniej oceny znaczenia spuścizny Świętych Braci dla Słowian oraz skutków wpływu rozłamu chrześcijaństwa na Kościół. Zainteresowany przebiegiem zjazdów welehradzkich, uświadomił sobie rolę Braci Soluńskich w dziele ewangelizacyjnym, które już wówczas przybierało formę szacunku dla wartości ekumenicznych i kulturowych. W piśmie z lipca 1927 roku, skierowanym do uczestników piątego zjazdu zjednoczeniowego zwraca uwagę na wartości życia chrześcijańskiego, które są ważniejsze od słownych deklaracji („non multa loquimur, sed vivimus”), i zachęca do ciągłego pogłębiania miłości, umacniania pokoju oraz wzajemnego zrozumienia⁵⁴.

Zainteresowania A.G. Ronciallego spuścizną cyrylo-metodiańską pogłębiła wizyta w Pradze, na Hradczanach, w roku 1929, podczas której spotkał się z jednym z organizatorów zjazdów welehradzkich biskupem praskim A. Podlahą oraz zapoznał się z pamiątkami cyrylo-metodiańskimi, stanowiącymi o wspólnym dziedzictwie narodów słowiańskich.

Dnia 28 października 1958 roku A.G. Roncialli został wybrany na papieża. Nabyte doświadczenie uwrażliwiło go na problem odnowy chrześcijańskiej i działania ekumeniczne stały się dlań priorytetem. Do takiej postawy przyczynił się ruch welehradzki, a zjazdy zjednoczeniowe ze swą tezą, że „ich celem nie jest zmierzanie do zawarcia unii, lecz przygotowanie drogi do jedności przez przełamanie wzajemnych uprzedzeń i dzięki lepszemu poznaniu się”, pozwoliły papieżowi na wypowiedzenie stwierdzenia: „[...] powszechne pragnienie jedności wśród chrześcijan stanowi »znak czasu« we współczesnej historii zbawienia”⁵⁵. Wielkie znaczenie miały dla A.G. Ronciallego, a następnie dla Jana XXIII zjazdy welehradzkie, dlatego też kiedy papież zapowiedział sobór, którego celem winno być skuteczne przechowywanie i przekazywanie bezcennego skarbu chrześcijańskiej wiary, zaprosił także do powstałych komisji przedsoborowych, jak i do udziału w sesjach soborowych, żyjących uczestników zjazdów zjednoczeniowych. Wśród nich byli między innymi: F. Dvor-

⁵⁴ ACV 5, s. 61 i nast.

⁵⁵ Por. L. Górka: *Ekumeniczne znaczenie Kongresów Welehradzkich*. W: *W służbie Słowa Bożego*. Płock—Pieniężno 1978, s. 89 i nast.; Idem: *Doktryna ekumeniczna Kongresów Welehradzkich (1907—1936)*. W: „Studia Ekumeniczne”. T. 1. Red. J. Myśków. Warszawa 1982, s. 13 i nast.; L. Górka: *Dziedzictwo ojców...*, s. 109.

nik, B. Zlámal, F. Cinek, J. Beran, A. Lazik, A. Pobožny, M. Lacko, V. Tkadlčík i A. Salajka. Motywację zwołania soboru ekumenicznego określa również anegdota, w której papież na pytanie: po co właściwie sobór? — odpowiedział: „Chcę otworzyć okna Kościoła, żeby Kościół wyrzwał na zewnątrz, a świat zajrzał do środka”⁵⁶. Ta odpowiedź określa jednocześnie — zdaniem papieża — znaczenie soboru dla chrześcijańskiego świata. Po zapowiedzi zwołania soboru, 25 stycznia 1959 roku, Jan XXIII powiedział: „Nie chcemy podejmować próby, która by wykazała, kto ma rację, a kto był w błędzie. Odpowiedzialność jest podzielona. Po prostu pragniemy powiedzieć: zbierzmy się razem i połóżmy kres podziałom”⁵⁷. Priorytetem posługi papieskiej było zaangażowanie się na rzecz pojednania chrześcijan.

Jan XXIII ogromną czcią darzył Świętych Cyryla i Metodego. Doceniając ich dzieło, zabiegał o sprowadzenie relikwii św. Cyryla do Rzymu i zaprezentowanie ojcom soboru jego postaci jako symbolu jedności chrześcijańskiej. Nagła śmierć papieża, która nastąpiła 3 czerwca 1963 roku, uniemożliwiła realizację tego planu. Ostatnie słowa papieża brzmiały: „Nie mam innej woli, jak tylko wolę Boga: *Ut unum sint*”⁵⁸.

Następcą Jana XXIII został arcybiskup Mediolanu kard. Giovanni Battista Montini (1897—1978), który przyjął imię Paweł VI. Zrealizował on zamiar swego poprzednika i nie tylko 14 września 1963 roku przeniósł do auli soborowej relikwie św. Cyryla, lecz również przejął po swym poprzedniku propagowanie idei cyrylo-metodiańskiej. W święto Epifanii, 6 stycznia 1964 roku w Ziemi Świętej w kaplicy Świętych Cyryla i Metodego na Górze Oliwnej, Paweł VI spotkał się z patriarchą Konstantynopola Atenagorasem I. Doszło tym samym do spotkania „ducha Welehradu ze współczesnym duchem Rzymu i Konstantynopola”⁵⁹.

W przemówieniu inauguracyjnym drugą sesję Soboru stwierdził, że Kościół katolicki z obranej drogi ekumenicznego otwarcia nie zej-

⁵⁶ L. Górka: *Duch Soboru. Rozumienie — odnajdywanie — realizacja*. W: *W czterdziestolecie Soboru Watykańskiego II*. Red. A. Czaja, L. Górka, J. Pałucki. Lublin 2007, s. 312.

⁵⁷ Por. L. Fischer: *Die ökumenische Bewegung und die Römischkatholische Kirche*. In: *Geschichte der ökumenischen Bewegung 1948—1968...*, s. 420.

⁵⁸ Relikwie św. Cyryla odnalazł w roku 1963 o. L. Boylea, który przekazał je bp. A. Grutce, a ten z kolei — Pawłowi VI. Znajdowały się one od końca XVIII stulecia, jako dar kard. Lorenza Matei, w pałacu książąt Antici-Mattei w Recanati koło Loreto. Dnia 17 listopada 1963 roku Paweł VI przeniósł relikwie św. Cyryla do Bazyliki św. Klemensa w Rzymie. Por. B. Zlámal: *Příručka českých církevních dějin...*, s. 68 i nast.; Idem: *Antonín Cyril Stojan Apoštol křesťanské jednoty*. Řím 1973, s. 109.

⁵⁹ B. Zlámal: *Antonín Cyril Stojan Apoštol křesťanské jednoty...*, s. 111—112.

dzie. Podczas trzeciej sesji, 21 listopada 1964 roku, przyjęto trzy teksty synodalne, w tym *Dekret o ekumenizmie* „*Unitas redintegratio*”. Od zakończenia soboru aż do czasów współczesnych trwa proces recepcji ekumenicznej, zmierzający do pojednania Kościołów i wspólnot chrześcijańskich. Przykładem tego są: prowadzone dialogi bilateralne i multilateralne, ekumeniczne dokumenty Kościoła katolickiego (między innymi: Jan Paweł II — *Encyklika „Ut unum sint”* i *Encyklika „Slavorum Apostoli”*; *Dyrektorium w sprawie realizacji zasad i norm dotyczących ekumenizmu*), wspólne deklaracje (na przykład: *Wspólna deklaracja w sprawie nauki o usprawiedliwieniu*; *Sakrament chrztu znakiem jedności*; *Karta Ekumeniczna. Wytyczne dla wzrastającej współpracy pomiędzy Kościołami w Europie*) oraz inicjatywy podejmowane w odniesieniu do ekumenizmu duchowego i praktycznego.

Podczas liturgicznych obchodów święta Braci Sołuńskich 14 lutego 1969 roku, w czasie których wspominano 1 100. rocznicę śmierci św. Cyryla, pod przewodnictwem papieża Pawła VI w Rzymie świat słowiański dziękował Panu Bogu za tych świętych, którzy nie tylko dokonali dzieła odnowy liturgicznej. Ich misja bowiem również zmierzała do uświadomienia Słowianom, że wszyscy w Kościele Chrystusowym jesteśmy jedno. Papież w swym wystąpieniu przywołał organizatorów zjazdów zjednoczeniowych (między innymi abp. A.C. Stojana), którzy przygotowywali narody słowiańskie na przyjęcie odnowy soborowej, a jednocześnie stwierdził, że zjazdy stały się jednym z fundamentów, na których budowano soborowe idee ekumeniczne. Biskup Rzymu zaznaczył, że „kult Świętych Cyryla i Metodego powinien stać się ogniwem spajającym katolików i prawosławnych [...]”. Przyjęte dziedzictwo wiary winno się przewijać w życiu chrześcijańskim i społecznym⁶⁰.

Idee cyrylo-metodiańskie, takie jak: odnowa życia chrześcijańskiego, braterstwo, równość, pokój i miłość, podejmowanie wysiłków nad zjednoczeniem chrześcijan propagowane podczas zjazdów welehradzkich, stanowią integralne elementy, na których Sobór Watykański II oparł dzieło odnowy, *renovatio*, Kościoła. Niewątpliwie, na ducha ekumenicznego podczas Soboru wpłynęła również obecność i aktywny udział w obradach byłych uczestników zjazdów zjednoczeniowych. Sobór Watykański II, który wraz z tradycją cyrylo-metodiańską stworzył nowy etap w światowym ruchu ekumenicznym, dokonał przełomu w nauczaniu Kościoła katolickiego w zakresie eklezjologii, a w tym dialogu z innymi Kościołami. Nowe spojrzenie Kościoła katolickiego

⁶⁰ S. Polčín: *Dedičstvo Otcov. Řím 1974*, s. 434.

na ruch ekumeniczny stało się możliwe dlatego, że sprawa pojednania chrześcijan obejmowała w Kościele coraz szersze kręgi wiernych.

Wpływ tradycji cyrylo-metodiańskiej na wspólne inicjatywy ekumeniczne Kościoła katolickiego i Ekumenicznej Rady Kościołów w Republice Czeskiej zmierzające ku jedności⁶¹

W Czechosłowacji od początku lat pięćdziesiątych XX stulecia systemowi totalitarnemu podporządkowano życie społeczne, kulturowe i religijne społeczeństwa, co w konsekwencji doprowadziło do ograniczenia działalności duszpasterskiej Kościołów i wspólnot chrześcijańskich. Sytuacja ta doprowadziła do gruntownej zmiany życia Kościołów. Reżim komunistyczny zwalczał zarówno przejawy życia religijnego, jak i narodowego. Doświadczając mocnego oporu ze strony Kościoła katolickiego, rząd czechosłowacki zwrócił baczną uwagę na życie Kościołów protestanckich. Wspólne inicjatywy niekatolickich ugrupowań przebiegały pod pełną kontrolą aparatu administracyjnego państwa, co z kolei służyło fałszywej propagandzie poza granicami kraju — stanowiło rzekomy dowód zagwarantowania swobód wyznaniowych w państwie socjalistycznym, w którym panuje ład i spokój. Rząd, widząc, że Kościół katolicki pozostaje w łączności ze Stolicą Apostolską, a Kościoły niekatolickie nie mają swojego wspólnego „przywódcy”, dokładał wszelkich starań, aby te wspólnoty scalić w jednorodną strukturę.

W dniu 20 czerwca 1955 roku została utworzona w Czechosłowacji — pod nadzorem rządu totalitarnego — Ekumeniczna Rada Kościołów (Ekumenická rada církví), a jej członkami oprócz trzech Kościołów inicjatorów (Czeskiego Kościoła Ewangelickiego, Ewangelickiego Kościoła Wyznania Augsburskiego na Słowacji oraz Ewangelickiego Kościoła Reformowanego na Słowacji) zostały: Śląski Kościół Ewangelicki Wyznania Augsburskiego, Jednota Czeskobraterska (obecnie Kościół Braterski), Jednota Braterska, Ewangelicki Kościół

⁶¹ Do 1 stycznia 1993 roku, czyli do powstania Republiki Czeskiej i Republiki Słowackiej, obligatoryjna była nazwa: Ekumeniczna Rada Kościołów Czechosłowacji.

Metodystyczny oraz Braterska Jednota Baptystów⁶². W myśl założeń zarówno władz nowej organizacji, jak i rządu, główny cel działalności Ekumenicznej Rady Kościołów sprowadzał się do realizowania zasady „walki o pokój”. Rada miała również pełnić funkcję organu „świadomościowo-internacjonalistycznego”. Podobną politykę prowadzono również w poszczególnych Kościołach i we wspólnotach kościelnych, zwłaszcza zrzeszających mniejszości narodowe, na przykład Węgrów na Słowacji czy Polaków na Śląsku Zaolziańskim. Dlatego władza socjalistyczna dokładała wszelkich starań, by wewnątrz Ekumenicznej Rady Kościołów nie dochodziło do nieporozumień na tle wyznaniowym czy narodowościowym⁶³.

W czasach reżimu komunistycznego Kościół katolicki nie utrzymywał oficjalnych relacji z Kościołami wchodzącymi w skład Ekumenicznej Rady Kościołów. Pomimo ścisłej kontroli władz państwowych Kościoły próbowały jednak z sobą współpracować na płaszczyźnie religijnej, między innymi uczestnicząc w styczniowych nabożeństwach ekumenicznych. Owocem działalności ekumenicznej było ekumeniczne tłumaczenie Pisma Świętego oraz czynny udział członków Kościołów i Wspólnot w tzw. Dziesięcioleciu, czyli w przygotowaniach do milenijnych obchodów śmierci św. Wojciecha w 1997 roku. Również wielowiekowe kultywowanie tradycji cyrylo-metodiańskiej stało się ogniwem łączącym katolików i ewangelików z Moraw, ze Słowacji i Śląska, którzy co roku na początku lipca odbywali wspólne pielgrzymki do Welehradu⁶⁴.

W ciągu czterdziestu lat rząd totalitarny nie dopuszczał do powstania nacjonalizmu, ale go nie zlikwidował. Po zmianach politycznych na początku lat dziewięćdziesiątych XX wieku władze stanęły w obliczu niebezpieczeństwa ożywienia konfliktów narodowościowych w społeczeństwie i w Kościele. Kościoły wszakże przyjęły — wzorem Europy Zachodniej — model integracyjny, który opierał się na wartościach moralnych, etycznych oraz na poszanowaniu wartości demokratycznych przez mniejszości i społeczeństwo większościowe⁶⁵. Przykładem takiego podejścia jest Kościół ewangelicki na

⁶² M. Salajka, M.P. Pokorný: *Naše dnešní ekumenická práce. V: Český ekumenismus. Theologické kořeny a současná tvář církvi. Ekumenická rada církví v ČSR*. Praha 1976, s. 234.

⁶³ *Křesťané v odporu proti komunistické diktatuře v Československu 1948—1989*. Red. J. Szymeczek, M. Danyš. Český Těšín 2006, *passim*.

⁶⁴ Wywiad przeprowadzony z uczestnikami tych pielgrzymek. Archiwum własne autora, sygn. JB VI/2004/SHi ČT.

⁶⁵ Rozwój nacjonalizmu w krajach postkomunistycznych może pójść w dwóch kierunkach: może przybrać charakter burzliwy, czyli „model bałkański”, albo spokojny — model integracyjny. Model bałkański oznaczałby powrót do ery czystek

Śląsku Zaolziańskim, który przyjął właśnie wariant integracyjny. Przedstawiciele Kościoła uczestniczyli w ekumenicznych spotkaniach w przygranicznych, mieszanych kulturowo regionach Europy Środkowej i Wschodniej, takich jak pogranicze duńsko-niemieckie czy Łużyce, gdzie w Görlitz zrodziła się w 1991 roku myśl wzajemnego odwiedzania się ewangelików z Polski, Czech i Niemiec⁶⁶. Pierwsze dwa spotkania ewangelików z Polski, Czech i Niemiec, których organizatorem był Niemiecki Krajowy Kościół Ewangelicki w Łużycach Górnych, odbyły się w Niemczech w okolicach miasta Görlitz, trzecie zorganizowano w 1997 roku w Wiśle, na Śląsku Cieszyńskim, a kolejne — w Czeskim Cieszynie w dniach od 24 do 26 czerwca 1999 roku. Do ewangelików wymienionych narodowości dołączyli ewangelicy ze Słowacji. Spotkaniom Ewangelików Czterech Narodów towarzyszyły liczne imprezy w parafiach Śląskiego Kościoła Wyznania Augsburskiego. Centralne nabożeństwo, z udziałem ponad 800 wiernych, odbyło się w kościele ewangelickim w Czeskim Cieszynie. W kazaniu, które wygłosił senior Pavel Smetana, przewodniczący Ekumenicznej Rady Kościołów, przywołał czasy, kiedy relacje mię-

etnicznych, prób usunięcia mniejszości z zasiedlanych przez nie terenów lub ich bezwzględnej asymilacji. Drugą możliwością jest przyjęcie modelu polityki integracyjnej zachodnioeuropejskich państw demokratycznych. Por. E. Gellner: *Národy a nacionalismus*. Praha 1993, *passim*.

⁶⁶ W Görlitz nakreślono trzy zjawiska, które uwierzytelniają potrzebę organizowania spotkań wielowyznaniowych i wielonarodowych:

1. Po upadku komunizmu w Europie Środkowej i Wschodniej groźbą dla narodów stał się nacjonalizm i różne napięcia etniczne. Kościoły, mając w pamięci zaszłości historyczne, rozumiały, że w tej dziedzinie nie mogą się wahać i muszą występować zdecydowanie, by niepokoje, jakie nękały obszar byłej Jugosławii, już się nie powtórzyły. Powinnością Kościołów jest szerzenie porozumienia i przyjaźni w stosunkach między przedstawicielami różnych narodów.

2. Wprowadzanie pojednania do stosunków międzynarodowych w takim sensie, w jakim ujął je premier Tadeusz Mazowiecki: „Sklócone narody nie znajdą pojednania nigdzie indziej, tylko pod Krzyżem Chrystusa”. Kiedy w polityce zaczęto mówić o pojednaniu między narodami, na przykład polsko-niemieckim lub czesko-niemieckim, politycy wezwali Kościoły, by stały się instrumentem tego pojednania.

3. Kontynentalny proces integracyjny państw postkomunistycznych, wyrażający się między innymi w ich wstępowaniu do struktur europejskich, takich jak: Unia Europejska czy NATO, nie powinien się sprowadzać wyłącznie do zbliżenia ekonomicznego czy obronnego, lecz musi być wzbogacony o wnoszenie do tychże struktur rozmiarów duchowych. I to właśnie jest zadanie dla Kościołów. Kościołom nie może być obojętne, jakie wartości duchowe będą dominować w rozszerzonych strukturach europejskich i jakie warunki realizacji swego posłannictwa będą miały Kościoły chrześcijańskie.

Por. *Setkání evangeliků tří národů — přípravy byly zahájeny*. „Przyjacieli Ludu — Přítel lidu” 1998, nr 2, s. 26—27.

dzy czeskimi i polsko-śląskimi ewangelikami układały się niezbyt pomyślnie, ale towarzyszyła im wiara i nadzieja. Dlatego zdaniem pastora, „Wyznajemy, iż nadzieja w Chrystusie dotyczy także ciemnej przeszłości Kościołów i ciemnej przeszłości każdego z nas. Wierzymy, że ofiara Chrystusa ma moc uzdrowienia nawet najbardziej bolesnych i najgłębszych ran, że może odnowić relację wzajemnej miłości i poszanowania. Ta nadzieja chrześcijańska jest źródłem siły dla naszej teraźniejszości i przyszłości”⁶⁷.

Do początku lat dziewięćdziesiątych XX stulecia działalność czeskiego ruchu ekumenicznego rozszerzyła się również poza granice kraju. Miało to na celu wzajemne zbliżanie się jednostek i środowisk z Kościołów rzymskokatolickiego, reformowanego i husyckiego dzięki niesieniu pomocy chrześcijanom cierpiącym ucisk za „żelazną kurtyną”. W tym okresie podejmowano również próby wypracowania wspólnego stanowiska wobec wybranych zagadnień teologicznych.

Zanim jednak doszło do „nowego” działania Kościołów, od aksamitnej rewolucji, podejmowano różne akcje mobilizujące Kościół do zaznaczania swojej obecności w życiu społecznym. Takim impulsem do dalszych działań stało się ogłoszenie w 1980 roku przez papieża Jana Pawła II Świętych Cyryla i Metodego współpatronami Europy⁶⁸.

Stopniowo rozwijający się Kościół katolicki i inne wspólnoty chrześcijańskie w Czechosłowacji były po roku 1989 coraz lepiej postrzegane w społeczeństwie. Niemalą rolę w tym okresie odegrały środki masowego przekazu, transmitując uroczystości kościelne bądź nadając relacje z ich przebiegu. Katolicka rozgłośnia Prohlas na stałe zagościła w czeskim radiu, udostępniając swą częstotliwość Kościołom i wspólnotom chrześcijańskim z Ekumenicznej Rady Kościołów: prawosławnemu, husyckiemu, ewangelickiemu, braterskiemu, adwentystom i baptystom. Pod jej patronatem medialnym corocznie transmitowane są nabożeństwa ekumeniczne oraz nabożeństwa liturgiczne z okazji świąt kościelnych. Programy radiowe, na przykład pierwszy program czeskiego radia, włączają się w proces popularyzacji treści religijnych, przekazując w każde niedzielne popołudnie „Magazyn Chrześcijański”. Zainicjowane przemiany struktury wyznaniowej, a także ożywienie religijnej działalności Kościołów przywracają sytuację „normalności”, porównywalną z panującą w innych krajach Europy Zachodniej.

Po aksamitnej rewolucji otwarty ruch ekumeniczny w Czechach reprezentuje Czeska Konferencja Episkopatu, w której skład wchodzi

⁶⁷ P. Smetana: *Kazanie. V: Sborník setkání evangeliků ze čtyř národů*. Český Těšín 1999, s. 134–137.

⁶⁸ Por. J. Budniak: *Současný ekumenický dialog v polsko-českém pohraničí*. „Teologické texty” 2005, č. 1, s. 19–23.

Kościół rzymskokatolicki i Kościół greckokatolicki, oraz Ekumeniczna Rada Kościołów. Według *Statutu Ekumenicznej Rady Kościołów*⁶⁹ działalność ekumeniczna Kościołów i wspólnot chrześcijańskich w Republice Czeskiej nawiązuje do tradycji wolności religijnej, znanej z czeskiej historii, a zwłaszcza do tradycji cyrylo-metodiańskiej oraz do reformacji. Ekumeniczna Rada Kościołów w Republice Czeskiej jest wspólnotą, do której należą Kościoły chrześcijańskie, wyznające Jezusa Chrystusa jako Boga i Zbawiciela, zgodnie z Pismem Świętym Starego i Nowego Testamentu, i swoją misję realizujące ku chwale jednego Boga, Ojca i Syna, i Ducha Świętego⁷⁰.

Na przełomie XX i XXI stulecia Kościoły i wspólnoty ekumeniczne w Czechach, na Morawach, Śląsku i na Słowacji aktywnie uczestniczą w ruchu ekumenicznym. Podejmują próby opracowania wspólnego stanowiska w odniesieniu do wybranych zagadnień pastoralnych i teologicznych. Przedsięwzięcia określane jako „ekumenizm duchowy”, a więc wspólne modlitwy, nabożeństwa, na stałe weszły w kalendarz poszczególnych Kościołów i wspólnot chrześcijańskich, zarówno na płaszczyźnie lokalnej, jak i w skali całego kraju. Ważnym czynnikiem łączącym społeczeństwo była współpraca praktyczna, która przybrała formę działalności charytatywnej, przekraczającej swym zasięgiem granice Republiki Czeskiej. Ekumeniczna Rada Kościołów podejmuje stałą współpracę ze Słowacką Radą Ekumeniczną i z Austriacką Radą Ekumeniczną. Wzajemnemu poznawaniu, a tym samym zbliżaniu, służą ekumeniczne konferencje naukowe, obecność wydziałów teologicznych na czeskich uniwersytetach, ukazywanie się czasopism religijnych i teologicznych.

Znaczącym elementem ekumenicznego słowa i czynu jest modlitwa, bez której proces pojednania chrześcijan nie miałby racji istnienia. Modlitwa o jedność przypomina, zdaniem kard. Rogera Etchegaraya,

⁶⁹ Czeska Rada Ekumeniczna jako Stowarzyszenie Kościołów i Związków Wyznaniowych w Republice Czeskiej zostało zarejestrowane 19 lipca 2005 roku, zgodnie z ustawą nr 3/2002. W skład Czeskiej Rady Ekumenicznej wchodzi 14 Kościołów, w tym: 11 Kościołów członkowskich (Kościół Apostolski, Braterska Jednota Baptystów, Kościół Braterski, Czechosłowacki Kościół Husycki, Czechobraterski Kościół Ewangelicki, Ewangelicki Kościół Augsburskiego Wyznania w Republice Czeskiej, Ewangelicki Kościół Metodystów, Jednota Braterska, Kościół Prawosławny, Śląski Kościół Ewangelicko-Augsburskiego Wyznania, Kościół Starokatolicki), Kościoły w charakterze członków stowarzyszonych (Armia Zbawienia i Czeska Konferencja Episkopatu) i 6 denominacji w charakterze obserwatorów (Kościół anglikański, Kościół Adwentystów Dnia Siódmego, Czeskie Towarzystwo Biblijne, Akademia Ekumeniczna, Czeski Alians Ekumeniczny i Federacja Gmin Żydowskich w Republice Czeskiej). Por. Archiwum prywatne autora, sygn. JB CzRE/2005.

⁷⁰ Por. *Stanovy...*

bieg maratoński, którego meta znajduje się poza zasięgiem ludzkiego wzroku. Powinna być modlitwą błagalną, natarczywą, zapamiętałą i nieustępliwą, a w rezultacie stać się jak gdyby trwałą skłonnością duszy; winna się stawać powszechnością, ustanawiając tym samym solidarność między wszystkimi, którzy wyznają „jednego Pana, jedną wiarę, jeden chrzest” (por. Ef 4, 5). Dopiero wówczas okaże się pomocna w patrzeniu z radością na ten etap drogi do pojednania, jaki już przebyliśmy, a zarazem z ufnością pozwoli myśleć o tym etapie, który jest jeszcze przed nami⁷¹. Modlitwa „stanowi duszę ekumenicznej odnowy i dążenia do jedności” (UUS 22), a modlitwa wiernych jest „wiatrem”, który wspomaga postęp dialogu ekumenicznego. To właśnie we wspólnej chóralnej modlitwie błagalnej, zanoszonej, kiedy to możliwe, do Boga, „urzeczywistnia się ekumenizm duchowy, który jest samym sercem ekumenizmu, jest nawróceniem i odnową, świętością i życiem zgodnym z Ewangelią, modlitwą indywidualną i wspólnotową⁷². Jan Paweł II podkreśla, że „gdy chrześcijanie modlą się razem, wówczas cel, jakim jest zjednoczenie, wydaje się bliższy” (UUS 22). W Czechach w tym duchu realizują swe powołanie ekumeniczne Kościoły i wspólnoty eklesjalne, których wyznawcy modlą się wspólnie w ramach Tygodnia Modlitw o Jedność Chrześcijan. Tydzień ten obchodzony jest (nie jak w większości krajów, od 18 do 25 stycznia) od poniedziałku po pierwszej niedzieli stycznia do niedzieli po uroczystości Objawienia Pańskiego — Epifanii). Również ekumeniczne nabożeństwa odbywają się w kaplicy Sióstr Świętych Cyryla i Metodego w Wlehradzie w okresie od Wniebowstąpienia Pańskiego do Zesłania Ducha Świętego.

Chrześcijanie należący do różnych denominacji aktywnie uczestniczą w organizowanych ekumenicznych konferencjach i spotkaniach w kraju i za granicą, na przykład w 1989, 1997 i 2007 roku — w Konferencji Kościołów Europy; w spotkaniach ekumenicznych z Janem Pawłem II podczas papieskich pielgrzymek do Czechosłowacji (1990) oraz do Czech i Słowacji (1995 i 1997), a począwszy od 1995 roku, co-rocennie biorą udział w Międzynarodowym Kongresie Ekumenicznym⁷³.

⁷¹ Homilia Kardynała Rogera Etchegaraya, wygłoszona w dniu 25 stycznia 2000 roku, podczas niesporów ekumenicznych na zakończenie Tygodnia Modlitw o Jedność Chrześcijan. Por. R. Etchegaray: *Nie ustawajmy w modlitwie o przywrócenie jedności*. OsRomPol 2000, nr 3, s. 19–20.

⁷² W. Kasper: *Droga Kościoła ku jedności*. OsRomPol 2005, nr 3, s. 21.

⁷³ Po raz pierwszy grupa czeskich i słowackich chrześcijan, należących do różnych konfesji, uczestniczyła w międzynarodowym kongresie ekumenicznym, który odbył się w roku 1995 w Cieszynie (Polska). Por. J. Budniak: *XXVIII Międzynarodowy Kongres Ekumeniczny w Cieszynie*. Cieszyn—Bytom 1996, *passim*.

Po pierwszej pielgrzymce Jana Pawła II do Czechosłowacji Konferencja Biskupów przyjęła zaproszenie od Ekumenicznej Rady Kościołów do wzięcia udziału, w roli obserwatora, w pracach na rzecz pojednania wyznawców Chrystusa, co zaowocowało wspólnymi ustaleniami, które znalazły odzwierciedlenie w postaci zapisu w dokumencie o wzajemnym uznaniu Chrztu Świętego. Od lat prowadzone są prace nad przygotowaniem dokumentów dotyczących duszpasterstwa ekumenicznego w wojsku, szpitalach i w więziennictwie.

Podczas pasterskiej wizyty w Welehradzie 22 kwietnia 1990 roku papież Jan Paweł II w wygłoszonej homilii, przywołując postacie Świętych Cyryla i Metodego, wskazał, że ich ekumeniczne świadectwo jest dla współczesnej podzielonej Europy wezwaniem do pojednania. Biskup Rzymu zwrócił się do Czeskiej Konferencji Biskupów z prośbą o powołanie specjalnej Komisji, która zajęłaby się sprawą Jana Husa⁷⁴. Prośba ta była nawiązaniem do postulatów czeskiego kard. Josefa Berana, zwolennika idei cyrylo-metodiańskiej, który w swym wystąpieniu w dyskusji nad tekstem Deklaracji o wolności religijnej, jaka toczyła się podczas obrad Soboru Watykańskiego II, wysunął postulat dotyczący uznania wolności religijnej i godności sumienia ludzkiego⁷⁵. Wystąpienie kardynała było dopełnieniem interpretacji „wolności religijnej”, która polega na tym, „że wszyscy ludzie powinni być wolni od przymusu ze strony czy to poszczególnych ludzi, czy to zbiorowisk społecznych i jakiegokolwiek władzy ludzkiej, tak aby w sprawach religijnych nikogo nie przymuszano do działania wbrew jego sumieniu ani nie przeszkadzano mu w działaniu według swego sumienia prywatnym i publicznym, indywidualnym lub w łączności z innymi, byle w godziwym zakresie” (por. DWR 2). W odpowiedzi na życzenie papieża Czeska Konferencja Biskupów powołała w roku 1993 Komisję Husowską, do której zaprosiła przedstawicieli Kościołów należących do Ekumenicznej Rady Kościołów, a także naukowców z Czeskiej Akademii Nauk oraz uniwersytetów, co świadczy o ekumenicznym jej charakterze. Zadaniem Komisji było zajęcie się badaniami naukowymi dotyczącymi osobowości, życia i dzieła pra-

⁷⁴ Traktat *O Kościele* jest najbardziej znanym dziełem Jana Husa, które zarazem przyczyniło się do niesprawiedliwego osądu czeskiego reformatora. Por. J. Hus: *O Kościele*. Przekład i komentarz K. Moskal. Lublin 2007.

⁷⁵ Dyskusja nad tekstem *Deklaracji o wolności religijnej* toczyła się w dniach od 15 do 22 września 1965 roku. W ramach dyskusji, 20 września, głos zabrał kard. J. Beran, który w swym wystąpieniu, opartym zarówno na osobistym doświadczeniu, jak i na historii swego narodu, przedstawił kwestię wolności człowieka. Wystąpienie Berana znacznie przyczyniło się do powstania dokumentu — *Deklaracji o wolności religijnej*. Por. *Kardinał Beran na koncilu o náboženské svobodě*. „Teologické texty” 1995, č. 5, s. 150.

skiego reformatora Jana Husa, husytyzmem oraz relacjami międzywyznaniowymi⁷⁶.

Komisja Husowska przedstawiła swe badania husytologiczne podczas konferencji naukowej *Jan Hus między epokami, narodami i konfesjami*, zorganizowanej w roku 1993 w Bayreuth (Niemcy). Doniosłe znaczenie dla czeskiego ekumenizmu miała również konferencja na temat badań związanych z postacią Jana Husa i rolą jego nauki dla Kościoła, która odbyła się, na zaproszenie Jana Pawła II, w Papieskim Uniwersytecie Laterańskim w Rzymie w dniach od 15 do 18 grudnia 1999 roku⁷⁷.

Ogniwem łączącym wspólne działania na rzecz pojednania są coroczne lipcowe pielgrzymki Czechów, Morawian i Słowaków do Welehradu, który zawsze łączono z kultem Świętych Cyryla i Metodego⁷⁸. W pielgrzymkach tych biorą udział przedstawiciele episkopatów Europy, jak również wierni z innych Kościołów i denominacji.

Od uzyskania wolności w 1989 roku do początku lat dziewięćdziesiątych trwał okres dobrze rokujących wzajemnych relacji międzywyznaniowych, po którym nastąpił okres stopniowej stagnacji, czego powodem był rozpoczęty w Watykanie proces kanonizacyjny błogosławionego Jana Sarkandra. W 1990 roku Komisja Episkopatu Czech poinformowała protestantów o rozpoczętym procesie kanonizacyjnym błogosławionego Jana Sarkandra⁷⁹, co wywołało wśród

⁷⁶ Badania te miały na celu prezentację postaci reformatora, której wizerunek, jako postaci legendarnej czeskich dziejów, został na początku powstania Czechosłowacji negatywnie przedstawiony, a jego wiekopomne dzieła były wykorzystywane w ideologicznej walce z Kościołem katolickim. W okresie trwania systemu totalitarnego w szkołach nauczano, że Hus był rewolucjonistą i wrogiem Kościoła. Tak przedstawiana postać Jana Husa dzieliła społeczeństwo czechosłowackie. Dlatego czytelne jest przesłanie papieża Jana Pawła II do Kościoła i wspólnot eklezjalnych w Czechach, aby postać Jana Husa skupiła wokół siebie chrześcijan różnych konfessji, którzy podjęliby się prowadzenia w prawdzie badań husytologicznych, co w konsekwencji miałyby doprowadzić do uzdrowienia pamięci historycznej narodu. Por. V. Volný: *Relacje z sympozjum o Mistrzu Janie Husie. Próba podsumowania najważniejszych wyników*. W: *Pojednajte się...* Red. J. Budniak, H. Rusek. Cieszyn 2000, s. 141–148; W. Bugel: *Kościoty czeskie w dziesięć lat po encyklice „Ut unum sint”*. W: *Pojednanie drogą Kościoła. Dziesięciolecie encykliki „Ut unum sint”*. Red. J. Budniak. Katowice 2006, s. 143–145; W. Bugel: *Główne kierunki rozwoju ekumenii w Czechach*. W: *Ekumenia na progu trzeciego tysiąclecia*. Red. P. Jaskóła. Opole 2000, s. 149–150; M. Wernisch: *K dávným dějinám ekumenických rozhorů*. „Teologické texty” 1998, č. 4, s. 135–136.

⁷⁷ Por. V. Volný: *Relacje z sympozjum o Mistrzu Janie Husie...*, s. 141–148.

⁷⁸ B. Zlámal: *Die Entwicklung der kyrillo-methodianischen Tradition in der tschechoslowakischen Geschichte*. „Das stlicie Christentum” 1969, H. 22, s. 123.

⁷⁹ Jan Sarkander urodził się 20 grudnia 1576 roku w Skoczowie. W 12. roku życia, po śmierci ojca Jerzego, udał się wraz z matką Heleną do Przybora na Mo-

niekatolików lawinę protestów. W 1991 roku prezes Synodalnej Komisji Ewangelickiego Kościoła Czeskobraterskiego, a zarazem przewodniczący Czechosłowackiej Ekumenicznej Rady Kościołów Pavel Smetana zwrócił się do arcybiskupa ołomunieckiego Františka Vaňáka o wstrzymanie procesu kanonizacyjnego, argumentując, że Jan Sarkander „brał aktywny udział w godnym politowaniu ciemieniu sumień, które nie miało sobie podobnych w naszej historii, włącznie z czasami najnowszy”⁸⁰.

W dniu 28 lutego 1992 roku Pavel Smetana, jako przewodniczący Ekumenicznej Rady Kościołów, skierował w imieniu Kościołów nierymskokatolickich w Czechosłowacji list do Jana Pawła II, w którym zwraca uwagę, że fakt kanonizacji Jana Sarkandra doprowadzi do zerwania nabożeństw pojednania; prosi papieża, aby nie doprowadził do kanonizacji, ponieważ „Jan Sarkander jest przedstawicielem misji antyewangelickiej, którą prowadził na terenie swego działania. Kanonizowanie tego człowieka — dla czeskich ewangelików — oznacza zaakceptowanie przez Kościół katolicki takiej formy działalności, która została odrzucona przez Sobór Watykański II oraz Kościoły nierymskokatolickie”⁸¹.

W kolejnej korespondencji P. Smetany do Komisji do spraw Eku-
menizmu Konferencji Biskupów Czechosłowacji, oprócz kwestii doty-
czącej kanonizacji Jana Sarkandra, pastor przywołuje postacie Cy-
ryla i Metodego, którzy są przykładem świętości życia i apostolskiego
działania, dlatego też są „do przyjęcia przez Czechów, ich święto jest
nawet świętem państwowym, są patronami całej Europy, a dla na-
szych niekatolików jest możliwe do przyjęcia ich dzieło. Apostolat Cy-
ryla i Metodego powinien być skierowany nie tylko do katolików, ale
również do protestantów i ewentualnie do Żydów”. Senior P. Smetana

rawy. Studiował w Ołomuńcu, w Pradze i w Grazu. 22 marca 1609 roku w Brnie otrzymał święcenia kapłańskie z rąk ks. bp. Jana Civallego (biskup pomocniczy diecezji ołomunieckiej). W ciągu 11 lat kapłaństwa podejmował obowiązki duszpasterskie w 6 parafiach: pierwszą była Opawa, a ostatnią — Holeszów. Posadzony o zdradę państwa oraz o prześladowanie protestantów, w lutym 1620 roku został ujęty, stanął przed sądem, a następnie osadzony został w więzieniu ołomunieckim, w którym przez wiele dni podczas przesłuchiwań był torturowany. Podczas czwartego — ostatniego — przesłuchania jeden z sędziów zażądał od Sarkandra ujawnienia tajemnicy spowiedzi świętej. Po 4 tygodniach okrutnych katuszy, w dniu 17 marca 1620 roku, umarł jako męczennik. Uroczystość beatyfikacyjna odbyła się w Bazylice św. Piotra w Watykanie 6 maja 1860 roku. Kanonizacji dokonał Jan Paweł II w dniu 21 maja 1995 roku w Ołomuńcu. Por. J. Budniak: *Jan Sarkander. Patron jednoczącej się Europy*. Bytom—Cieszyn 1995, *passim*.

⁸⁰ Pismo skierowane do metropolity morawskiego z dnia 18 kwietnia 1991 roku. Por. APKE, sygn. 1135/91.

⁸¹ APKE, 28 II 1992.

zaznacza, że „Cyryl i Metody są przykładem prawdziwego ekumenicznego działania, które należy wprowadzać w życie”⁸².

Przewodniczący Ekumenicznej Rady Kościołów poinformował o przyszłej kanonizacji Jana Sarkandra również Sekretarza Generalnego Światowego Aliansu Kościołów Reformowanych dr. Milana Opočenského. Odpowiedź na ten list Sekretarz Generalny skierował do kard. Edwarda I. Cassidy’ego, przewodniczącego Papieskiej Rady do spraw Jedności Chrześcijan. Zaznaczył, że kanonizacja Jana Sarkandra obciąży i skomplikuje relacje „pomiędzy rzymskimi katolikami i protestantami w Czechach. Imię jego jest łączone z rekatolizacją, dokonywaną przemocą, i z likwidacją protestanckich zborów w XVII wieku. Zbory Jednoty Braterskiej (których ostatnim biskupem był Jan Amos Komeňský) były niszczone i likwidowane. I choć Jan Sarkander został beatyfikowany, dla wielu pozostaje człowiekiem wątpliwego charakteru — stanowi symbol przemocy wobec niekatolików oraz ich prześladowań. W rezultacie tego awansu kontakty ekumeniczne, które w Czechosłowacji są coraz bardziej napięte, stałyby się bardzo trudne, jeśli by w ogóle były możliwe”⁸³.

Podobną argumentację zawiera oświadczenie, jakie zostało wydane w listopadzie 1992 roku, podczas obrad XV Synodu Jednoty Braterskiej: „Mamy świadomość tego, że kanonizacja jest w pełni wewnętrzną sprawą Kościoła rzymskokatolickiego. Z drugiej strony nie może być dla nas obojętne, jeżeli cześć ta ma spotkać człowieka, który sprawił protestanckim wierzącym ze względu na ich wiarę wiele bólu. Jan Sarkander osobiście uczestniczył w likwidacji braterskich zborów, brał aktywny udział w konfiskowaniu majątku i ksiąg członków Jednoty Braterskiej. Był współodpowiedzialny za ogromne cierpienie przemocą rekatolizowanych wierzących i przyczynił się do ich wygnania za granicę. Przede wszystkim z tych powodów odbieramy starania o kanonizację Jana Sarkandra jako bardzo niedelikatne dla stosunków między Kościołem rzymskokatolickim i resztą protestanckich Kościołów [...]”⁸⁴.

Kolejne stanowisko ewangelików czeskich wobec kanonizacji Jana Sarkandra było napełnione troską o Kościół katolicki. W jednym z pism skierowanych do bp. Františka Ratkovskiego, przewodniczącego Komisji ds. Ekumenizmu przy Konferencji Episkopatu Czechosłowacji, senior Pavel Smetana prosi biskupów Czech, aby ostrzegli papieża

⁸² APKE, 26 XI 1992.

⁸³ List Sekretarza Generalnego Światowego Aliansu Kościołów Reformowanych, dr. Milana Opočenského, mającego swoją siedzibę w Genewie, z dnia 20 kwietnia 1992. Por. APKE, 20 IV 1992.

⁸⁴ APKE, 12—14 XI 1992.

przed skutkami, jakie niesie kanonizacja: „Uświadomiłem sobie, już dość jasno, dwie rzeczy. Po pierwsze, że zamiar ogłoszenia Jana Sarkandra świętym stanowi poważny błąd Państwa katolickich historyków i teologów, a przede wszystkim biskupów, do których, *monsignore*, Pan należy. Wprawdzie błąd ten nie jest, po II Soborze Watykańskim, trudno zrozumiałym i ciężkim do wybaczenia. Chciałbym napisać: błąd niezrozumiały i niewybaczalny. Kanonizacja Sarkandra, jeżeli do niej faktycznie dojdzie, Kościołowi Pana bardzo zaszkodzi, długotrwale i zupełnie niepotrzebnie. Po drugie, nie potrafię zdobyć się na nadzieję, że katoliccy biskupi o swym błędzie i jego wadze teraz dali się, w ostatniej chwili, przekonać przez ewangelika do tego stopnia, że byłiby zdecydowani poważnie ostrzec papieża przed kanonizacją Sarkandra”⁸⁵.

Kanonizacja Jana Sarkandra była przedmiotem ożywionej korespondencji i debat. W marcu 1994 roku P. Smetana, nieustępliwy przeciwnik kanonizacji, zwrócił się z prośbą o interwencję w tej kwestii do prezydenta Republiki Czeskiej Vaclava Havla. Powodem zaadresowania pisma do głowy państwa było oficjalne zaproszenie Jana Pawła II do złożenia wizyty w Czechach. W piśmie tym przewodniczący Ekumenicznej Rady Kościołów zwraca prezydentowi uwagę na postać Jana Sarkandra, który „dla czeskich i morawskich ewangelików jest przedstawicielem przemocą dokonywanej rekatolizacji”. Wyraża jednocześnie żal z tego powodu, że V. Havel, zapraszając papieża, akceptuje tym samym kanonizację morawskiego męczennika: „Szanowny Panie Prezydencie, na pewno Pan wie, jak bardzo zależy mi na tym, aby między Kościołami chrześcijańskimi dochodziło do głębszego zrozumienia i wzajemnej zgody. Mam uzasadnione podstawy sądzić, że uroczysta kanonizacja Jana Sarkandra, teraz jeszcze wsparta Pana autorytetem, rozbudzi nowe emocje w naszym narodzie, i to nie tylko między obiema chrześcijańskimi tradycjami. Swoją opinię w tej sprawie przed rokiem wyraziłem w liście do papieża, którego kopię pozwalam sobie Panu dołączyć. Miałem nadzieję, że druga wizyta papieża w naszym kraju przysłuży się do wzajemnego zbliżenia Kościołów chrześcijańskich i do ogólnonarodowego pojednania. Jednakże w tej sytuacji niemożliwe jest, aby czescy ewangelicy wzięli udział w spotkaniu z przedstawicielem Kościoła rzymskokatolickiego. Zapewniam Pana, że list ten piszę z wielkim bólem. Jestem świadom tego, że Pana decyzji nie można już odwołać. Chcę tylko zwrócić Pana uwagę na to, że wielu ewangelików, którzy Pana wewnętrznie wspierają i modlą się za Pana, będzie Pana decyzją wewnętrznie zranionych”⁸⁶.

⁸⁵ APKE, XII 1992.

⁸⁶ APKE, 17 III 1994.

Negatywne stanowisko w sprawie kanonizacji Jana Sarkandra obejmuje coraz szersze kręgi ewangelickie. List ten adresowany do Prezydenta Republiki Czeskiej wzbudził uzasadnioną reakcję wśród katolików. Biskup František Ratkovský, zwracając się do seniora Pavla Smetany, ponownie wyjaśnił, że Jan Sarkander nie dokonywał przemocą rekatolizacji, ponieważ „gwałtowna rekatolizacja miała miejsce po Białej Górze jako wynik nieudanego powstania niekatolickich stanów. Przed Białą Górą, kiedy Jan Sarkander działał i umarł, rekatolizację i reformację przeprowadzały władze świeckie katolickie i ewangelickie wedle nieszcześliwej i niesprawiedliwej zasady *cuius regio, eius religio*. Tak to wyglądało również w Holešově i innych miejscach, gdzie Jan Sarkander działał. Zostało sprawdzone, że rekatolizację tę prowadzili świeccy panowie, i to przed przybyciem Jana Sarkandra. Nie ma żadnego dowodu, że Jan Sarkander »bezpośrednio uczestniczył w represjach przeciw bliźnim«, jak Pan pisze. Ani w Kronice Holešovskiej ani u J.A. Komeńskiego nie ma żadnej wzmianki o Janie Sarkandrze. [...] Jan Sarkander stał się ofiarą nie tylko okrutnych tortur, ale również ofiarą zakorzenionych stereotypów, które stawiają go w złym świetle. Myślmy, że już w imię prawdy zasługuje na rehabilitację, a do tego mogłaby się przyczynić również kanonizacja. Jeżeli uda się choć w minimalnej części te stereotypy przewyciężyć, może to pomóc również we wzajemnym zbliżeniu i w uspokojeniu między katolikami i niekatolikami. Wszak właśnie ekumenizm ma być prowadzony w prawdzie, szczerości i miłości”⁸⁷.

W okresie przed kanonizacją chrześcijanie zapomnieli o tym, że ekumenizm powinien być prowadzony w prawdzie, szczerości i miłości. W tym duchu kard. M. Vlk zaprosił Pavla Smetanę wraz z przedstawicielami Kościołów zrzeszonych w Ekumenicznej Radzie Kościołów na spotkanie z Janem Pawłem II. Przewodniczący Ekumenicznej Rady Kościołów, odpowiadając kardynałowi na zaproszenie na spotkanie z papieżem, napisał między innymi: „Jak Pan wie, jestem przedstawicielem czeskich ewangelików, którzy są bezpośrednimi następcami czeskich reformacyjnych ojców i matek w okrutny sposób zmuszanych do »powrotu do Kościoła rzymskokatolickiego« lub wygnanych z ojczyzny. W sytuacji gdy papież przyjeżdża do tego kraju, aby uroczyście kanonizować Jana Sarkandra, który dokonywał przemocą rekatolizacji i sam niesie za nią część osobistej odpowiedzialności, nie mogę Twego, Bracie, zaproszenia przyjąć”⁸⁸.

⁸⁷ APKE, IV 1994.

⁸⁸ APKE, 28 IV 1995.

Mimo niezrozumienia, jakie okazano Kościołowi katolickiemu wobec kanonizacji błogosławionego Jana Sarkandra, wśród niektórych chrześcijan innych konfesji trwały przygotowania do tego wydarzenia.

Burzliwa dyskusja dotycząca procesu kanonizacji J. Sarkandra, jaka objęła Republikę Czeską, a także Polskę, zakończyła się w dniu kanonizacji, 21 maja 1995 roku, w Ołomuńcu. W tym dniu senior Pavel Smetana opublikował list otwarty skierowany do członków Kościoła katolickiego i do wszystkich chrześcijan w Republice Czeskiej, zatytułowany *Sarkander nie może być świętym*:

Ogłoszenie Jana Sarkandra świętym jest ze strony Kościoła katolickiego niemal zamierzoną prowokacją, skierowaną w stronę pozostałych chrześcijańskich wyznań.

Człowiek, który brał udział w przemocą dokonywanej rekatolizacji społeczeństwa, a więc człowiek, który w sposób niezgodny z Biblią zdobywał nowych członków dla Kościoła katolickiego, nie może być świętym, ponieważ nie odprawił on pokuty.

Kościół katolicki zapewne chce pokazać, iż jego przeszłość jest nieskalana. Prawda jest jednak inna!

„Misja Nowe Życie w Chrystusie” staje po stronie tych Kościołów i zborów, które odrzuciły propozycję spotkania z najwyższymi przedstawicielami Kościoła katolickiego.

Oświadczamy więc, że od niedzieli 21 maja 1995 roku Kościół katolicki staje się dla nas jedynie społecznością wyznania katolickiego.

Kościółem może być jedynie taka społeczność, która naśladuje Jezusową Ewangelię, a nie „ewangelię” człowieka Jana Sarkandra. Kościół katolicki po raz kolejny zamyka drzwi przed jakąkolwiek współpracą.

Na zakończenie wzywamy wszystkich członków Kościoła katolickiego, którzy nie zgadzają się z kanonizacją tyrana Sarkandra, aby rozważyli swe dalsze pozostanie w tej dziś już tylko społeczności wyznaniowej, czczącej swych zmarłych.

Działalność J. Sarkandra wskazuje na silnie zdemonizowanego człowieka.

To jest nasze nieodwołalne stanowisko. Wierzmy, że społeczność będzie nasłuchiwać głosu służebników, którzy przynoszą „Jezusową ewangelię”.

Chroń nas, Boże, od religii katolickiej⁸⁹.

Ostry ton treści listu otwartego wobec Kościoła katolickiego oraz stanowisko co do kanonizacji bł. Jana Sarkandra, zakończone

⁸⁹ APKE, 21 V 1995.

stwierdzeniem: „Chroń nas, Boże, od religii katolickiej”, z ludzkiego punktu widzenia powinien doprowadzić do przerwania działalności ekumenicznej w Czechach, a nawet w Polsce. W tym samym dniu, czyli 21 maja 1995 roku, Jan Paweł II przybył z pielgrzymką do Ołomuńca, na Morawy, do „kolebki chrześcijaństwa okolicznych narodów”⁹⁰, gdzie kanonizował Jana Sarkandra. Papież skierował słowa pozdrowień w stronę chrześcijan z innych denominacji, a w czasie wygłoszonej homilii, przedstawiając postać Jana Sarkandra, powiedział: „Jego postać promieniuje szczególnym blaskiem, zwłaszcza pod koniec życia, kiedy zostaje uwięziony i otrzymuje od Pana łaskę męczeństwa. W epoce burzliwych zająć stał się on znakiem obecności Boga i Jego wierności pośród sprzecznych kolei historii. Dziś jeszcze uderza nas niezłomność tego księdza, prostego i wielkodusznego: jego wierność w wypełnianiu obowiązków aż do śmierci. [...] Dziś [...] możemy zrozumieć tajemnicze przesłanie Jana Sarkandra do Kościoła w Europie i w świecie. Jego kanonizacja jest w sposób szczególny oddaniem czci tym, którzy w tym stuleciu, nie tylko na Morawach i w Czechach, ale w całej Europie Wschodniej woleli zostać pozbawieni swych dóbr, zepchnięci na margines lub zabici, niż ulec uciskowi i przemocy”⁹¹.

Kontynuując swą homilię, Jan Paweł II wypowiedział profetyczną prośbę o wzajemne przebaczenie krzywd, którą rozpoczął od słów: „Ta kanonizacja nie powinna w żaden sposób otwierać na nowo bolesnych ran, które w przeszłości zostały na tych ziemiach zadane Ciału Chrystusa. Więcej nawet, dziś ja, papież Kościoła rzymskiego, w imieniu wszystkich katolików proszę o przebaczenie wszystkich krzywd wyrządzonych niekatolikom w ciągu burzliwej historii tych ludów; i równocześnie zapewniam o przebaczeniu ze strony Kościoła katolickiego wszelkiego zła, które wycierpieli jego synowie. Oby ten dzień stał się początkiem nowego rozdziału w dziejach naszych wspólnych wysiłków naśladowania Chrystusa, zgodnie z Jego Ewangelią, Jego prawem miłości i Jego najgłębszym pragnieniem jedności tych, którzy w Niego wierzą: »aby wszyscy byli jedno« (J 17, 21)”⁹².

Prośbę tę powtórzył Biskup Rzymu w katedrze św. Vita w Pradze podczas kolejnej pielgrzymki, w roku 1997. Postawa i słowa Jana Pawła II oraz charyzmatyczne miejsce, jakim jest Welehrad, doprowadziły do „normalizacji” relacji ekumenicznych. To w dniu 5 lipca 1997 roku, podczas pielgrzymki do Welehradu z okazji uroczystości

⁹⁰ B. Boček: *Podzemni Velehrad*. Velehrad 1938, s. 91.

⁹¹ Jan Paweł II: *Kto miłuje Chrystusa, żyje Jego Ewangelią*. W: *Bądźcie ludźmi sumienia*. Red. K. Mozor. Częstochowa 2005, s. 43.

⁹² Ibidem, s. 43–44.

Świętych Cyryla i Metodego, w której wzięli udział wierni z krajów słowiańskich wraz ze swymi biskupami reprezentującymi episkopaty: Czech, Słowacji, Węgier i Polski, dokonał się pozytywny przełom ekumeniczny. Ten dodatni walor w relacjach między chrześcijanami, ku zaskoczeniu kilkudziesięciu tysięcy pielgrzymów, był spowodowany wystąpieniem pastora Pavla Smetany, przewodniczącego Ekumenicznej Rady Kościołów, który przybył do sanktuarium Apostołów Pojednania — Świętych Cyryla i Metodego. W swym publicznym wystąpieniu pastor wezwał do wzajemnego pojednania, przeprosił katolików, w imieniu swoim i tych protestantów, którzy go o to prosili, za nieprawdziwe pomówienie oraz niezgodne z prawdą historyczną przedstawienie postaci Jana Sarkandra. Pastor Pavel Smetana na zakończenie swego wystąpienia zwrócił się do wiernych o wybaczenie mu tego, co mogło dotknąć uczucia religijne części katolików w związku z kanonizacją Sarkandra⁹³.

Pielgrzymka do Welehradu w 1997 roku rozpoczęła kolejny „nowy” etap w ekumenicznej działalności Kościołów i wspólnot chrześcijańskich w Czechach i w krajach sąsiednich.

Przenikanie tradycji cyrylo-metodiańskiej we współczesnych odniesieniach ekumenicznych

Po aksamitnej rewolucji nastąpiło ożywienie działalności apostołskiej Kościołów chrześcijańskich w Czechosłowacji, na które składało się nie tylko organizowanie życia parafialnego duszpasterstwa. W tym bowiem czasie rozpoczęły też swą działalność instytuty teologiczne, zaczął się stopniowo rozwijać ruch pielgrzymkowy. Zaczęto również podejmować inicjatywy religijno-kulturowe i naukowe. Szczególne znaczenie w tym „przebudzeniu” religijnym ma odwoływanie się do tradycji cyrylo-metodiańskiej. Należy w tym miejscu zwrócić uwagę na miejscowość Terchová⁹⁴ na Słowacji, w której w 1990 roku, z ini-

⁹³ J. Budniak: *Postać świętego Jana Sarkandra „znakiem jedności” czy „znakiem podziału” dla współczesnego Kościoła*. W: *Życie i działalność ks. Rudolfa Tomanka. W trosce o zachowanie religijnej i kulturowej tożsamości Śląska Cieszyńskiego*. Red. J. Budniak. Cieszyn 2002, s. 260.

⁹⁴ Terchová jest wsią katolicką, a miejscowej świątyni patronują Święci Cyryl i Metody.

cjatywy proboszcza ks. Jozefa Šaby⁹⁵, zorganizowano pierwsze Dni Cyrylo-Metodiańskie na terenie ówczesnej Czechosłowacji. Jest to pierwszorzędny przykład recepcji cyrylo-metodiańskiej. Od tego czasu do chwili obecnej, systematycznie, co roku od 2 do 5 lipca, organizowane są w tej miejscowości dni, które mają na celu przybliżyć postaci Świętych Cyryla i Metodego i uświadomić, jaki wpływ na życie religijne, społeczne, kulturowe i narodowe wywiera spuścizna cyrylo-metodiańska.

Po roku 1990 za przykładem mieszkańców miejscowości Terchová organizowano nieregularnie podobne uroczystości w różnych regionach Słowacji. Jedynie Terchová potrafiła utrzymać powtarzalność, koncepcję i programową różnorodność obchodów Dni Cyryla i Metodego. Dni Cyrylo-Metodiańskie zorganizowane są na wysokim poziomie duchowym i kulturowym: „Dla mnie osobiście Dni Cyryla i Metodego w Terchovej stanowią spełnienie wewnętrznej potrzeby przeniesienia do własnego środowiska wydarzenia o ponadregionalnym rozmiarze, w pełni odzwierciedlającego szeroki zasięg uniwersalnego poselstwa Braci Sołunskich. Wszak właśnie znaczenie tradycji cyrylo-metodiańskiej utwierdza nas w przekonaniu, że naród ten miał w ciągu wieków ideę, która pobudzała, inspirowała, ale głównie wzmacniała chrześcijańską świadomość i tożsamość słowiańskiego człowieka”⁹⁶.

W 2008 roku w święto liturgiczne Świętych Cyryla i Metodego, czyli 14 lutego, papież Benedykt XVI erygował nową diecezję w Słowacji — diecezję żylińską, której głównymi patronami są Święci Cyryl i Metody (jedyna diecezja w byłej Czechosłowacji, której patronują Święci Apostołowie Słowian). Od tego czasu nowa diecezja włącza się do obchodów związanych z misjonarzami z Tesalonik w Terchovej, co nadaje tej miejscowości nową treść. Nieoficjalnie dzień 5 lipca stał się *de facto* czasem pielgrzymki całej diecezji, z miejscowym biskupem Tomášem Galisem na czele, do Terchovej⁹⁷.

W 17. Dniach Cyryla i Metodego w Terchovej, 3 lipca 2006 roku, po raz pierwszy odbyło się nabożeństwo ekumeniczne, którego

⁹⁵ Ks. Jozef Šabo w latach 1975–1995 był proboszczem w parafii Świętych Cyryla i Metodego w Terchovej. W okresie totalitaryzmu działał „w podziemiu”. W 1957 roku nielegalnie emigrował do Polski, gdzie został przez służby wewnętrzne odnaleziony i osadzony w warszawskim więzieniu na Mokotowie. Dokładny biogram ks. J. Šaby w: L. Bačikova: *Pod’ a nasleduj ma! Zo spomienok tajne vysvätených kňazov 1950–1989*. Prešov 2005, s. 5–17.

⁹⁶ Wypowiedź bezpośredniego świadka Dni Cyrylo-Metodiańskich. Por. P. Cabadaj: *Slovo na úvod. V: Cyrilometodské dni v Terchovej. Pamätnica (1990–2008)*. Red. P. Cabadaj. Terchova 2009, s. 54.

⁹⁷ J. Halama: *XX. Ročník Cyrilometodských dní v Terchovej. V: Cyrilometodské dni v Terchovej...*, s. 5.

inicjatorem był Jan Halama, proboszcz parafii. W nabożeństwie uczestniczyli przedstawiciele Kościołów i wspólnot chrześcijańskich z okręgu żylińskiego oraz pracownicy naukowo-dydaktyczni z Instytutu Ekumenicznego Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II. W ten sposób Święci Bracia, którzy przynieśli chrześcijaństwo także na teren Słowacji, zostali przybliżeni chrześcijanom z innych denominacji. Podczas nabożeństwa kazanie wygłosiła Andrea Danková, duchowna z Kościoła ewangelickiego, która nawiązując do misji Cyryla i Metodego do krajów słowiańskich, zapytała: „[...] czy to dziedzictwo, które otrzymaliśmy od Braci z Tesalonik, potrafimy zwielokrotnić?”⁹⁸. Od tego czasu co roku nabożeństwo ekumeniczne celebrowane jest podczas Dni Cyrylo-Metodiańskich.

Po kilkuletniej stagnacji ekumenicznej pomiędzy Kościołem rzymskokatolickim a Kościołami i wspólnotami eklesjalnymi, należącymi do Ekumenicznej Rady Kościołów, spowodowanej animozjami wokół kanonizacji Jana Sarkandra, nastąpił powrót na drogę pojednania. Niewątpliwe zasługi w przywróceniu dawnych relacji należy przypisać papieżowi Janowi Pawłowi II oraz „sercu” Europy — Welehradowi. Właśnie tam podczas pielgrzymki, 5 lipca 1997 roku, przewodniczący Ekumenicznej Rady Kościołów Czech w profetycznej prośbie zwrócił się do katolików o wybaczenie krzywd wyrządzonych im przez ewangelików w okresie od 1990 roku do dnia kanonizacji (list otwarty z 21 maja 1995) Jana Sarkandra. Po tym wydarzeniu, w 1997 roku Komisja Husycka wraz z Uniwersytetem im. Karola w Pradze rozpoczęła przygotowania do międzynarodowej konferencji naukowej pod nazwą *O Mistrzu Janie Husie*, na którą Jan Paweł II, z okazji zbliżającego się Wielkiego Jubileuszu roku 2000, zaprosił chrześcijan wszystkich konfesji z Czech i pozostałych krajów europejskich. Podczas konferencji, która trwała od 15 do 18 grudnia 1999 roku, poszukiwano odpowiedzi na pytanie, jakie podczas pielgrzymki w Pradze w 1995 roku postawił papież: czy jest możliwe, aby postać Husa w czasach współczesnych raczej jednociła, niż dzieliła chrześcijan? Husowska konferencja, w której oprócz czeskich, polskich, niemieckich i wło-

⁹⁸ Pastor A. Danková, nawiązując do misji Cyryla i Metodego do krajów słowiańskich, stwierdziła: „[...] naturalnym jest, że człowiek stara się zwielokrotnić to, co ma. Odnosi się to przynajmniej do naszych spraw materialnych, ale czy jest to aktualne w stosunku do dziedzictwa, które otrzymaliśmy od naszych Braci z Salonik? Na to pytanie musi już sobie odpowiedzieć każdy sam”. W nabożeństwie ekumenicznym wzięli również udział: pastor Jan Štrbka z Kościoła ewangelickiego, dziekan Emil Turiak z Kościoła greckokatolickiego i pastor Tibor Máhrik. Por. L. Bechný: *Cyrylometodské ekumenické bohoslužby. V: Cyrilometodské dni v Terchovej...*, s. 62—63.

skich naukowców wzięli udział czescy biskupi Kościoła rzymskokatolickiego, przedstawiciele Czechosłowackiego Kościoła Husyckiego i Kościołów ewangelickich, przedstawiciele Stolicy Apostolskiej i przełożeni zakonów, była przykładem rzetelnej dyskusji naukowej, utrzymanej w duchu pokoju i wzajemnego zrozumienia. W czasie obrad, podczas których skupiono się wokół postaci ks. Jana Husa, którego los męczeński jest „żywą, niezabliźnioną raną w dziejach zarówno narodu czeskiego, jak i rzeczywistości religijno-kościelnej”, stwierdzono między innymi, że różnice wyznaniowe mogą stać się impulsem do zrozumienia rzeczywistości historycznej⁹⁹.

Podczas sympozjum rzymskiego papież Jan Paweł II spotkał się z jego uczestnikami, a zwracając się do nich, nazwał reformatora Jana Husa „znanym czeskim kaznodzieją, jednym z najsłynniejszych wśród wielu wybitnych mistrzów, jacy wyszli z praskiego uniwersytetu”. Kontynuując swe wystąpienie, Biskup Rzymu zaznaczył, że „moralna odwaga Jana Husa, by stanąć twarzą w twarz z bezprawiem i śmiercią, uczyniła z niego postać o nadzwyczajnym znaczeniu dla całego czeskiego narodu”. Papież wyraził również „żał nad okrutną śmiercią, na jaką był Jan Hus wydany, oraz nad raną — źródłem konfliktów i podziałów — która rozwarła się w myślach i sercach czeskiego społeczeństwa”. Kończąc swe wystąpienie, papież zachęcił uczestników konferencji do dialogu: „[...] prawda, która wyzwala od błędów, jest również prawdą, czyniącą nas wolnymi, abyśmy mogli kochać [...]. Wasza praca pokazuje, iż postać, jaką jest Jan Hus, postać, która w przeszłości była wielkim punktem niezgody, może stać się teraz obiektem dialogu”¹⁰⁰.

U progu trzeciego tysiąclecia Komisja Husowska (katolicka i poreformacyjna) postanowiła opracować ekumeniczny podręcznik historii Kościoła w Czechach. Inicjatywa ta jest bardzo ważnym wydarzeniem ekumenicznym. Jednocześnie w tym okresie powstały ekumeniczne dokumenty dotyczące służby więziennej, wojskowej, charyta-

⁹⁹ Por. R. Łużny: „Przeszłość jest to dziś...” *Jana Pawła myślenie w wymiarze historii narodów słowiańskich*. W: *Myśl słowiańska Jana Pawła II*. Red. J. Orłowski, A. Woźniak. Lublin 2008, s. 113; *Jan Hus ve Vatikánu: Mezinárodní rozprava o českém reformátoru 15. století a o jeho recepci na prahu třetího tisíciletí*. Red. J. Pánek, M. Polívka. Praha 2000, *passim*.

¹⁰⁰ Relacje z rzymskiego sympozjum przedstawił w swym wystąpieniu podczas ekumenicznej konferencji naukowej *Pastoralny i społeczno-kulturowy wymiar ekumenizmu na Śląsku Cieszyńskim*, która odbywała się od 24 do 25 marca 2000 roku w Bielsku-Białej, przewodniczący Ekumenicznej Rady Kościołów Czech ks. bp Vladyslav Volný. Biskup Volný zastąpił na tym stanowisku seniora Pavla Smetanę. Por. V. Volný: *Relacje z sympozjum o Mistrzu Janie Husie*. W: *Pojednajte się...*, s. 141–142.

tywnej i służby zdrowia, które podpisał Kościół katolicki, Kościoły i wspólnoty eklezjalne należące do Ekumenicznej Rady Kościołów¹⁰¹. Reprezentanci Kościołów i wspólnot kościelnych, uczestniczących w ekumenicznym duszpasterstwie więziennym, wojskowym, charytatywnym i służbie zdrowia, postanowili, że będą przykładem życia w duchu poszanowania tradycji każdego Kościoła. Podjęli to wyzwanie w przeświadczeniu, że jako duchowni, stali się przedstawicielami nie tylko swojego Kościoła, ale także reprezentantami Kościoła rzymskokatolickiego i członków Ekumenicznej Rady Kościołów.

W kwietniu 2004 roku biskupi czescy wraz z bp. Vladyslavem Volným¹⁰² (luteraninem), przewodniczącym Ekumenicznej Rady Kościołów, pielgrzymowali do Santiago de Compostela w Hiszpanii, do sanktuarium św. Jakuba Apostoła. Jeszcze raz należy wspomnieć o wspólnym pielgrzymowaniu chrześcijan różnych konfesji do Welehradu.

¹⁰¹ W dniu 3 czerwca 1998 roku w Pradze podpisano *Umowę pomiędzy Ekumeniczną Radą Kościołów a Czeską Konferencją Biskupów*, a także *Porozumienie o współpracy pomiędzy Ministerstwem Obrony, Ekumeniczną Radą Kościołów oraz Konferencją Episkopatu Czech o duszpasterstwie w resorcie Ministerstwa Obrony*. Tego samego dnia minister obrony Michal Lobkowicz rozkazem z dnia 3 czerwca 1998 roku powołał do życia Duszpasterstwo w Armii Czeskiej Republiki. W dniu 20 marca 2002 roku uchwalono *Regulamin dotyczący zgromadzeń i konferencji Duszpasterstwa w Armii Czeskiej Republiki*.

Wśród kapelanów wojskowych są duchowni: Kościoła rzymskokatolickiego, Kościoła ewangelicko-augsburskiego, Czeskobraterskiego Kościoła Ewangelickiego, Kościoła Braterskiego, Kościoła Adwentystów Dnia Siódmego oraz Czechosłowackiego Kościoła Husyckiego. Warto podkreślić, że kapelani wojskowi noszą takie same mundury.

W 2003 roku podpisano umowę między Czeską Konferencją Biskupów i Ekumeniczną Radą Kościołów w Republice Czeskiej ze strażą pożarną *O zintegrowanej pomocy drogowej*.

Na podobnych zasadach funkcjonują pozostałe ekumeniczne duszpasterstwa: więziennictwa, służby zdrowia i charytatywnego. Por. J. Badura: *Ekumeniczne duszpasterstwo wojskowe w Republice Czeskiej*. W: *Ekumenizm w duszpasterstwie parafialnym*. Red. J. Budniak. Katowice 2007, s. 230–231.

¹⁰² Vladyslav Volný, urodzony 4 marca 1949 roku w Hradište. Po studiach teologicznych w Bratysławie i w Warszawie został ordynowany na prezbitera przez ks. bp. dr. Władysława Kiedronia. Był proboszczem i seniorem w Hawierzowie Błędowicach (Czeska Republika). W dniu 16 listopada 1991 roku Synod Śląskiego Kościoła Ewangelickiego Augsburskiego Wyznania, w Czeskim Cieszynie, wybrał go na biskupa Śląskiego Kościoła Ewangelickiego Augsburskiego Wyznania. W dniu 26 stycznia 1992 roku w zabytkowym kościele w Błędowicach został konsekrowany przez biskupów: Pavla Uhorskai z Bratysławy, Jana Szarka z Warszawy i Pavla Smetanę z Pragi (Kościół Czeskobraterski). Swoją urzęd sprawował przez 15 lat, do dnia 7 stycznia 2007 roku. Por. Archiwum prywatne autora, sygn. JB CzRE/VV/2005.

W 2005 roku powstał kolejny, nowy statut Ekumenicznej Rady Kościołów, w którym wyeksponowano zapis, że Kościoły w swej działalności ekumenicznej będą się odwoływały, między innymi, do tradycji cyrylo-metodiańskiej.

Wspólny głos Kościołów i wspólnot kościelnych w Czechach dotyczy również wypracowania jednomyślnego stanowiska w sprawach dotyczących wartości etycznych i norm moralnych, szczególnie w dziedzinie życia małżeńskiego i rodzinnego. Kiedy Parlament Republiki Czeskiej w 2006 roku rozpoczął pracę nad ustawą o rejestrowanych związkach homoseksualnych, Kościoły zrzeszone w Ekumenicznej Radzie Kościołów wraz z Kościołem rzymskokatolickim, w trosce o zachowanie godności małżeństwa i rodziny, wystosowały do prezydenta Republiki oraz senatorów list następującej treści: „[...] Kościoły wspólnie zwracają się do Prezydenta Republiki oraz Senatu Parlamentu Republiki Czeskiej z wnioskiem o odrzucenie ustawy o rejestrowaniu związków osób tej samej płci. Jesteśmy przekonani, że rodzina stanowi podstawowe ogniwo społeczeństwa i jest niezaprzeczalną. Małżeństwo mężczyzny i kobiety jest ważne dla zdrowego rozwoju dzieci, które potrzebują zaplecza i poczucia bezpieczeństwa. To daje im wspólnota z ojcem i matką. Dobrze działająca rodzina jest najlepszą przesłanką zdrowego społeczeństwa w następnych pokoleniach. Krzywa demograficzna Republiki Czeskiej ukazuje, że nasz kraj lokuje się na przedostatnim miejscu światowej listy. Tym ważniejsze jest, aby w naszym społeczeństwie uznano dostojność i zapewniono jej poszanowanie. Obawiamy się, że atmosfera panująca w czeskim społeczeństwie nie sprzyja stabilności małżeństwa, utrzymaniu rodziny i opiece nad dziećmi. Nie uważamy za należyte tworzenie jakiegokolwiek alternatywy dla heteroseksualnych małżeństw, jako przesłanki zdrowego rozwoju dzieci.

W naszym demokratycznym społeczeństwie nikt nie jest przesładowany, a ludzie oprócz rodzin tworzą różne wspólnoty międzyludzkiej pomocy. Nie ma powodów, aby współżycie osób homoseksualnych było preferowane przed innymi. Sądzymy, że przyjęcie ustawy o rejestrowanych związkach doprowadzi do dalszego osłabienia znaczenia życia rodzinnego, do chaosu w sferze wartości, przede wszystkim młodego pokolenia. Jako chrześcijanie uważamy, że nasze społeczeństwo potrzebuje wzmocnienia społecznej pozycji rodziny stanowiącej podstawową jednostkę oraz odpowiedzialnego rodzicielstwa”¹⁰³.

¹⁰³ J. Sowiński: *Czeskie Kościoły razem w sprawie ustawy o rejestrowanych związkach osób tej samej płci*. www.kosciol.pl (z 10 marca 2006).

Kościoły wspólnie rozwiązują również takie problemy, jak eksperymenty z zakresu inżynierii genetycznej, kwestie związane z prokreacją, aborcją i eutanazją.

Kościół katolicki czynnie uczestniczy w różnych liturgicznych i okolicznościowych uroczystościach, obchodzonych w innych denominacjach. Przykładem jest jubileusz 550. rocznicy założenia Jednoty Braterskiej, który obchodzono 16 marca 2007 roku¹⁰⁴.

Efektem kolejnej wspólnej inicjatywy ekumenicznej było powołanie na Śląsku Cieszyńskim (Zaolzie) w 2002 roku Ekumenicznego Stowarzyszenia Chrześcijan w Republice Czeskiej, stanowiącego platformę kontaktów przedstawicieli różnych grup społecznych, kulturowych, naukowych i religijnych z obu stron Olzy. Jego działalność ma zasięg ponadnarodowy. Członkowie i sympatycy idei Stowarzyszenia pragną zintegrować społeczność, organizując wspólne spotkania, interesujące wykłady i prelekcje, a także rozmowy ze znanymi i kompetentnymi postaciami ze świata kultury, polityki, religii i nauki. Służy temu wspólna modlitwa, a także agapa, w której uczestniczą ewangelicy, katolicy, husyci i osoby niebiorące aktywnego udziału w życiu żadnego z Kościołów. W realizacji wyznaczonych celów Stowarzyszenia jego członkowie korzystają z rzetelnej wiedzy historycznej i teologicznej, z badań porównawczych poszczególnych zagadnień teologicznych, ze zwyczajów kościelnych i liturgicznych. Uczestnicy spotkań pogłębiają, a niekiedy i korygują rozumienie nauki własnego

¹⁰⁴ Po straceniu w 1415 roku Jana Husa jego zwolennicy w Czechach podzielili się na dwa obozy: umiarkowanych utrakwistów oraz radykalnych taborytów. Pokonani w bitwie pod Lipanami w 1434 roku przez połączone siły katolicko-utrakwistyczne, taboryci zeszli do podziemia i przekształcili się w niezależną denominację, która przyjęła nazwę Jednota Braterska. Jeden z pierwszych zborów Jednoty założony został w Krunwaldzie, niewielkiej miejscowości w czeskich Sudetach. Jego zwierzchnikiem został brat Grzegorz. Z Krunwaldu pochodził także Maciej, pierwszy biskup Jednoty, wybrany w drodze losowania spośród trzech kandydatów. Przyjął święcenia biskupie z rąk biskupa waldensów w Alpach. Do dziś w okolicach Krunwaldu pozostały ślady działalności braci, które wytyczyły szlak dydaktyczny o nazwie: Po Śladach Jednoty Braterskiej. Szlak rozpoczyna się przy tzw. Domku na Sboru, gdzie obecnie mieści się ekspozycja muzealna poświęcona historii Jednoty oraz kaplica Ewangelickiego Kościoła Czeskobraterskiego. Powyżej Domku znajduje się pomnik najśłynniejszego w świecie wyznawcy Jednoty Jana Amosa Komeńskiego. Kolejnymi etapami wędrowki są: pozostałości dawnej kuźni, Dolina Modlitwy, Jordan — miejsce, w którym wyznawcy Jednoty przyjmowali chrzest, oraz Lipa Braterska, posadzona przez wyznawców na pożegnanie, w chwili gdy na początku XVI wieku zostali zmuszeni do opuszczenia swej ojczyzny. Większość z nich znalazła wtedy schronienie w Wielkopolsce. Uroczystości jubileuszowe organizowane były wspólnie przez Radę Kraju Pardubickiego oraz Ewangelicki Kościół Czeskobraterski, pod patronatem Ministerstwa Kultury Republiki Czeskiej. Por. Archiwum własne autora, sygn. JB/550/16 III 2007.

Kościoła. Pierwsze posiedzenie Stowarzyszenia miało na celu ukazanie stopnia zorganizowania i zintegrowania się licznych pokoleń Polaków w wielonarodowych społeczeństwach o różnych tradycjach religijnych i kulturowych na przykładzie Stanów Zjednoczonych Ameryki Północnej i Australii¹⁰⁵.

Ekumeniczne Stowarzyszenie Chrześcijan serię publicznych spotkań rozpoczęło w Czeskim Cieszynie, 7 listopada 2002 roku, wykładem o powstaniu i działalności Klubów Inteligencji Katolickiej w Polsce, a także o nieznanych okolicznościach upadku reżimu komunistycznego, wykładem, który wygłosił były marszałek Senatu RP i minister Edukacji Narodowej, inicjator okrągłego stołu w 1989 roku, prezes Stowarzyszenia „Wspólnota Polska” Andrzej Stelmachowski.

Stowarzyszenie organizuje corocznie w pierwszym tygodniu maja uroczyste międzynarodowe nabożeństwa ekumeniczne, które odbywają się w kościołach katolickim i ewangelickim w Czeskim Cieszynie. Historyczny wymiar miało nabożeństwo w dniu 9 maja 2004 roku zorganizowane z okazji Światowego Dnia Biblii, które zbiegło się z Dniem Europy oraz przyjęciem sąsiadujących z sobą państw Polski i Czech do Unii Europejskiej¹⁰⁶.

Ekumeniczne Stowarzyszenie Chrześcijan wspólnie z Komisją do spraw Stosunków Polsko-Czeskich i Polsko-Słowackich Polskiej Akademii Nauk przy Filii Uniwersytetu Śląskiego w Cieszynie były organizatorami w dniu 28 października 2004 roku ekumenicznej konferencji naukowej *Towarzystwo Jezusowe na Śląsku Cieszyńskim*, której materiały zostały opublikowane¹⁰⁷.

Wieloletni dialog między chrześcijanami przyczynił się do pogłębienia wśród chrześcijan świadomości obecności Ducha Świętego.

¹⁰⁵ Wykład inauguracyjny w Konsulacie Generalnym Rzeczypospolitej Polski w Ostrawie wygłosił 20 czerwca 2002 roku pomysłodawca i były redaktor polskojęzycznej audycji religijnej w Chicago, wieloletni duszpasterz polonijny w USA i Australii, jezuita Zbigniew Górecki. Por. J. Budniak: *Specyfika wyznaniowa polsko-czeskiego pogranicza jako fenomen integralności europejskiej*. W: *W poszukiwaniu nowej tożsamości Europy*. Red. Z. Glaeser, A. Nowakowska, J. Górecki. Bytom 2005, s. 208.

¹⁰⁶ Podczas tych nabożeństw kazania głosili: ks. bp Vladislav Volný (Śląski Kościół Ewangelicki Augsburskiego Wyznania), ks. radca Jan Cieślak, ks. bp Tadeusz Szurman (diecezja katowicka Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego), ks. radca Jan Sikora (Kościół Ewangelicko-Augsburski), jezuita Piotr Jerzy Badura (współzałożyciel i pierwszy prezes Ekumenicznego Stowarzyszenia Chrześcijan w Republice Czeskiej) i ks. Józef Budniak, przewodniczący Komisji do spraw Stosunków Polsko-Czeskich i Polsko-Słowackich Polskiej Akademii Nauk. Por. Archiwum własne autora, sygn. JB/ESCh/9 V 2004.

¹⁰⁷ Por. *Towarzystwo Jezusowe na Śląsku Cieszyńskim. Studium ekumeniczne*. Red. J. Budniak, K. Mozor. Kraków 2005.

Trzecia Osoba Boska wraz ze swymi darami i z owocami otwiera nowe ekumeniczne perspektywy budowania jedności oraz wskazuje nam drogę do Chrystusa i do dalszego jednoczenia chrześcijan. Drogą i sercem ekumenicznego podążania ku Chrystusowi jest przede wszystkim modlitwa. *Dekret o ekumenizmie* Soboru Watykańskiego II podkreśla, że „nawrócenie serca i świętość życia łącznie z publicznymi i prywatnymi modlitwami o jedność chrześcijan należy uznać za duszę całego ruchu ekumenicznego [...]” (DE 8). To stanowisko Soboru Watykańskiego przypomina również Jan Paweł II w swej ekumenicznej encyklice, stawiając pytanie, kiedy zapanuje wśród chrześcijan pełna komunია. Dokona się ona — według papieża — przez modlitwę; to ona „powinna być zawsze wyrazem tego niepokoju, który jest tęsknotą za jednością, a więc jedną z koniecznych form miłości, jaką żywimy do Chrystusa i do Ojca bogatego w miłosierdzie. Modlitwa powinna mieć pierwszeństwo na tej drodze ku nowemu tysiącleciu, którą podejmujemy wraz z innymi chrześcijanami” (UUS 102). Słowa Biskupa Rzymu i dokumenty Kościoła znajdują swe odbicie w doświadczeniach ekumenicznych w Czechach, na Morawach i w Słowacji w zakresie: zbliżenia teologicznego, tworzenia wspólnoty kościelnej i perspektyw ekumenizmu. Płaszczyzną jednoczącą i integrującą chrześcijan w społeczności lokalnej pozostaje indywidualna i wspólna modlitwa, towarzysząca wysiłkom codziennego dnia.

Systematyczny udział w Tygodniach Modlitw o Jedność Chrześcijan, prowadzony dialog doktrynalny oraz działalność Caritas i Diakonii umacniają wzajemne relacje między wyznawcami Chrystusa. Młodzież systematycznie uczestniczy w rekolekcjach ekumenicznych, organizowanych w klasztorze Sióstr Świętych Cyryla i Metodego w Welehradzie i w opactwie w Taizé. W wielu parafiach organizowane są interwyznaniowe grupy modlitewne młodych, które w duchu Taizé spotykają się, aby wspierać dzieło pojednania chrześcijan. Ekumeniczną rolę odgrywa również Ruch Odnowy w Duchu Świętym, stanowiący w pewnym sensie „most” łączący Kościół katolicki z Kościołami ewangelikalnymi.

Kościół i wspólnoty eklezjalne w Czechach oraz w pozostałych krajach słowiańskich, odwołując się do tradycji cyrylo-metodiańskiej, realizują swą ekumeniczną misję.

* * *

Kościół nie jest rzeczywistością zamkniętą w sobie, ale w swej podstawie jest misyjny i ekumeniczny. Jest on „dla świata znakiem

i narzędziem Królestwa, które urzeczywistnia się przede wszystkim w sercach” (EE 107), a jako depozytariusz Ewangelii, głosi nadzieję na jedność w Chrystusie.

Priorytetem Kościoła jest prowadzenie ludzi do Boga. Logiczną tego konsekwencją jest konieczność serdecznej troski o jedność wszystkich chrześcijan, jako że rozbitcie, podziały podważają ich wiarygodność mówienia o Bogu. Z tego względu wysiłek zmierzający do wspólnego świadectwa wiary chrześcijan na rzecz ekumenizmu stał się potrzebą chwili. Papieże: Jan XXIII, Paweł VI, Jan Paweł II, wielokrotnie w swym pontyfikacie podkreślali, że ekumenizm jest misją, priorytetem w ich pasterskim posługiwaniu.

Recepcja tradycji cyrylo-metodiańskiej otwiera nowe perspektywy ekumeniczne, mobilizuje chrześcijan do wspólnego podejmowania wyzwań do dawania świadectwa życia według Ewangelii. Dzięki różnym tradycjom wyznaniowym recepcja jest również sugestią do odnowy życia liturgicznego i duchowego, ubogacenia się dzięki wartościom kulturowym oraz otwartości ekumenicznej. Pomimo różnych obrazów Boga Kościoły i wspólnoty eklezjalne winny zintensyfikować działania ekumeniczne, aby wraz ze swymi wiernymi, w duchu wzajemnego szacunku, miłości i prawdy, próbować zbliżyć się do siebie i dążyć do jedności i pokoju. Prowadzony dialog, który wymusza respekt i wzajemny szacunek, winien prowadzić do przemiany i odnowy. Dzięki temu realne kształty przybiera model jedności w pojednanej różnorodności.

Chodzi więc o to, żeby innych wciąż na nowo odbierać jako innych i podchodzić do nich z poszanowaniem ich inności. Również podzieleni możemy być jednym¹.

Zakończenie

Jaki jest wpływ tradycji cyrylo-metodiańskiej, a zwłaszcza Kościoła w Czechach, na Morawach i w Słowacji, w tym kultury tych narodów, na proces pojednania Kościołów, narodów i kultur w Europie? Próba odpowiedzi na to pytanie jest stanowisko Stolicy Piotrowej, a szczególnie Urzędu Nauczycielskiego Kościoła. Proces pojednania wymaga wrażliwości, wiedzy i wielkiej rozwagi w działaniu, a taka postawa charakteryzuje Magisterium Ecclesiae, które każdą sprawę rozpatruje w kontekście ogólnościowym, nie pomijając zarazem charakterystyki lokalnej. Powody takiej wrażliwości nie są formalne: obopólny kontakt kultury czeskiej z Kościołem powszechnym ma głęboki, a zarazem szczególny wymiar. Z nauki Urzędu Nauczycielskiego wynika, że Kościół pragnie, „aby wszyscy ludzie, złączeni dziś ściślejszymi więzami społecznymi, technicznymi i kulturalnymi, osiągnęli pełną jedność również w Chrystusie” (KK 1), a Kościół powinien być „znakiem i narzędziem wewnętrznego zjednoczenia z Bogiem i jedności całego rodzaju ludzkiego” (KK 1). Konsekwencje dla kultury czeskiej, morawskiej i słowackiej są znaczące, co przejawia się w nieprzerwanym zainteresowaniu — bliskości — Stolicy Piotrowej, ciągłości — łączności,

¹ J. Ratzinger: *Postępy ekumeniczne*. Tłum. J. Kruczyńska. W: J. Ratzinger: *Kościół — ekumenizm — polityka*. Poznań—Warszawa 1990, s. 193.

i to od czasów Cyryla i Metodego. W konsekwencji można postawić tezę, że Kościół na terenach słowiańskich jest obecny w kontekście europejskim, a tradycja cyrylo-metodiańska przynależy do chrześcijańskiej Europy. Fundamentalnym zadaniem Kościoła jest zwiastowanie Ewangelii i bycie świadkiem Bożej obecności wśród ludzi, a to owocuje wyzwoleniem ze strachu i z trosk, które wynikają z własnej niemocy lub niedostatku, wyzwoleniem z duchowej pustki, która coraz bardziej przenika cały kontynent europejski. Tradycja cyrylo-metodiańska jest właśnie nośnikiem Nauczania Kościoła i kultury. Składa się ona na całokształt duchowego i materialnego dorobku ludzkości, wytworzonego w historii. Spuścizna cyrylo-metodiańska jest zatem świadectwem Boskiego i ludzkiego życia.

Jako Słowianin, papież Jan Paweł II zafascynowany był Świętymi Cyrylem i Methodem, ich dziełem oraz tradycją cyrylo-metodiańską, dlatego ogłosił Braci Sołuńskich głównymi patronami Europy i jedną ze swych encyklik poświęcił Apostołom Słowian. W encyklice i w swych wypowiedziach odwoływał się do mądrości i trwałej konieczności widzenia Kościoła Chrystusowego w Europie jako jednej całości, włącznie z obszarem Europy Środkowej i Wschodniej.

Bracia z Salonik do ewangelizowania narodów słowiańskich użyli metody, którą po 1100 latach Sobór Watykański II wprowadził w życie. Jedną z cech apostołstwa Cyryla i Metodego, które przyczyniło się do umocnienia wspólnych europejskich korzeni, było poszanowanie tradycji religijnych i języka narodów słowiańskich. Zanim dotarli do Państwa Wielkomorawskiego, przetłumaczyli na język starsłowiański najpierw Ewangelię według św. Jana, a następnie dalsze księgi Pisma Świętego. Kiedy stwierdzili, że mowy Słowian nie można dokładnie przepisać greckim alfabetem, utworzyli nowy, oryginalny alfabet, zwany głagolicą. Na język ludu przełożyli również główne księgi liturgiczne i wprowadzili język słowiański do mszy świętej. Wyprzedzili w ten sposób, również o 1100 lat, reformę liturgii, której dokonał Sobór Watykański II. Założyli szkoły, przede wszystkim dla młodych chłopców, z których wywodzili się odpowiedni kandydaci do stanu duchownego. Na prośbę księcia wielkomorawskiego Roścysława przełożyli niektóre części kodeksu bizantyjskiego oraz wprowadzili zwyczaje chrześcijańskie do życia społecznego. W działalności Świętych Cyryla i Metodego Urząd Nauczycielski Kościoła odnajduje zajmowanie przez nich „jasnego stanowiska we wszystkich konfliktach, które wówczas nękały organizujące się społeczeństwa słowiańskie i uznawanie za swoje nieuniknionych trudności i problemów owych ludów, które broniły własnej odrębności przed naporem militarnym i kulturowym nowego Cesarstwa Rzymskiego

Narodu Niemieckiego oraz usiłowały odrzucać obce im formy życia” (SA 10). Dziewiąte stulecie to okres, kiedy w Europie kształtował się nowy ład natury religijnej i kulturowej, państwowej i międzynarodowej, a Bracia Soluńscy przynieśli na ten kontynent orędzie, aktualne do czasów współczesnych, które „w świetle licznych i złożonych problemów natury religijnej i kulturowej, państwowej i międzynarodowej szuka żywotnej jedności w prawdziwej wspólnocie różnorodnych części składowych” (SA 26). Dlatego Jan Paweł II stwierdził, że od Apostołów Słowian „płynie zachęta dla chrześcijan i ludzi naszej epoki, aby razem budować jedność” (SA 26).

Podczas swej pierwszej wizyty duszpasterskiej w Czechosłowacji papież stwierdził, że w kulturze czeskiej odnajduje „cenny klejnot w historii europejskiego życia intelektualnego oraz żywe i ważne skrzyżowanie na duchowej mapie Europy”², gdzie różnorodność kultur przyczynia się do pojednania Kościołów i narodów. Jan Paweł II zaznaczył, że w tym pojednaniu ogromną rolę, zważywszy na tradycję cyrylo-metodiańską, będzie spełniała kultura czeska i morawska, ponieważ „Słowianie uświadamiają sobie własne powołanie i udział w dziejach zbawienia oraz to, że religia, kultura i dzieje narodów słowiańskich stanowią jedność”³. Papież na zakończenie wizyty w Czechosłowacji, zwracając się do wiernych Kościoła katolickiego, podkreślił wartość jego pielgrzymki do tego kraju, wskazując, że ona „symbolicznie zamyka jeden z etapów waszej drogi i otwiera następny”, a jednocześnie jest „przygotowaniem Kościoła Chrystusowego na wejście w trzecie tysiąclecie”⁴, z którym związane są podstawowe zadania współczesnego Kościoła: ewangelizacja, działalność ekumeniczna, solidarność i sprawiedliwość społeczna.

Jan Paweł II wiązał wielkie nadzieje z Kościołem czesko-morawsko-słowackim w procesie integracji europejskiej, a zarazem wyznaczył mu zadanie, jakie ma do wypełnienia. Kierując swoje słowo, Biskup Rzymu uświadamiał Słowianom ich misję: „Stoicie na początku odnowionego dzieła. Przy tej odnowie należy jednak zważyć i ocenić owoce tego, co przeżyliście [...]. Budujcie dziś świątynię swobodnego życia waszego Kościoła, lecz nie powracając do tego, co było przedtem, zanim została wam skradziona wolność, budujcie ją w sile wartości, do których dojrzeliscie w trakcie prześladowań”⁵. Stanowisko papie-

² Jan Pavel II. v Československu. 21. —22. dubna 1990. *Projevy, promluvy, poselství*. Praha 1990, s. 61.

³ Por. P. Ambros: *Kam směřuje česká katolická církev?* Velehrad—Roma 1999, s. 134—135.

⁴ Jan Pavel II. v Československu. 21. —22. dubna 1990..., s. 26.

⁵ Ibidem, s. 26—27.

za oznacza jednoznacznie, że będzie to całkowita zmiana myślenia i działania, czyli odnowa, która staje się możliwa dzięki współpracy z całym Kościołem. Historia Kościoła w czasach totalitaryzmu ukazuje Kościół działający w „podziemiu i w ukryciu”, Kościół prześladowany, cierpiący, a mimo to prowadzący działalność ewangelizacyjną i wierny: Bogu, następcy św. Piotra, biskupom i narodowi. Doceniając taką postawę chrześcijan w Czechosłowacji, papież powiedział: „Wielu chrześcijan odchodzi po spotkaniu z wami wzbogaconych i obdarowanych waszymi doświadczeniami, tym, co wy przeżyliście i teraz możecie zaproponować światu i Kościołom innych narodów”⁶. Kościół katolicki w Czechach, na Morawach i Słowacji czerpie inspirację z tradycji cyrylo-metodiańskiej, kultywując misję Cyryla i Metodego, którzy „wnieśli decydujący wkład w budowę Europy nie tylko jako wspólnoty wiary chrześcijańskiej, ale także jako organizmu państwowego i kulturowego” (SA 27). Tradycja cyrylo-metodiańska ma swe korzenie w Welehradzie, który winien stać się rdzeniem jedności europejskiej, centrum, sercem kontynentu europejskiego, dla którego integracja europejska nie sprowadzi się jedynie do formalności administracyjnych, ale stanie się rzeczywistością budującą cywilizację prawdy i miłości, sprawiedliwości i pokoju. Jako nauczyciele, Święci Cyryl i Metody uczą Europejczyków przekraczania granic kultur i tradycji oraz różnienia się w zgodzie. Patroni Europy „umieli też przeciwstawiać się tworzeniu bloków, ponieważ kierowali się apostołskim uniwersalizmem, który ma zdolność pojednania różnorodności w jedność”⁷.

Dzięki Świętym Cyrylowi i Metodemu Kościół katolicki i wspólnoty eklezjalne mogą zbliżyć się, poznać tradycję Kościołów wschodnich, która „stanowi integralną część dziedzictwa Kościoła Chrystusowego” (OL 1). Wspominając o tym bogactwie tradycji Wschodu, Jan Paweł II w *Liście apostołskim „Orientale lumen”* stwierdził: „[...] katolicy powinni przede wszystkim ją poznać, by móc się nią karmić i przyczyniać się — każdy na miarę swoich sił — do budowania jedności” (OL 1)⁸. Dlatego tradycja cyrylo-metodiańska jest jednym z paradygmatów procesu pojednania Kościołów, kultur i narodów, a to prowadzi do jednoczenia się w różnorodności. Ten proces trwa, a recepcja ekumeniczna to proces nieskończony. Każda ini-

⁶ Ibidem, s. 27.

⁷ Por. L. Górka: *Dziedzictwo ojców*. Warszawa 1995, s. 138.

⁸ Nie tylko inicjatywy ekumeniczne, podejmowane na różnych płaszczyznach, przyczyniają się do poznania tradycji Kościołów wschodnich, lecz także badania prowadzone w ośrodkach naukowych, skupionych przy ośrodkach akademickich. Por. R.G. Roberson: *Chrześcijańskie Kościoły wschodnie*. Tłum. K. Bielawski, D. Mionskowska. Bydgoszcz 1998, *passim*.

cjatywa ekumeniczna jest jego „służebnicą”. Chrześcijanie żyją nadzieją, że tylko Bóg pozwoli spełnić w określonym czasie wszystkie dążenia do pełnej jedności. Zwierzchnik Kościoła greckokatolickiego na Ukrainie Lubomir kardynał Huzar, rozważając problem jedności chrześcijan, powiedział: „[...] nikt nie spodziewał się szybkiego obalenia komunizmu, a nastąpiło to. Może podobnie cudownie Bóg obali nasze podziały wcześniej, niż się spodziewamy?”⁹.

Święci Misjonarze Cyryl i Metody, którzy połączyli wymagania i obowiązki powołania do życia konsekrowanego ze służbą misyjną, stanowią wzór i podporę dla chrześcijaństwa naszych czasów, szczególnie dla narodów Europy. Ich energia, rozważa, gorliwość i miłość, konieczne do niesienia przyszłym wierzącym światła, nieskażona prawowierność, szacunek do tradycji i nowości życia ludów ewangelizowanych nie „zachwiały ich wytrwałego dążenia do niesienia pomocy i służenia dobru ludów słowiańskich oraz jedności Kościoła powszechnego” (SA 10). Działalność obu Świętych Braci cechowała troska o zachowanie wiary i miłości między Kościołami. Głosili prawdę, zbawienie, pokój. Szanowali bogactwa duchowe i kulturalne każdego narodu, trwając w przekonaniu, że łaska pochodząca od Jezusa Chrystusa nigdy nie niszczy, przeciwnie — podnosi do potęgi oraz przemienia naturę¹⁰.

Otwarcie na tradycje chrześcijaństwa wschodnią i zachodnią, które się wzajemnie uzupełniają, wcielenie orędzia ewangelicznego w poszczególne kultury przez przyjęcie języka, „aby każdy język wyznał, że Jezus Chrystus jest Panem, ku chwale Boga Ojca” (Flp 2, 11), oraz obyczajów, z zachowaniem całej ich wartości — wszystko to potwierdza potrzebę dialogu w duchu zrozumienia i współpracy między wielkimi religiami świata, w duchu pojednania i pokoju¹¹. Właściwie zrozumiany dialog, tzn. w sposób całościowy, egzystencjalny, personalistyczny, którego początkiem jest modlitwa, kontemplacja, wsłuchanie się, to dialog przyjaźni i miłości, nastawiony na pełnię miłości i pokory.

Współpatroni Europy Święci Cyryl i Metody pozwalają nam zrozumieć mnogość i jedność, prawo do odmienności oraz jedności Ko-

⁹ W archiwum prywatnym autora, sygn. JB/Dzień Papieski/2008.

¹⁰ Jan Paweł II: *Przemówienie skierowane do uczestników międzynarodowego dialogu na temat „Wspólne korzenie narodów europejskich”*. W: *Co Jan Paweł II mówi o zjednoczeniu Europy*. Oprac. P. Dyrda. Tłum. E. Rogowiec. Kraków 2003, s. 161.

¹¹ Por. J. Budniak: *Święci Cyryl i Metody prekursorami dzieła pojednania chrześcijan*. V: *Význam kultúrneho dedičstva sv. Cyrila a Metoda pre Európu*. Red. J. Michalov, M. Hetényi, P. Ivanič, Z. Taneski. Nitra 2008, s. 69.

ścioła i Europy¹². Wspólny „europejski dom”, wzniesiony na kamieniu węglowym, którym jest chrześcijaństwo, powinien być realną wspólnotą religijną i kulturową, wspólnotą ludzi i wiary w Chrystusa. Wysiłkom tym patronują Cyryl i Metody, inspirując narody do poszukiwania wspólnych dróg, prowadzących do jak najszybszego osiągnięcia upragnionej, pełnej jedności.

Dzieło Cyryla i Metodego — bardzo złożone i urozmaicone — ma ponadczasową wartość teologiczną, kulturową i ekumeniczną. Bracia Sołuńscy są orędownikami pojednania Kościołów, kultur, państw i narodów. W Świętych Cyrylu i Metodzie odnajdujemy nauczycieli i mistrzów nowej nadziei. To oni również, w pewnym sensie, wyznaczają nam sposób realizacji jedności europejskiej. Dzięki spuściźnie cyrylo-metodiańskiej doszło do spotkania Wschodu z Zachodem, spotkania wartości odziedziczonych z nowymi wartościami. „Pochodnia kultury” rozniecona przez Świętych Braci została przyjęta i jest przekazywana dalej przez ich uczniów „tak, że stale zapala ona nowe światła, które jako najcenniejsze dobro wplecione zostały do duchowej spuścizny tylu narodów świata [...], że ogniska ich dzieła — poprzez księgi i słowa narodów słowiańskich — dotarły do krańców świata”¹³.

Należy podkreślić, że dotychczas prowadzone badania dotyczące istoty i znaczenia przesłania tradycji cyrylo-metodiańskiej nie zostały zamknięte. Przesłanie cyrylo-metodiańskie wzywa dziś Kościoły i wspólnoty chrześcijańskie oraz narody do wzajemnej otwartości i wrażliwości na dobra, jakie niesie odmienna tradycja. Istota tego przesłania wymaga dalszych badań, których celem byłoby wskazanie teologicznych znamion tejże tradycji, które stanowią o jej wartości i paradygmatyczności. W pracy zostały przedstawione główne wątki tradycji cyrylo-metodiańskiej jako paradygmatu procesu pojednania Kościołów, kultur i narodów.

Zaprezentowane studium ekumeniczne pokazuje integracyjny charakter tradycji cyrylo-metodiańskiej. Dalsze badania powinny zaowocować pogłębieniem poszczególnych aspektów teologii cyrylo-metodiańskiej, takich jak: utworzenie nowej przestrzeni eklezjalnej, w której możliwe byłoby podjęcie nowego doświadczenia wiary; wy-

¹² Jan Paweł II: *Przemówienie skierowane do uczestników dialogu promowanego przez Papieską Radę Kultury z okazji 40-lecia istnienia czasopisma „Znak” w Krakowie*. W: *Co Jan Paweł II mówi...*, s. 98.

¹³ *List pasterski do katolickich biskupów Jugosławii (11 października 1984 r.) z okazji 1100-lecia śmierci św. Metodego „Święty Metody — Apostoł i Nauczyciel Słowian (885—1985)”*. W: *Cyryl i Metody. Apostołowie i Nauczyciele Słowian*. Red. J.S. Gajek, L. Górka. Cz. 2. Lublin 1991, s. 264.

pracowanie podstaw idei „Kościołów siostrzanych”; słowiańskie udomowienie Ewangelii; rys soteriologiczny, mający na celu ukazanie Słowianom rzeczywistości zbawczej; rys antropologiczny, oparty na idei obrazu i podobieństwa Bożego w człowieku — jako podstawie równości i godności każdego człowieka, a jednocześnie jako fundament uniwersalizmu chrześcijańskiego. Kolejne zagadnienia wymagające wnikliwych studiów to: działalność ekumeniczna twórców i propagatorów tradycji cyrylo-metodiańskiej oraz prekursorów idei zjednoczeniowych, którzy zostali wymienieni w opracowaniu (A.C. Stojan, M.A. Slomšek, F. Grivec, F. Sušil, J. Beran, F. Dvornik, F. Ciněk, A. Podlaha, A. Szeptycki i J. Vašica); działalność ekumeniczna ośrodków cyrylo-metodiańskich w Stanach Zjednoczonych, w Bułgarii oraz w byłej Jugosławii.

Podejmowane badania wymagają również skupienia się na zagadnieniu dotyczącym wpływu tradycji cyrylo-metodiańskiej na kształtowanie ekumenicznej myśli dzieła Soboru Watykańskiego II. Jeszcze w pełni nie zostało opracowane Apostolstwo Świętych Cyryla i Metodego, które dotarło ze swymi zjednoczeniowymi ideałami do wszystkich narodów słowiańskich, w tym również do Polski. Prezentowana praca może również stanowić przyczynek do dalszej wzmożonej działalności ekumenicznej i dogmatycznej zarówno wśród teologów, jak i wśród chrześcijan różnych denominacji.

Podczas nabożeństwa ekumenicznego w Armenii Jan Paweł II sformułował swoje przesłanie do przedstawicieli ruchu ekumenicznego: „Gdy podejmujemy wysiłek na rzecz pełnej jedności, czynimy razem to wszystko, czego nie powinniśmy czynić oddzielnie. Pracujmy razem w pełnym poszanowaniu naszej odrębności i tradycji. Nigdy więcej chrześcijanie przeciw chrześcijanom, nigdy więcej Kościół przeciwko Kościołowi! Podążajmy razem, ręka w rękę, ażeby świat XXI wieku i nowego tysiąclecia mógł uwierzyć”¹⁴. Słowa te wyznaczają nie tylko ekumenizmowi jutra, ale też całej ludzkości pojednanej w różnorodności drogę do pokoju oraz życia w bezinteresownej miłości i solidarności. Chrześcijanie winni wspólnie dążyć do kształtowania „siostrzano-braterskich odniesień między podzielonymi Kościołami, choćby z tej racji, że »cokolwiek sprawia łaska Ducha Świętego w odłączonych braciach, może również nam posłużyć ku zbawieniu«” (DE 4)¹⁵.

¹⁴ Przemówienie papieża Jana Pawła II na nabożeństwie ekumenicznym w Eczmiadzinie. „Wiadomości KAI” 2001, nr 40, s. 25.

¹⁵ A. Czaja: „*Communio ecclesiarum*” w perspektywie zróżnicowanego rozumienia Boskiej komunii. W: „*Kościół siostrzany*” w dialogu. Red. Z. Glaeser. Opole 2002, s. 197.

Książka *Jednoczeni w różnorodności. Tradycja cyrylo-metodiańska jako paradygmat procesu pojednania Kościołów, kultur i narodów* wpisuje się w rozległy i skomplikowany proces badawczy rozwoju dwudziestowiecznego ruchu ekumenicznego, ze szczególnym uwzględnieniem działalności ewangelizacyjnej Świętych Cyryla i Metodego, a także uwarunkowań, okoliczności i rezultatów realizacji ich ekumenicznego przesłania.

Kalendarium wybranych wydarzeń cyrylo-metodiańskich¹

590	— rozpoczęła się działalność misyjna w Europie prowadzona przez mnichów iroszkockich (celtyckich).
około 760	— działalność misyjną wśród plemion słowiańskich zaczęło prowadzić biskupstwo Salzburga.
między 815 a 820	— narodził się Metody (ochrzczony prawdopodobnie jako Michał).
827 lub 828	— narodził się Konstantyn.
833	— książę Wielkich Moraw przyjął zwierzchnictwo królów frankońskich, rządzących wschodnią częścią monarchii Karola Wielkiego, oraz zwierzchnictwo niemieckie.

¹ Wybrane wydarzenia cyrylo-metodiańskie zostały zestawione głównie na podstawie niniejszego opracowania. Por. też: *Cyrylometodějské papežské dokumenty z let 869—1985*. Překl. W. Bugel. Velehrad—Olomouc 2003, s. 193—198; *Kalendarium cyrylo-metodiańskie*. Oprac. L. Górka. W: *Cyryl i Metody. Apostołowie i Nauczyciele Słowian*. Red. J.S. Gajek, L. Górka. Lublin 1991, s. 283—286.

- około 860 — Rościsław skierował prośbę do papieża Mikołaja I o wysłanie biskupa do Wielkiego Księstwa Morawskiego i erygowanie diecezji.
- 862 — książę słowiański Rościsław skierował prośbę do bizantyjskiego cesarza Michała III o przysłanie na Morawy „nauczycieli prawdziwej wiary”.
- 863 — bizantyjski cesarz Michał III wraz z patriarchą Focuszem wysłali na Morawy wyprawę misyjną kierowaną przez braci Cyryla i Metodego.
- 865 — Konstanty i Metody zakończyli tłumaczenie podstawowych ksiąg liturgicznych *Paternikonu* i *Nomokanonu*.
- 866 — duchowieństwo frankońskie i łacińskie sprzeciwiło się używaniu języka słowiańskiego w liturgii.
- 867 — Konstantyn i Metody udali się w podróż do Rzymu. Po drodze odwiedzili panoskiego księcia Kocela i wykształcili 50 studentów w piśmie słowiańskim i liturgii. Jesienią w Wenecji prowadzili dyskusję z obrońcami tzw. trójjęzycznej herezji.
- 868 — papież Hadrian II zatwierdził słowiańskie księgi liturgiczne i dopuścił do korzystania z nich w Wielkim Księstwie Morawskim, udzielił też święceń kapłańskich kilku uczniom Metodego. Konstanty i Metody przekazali papieżowi relikwie św. Klemensa.
- 868 (26 grudnia) — Konstantyn Filozof wstąpił do greckiego klasztoru w Rzymie i przyjął zakonne imię Cyryl.
- 869 (14 lutego) — w Rzymie zmarł Cyryl, a jego szczątki zostały pochowane w Bazylice św. Klemensa, która od tego momentu stała się miejscem kultu św. Cyryla.
- 869 — papież Hadrian II zatwierdził w bulli *Gloria in excelsis Deo* słowiańską liturgię, ustanowił Metodego arcybiskupem

- panońskim i wysłał bullę do książąt słowiańskich: Roścysława, Świętopełka i Kocela.
- 870 — Ludwik Niemiec uwięził księcia Roścysława i Metodego. Metody po wyroku skazującym był więziony dwa i pół roku w Ellwangen.
- 873 (wiosna) — papież Jan VIII wymierzył biskupowi bawarskiemu karę suspensy aż do czasu uwolnienia Metodego z więzienia, jednocześnie wydał Metodemu zakaz sprawowania liturgii mszy świętej w języku słowiańskim.
- 873 (jesień) — po interwencji legata papieskiego Pawła z Ankony i księcia Kocela episkopat bawarski uwolnił Metodego z więzienia. Metody udał się na Morawy i odtąd nosił tytuł arcybiskupa morawskiego.
- 879 (czerwiec) — Jan VIII ponownie zaprosił Metodego do Rzymu i powtórzył zakaz używania języka słowiańskiego podczas liturgii, poinformował również o tym księcia Świętopełka.
- 880 (czerwiec) — Jan VIII w bulli *Industriae Tuae*, adresowanej do księcia Świętopełka, potwierdził prawowierność Metodego jako arcybiskupa morawskiego i ponownie zaaprobował liturgię słowiańską. Papież udzielił sakry biskupiej Wichingowi i powołał go na nowo utworzone biskupstwo w Nitrze.
- 880/881 — Metody udał się po raz trzeci do Rzymu, by wyjaśnić zarzuty, jakie stawiał mu Wiching.
- 881 (23 marca) — Jan VIII ogłosił pochwałę Metodego, z obietnicą ukarania Wichinga.
- 881 lub 882 — wschodniorzymski cesarz i patriarcha Bazyli I zaprosił Metodego do Konstantynopola.
- 882 — w Konstantynopolu cesarz zaaprobował działalność Metodego. Ten powrócił do Wielkiego Księstwa Morawskiego.

883	—	Metody wraz ze swymi uczniami zakończył tłumaczenie Pisma Świętego na język słowiański.
885	—	Metody podczas zgromadzenia duchowieństwa, w miesiącach między styczniem i marcem, wyznaczył na swego następcę Gorazda.
885 (6 kwietnia)	—	zmarł abp Metody i został pochowany, według tradycji, w Welehradzie.
885 (wrzesień)	—	papież Szczepan V, pod wpływem antysłowiańskiej działalności Wichinga, zakazał używania słowiańskiej liturgii, a jednocześnie wydał uczniom Metodego nakaz opuszczenia Moraw (część uczniów udała się do Bułgarii).
899 lub 900	—	papież Jan IX, na prośbę księcia Mojmira II, przywrócił w liturgii obrządek słowiański.
899	—	Jan IX wysyłał na Morawy swych legatów: abp. Jana oraz bp. Benedykta i Daniela, w celu przywrócenia metropolity i trzech biskupów dla prowincji morawskiej.
905—907	—	najazd Węgrów doprowadził do upadku Państwa Wielkomorawskiego.
925	—	papież Jan X wyraził podziw dla biskupów dalmatyńskich i chorwackiego króla Tomislava za szerzenie nauki Metodego i używanie języka słowiańskiego w liturgii rzymskiej.
1205	—	rozpoczęła się budowa klasztoru cysterskiego w Welehradzie.
1346 (9 maja)	—	papież Klemens VII w liście do praskiego arcybiskupa zezwolił na założenie w Czechach klasztoru z liturgią w języku słowiańskim.
1349 (9 marca)	—	biskup ołomuniecki Jan wprowadził na Morawach święto Świętych Cyryla i Metodego.
1421 (12 stycznia)	—	do Welehradu wtargnęły wojska husyckie, które zniszczyły miejscową świątynię.

- p>1735 (25 października) — biskup ołomuniecki Otton Ehrenreicher dokonał konsekracji kościoła welehradzkiego.
- 1782 (12 stycznia) — decyzją z 12 stycznia 1782 roku cesarz Józef II dokonał kasacji znacznej części klasztorów, szczególnie tych, w których zakonnicy nie odznacжали się działalnością polityczną, duszpasterską, pracą w szkołach i w szpitalach. Z przejętych majątków klasztornych utworzono 15 marca tegoż roku fundusz religijny, z którego części zakonnikom miały być wypłacane dożywotnie renty, a z pozostałej części dofinansowano by nowe parafie.
- 1851 — Anton Martin Slomšek założył Bractwo Świętych Cyryla i Metodego, działające na terenach Słowacji i Moraw, którego celem była modlitwa w intencji jedności.
- 1856 — Iwan Sergiejewicz Gagarin w roku 1856 założył czasopismo „Etudes”, promujące działalność kulturalną, a także stowarzyszenie Dzieło Świętych Cyryla i Metodego, któremu przyświecało dążenie do zjednoczenia prawosławnych Rosjan z Kościołem katolickim w duchu idei głoszonych przez Świętych Cyryla i Metodego.
- 1863 (6—12 grudnia) — w Welehradzie odbyły się jubileuszowe uroczystości z okazji 1000. rocznicy przybycia na Morawy Świętych Cyryla i Metodego.
- 1869 — w Welehradzie odbyły się jubileuszowe obchody z okazji 1000-lecia śmierci św. Cyryla.
- 1880 (30 listopada) — papież Leon XIII w „złotej encyklice” *Grande munus* wprowadził do kalendarza Kościoła rzymskiego święto Świętych Cyryla i Metodego z oficjum *ritus duplicis minoris*, a także specjalną mszę świętą odprawianą 5 lipca.

- 1881 (5 lipca) — odbyła się dziękczynna pielgrzymka Słowian do Rzymu.
- 1885 (5 lipca) — w Welehradzie odbyły się jubileuszowe uroczystości z okazji 1000-lecia śmierci św. Metodego, podczas których, między innymi, Jan Matejko ofiarował bazylice w Welehradzie obraz przedstawiający Apostołów Słowian, Świętych Cyryla i Metodego.
- 1888 (29 grudnia) — urodził się w Pilźnie kard. Józef Beran, zmarł 17 maja 1969 roku w Rzymie.
- 1889 (29 listopada) — kard. F. Fürstenberg wystosował pismo do przełożonego prowincji austriackiej Towarzystwa Jezusowego w Wiedniu Franciszka Ksawerego Schwärzlera, w którym zwrócił się z prośbą o wysłanie jezuitów do Welehradu i przejęcia parafii.
- 1891 (15 stycznia) — kardynał Fürstenberg wydał „Akt założycielski”, czyli dekret o przekazaniu działalności duszpasterskiej w Welehradzie Towarzystwu Jezusowemu SJ.
- 1892 (15 sierpnia) — rozpoczął swą działalność Apostolat Świętych Cyryla i Metodego, który został założony przez ks. Antonína Cyrila Stojana, późniejszego metropolitę morawskiego.
- 1907 — odbył się pierwszy kongres welehradzki. W sumie odbyło się siedem zjazdów zjednoczeniowych w latach: 1909, 1911, 1924, 1927, 1932, 1936.
- 1918 (28 października) — powstała Czechosłowacja.
- 1919 — został umieszczony w bazylice welehradzkiej, w kaplicy Maryi, Matki Pojednania, obraz Matki Unie (Matki Pojednania), namalowany przez Emanuela Dítě.
- 1924 (3 sierpnia) — został poświęcony przez ks. Leopolda Prečana, arcybiskupa ołomunieckiego, Dom Rekolekcyjny „Stojanov” w Welehradzie.
- 1927 (13 lutego) — papież Pius XI w liście *Quoad sanctum Cyrillum* skierował prośbę do narodów

- słowiańskich, aby naśladowali Świętych Cyryla i Metodego, oraz pochwalił inicjatywy odkrywania tradycji cyrylo-metodiańskiej i poszukiwania jedności z prawosławnym Wschodem.
- 1928 (8 września) — dekretem ks. abp. L. Prečana została powołana Kongregacja Sióstr Świętych Cyryla i Metodego (popularne „cyrylki”), a jej pierwszą przełożoną została założycielka tej wspólnoty matka R.M. Nesvadbová.
- 1932 (13 kwietnia) — na prośbę arcybiskupa ołomunieckiego L. Prečana, adresowaną do Kongregacji Obrzędów, Święci Cyryl i Metody ogłoszeni zostali współpatronami bazyliki. Pius XI w akceptacji prośby podkreślił znaczenie czci, jaką w Welehradzie otaczani są Apostołowie Słowian.
- 1950 (13/14 kwietnia) — w tzw. noc świętego Bartłomieja rząd Czechosłowacji przeprowadził akcję „K”, likwidując wszystkie klasztory i kolegia męskie.
- 1955 (20 czerwca) — w Czechosłowacji została utworzona — pod nadzorem rządu totalitarnego — Ekumeniczna Rada Kościołów (Ekumenická rada církví).
- 1959 (25 stycznia) — Jan XXIII zapowiedział zwołanie Soboru Watykańskiego II.
- 1960 — Jan XXIII powołał Sekretariat do spraw Jedności Chrześcijan.
- 1962 (11 października) — rozpoczął się Sobór Watykański II. Sobór trwał do 8 grudnia 1965.
- 1963 (11 maja) — z okazji jedenastu wieków przybycia Świętych Cyryla i Metodego na Morawy Jan XXIII wydał *List apostolski „Magnifici evenstus”*. W liście tym papież przypomniał główne zasługi Braci z Salonik i wyraził nadzieję, że tradycja cyrylo-metodiańska przyczyni się do zbliżenia i jedności Rzymu oraz Kościołów wschodnich.
- 1963 (14 grudnia) — Paweł VI otrzymał od bp. A. Grutki relikwie św. Cyryla.

- 1963 (22 grudnia) — Paweł VI spotkał się z grupą pielgrzymów z Czechosłowacji, którzy przybyli do Rzymu z okazji 1100. rocznicy misji Świętych Cyryla i Metodego w państwie wielkomorawskim.
- 1963 (17 listopada) — pod przewodnictwem Pawła VI odbyły się w Rzymie uroczystości związane z przeniesieniem relikwii św. Cyryla do Bazyliki św. Klemensa.
- 1964 (6 stycznia) — w Ziemi Świętej, w kaplicy Świętych Cyryla i Metodego na Górze Oliwnej, Paweł VI spotkał się z patriarchą Konstantynopola Atenagorasem I.
- 1969 (14 lutego) — odbyła się pierwsza po trzydziestu latach oficjalna pielgrzymka narodowa Czechosłowaków do Rzymu na uroczystości związane z 1100. rocznicą śmierci św. Cyryla.
- 1980 (31 grudnia) — papież Jan Paweł II w *Liście apostolskim „Egregiae virtutis”* ustanowił Świętych Cyryla i Metodego współpatronami Europy wraz ze św. Benedyktem.
- 1985 (2 czerwca) — Jan Paweł II ogłosił *Encyklikę „Slavorum Apostoli”*, w której przedstawił misję Cyryla i Metodego jako wzór ewangelizacji i inkulturacji oraz nazwał ich protagonistami ekumenizmu.
- 1985 (14 kwietnia) — odbyły się w Welehradzie obchody jubileuszowe z okazji 1100. rocznicy śmierci św. Metodego.
- 1990 (22 kwietnia) — Jan Paweł II przybył z pielgrzymką do Welehradu.
- 1991 — prezes Rady Synodalnej Ewangelickiego Kościoła Czeskobraterskiego, a zarazem przewodniczący Czechosłowackiej Ekumenicznej Rady Kościołów, senior Pavel Smetana zwrócił się do arcybiskupa ołomunieckiego Františka Vaňáka o wstrzymanie procesu kanonizacyjnego błogosławionego Jana Sarkandra.
- 1995 (21 maja) — w Ołomuńcu odbyła się kanonizacja Jana Sarkandra.

- 1997 (5 lipca) — podczas pielgrzymki do Welehradu, z okazji liturgicznego święta Świętych Cyryla i Metodego, pastor P. Smetana, przewodniczący Ekumenicznej Rady Kościołów w Czeskiej Republice, wezwał do wzajemnego pojednania, przeprosił katolików, w imieniu swoim i tych protestantów, którzy go o to prosili, za nieprawdziwe pomówienie oraz niezgodne z prawdą historyczną przedstawienie postaci Jana Sarkandra.
- 2005 — powstał nowy statut Ekumenicznej Rady Kościołów, w którym wyraźny jest zapis, że Kościoły w swej działalności ekumenicznej będą się odwoływały, między innymi, do tradycji cyrylo-metodiańskiej.

Wykaz skrótów

- AAS — „Acta Apostolicae Sedis”. Commentarium officiale. Roma 1909—.
- AAV — „Acta Academiae Velehradensis”.
- ACAO — Acta Curiae Archiepiscopalis Olomucensis.
- ACM — „Apoštolát sv. Cyrila a Metoděje”. Velehrad 1910—.
- ACV 1 — *Acta I. Conventus Velehradensis*. Pragae Bohemorum 1908.
- ACV 2 — *Acta II. Conventus Velehradensis*. Pragae Bohemorum 1910.
- ACV 3 — *Acta III. Conventus Velehradensis*. Pragae Bohemorum 1912.
- ACV 4 — *Acta IV. Conventus Velehradensis*. Sumptibus Archiepiscopi Olomucensis, A.D. 1925.
- ACV 5 — *Acta V. Conventus Velehradensis*. Sumptibus Archiepiscopi Olomucensis, A.D. 1927.
- ACV 6 — *Acta VI. Conventus Velehradensis*. Sumptibus Archiepiscopi Olomucensis, A.D. 1933.
- ACV 7 — *Acta VII. Conventus Velehradensis*. Sumptibus Archiepiscopi Olomucensis, A.D. 1937.
- APKE — Archiwum Przewodniczącego Komisji do spraw Eklezjologii przy Konferencji Episkopatu Czechosłowacji,

- a od 1 stycznia: Archiwum Przewodniczącego Komisji do spraw Ekumenizmu przy Konferencji Episkopatu Czech.
- ARSI — Archivum Romanum Societatis Iesu.
- ASS — „Acta Sanctae Sedis”. Roma 1865—1908.
- CCEE — Rada Konferencji Episkopatów Europy.
- CEC — Konferencja Kościołów Europejskich.
- DA — *Dekret o apostołstwie świeckich „Apostolicam actuositatem”*. W: *Sobór Watykański II. Konstytucje. Dekrety. Deklaracje*. Red. S. Jaworski. Poznań 1969.
- DE — *Dekret o ekumenizmie „Unitatis redinegratio”*. W: *Sobór Watykański II. Konstytucje. Dekrety. Deklaracje*. Red. S. Jaworski. Poznań 1969.
- DFK — *Dekret o formacji kapłańskiej „Optatam totius”*. W: *Sobór Watykański II. Konstytucje. Dekrety. Deklaracje*. Red. S. Jaworski. Poznań 1969.
- DI — Deklaracja Kongregacji Nauki Wiary: *Dominus Jesus. (O jedności i powszechności zbawczej Jezusa Chrystusa i Kościoła)*. Kraków 2000.
- DM — *Dekret o działalności misyjnej Kościoła „Ad gentes divinitus”*. W: *Sobór Watykański II. Konstytucje. Dekrety. Deklaracje*. Red. S. Jaworski. Poznań 1969.
- DRN — *Deklaracja o stosunku Kościoła do religii niechrześcijańskich „Nostre aetate”*. W: *Sobór Watykański II, Konstytucje. Dekrety. Deklaracje*. Red. S. Jaworski. Poznań 1969.
- DSP — *Dekret o środkach społecznego przekazywania myśli „Inter mirifica”*. W: *Sobór Watykański II. Konstytucje. Dekrety. Deklaracje*. Red. S. Jaworski. Poznań 1969.
- DWR — *Deklaracja o wolności religijnej „Dignitatis humanae”*. W: *Sobór Watykański II. Konstytucje. Dekrety. Deklaracje*. Red. S. Jaworski. Poznań 1969.
- EE — *Adhortacja apostołska „Ecclesia in Europa”*. W: *Adhortacje apostołskie ojca świętego Jana Pawła II. T. 2: 1996—2003*. Red. M. Romanek. Kraków 2006.
- KDK — *Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym „Gaudium et spes”*. W: *Sobór Watykański II. Konstytucje. Dekrety. Deklaracje*. Red. S. Jaworski. Poznań 1969.
- KK — *Konstytucja dogmatyczna o Kościele „Lumen gentium”*. W: *Sobór Watykański II. Konstytucje. Dekrety. Deklaracje*. Red. S. Jaworski. Poznań 1969.

- KKK — *Katechizm Kościoła Katolickiego*. Poznań 1994.
- KL — *Konstytucja o liturgii „Sacrosanctum Concilium”*. W: *Sobór Watykański II. Konstytucje. Dekrety. Deklaracje*. Red. S. Jaworski. Poznań 1969.
- KO — *Konstytucja dogmatyczna o objawieniu Bożym „Dei verbum”*. W: *Sobór Watykański II. Konstytucje. Dekrety. Deklaracje*. Red. S. Jaworski. Poznań 1969.
- MZAB — *Diář jednání o převzetí duchovní správy na Velehradě*. Moravský zemský archiv v Brně, n. E 32/DD V-2.
- OL — Jan Paweł II: *List apostolski „Orientale lumen” do biskupów, duchowieństwa i wiernych w 100. rocznicę listu apostolskiego „Orientalium dignitas” papieża Leona XIII (2 maja 1995)*. W: Idem: *Dzieła zebrane*. T. 3: *Listy*. Red. P. Ptasznik. Kraków 2007.
- OsRomPol — „L’Osservatore Romano”. Wydanie polskie.
- RM — *Encyklika „Redemptoris Mater”*. W: *Encykliki Ojca Świętego Jana Pawła II*. Oprac. W. Życiński. Kraków 2005.
- SA — Jan Paweł II: *Encyklika „Slavorum Apostoli”*. AAS 1985, vol. 77; OsRomPol 1985, nr 6.
- ŚRK — Światowa Rada Kościołów.
- TMA — Jan Paweł II: *List apostolski „Tertio millennio adveniente”*. AAS 1995, vol. 87; OsRomPol 2001, nr 15.
- UUS — Jan Paweł II: *Encyklika „Ut unum sint”*. AAS 1995, vol. 87; OsRomPol 1995, nr 16.
- ŻK — *Żywot św. Konstantyna-Cyryla*. W: T. Lehr-Spławiński: *Konstantyn i Metody. Zarys monograficzny z wyborem źródeł*. Warszawa 1967.
- ŻM — *Żywot św. Metodego*. W: T. Lehr-Spławiński: *Konstantyn i Metody. Zarys monograficzny z wyborem źródeł*. Warszawa 1967.

Bibliografia

Źródła

Dokumenty i oficjalne wypowiedzi Kościoła

Epistola SS. D.N. Pii XI ad Revum Archipraesulem de conventu quarto in Velehrad habendo pro dissidentum Orientis Ecclesiarum unione. ACAA 1924, č. 7/13015.

Europa wymaga na nowo pracy misyjnej. Przemówienie Jana Pawła II do uczestników Komisji Episkopatów Unii Europejskiej, ogłoszone w dniu 30 marca 2001 roku. OsRomPol 2001, nr 5.

Hadrian II: *List apostolski „Gloria in excelsis Deo” (rok 868—869) do książąt słowiańskich Roścysława, Świętopelka i Kocela.* W: *Cyryl i Metody. Apostołowie i Nauczyciele Słowian.* Red. J.S. Gajek, L. Górka. Cz. 2. Lublin 1991.

Homilia Jana Pawła II ogłoszona w bazylice w Wielehradzie w dniu 22 kwietnia 1990 roku (w czasie pierwszej wizyty duszpasterskiej w Czeskiej i Słowackiej Federacyjnej Republice). W: *Cyryl i Metody. Apostołowie i Nauczyciele Słowian.* Red. J.S. Gajek, L. Górka. Cz. 2. Lublin 1991.

Homilia kardynała Basilia Hume’a, przewodniczącego Rady Konferencji Episkopatów Europy, w katedrze w Westminsterze, w dniu 27 lute-

- go 1985 r. W: *Cyryl i Metody. Apostołowie i Nauczyciele Słowian*. Red. J.S. Gajek, L. Górka. Cz. 2. Lublin 1991.
- Homilia Pawła VI w Bazylice św. Piotra w Rzymie, w dniu 14 lutego 1969 roku, w czasie uroczystości z udziałem kard. J. Berana, biskupów i pielgrzymów z Czechosłowacji, z okazji 1 100. rocznicy śmierci św. Cyryla*. (Tłum. z jęz. włoskiego Z. Rudnicki). W: *Cyryl i Metody. Apostołowie i Nauczyciele Słowian*. Red. J.S. Gajek, L. Górka. Cz. 2. Lublin 1991.
- Homilia wygłoszona podczas uroczystości ekumenicznej z okazji Nadzwyczajnego Zgromadzenia Synodu Biskupów na temat Europy (7 grudnia 1991 roku)*. W: *Co Jan Paweł II mówi o zjednoczeniu Europy*. Oprac. P. Dyrda. Tłum. E. Rogowiec. Kraków 2003, s. 223—225.
- Instrukcja „De motione oecumenica” z dnia 20 grudnia 1949*. AAS 1950, vol. 42.
- Jan VIII: *List apostolski „Industriae tuae” (czerwiec 880 r.) do Świętopelka, księcia Moraw*. W: *Cyryl i Metody. Apostołowie i Nauczyciele Słowian*. Red. J.S. Gajek, L. Górka. Cz. 2. Lublin 1991.
- Jan VIII: *List apostolski „Predicationis tuae” (czerwiec—lipiec 879 r.) do arcybiskupa Panonii Metodego*. W: *Cyryl i Metody. Apostołowie i Nauczyciele Słowian*. Red. J.S. Gajek, L. Górka. Cz. 2. Lublin 1991.
- Jan XXIII: *Encyklika „Ad Petri cathedram” z 29 VI 1958*. (Cz. 3: *Jedność Kościoła*). AAS 1959, vol. 51.
- Jan XXIII: *List apostolski „Magnifici eventus” (11 maja 1963 r.) do biskupów i narodów słowiańskich, którzy zachowują pokój i jedność ze Stolicą Apostolską, z okazji jedenastu wieków od przybycia św. Cyryla i Metodego na Wielkie Morawy*. AAS 1963, vol. 55.
- Jan XXIII: *List apostolski „Magnifici eventus”*. AAS 1963, vol. 55 (tekst łaciński).
- Jan XXIII: *Przemówienie na otwarcie Soboru Watykańskiego II (11.10.1962)*. AAS 1962, vol. 54.
- Jan Pavel II.: *Úvodní projev. V: Jan Pavel II. v Československu. Projevy, promluvy, posleství. 21.—22. dubna 1990*. Praha 1990.
- Jan Paweł II: *Adhortacja apostolska „Christifideles laici”*. W: *Adhortacje apostolskie Ojca Świętego Jana Pawła II*. T. 1: 1979—1995. Red. R. Romanek. Kraków 2006.
- Jan Paweł II: *Adhortacja apostolska „Ecclesia in Europa”*. W: *Adhortacje apostolskie ojca świętego Jana Pawła II*. T. 2: 1996—2003. Red. M. Romanek. Kraków 2006.
- Jan Paweł II: *Akt europejski. Santiago de Compostela, 9 listopada 1982*. W: S. Sowiński, Z. Zenderowski: *Europa drogą Kościoła. Jan Paweł II o Europie i europejskości*. Wrocław—Warszawa—Kraków 2003.
- Jan Paweł II: *Akt europejski. (Santiago de Compostela, 9 listopada 1982 r.)*. W: Idem: *Europa. Europe. L'Europe*. Gliwice 2008.
- Jan Paweł II: *Budujcie teraz mocą dojrzałości zdobytej w okresie prześladowań*. OsRomPol 1990, nr 4.
- Jan Paweł II: *Cykl Jasnogórski*. OsRomPol 1990, nr 2—3.
- Jan Paweł II: *Chrystus w dziejach Europy*. OsRomPol 2004, nr 4.

- Jan Paweł II: *Duch Boży nigdy nie opuścił ludu, który żyje na Słowacji. (Homilia papieża Jana Pawła II wygłoszona w Bratysławie, podczas mszy świętej, w dniu 22 kwietnia 1990)*. OsRomPol 1990, nr 4 i 5.
- Jan Paweł II: *Dusza słowiańska należy do Wschodu i do Zachodu*. OsRomPol 1983, nr 5—6.
- Jan Paweł II: *Encyklika „Redemptoris Mater”*. W: *Encykliki Ojca Świętego Jana Pawła II*. Oprac. W. Życiński. Kraków 2005.
- Jan Paweł II: *Encyklika „Slavorum Apostoli”*. AAS 1985, vol. 77; OsRomPol 1985, nr 6.
- Jan Paweł II: *Encyklika „Ut unum sint”*. AAS 1995, vol. 87; OsRomPol 1995, nr 16.
- Jan Paweł II: *Europa potrzebuje Jezusa Chrystusa. (Przemówienie wygłoszone do uczestników Międzynarodowego Forum Fundacji im. Alcide De Gasperiego w dniu 23 lutego 2002 roku)*. OsRomPol 2002, nr 5.
- Jan Paweł II: *Homilia w czasie mszy świętej odprawianej na lotnisku aeroklubu (Wrocław, 7 czerwca 1991)*. W: S. Sowiński, R. Zenderowski: *Europa drogą Kościoła. Jan Paweł II o Europie i europejskości*. Wrocław—Warszawa—Kraków 2003.
- Jan Paweł II: *Homilia podczas mszy świętej na wzgórzu Lecha w Gnieźnie (3 VI 1979)*. W: *Ewangelia i kultura. Doświadczenie środkowoeuropejskie*. Red. M. Radwan, T. Styczeń. Rzym 1988.
- Jan Paweł II: *Homilia w czasie mszy świętej odprawionej na placu przed katedrą (Gniezno, 3 czerwca 1997)*. W: *Jan Paweł II. Pielgrzymki do Ojczyzny: 1979, 1983, 1987, 1991, 1995, 1997, 1999. Przemówienia, homilie*. Oprac. J. Poniewierski. Kraków 1999.
- Jan Paweł II: *Homilia wygłoszona podczas mszy świętej z okazji spotkania z młodzieżą Europy, na Równinie Montoroso w Loreto*. W: *Co Jan Paweł II mówi o zjednoczeniu Europy*. Oprac. P. Dyrda. Tłum. E. Rogowiec. Kraków 2003.
- Jan Paweł II: *Homilia wygłoszona w Bazylice św. Klemensa z okazji 1100 lat od zakończenia misji świętych Cyryla i Metodego*. OsRomPol 1985, nr 2.
- Jan Paweł II: *Homilia wygłoszona w dniu 14 lutego 1981 roku podczas mszy św. w Bazylice św. Klemensa w Rzymie*. W: *Co Jan Paweł II mówi o zjednoczeniu Europy*. Oprac. P. Dyrda. Tłum. E. Rogowiec. Kraków 2003.
- Jan Paweł II: *Kto miłuje Chrystusa, żyje Jego Ewangelią*. W: *Bądźcie ludźmi sumienia*. Red. K. Mozor. Częstochowa 2005.
- Jan Paweł II: *List apostolski „Convenistis” (19 marca 1985 r.) do całego kleru Czechosłowacji z okazji obchodów tysiącsetnej rocznicy śmierci św. Metodego*. OsRomPol 1985, nr 6.
- Jan Paweł II: *List apostolski „Egregiae virtutis” (31 grudnia 1980 r.)*. AAS 1981, vol. 73; OsRomPol 1980, nr 12.
- Jan Paweł II: *List apostolski „Euntes in mundum” z okazji tysiąclecia chrztu Rusi Kijowskiej z 25 stycznia 1988 roku*. W: *Co Jan Paweł II mówi*

- o zjednoczeniu Europy. Oprac. P. Dyrda. Tłum. E. Rogowiec. Kraków 2003.
- Jan Paweł II: *List apostolski „Euntes in mundum”*. W: Idem: *Dzieła zebrane*. T. 3: *Listy*. Red. P. Ptasznik. Kraków 2007.
- Jan Paweł II: *List apostolski „Novo millennio ineunte”*. W: Idem: *Dzieła zebrane*. T. 3: *Listy*. Kraków 2007; OsRomPol 2001, nr 2.
- Jan Paweł II: *List apostolski „Orientale lumen”*. W: Idem: *Dzieła zebrane*. T. 3: *Listy*. Red. P. Ptasznik. Kraków 2007.
- Jan Paweł II: *List apostolski „Tertio millennio adveniente”*. AAS 1995, vol. 87; OsRomPol 2001, nr 15.
- Jan Paweł II: *List pasterski do katolickich biskupów Jugosławii (11 października 1984 r.) z okazji 1100-lecia śmierci św. Metodego: „Święty Metody — Apostoł i Nauczyciel Słowian (885—1985)”*. W: *Cyryl i Metody. Apostołowie i Nauczyciele Słowian*. Red. J.S. Gajek, L. Górka. Cz. 2. Lublin 1991.
- Jan Paweł II: *Niemżliwe stało się rzeczywistością. (Przemówienie Jana Pawła II wygłoszone na stołecznym lotnisku w Ruzynie podczas wizyty papieża Jana Pawła II w Czechosłowacji)*. OsRomPol 1990, nr 4.
- Jan Paweł II: *Pan was przygotował i pozwolił wam zrozumieć świat*. OsRomPol 1990, nr 4.
- Jan Paweł II: *Pierwszy list pasterski do biskupów i ordynariuszy czeskich (2 grudnia 1984 r.) z okazji jubileuszu św. Metodego*. W: J.S. Gajek, L. Górka: *Cyryl i Metody. Apostołowie Słowian*. Red. J.S. Gajek, L. Górka. Cz. 2. Lublin 1991.
- Jan Paweł II: *Pieśń Ha 3, 2—4. 13. 15—19 — Bóg przychodzi na sąd*. OsRomPol 2002, nr 10—11.
- Jan Paweł II: *Przed wami wielkie dzieło katechezy i ewangelizacji*. OsRomPol 1990, nr 4.
- Jan Paweł II: *Przemówienie do prezydentów siedmiu państw Europy Środkowej (Gniezno, 3 VI 1997 r.)*. W: *Jan Paweł II. V i VI pielgrzymka do Polski 1995, 1997*. Red. T. Królak. Warszawa 2008.
- Jan Paweł II: *Przemówienie skierowane do Rady Konferencji Biskupów Europy zgromadzonych na posiedzeniu plenarnym (19 grudnia 1978)*. W: *Co Jan Paweł II mówi o o zjednoczeniu Europy*. Oprac. P. Dyrda. Tłum. E. Rogowiec. Kraków 2003.
- Jan Paweł II: *Przemówienie skierowane do uczestników dialogu promowanego przez Papieską Radę Kultury z okazji 40-lecia istnienia czasopisma „Znak” w Krakowie*. W: *Co Jan Paweł II mówi o zjednoczeniu Europy*. Oprac. P. Dyrda. Tłum. E. Rogowiec. Kraków 2003.
- Jan Paweł II: *Przemówienie skierowane do uczestników międzynarodowego dialogu na temat „Wspólne korzenie narodów europejskich”*. W: *Co Jan Paweł II mówi o zjednoczeniu Europy*. Oprac. P. Dyrda. Tłum. E. Rogowiec. Kraków 2003.
- Jan Paweł II: *Przemówienie w siedzibie Europejskiej Wspólnoty Gospodarczej (Bruksela, 20 maja 1985)*. W: S. Sowiński, R. Zenderow-

- ski: *Europa drogą Kościoła. Jan Paweł II o Europie i europejskości*. Wrocław—Warszawa—Kraków 2003.
- Jan Paweł II: *Przemówienie wygłoszone na zakończenie Nadzwyczajnego Zgromadzenia Synodu Biskupów na temat Europy*. W: *Co Jan Paweł II mówi o zjednoczeniu Europy*. Oprac. P. Dyrda. Tłum. E. Rogowiec. Kraków 2003.
- Jan Paweł II: *Przemówienie wygłoszone podczas audiencji dla uczestników VI Sympozjum Rady Konferencji Biskupów Europy, na temat: „Sekularyzacja i ewangelizacja dzisiaj w Europie”*. W: *Co Jan Paweł II mówi o zjednoczeniu Europy*. Oprac. P. Dyrda. Tłum. E. Rogowiec. Kraków 2003.
- Jan Paweł II: *Przemówienie wygłoszone w czasie nabożeństwa ekumenicznego w Hali Ludowej*. W: *Jan Paweł II. V i VI pielgrzymka do Polski 1995, 1997*. Red. T. Królak. Warszawa 2008.
- Jan Paweł II: *Przemówienie wygłoszone w czasie nabożeństwa ekumenicznego w prawosławnej katedrze św. Mikołaja w Białymstoku*. W: *Jan Paweł II. Pielgrzymki do Ojczyzny: 1979, 1983, 1987, 1991, 1995, 1997, 1999. Przemówienia, homilie*. Oprac. J. Poniewierski. Kraków 1999.
- Jan Paweł II: *Przygotujmy się do kolejnej pielgrzymki na ziemię ojczystą*. OsRomPol 1990, nr 2—3.
- Jan Paweł II: *Rozważania przed modlitwą „Regina caeli”*. W: *Jan Paweł II. V i VI pielgrzymka do Polski 1995, 1997*. Red. T. Królak. Warszawa 2008.
- Jan Paweł II: *Sekularyzacja i ewangelizacja dzisiaj w Europie*. W: *Co Jan Paweł II mówi o zjednoczeniu Europy*. Oprac. P. Dyrda. Tłum. E. Rogowiec. Kraków 2003.
- Jan Paweł II: *Tu znajduje się kamień węgielny europejskiej jedności (22 IV — Velehrad. Homilia podczas mszy świętej)*. OsRomPol 1990, nr 5.
- Jan Paweł II: *1100 lat od zakończenia misji świętych Cyryla i Metodego. (Homilia w Bazylice św. Klemensa. 14 lutego)*. OsRomPol 1985, nr 2.
- Jan Paweł II: *Udział chrześcijan w życiu politycznym Europy*. OsRomPol 2004, nr 3.
- Jan Paweł II: *Umacniajcie waszą wiarę — dziedzictwo narodów. (Przemówienie wygłoszone do uczestników narodowej pielgrzymki Słowaków, w dniu 14 lutego 2004)*. OsRomPol 2004, nr 5.
- Jan Paweł II: *Wezwanie do nowej ewangelizacji Europy*. OsRomPol 1985, nr 10—13.
- Jan Paweł II: *Wystąpienie w Parlamencie Europejskim (Strasburg, 10 października 1988)*. W: Idem: *Europa. Europe. L'Europe*. Gliwice 2008.
- Katecheza Ojca Świętego wygłoszona 24 maja 1995 roku podczas audiencji generalnej w Watykanie*. OsRomPol 1995, nr 7.
- Konstytucja dogmatyczna o Kościele „Lumen gentium”*. W: *Sobór Watykański II. Konstytucje. Dekrety. Deklaracje*. Red. S. Jaworski. Poznań 1968.
- Leon XIII: *Bulla „Orientalium dignitas” z 1894 r.* ASS 1894/1895, vol. 27.
- Leon XIII: *Encyklika „Divinum illud” z 1897 r.* ASS 1896/1897, vol. 29.

- Leon XIII: *Encyklika „Grande munus”* z 30 IX 1880 r. ASS 1880, vol. 13.
Tekst polski: *Encyklika Ojca św. Leona XIII z dnia 30 IX 1880 r. dotycząca czci Apostołów Słowiańszczyzny*. Wyd. A. Kantecki. Poznań 1880.
- Leon XIII: *Encyklika „Praeclara gratulationis”* z 1894 r. ASS 1893/1894, vol. 26.
- Leon XIII: *Encyklika „Providentissimus Deus”* z 18.11.1893 r. W: *O studiach biblijnych 1893—1933*. Kraków 1934.
- Leon XIII: *List apostolski „Pro vida matrus”* z 1895 r. ASS 1896, vol. 28.
List kardinála státního sekretáře Casaroliho kardinálu Tomáškovi k stoletému jubileu encykliky „Grande munus” a k otázce vyhlášení sv. Cyrila a Metoděje za učitele církve. „Oběžník arcibiskupství pražského” 1980, č. 8.
List papeže Jana Pavla II. ve věci pozvání k návštěvě ČSSR. „Studie” 1984, č. 93—94.
- List papeže Jana Pavla II „Inter multa incepta”* (28 czerwca 1985) mianujący kardynała Agostino Casarolego legatem papieskim na uroczystości ku czci Świętych Cyryla i Metodego w Welehradzie w Czechosłowacji. OsRomPol 1985, nr 6.
- List pasterski katolickich biskupów Jugosławii* (11 października 1984) z okazji 1100-lecia śmierci św. Metodego. Święty Metody — Apostoł i Nauczyciel Słowian (885—1985). W: *Cyryl i Metody. Apostołowie i Nauczyciele Słowian*. Cz. 2. Red. J.S. Gajek, L. Górka. Lublin 1991.
- List Svatého otce Jana Pavla II. „Studie”* 1985, č. 102.
- Litterae apostolicae, quibus titulus et privilegia Basilicae minoris ecclesiae Velehradensi conferuntur* Pius PP XI. Acta Curiae Archiepiscopalis Olo-mucensis. A.D. 1928, nr 3/5554.
- Orędzie kardynała Františka Tomáška do biskupów Europy z okazji Jubileuszu św. Metodego* (28 maja 1985 r.). W: *Cyryl i Metody. Apostołowie i Nauczyciele Słowian*. Red. J.S. Gajek, L. Górka. Cz. 2. Lublin 1991.
- Paweł VI: *List apostolski „Antiquae nobilitatis”* do biskupów, kapłanów i wiernych Czechosłowacji z okazji 11 wieków od śmierci św. Cyryla, Apostoła jej narodów. AAS 1969, vol. 61.
- Pius XI: *Encyklika „Mortalium animos”*. O popieraniu prawdziwej jedności religii z 6 I 1928. W: *Ut unum. Dokumenty Kościoła katolickiego na temat ekumenizmu*. Wyd. S.C. Napiórkowski. Lublin 1982.
- Pius XI: *List „Quod Sanctum. Cyrillum”* (13 II 1927) do biskupów Królestwa Serbsko-Chorwacko-Słoweńskiego i Republiki Czechosłowackiej z okazji 1100-lecia narodzin św. Cyryla. AAS 1927, vol. 19.
- Pius XII: *Encyklika „Mystici Corporis Christi”*. O Mistycznym Ciele Jezusa Chrystusa z 29 VI 1943. AAS 1943, vol. 35.
- Przemówienia Jana Pawła II przed modlitwą „Anioł Pański” w dniu 7 lipca 1985 r. w Rzymie*. OsRomPol 1985, nr 6—7.
- Przemówienie Jana Pawła II w Welehradzie z okazji modlitwy „Regina caeli” w dniu 22 kwietnia 1990 roku*. W: *Cyryl i Metody. Apostołowie i Nauczyciele Słowian*. Red. J.S. Gajek, L. Górka. Cz. 2. Lublin 1991.

- Przemówienie papieża Jana Pawła II na nabożeństwie ekumenicznym w Eczmiadynie. „Wiadomości KAI” 2001, nr 40.*
- Przemówienie wygłoszone podczas spotkania konsultacyjnego, Nadzwyczajnego Zgromadzenia Synodu Biskupów na temat Europy. W: Co Jan Paweł II mówi o zjednoczeniu Europy. Oprac. P. Dyrda. Tłum. E. Rogowiec. Kraków 2003.*
- Przemówienie wygłoszone podczas spotkania z prezydentem Republiki, władzami rządowymi i korpusem dyplomatycznym w Hofburgu w Wiedniu (23 czerwca 1988 roku). W: Co Jan Paweł II mówi o zjednoczeniu Europy. Oprac. P. Dyrda. Tłum. E. Rogowiec. Kraków 2003.*
- Sobór Watykański II. Konstytucje. Dekrety. Deklaracje. Red. S. Jaworski. Poznań 1968.*
- Wystąpienie kardynała Angelo Sodano podczas wizyty w instytucjach europejskich w Sztrasburgu 26 września 1995. OsRomPol 1996, nr 1.*

Dokumenty archiwalne

- Acta I. Conventus Velehradensis. Pragae Bohemiorum 1908.*
- Acta II. Conventus Velehradensis. Pragae Bohemiorum 1910.*
- Acta III. Conventus Velehradensis. Pragae Bohemiorum 1912.*
- Acta IV. Conventus Velehradensis. Sumptimus Archiepiscopi Olomucensis, A.D. 1925.*
- Acta V. Conventus Velehradensis. Olomouc 1927.*
- Acta V. Conventus Velehradensis. Sumptimus Archiepiscopi Olomucensis. Olomucii 1927.*
- Acta VI. Conventus Velehradensis. Sumptimus Archiepiscopi Olomucensis. Olomucii 1933.*
- Acta VII. Conventus Velehradensis. Sumptimus Archiepiscopi Olomucensis. Olomucii 1937.*
- Acta VII. Conventus Velehradensis. Sumptimus Archiepiscopi Olomucensis 1937.*
- Acta Curiae Archiepiscopalis Olomucensis. A.D. 1924, nr 7/13015.*
- Acta Curiae Archiepiscopalis Olomucensis. A.D. 1928, nr 3/5554.*
- Acta Curiae Archiepiscopalis Olomucensis. A.D. 1932, nr 6/7570.*
- Acta Archiepiscopalis Curie Olomoucensis. A.D. 1939, nr 11—14 571.*
- Archivum Romanorum Societatis Iesu. Sygn.: Austr. III. Epp. Gen. 1877—1891.*
- Archiwum Centrum Aletti Velehrad—Roma. Olomouc.*
- Archiwum Kongregacji Sióstr Świętych Cyryla i Metodego w Welehradzie.*
- Archiwum Przewodniczącego Komisji do spraw Ekumenizmu przy Konferencji Episkopatu Czechosłowacji. Od 1 stycznia 1993 roku: Archiwum Przewodniczącego Komisji do spraw Ekumenizmu przy Konferencji Episkopatu Czech (Plzeň).*

- Constitutiones Societatis Iesu (a Congregatione Generali XXXIV annotatae) et Normae Complementariae (ab eadem Congregatione approbatae)*. Romae apud Curiam Praepositi Generalis Societatis Iesu. 1995, pars. IX, cap. 6, nr 803.
- Decretum Praepositi Generalis Societatis Iesu*. Romae, die 14 menesisi septembris 1996. Archivum Centrum Aletti Velehrad—Roma.
- Dekret o evidenci právnických osob Ministerstva Kultury České Republiky ze dne 26.1.1996*. Archiwum Centrum Aletti Velehrad—Roma.
- Diář jednání o převzetí duchovní správy na Velehradě*. MZAB, č. E 32/DD V-2.
- Dopis Generála TJ provinciálovi Rakuskej provincie ze dne 23.12.1889*. ARSI 877—1891, vol. 3.
- Katalog moravských biskupů*. Olomouc 1977.
- Konstituce a Direktář Kongregace Sester sv. Cyrila a Metoděje*. Praha 1984.
- Korespondence provinciálů TJ s představenými komunit*. MZAB, č. E 32.
- Litterae annuae S.J. Velehradii ai 1890*. (*Kronika domu jezuickiego w Welehradzie*). MZAB, č. E 32/A3.
- Pamětní kniha velehradské farnosti r. 1908—1959*. [Rękopis znajdujący się w archiwum parafialnym w Welehradzie]. Velehrad.
- Spolkové zprávy*. ACM [Olomouc] 1946.
- Stanovy*. Ekumenická rada církví v České republice. (Archiv).
- Statní Ústřední Archiv Praha. Česká Dvorská Kancelář, sygn. IV A 3, 124.
- Svatí Cyril a Metoděj prohlášení za spolupatrony baziliky velehradské*. ACAO 1932, nr 6/7570.
- Upozornění důstojnému duchovenstvu o kázáních a poutích*. ACAO 1939, nr 11—14 571.
- Zakládací listina kardinála Fürstenberga*. (*List założycielski kardynała Fürstenberga*). MZAB, č. E 32/A11.
- Zakon č. 298/1990: O úpravě některých majetkových vztahů řádů a kongregací a arcibiskupství olomouckého*. Č. 47/1990, s. 1070 (účinnost od 19.07.1990); *Zákon č. 338/1991: O úpravě některých majetkových vztahů řádů a kongregací a arcibiskupství olomouckého*. Č. 66/1991, s. 1554 (účinnost od 1.08.1991).
- Zápisy o kongregaci sester Cyrillo-Methodějských na Moravě*. Městský Archiv Brno. B/4.

Literatura przedmiotowa

Literatura podstawowa

- Ambros P.: *Il risveglio della tradizione cirillo-metodiana per la chiesa di Boemia e Moravia d'oggi*. Olomouc—Praha 2000.

- Ambros P.: *Kam směřuje česká katolická církev?* Velehrad—Roma 1999.
- Anonimo: *Dio dirà l'ultima parola. La Chiesa in Cecoslovacchia 1948—1978.* Bologna 1980.
- Akt Europejski (Santiago de Compostela, 9 listopada 1982 r.). W: Jan Paweł II: *Europa. Europe. L'Europe.* Gliwice 2008.
- Apoštolát a niter služby. V: *Manuale iuris Societatis Iesu.* Brno 2001.
- Bačikova L.: *Pod'a nasleduj ma! Zo spomienok tajne vysvätených kňazov 1950—1989.* Prešov 2005.
- Badura P.J.: *Ekumeniczne duszpasterstwo wojskowe w Republice Czeskiej.* W: *Ekumenizm w duszpasterstwie parafialnym.* Red. J. Budniak. Katowice 2007.
- Badura P.J.: *Kongregacje Generalne Towarzystwa Jezusowego.* W: *Jezuicka ars educandi.* Red. M. Wolańczyk, S. Obirek. Kraków 1995.
- Bałyk B.J.: *Problem słowiańskiej liturgii Świętych Cyryla i Metodego w świetle ich żywotów.* W: *Dzieło chrystianizacji Rusi i jego konsekwencje w kulturze Europy.* Red. R. Łużny. Lublin 1988.
- Bartůněk V.: *Solunští bratři.* Praha 1963.
- Bea A.: *Ut unum sint.* Kraków 1073.
- Bechný L.: *Cyrilometodské ekumenické bohoslužby. V: Cyrilometodské dny v Terchovej. Pamätnica (1990—2008).* Red. P. Cabadaj. Terchová 2009.
- Beran J.: *Úkoly českého unionizmu.* ACM [Olomouc] 1946.
- Boček B.: *Podzemní Velehrad.* Velehrad 1938.
- Boryszewski P.: *Religijność katolików słowackich w czasie komunizmu i w kilka lat po jego upadku.* Warszawa 1998.
- Boží pravda nekončí.* „Katolické noviny” 1989, č. 51—55.
- Braudel F.: *Morze Śródziemne i świat śródziemnomorski w epoce Filipa II.* T. 2. Gdańsk 1975.
- Brázdil F.: *Jezuité na Velehradě.* Svitavy 2005.
- Budniak J.: *XXVIII Międzynarodowy Kongres Ekumeniczny w Cieszynie.* Cieszyn—Bytom 1996.
- Budniak J.: *Jan Sarkander. Patron jednoczącej się Europy.* Bytom—Cieszyn 1995.
- Budniak J.: *Modlitwa duszą ekumenicznego dążenia do jedności.* W: „Studia Humanistyczno-Teologiczne”. T. 1 (6). Red. M.J. Uglorz, A. Korczago. Bielsko-Biała 2009.
- Budniak J.: *Postać świętego Jana Sarkandra „znakiem jedności” czy „znakiem podziału” dla współczesnego Kościoła.* W: *Życie i działalność ks. Rudolfa Tomanka. W trosce o zachowanie religijnej i kulturowej tożsamości Śląska Cieszyńskiego.* Red. J. Budniak. Cieszyn 2002.
- Budniak J.: *Současný ekumenický dialog v polsko-českém pohraničí.* „Teologické texty” 2005, č. 1.
- Budniak J.: *Specyfika wyznaniowa polsko-czeskiego pogranicza jako fenomen integralności europejskiej.* W: *W poszukiwaniu nowej tożsamości Europy.* Red. Z. Glaeser, A. Nowakowska, J. Górecki. Bytom 2005.

- Budniak J.: *Święci Cyryl i Metody prekursorami dzieła pojednania chrześcijan*. V: *Význam kultúrneho dedičstva sv. Cyrila a Metoda pre Európu*. Red. J. Michalov, M. Hetényi, P. Ivanič, Z. Taneski. Nitra 2008.
- Bugel W.: *Główne kierunki rozwoju ekumenii w Czechach*. W: *Ekumenia na progu trzeciego tysiąclecia*. Red. P. Jaskóła. Opole 2000.
- Bugel W.: *Kościół czeskie w dziesięć lat po encyklice „Ut unum sint”*. W: *Pojednanie drogą Kościoła. Dziesięciolecie encykliki „Ut unum sint”*. Red. J. Budniak. Katowice 2006.
- Bugel W.: *Vztahy mezi „Sesterskými Církvemi” v Česku, na Slovensku, v Maďarsku, Jugoslávii, Rumunsku a v Bulharsku*. W: *„Kościół siostrzane” w dialogu*. Red. Z. Glaeser. Opole 2002.
- Cabadaj P.: *Slovo na úvod*. V: *Cyrylometodské dni v Terchovej. Pamätnica (1990—2008)*. Red. P. Cabadaj. Terchová 2009.
- Cader S.: *Dziedzictwo Słowiańszczyzny w nauczaniu Jana Pawła II*. V: *Filozofia a Slovanské myšlienkové dedičstvo: osobnosti, problémy, inšpirácie*. Diel. 1. Red. Z. Plašienková, B. Szotek, M. Toman. Bratislava 2008.
- Centro Aletti — *Un luogo d'incontro tra Est e Ovest*. Roma via Paolina 1994.
- Cesta k nebi. *Duchovní odkaz Sr Marie Dol. Nesvadbové, zakladatelky Kongregace Sester sv. Cyrila a Metoděje*. Brno 1992.
- Charouz J.Z.: *Biskup — vyznavač*. Olomouc 1991.
- Chodil I.: *Prelat dr František Grivec sedemdesátníkem*. ACM [Olomouc] 1948.
- Chovanec M., Hanakovič Š.: *Kristov pútnik na Slovensku*. Trnava 1996.
- Cinek F.: *Arcibiskup Dr. Antonín Cyril Stojan*. Olomouc 1933.
- Cinek F.: *Arcibiskup Dr. Antonín Cyril Stojan. Život a dílo A.C. Stojana*. Roma 1989.
- Cinek F.: *Velehrad víry*. Olomouc 1936.
- Clément O.: *Taizé. A Meaning to Life*. Chicago 1997.
- Congar Y.: *„Wierzę w Ducha Świętego”*. Tłum. L. Rutowska. Warszawa 1995.
- Culmann O.: *Einheit durch Vielfalt — Grundlegung und Beitrag zur Diskussion über die Möglichkeit ihrer Verwirklichung*. Tübingen 1986.
- Cyryl i Metody. Apostołowie i Nauczyciele Słowian*. Red. J.S. Gajek, L. Górka. Cz. 1. Lublin 1991.
- Cyryl i Metody. Apostołowie i Nauczyciele Słowian*. Red. J.S. Gajek, L. Górka. Cz. 2. Lublin 1991.
- Cyrylometodějské papežské dokumenty z let 869—1985*. Překl. W. Bugel. Velehrad—Olomouc 2003.
- Cywiński B.: *Panorama religijna Europy Środkowo-Wschodniej*. W: *Głoszenie Ewangelii w Europie Środkowo-Wschodniej. Annuncio del Vangelo nell'Europa Centro-Orientale*. Red. A. Kowalski, R.Z. Maryjka, Z.M. Styś. Warszawa 1999.

- Cywiński B.: *Ogniem próbowane. Z dziejów najnowszych Kościoła katolickiego w Europie Środkowo-Wschodniej*. T. 1: „Korzenie tożsamości”. Rzym 1982.
- Cywiński B.: *Ogniem próbowane. Z dziejów najnowszych Kościoła katolickiego w Europie Środkowo-Wschodniej*. T. 2: „...i was prześladować będą”. Warszawa 1994.
- Czaja A.: „*Communio ecclesiarum*” w perspektywie zróżnicowanego rozumienia Boskiej komunii. W: „*Kościół siostrzane*” w dialogu. Red. Z. Glaeser. Opole 2002.
- Czajkowski M.: *Epoka ekumenii*. „*Więź*” 1999, nr 1.
- Czerwik S.: *Wprowadzenie do Konstytucji o liturgii świętej*. W: *Sobór Watykański II. Konstytucje, dekrety, deklaracje*. Red. S. Jaworski. Poznań 1968.
- Davies N.: *Europa. Rozprawa historyka z historią*. Kraków 1998.
- Dějiny zemí Koruny české. Č. 1: *Od Příchodu Slovanů do roku 1740*. Praha 1992.
- Dějiny zemí Koruny české. Č. 2: *Od nástupu osvěcenství po naši dobu*. Praha 1992.
- Delanty G.: *Odkrywanie Europy. Idea, tożsamość, rzeczywistość*. Warszawa 1999.
- Derdziuk E.: *Mnisi iroszkoccy. Św. Kolumban Młodszy — ewangelizacja Europy*. Lublin 1997.
- Devoto G., Oli G.C.: *Nuovo vocabolario illustrato della lingua italiana*. Vol. 2. Milano 1987.
- Dopis kardinála Tomáška o dezinformační kampani k výročí sv. Metoděje. „*Studie*” 1985, č. 98—99.
- Důbravová K.: *Profil Kongregace Sester Cyrila a Metoděje vypracovaný podle pokynů Generální kapituly* 1993. Bílá Voda 1994.
- Durica M.: *Dejiny slovenska a slovakov*. Bratislava 1996.
- Ethegaray R.: *Nie ustawajmy w modlitwie o przywrócenie jedności*. OsRomPol 2000, nr 3.
- Európa hodnôt*. Red. I. Sklenka, K. Sládek. Bratislava 2004.
- Fiala P., Hanuš J.: *Koinótés. Felix M. Davídek a skryta církev*. Brno 1994.
- Fischer L.: *Die ökumenische Bewegung und die Römischkatholische Kirche*. In: *Geschichte der ökumenischen Bewegung 1948—1968*. Hrsg. H.E. Fey. Göttingen 1974.
- Fitych T.: *Kościół milczenia dzisiaj. Wypowiedzi księży biskupów Czech i Moraw w pięć lat po uzyskaniu niepodległości*. Praga—Nowa Ruda 1995.
- Fouilloux I.E.: *Les catholiques et l'unité chrétienne du XIXe au XXe siècle*. Paris 1982.
- Frost F.: *Metodismo*. In: *Dizionario del movimento ecumenico*. Ed. N. Los-sky. Bolonia 1994.

- Gamber K.: „*Ecclesia Reginensis*”. *Studien zur Geschichte und Liturgie der Regensburger Kirche im Mittelalter*. Regensburg 1979.
- Gavala M.: *Reflexie nad slovanskou duchovnosťou*. Košice 2008.
- Gellner E.: *Národy a nacionalismus*. Praha 1993.
- Glaeser Z.: *Istotne elementy eklezjologii „Kościołów siostrzanych”*. W: „*Kościół siostrzany*” w dialogu. Red. Z. Glaeser. Opole 2002.
- Glaeser Z.: *Ku eklezjologii „Kościołów siostrzanych”*. *Studium ekumeniczne*. Opole 2000.
- Głombik C.: *Franc Grivec i słowiańska myśl zjednoczeniowa*. „ΣΟΦΙΑ” (Pismo Filozofów Krajów Słowiańskich) 2003, nr 3.
- Głowa W.: *Liturgia miejscem i źródłem przepowiadania*. Przemysł 1999.
- Gordillo M.: *Velehrad e i suoi congressi unionistici (1907—1957)*. „*La Civiltà Cattolica*” 1957, vol. 2.
- Górka L.: *Doktryna ekumeniczna Kongresów Welehradzkich (1907—1936)*. W: „*Studia Ekumeniczne*”. T. 1. Red. J. Myśków. Warszawa 1982.
- Górka L.: *Duch Soboru. Rozumienie — odnajdywanie — realizacja*. W: *W czterdziestolecie Soboru Watykańskiego II*. Red. A. Czaja, L. Górka, J. Pałucki. Lublin 2007.
- Górka L.: *Dziedzictwo ojców*. Warszawa 1995.
- Górka L.: *Ekumeniczne znaczenie Kongresów Welehradzkich*. W: *W służbie Słowa Bożego*. Płock—Pieniężno 1978.
- Górka L.: *Ekumenizm w Kościele rzymskokatolickim*. W: *Ku chrześcijaństwu jutra. Wprowadzenie do ekumenizmu*. Red. W. Hryniewicz, J.S. Gajek, S.J. Koza. Lublin 1996.
- Górka L.: *Geneza Sekcji Teologii Porównawczej i Ekumenicznej KUL*. W: *W służbie jedności chrześcijan. Instytut Ekumeniczny KUL, 1983—2001*. Red. L. Górka, S.J. Koza. Lublin 2002.
- Górka L.: *Kalendarium cyrylo-metodiańskie*. W: *Cyryl i Metody. Apostołowie i Nauczyciele Słowian*. Red. J.S. Gajek, L. Górka. Cz. 2. Lublin 1991.
- Górka L.: *Slawische Befreiungstheologie. Grundriß zur Theologie und Geistigkeit der Kirillo-Methodianischen Tradition*. „*Roczniki Teologiczne*” 2008, nr 55, z. 7.
- Górka L.: *Święci Cyryl i Metody a pojednanie*. Warszawa—Lublin 2001.
- Górka L.: *Tradycja cyrylometodiańska pomostem czy przeszkodą dla pojednania między „Kościołami siostrzanymi”*. W: „*Kościół siostrzany*” w dialogu. Red. Z. Glaeser. Opole 2002.
- Górka L.: *Trwałe wartości tradycji cyrylo-metodiańskiej. W 1100-lecie śmierci św. Metodego*. W: *Cyryl i Metody. Apostołowie i Nauczyciele Słowian*. Red. J.S. Gajek, L. Górka. Cz. 1. Lublin 1991.
- Górka L., Napiórkowski S.C.: *Kościół czy Kościół*. Warszawa 1995.
- Grivec F.: *Aleksander Vasiljevič*. ACM [Olomouc] 1946.
- Grivec F.: *Vitae Constantini et Methodii verso latina, notis dissertationibusque de fontibus ac de theologia ss. Cyrilli et Methodii illustrata*. AAV 1941, vol. 17, seš. 1—2; seš. 3.

- Grivec F.: *Erlebnisse und Forschungsergebnisse*. In: *Cirillo-Methodiana. Zur Frögeschichte der Christentums bei den Slaven*. Köln, Graz 1964.
- Grivec F.: *Myšlenka cyrilometodějská v naší době*. ACM [Olomouc] 1946.
- Grivec F.: *Poctivost a svatost sv. Cyrila a Metoděje ve světle staroslovenských pramenů a dokladů církevních*. ACM [Olomouc] 1947.
- Grivec F.: *Santi Cirillo e Metodio. Apostoli degli slavi e compatroni d'Europa*. Roma 1984.
- Grivec F.: *Święci Cyryl i Metody, Apostołowie Słowian*. Tłum. J. Korzonkiewicz. Kraków 1930.
- Grivec F., Tomšič F.: *Constantinus et Methodius Thessalonicenses*. Fontes. Zagreb 1960.
- Grygiel L.: *Europa św. Cyryla i Metodego*. „W drodze” 1985, nr 9.
- Habeš J.: *Šestý unionistický sjezd na Velehradě*. „Velehradské zprávy” 1932, č. 49—50.
- Halama J.: *XX. Ročník Cyrilometodských dní v Terchovej*. V: *Cyrilometodské dní v Terchovej. Pomátnica (1990—2008)*. Red. P. Cabadaj. Terchová 2009.
- Halecki O.: *Bordelands of Western Civilization. A History of East Central Europe*. New York 1952.
- Halik T.: *Wyzwoleni, jeszcze nie wolni*. Poznań 1997.
- Hartmann J., Svoboda B., Vaško V.: *Kardinál Tomášek*. Praha 1994.
- Hejl V.: *Bez rozsudku*. V: *Zpráva o organizovaném násilí*. Red. V. Hejl. Praha 1990.
- Hryniewicz W.: *Hermeneutika w dialogu*. Opole 1998.
- Hurt R.: *Dějiny cisterciáckého kláštera na Velehradě*. Díl 1. Olomouc 1934.
- Hurt R.: *Dějiny cisterciáckého kláštera na Velehradě*. Díl 2. Olomouc 1936.
- Hus J.: *O Kościele*. Przekład i komentarz K. Moskał. Lublin 2007.
- Jacher W.: *Plaszczyzny integracji dawnej i współczesnej Europy*. W: *Dawne i współczesne oblicze kultury europejskiej — jedność w różnorodności*. Red. H. Rusek. Katowice 2002.
- Jandourek J.: *Radziłem się dróg*. Rozmowa z Tomaszem Halikiem. Poznań 2001.
- Jan Hus ve Vatikánu: Mezinárodní rozprava o českém reformátoru 15. století a o jeho recepci na prahu třetího tisíciletí*. Red. J. Pánek, M. Polívka. Praha 2000.
- Jan Paweł II. v Československu 21.—22. dubna 1990, projevy, promluvy, poselství*. Praha 1990.
- Jaskóła P.: *Rola Kościoła w zsekularyzowanym świecie*. W: *Kościół chrześcijański w Europie narodów*. Red. P. Jaskóła, H.J. Sobeczko. Opole 1992.
- Jaskóła P.: *Zagadnienia ekumeniczne*. Opole 2001.
- Jašek A.: *Kníže Gagarin TJ*. ACM 1912.
- Jemelka F.: *Pátý unionistický sjezd na Velehradě*. ACM 1927, č. 24.

- Jemelka F.: *Spolkové zprávy*. ACM 1946, č. 33.
- Jemelka F.: *Šestý unionistický sjezd na Velehradě*. ACM 1932, č. 29.
- Jemelka F.: *Unijní porady na Velehradě*. ACM 1947, č. 34.
- Jemelka F.: *Z valných schůzí velehradských*. ACM 1926, č. 26.
- Kancionál*. Praha 2003.
- Kaplan K.: *Církev a stát 1948—56 v Československu*. Řím 1982.
- Kaplan K.: *Stát a církev v Československu v letech 1948—1953*. Brno 1993.
- Karafiátová A.: *Sestra Maria Nesvadbová (3.3.1878—12.3.1963) zakladatelka Kongregace Sester sv. Cyrila a Metoděje*. T. 1. Brno 1992.
- Kardinál Beran na koncilu o náboženské svobodě*. „Teologické texty” 1995, č. 5.
- Kardinál Tomášek. Svědectví o dobrém katechetovi, bojácném biskupovi a statečném kardinálovi*. Red. J. Hartmann, B. Svoboda, V. Vaško. Praha 1994.
- Karski K.: *Główne nurty ruchu ekumenicznego*. W: *Ku chrześcijaństwu jutra. Wprowadzenie do ekumenizmu*. Red. W. Hryniewicz, J.S. Gajek, S.J. Koza. Lublin 1996.
- Karski K.: *Od Edynburga do Porto Alegre*. Warszawa 2007.
- Karski K.: *Światowa Rada Kościołów*. W: *Ku chrześcijaństwu jutra. Wprowadzenie do ekumenizmu*. Red. W. Hryniewicz, J.S. Gajek, S.J. Koza. Lublin 1996.
- Kasper W.: *Droga Kościoła ku jedności*. OsRomPol 2005, nr 3.
- Kasper W.: *Sakrament der Einheit. Eucharistie und Kirche*. Freiburg 2004.
- Katolicyzm wczesnośredniowieczny*. Red. J. Keller. Warszawa 1973.
- König F.: *Duchowe podstawy Europy*. W: *Rozmowy w Castel Gandolfo. Europa i co z tego wynika*. Red. K. Michalski. Warszawa 1990.
- Konzal J.: *Zpověď tajemného biskupa*. Praha 1998.
- Korec J.: *Po barbarzyńskiej nocy...* Kraków 1994.
- Krátký S.: *K plnosti*. Brno 2004.
- Křesťané v odporu proti komunistické diktatuře v Československu 1948—1989*. Red. J. Szymeczek, M. Danyš. Český Těšín 2006.
- Kučera M.: *Slovensko po páde Vel'kej Moravy*. Bratislava 1974.
- Kumor B.: *Czechy i dzieje Kościoła*. W: *Encyklopedia katolicka*. Red. R. Łukaszyk, L. Bieńkowski, F. Gryglewicz. T. 3. Lublin 1979.
- Kumor B.: *Historia Kościoła*. T. 2. Lublin 1973.
- Kumor B.: *Józefinizm*. W: *Encyklopedia katolicka*. Red. B. Migut. T. 8. Lublin 2000.
- Kużmak K.: *Cyryl i Metody*. W: *Encyklopedia katolicka*. Red. R. Łukaszyk, L. Bieńkowski, F. Gryglewicz. T. 3. Lublin 1979.
- Lacko M.: *Počiatki slovenských dejín a obdobie veľkomoravskej ríše*. V: *Slovensko v retrospektive dejín. Zborník materialov z 1. Vedecko-Naučného Seminara o Slovensku*. Zürich, 31 X—2 XI 1975. Lausanne 1976.
- Ledóchowski Włodzimierz Dionizy. W: *Encyklopedia wiedzy o jezuitach na ziemiach Polski i Litwy. 1564—1995*. Oprac. L. Grzebień. Kraków 2004.

- Libosvar Z.: *Arcibiskup Stojan. Život a dílo*. Brno 1995.
- List kardinála státního sekretáře Casaroliho kardinálu Tomáškovi k stoletému jubileu encykliky „Grande munus” a k otázce vyhlášení sv. Cyrila a Metoděje za učitele církve. „Oběžník arcibiskupství pražského 1980”, č. 8.
- List papeže Jana Pavla II. ve věci pozvání k návštěvě ČSSR. „Studie” 1984, č. 93—94.
- Łowmiański H.: *Religia Słowian i jej upadek (w. VI—XII)*. Cz. 3. Warszawa 1979.
- Łużny R.: *Dziedzictwo cyrylometodiańskie a kultura chrześcijańska w Polsce — dziś*. W: „Zeszyty Naukowe KUL”. Z. 3. Lublin 1988.
- Łużny R.: *Encyklika słowiańska*. „Więź” 1986, nr 1.
- Łużny R.: *Kraje i narody słowiańskie w myśli religijnej Karola Wojtyły — Jana Pawła II*. W: *Z polskich studiów slawistycznych. Literaturoznawstwo, folklorystyka, nauka o kulturze*. Seria 9. Warszawa 1998.
- Łużny R.: „Przeszłość jest to dziś...” Jana Pawła myślenie w wymiarze historii narodów słowiańskich. „Ruch Literacki” 1993, z. 3.
- Manuale Iuris Societatis Iesu*. Brno 2001.
- Medek V.: *Cesta české a moravské církve staletími*. Praha 1982.
- Medek V.: *Cesta české církve staletím*. Praha 1982.
- Michalik J.: *Chrystus nadzieją Europy*. OsRomPol 2004, nr 5.
- Michel P.: *Kościół katolicki a totalitaryzm*. Warszawa 1995.
- Modlitby k sv. Cyrilu a Metoději*. V: *Kniha modliteb CM*. Svitavy 2005.
- Mowa pochwalna na cześć świętych Cyryla i Metodego*. W: *Cyryl i Metody. Apostołowie i Nauczyciele Słowian. Studia i dokumenty*. Red. J.S. Gajek, L. Górka. Cz. 2. Lublin 1991, s. 71—81.
- Mszał z czytaniem*. Oprac. T. Loska. Katowice 1993.
- Müller H.: *Prag*. In: *Lexikon für Theologie und Kirche*. Hrsg. W. Kasper. Bd. 8. Freiburg im Breisgau 2006.
- Nagy S.: *Kościół na drogach jedności*. Warszawa 1985.
- Napiórkowski S.: *Historia ruchu ekumenicznego*. Lublin 1972.
- Naumov A.: *Pasterze wiernych Słowian. Święci Cyryl i Metody*. Kraków 1985.
- Nossol A.: *Ekumenizm jako imperatyw chrześcijańskiego sumienia. Przez dialog i pojednanie ku ekumenicznej jedności*. Opole 2001.
- Nossol A.: *Nasz wkład w budowę jedności europejskiej, jako „wspólnoty ducha”*. „Gazeta Uniwersytecka”, styczeń 2007, nr 4 (144).
- Nossol A.: *Przedmowa*. W: „Kościół siostrzane” w dialogu. Red. Z. Głaser. Opole 2002.
- Nossol A.: *Teologiczne przeszkody na drodze do jedności chrześcijan*. W: *Kościół chrześcijański w Europie narodów*. Red. P. Jaskóła, H.J. Sobeczko. Opole 1992.

- Olšar J.: *Služebník Boží Antonín Cyril Stojan, olomoucký arcybiskup*. Roma 1966.
- Ožóg J.: *Wprowadzenie*. W: A. Bea: *Ut unum sint*. Kraków 1973.
- Panic I.: *Początki Węgier. Polityczne aspekty formowania się państwa i społeczeństwa węgierskiego w końcu IX i w pierwszej połowie X wieku*. Cieszyn 1995.
- Panic I.: *Zachodniosłowiańska nazwa „Niemcy” w świetle źródeł średnio-wiecznych*. Katowice 2007.
- Pannenberg W.: *Ewangelia jako czynnik współczesnych zmian w Europie*. W: *Europa — fundamenty jedności*. Red. A. Dylus. Warszawa 1999.
- Pantelič M.: *Život posvečen cirilo-metodskoj problematici. Povodom 85-godišnjice života prof. dra Frana Griveca*. „Slovo” 1963, č. 13.
- Pavlík J.: *Budou vás vydávat soudům*. Praha 1995.
- Pikus T.: *Ekumeniczne przesłanie Jana Pawła II w kontekście jego pielgrzymek do ojczyzny*. W: *Pontyfikat ekumenicznej nadziei. Z Janem Pawłem II na drogach ekumenii*. Red. Z. Glaeser. Opole 2008.
- Podzielny E.: *Ekumenia w życiu parafialnym*. W: *Perspektywy ekumenii*. Red. P. Jaskóła. Opole 1996.
- Pojsl M.: *Velehradská tradice in Velehrad. Stavební památky bývalého cisterciáckého kláštera*. Brno 1990.
- Pojsl M.: *Velehrad v památkách osmi století*. Praha 1997.
- Polách O.: *Církevně právní poměry ve středním Podunají od rozšíření křesťanství až do pádu Velké Moravy*. AAV 1948, vol. 19.
- Polčín S.: *Dedičstvo Otcov*. Řím 1974.
- Rajman J.: *Pod monarszym patronatem, XIV—XV wiek*. W: *Dzieje Kościoła w Polsce*. Red. A. Wiencek. Warszawa—Bielsko-Biała 2008.
- Ratzinger J.: *Czternaście encyklik Jana Pawła II*. OsRomPol 2003, nr 9.
- Ratzinger J.: *Pielgrzymująca wspólnota wiary. Kościół jako komunია*. Tłum. W. Szymona. Kraków 2003.
- Ratzinger J.: *Postępy ekumeniczne*. Tłum. J. Kruczyńska. W: J. Ratzinger: *Kościół — ekumenizm — polityka*. Poznań—Warszawa 1990.
- Rembierz M.: *Kulturowe dziedzictwo Cyryla i Metodego a dialog o tożsamości europejskiej*. V: *Význam kultúrneho dedičstva sv. Cyrila a Metoda pre Európu*. Red. J. Michalov, M. Hetényi, P. Ivanič, Z. Taneški. Nitra 2008.
- Rembierz M.: *Metafyzika i liturgia*. V: *Liturgion v Gréckokatolíckej metropolii na Slovensku*. Red. V. Boháč. Prešov 2008.
- Ricci F.: *Memorial del passato evidenze per oggi*. „Il Nuovo Areopago” 1985, vol. 4.
- Říman J.: *Malá československá encyklopedie*. Díl 5. Praha 1987.
- Roberson R.G.: *Chrześcijańskie Kościoły wschodnie*. Tłum. K. Bielawski, D. Mionskowska. Bydgoszcz 1998.
- Rupnik M.I.: *La vita spirituals*. „Lezioni sulla Divinumanità” 1994.

- Rusek H.: *Religia i polskość na Zaolziu*. Kraków 2002.
- Ryszard Łużny. *Myśl słowiańska Jana Pawła II*. Red. J. Orłowski, A. Woźniak. Lublin 2008.
- Salajka A.: *Stálý úkol a program ACM*. ACM 1946.
- Salajka M., Pokorný M.P.: *Naše dnešní ekumenická práce*. V: *Český ekumenismus. Theologické kořeny a současná tvář církví. Ekumenická rada církví v ČSR*. Praha 1976.
- Schmemmann A.: *Velkij Post*. Paříž 1981.
- Schoof M.: *Przełom w teologii katolickiej*. Kraków 1972.
- Setkání evangelíků tří národů — přípravy byly zahájeny. „Przyjacieli Ludu — Příteli lidu” 1998, nr 2.
- Slodička A.: *Význam ekumenického úsilí Jána Pavla II. v kontexte európskej integrácie*. V: *Sapienciálny charakter antropológie Jana Pavla II. a európska integrácia*. Red. P. Danek. Prešov 2007.
- Sławski F.: *Święci Cyryl i Metody — życie i dzieło*. W: *Cyryl i Metody. Apostołowie i Nauczyciele Słowian. Studia i dokumenty*. Red. J.S. Gajek, L. Górka. Cz. 1. Lublin 1991.
- Smetana P.: *Kazanie*. V: *Sborník setkání evangelíků ze čtyř národů*. Český Těšín 1999.
- Soloviov V.S.: *Čtení o bohodivství*. Velehrad—Roma 2000.
- Sołowiow W.S.: *Kwestya słowiańska. Spór wielki*. „Przegląd Powszechny” 1885, nr 2.
- Soubor opatření ÚV KSČ k výročí sv. Metoděje*. „Studie” 1985, č. 98—99.
- Špaček M.: *Apoštolát svatého Cyrila a Metoděje a jeho současný ekumenický význam*. V: *Forum Velehrad I. Communio ecclesiarum — očistění paměti*. Olomouc 2007.
- Špaldák A.: *Čtvrtý velehradský sjezd unionistický*. ACM [Velehrad] 1924, č. 15.
- Stanov Apoštolátu sv. Cyrila a Metoděje*. ACM 1910 [Velehrad], č. 10.
- Štastný V.: *Dziedzictwo ojców zachowaj nam, Panie*. V: *Kancionál*. Praha 2003.
- Stolarik S.: *Ozdravit vědomě identity člověka. (Uzdrowić świadomość tożsamości człowieka)*. „Pedagogika Katolicka” 2007, nr 1a.
- Strzelczyk J.: *Apostołowie Europy*. Warszawa 1997.
- Stuker J.: *Die große Parade. Glanz und Untergang der Fürsten Europas. Nach den geheimen Akten und Berichten des Königlichen Kammerhern Robert Stuker*. Olten—Freiburg 1971.
- Šturák P.: *Ján Pavel II. a jeho vzťah ku gréckokatolíkom*. V: *Sapienciálny charakter antropológie Jana Pavla II. a európska integrácia*. Red. P. Dancák. Prešov 2007.
- Sestra Marie CM: *Cesta k nebi. Aby všichni jedno byli*. Velehrad 1938.
- Sestra Marie CM: *Matka Unie*. V: *Cesta k nebi. Duchovní odkaz Sr Marie Dol. Nesvadbové, zakladatelky Kongregace Sester sv. Cyrila a Metoděje*. Brno 1992.

- Soubor opatření ÚV KSC k výročí sv. Metoděje*. „Studie” 1985, č. 98—99.
- Swieżawski S.: *Vaticanum II a problemy współczesnej kultury*. W: Idem: *Istnienie i tajemnica*. Lublin 1993.
- Tambora A.: *Chiesa cattolica e ortodossia russa. Due secoli di confronto e dialogo. Dalla Santa Alleanza ai nostri giorni*. Milano 1992.
- Tambora A.: *L'„idea” cirillo-metodiana in Europa nei secoli XIX—XX*. „Storia e Politica” 1979, nr 4.
- Tavard G.: *Geschichte der Ökumenischen Bewegung*. Mainz 1964.
- Tenace M.: *Úvod do myšlení Vladimíra Solovjova*. Velehrad—Roma 2000.
- Timkovič G.A.: *Sv. Cyril a Metod priniesli a šírili na Vel'kej Morave byzantskú liturgiu sv. Jána Zlatoústeho*. „Krásnobrodský zborník: teologicko-historický” 1996, č. 1—2.
- Tkadlečik V.: *Ekumenismus na Moravě, jeho tradice a perspektivy*. V: *Prohloubení ducha ekumenismu v církvi dnešní doby. Sborník přednášek z kněžského dne 26. března 1992 v Olomouci*. Vizovice 1992.
- Tkadlečik V.: *Minulost a budoucnost velehradských kongresů*. „Hlas Velehradu” 1995, č. 3.
- Tkadlečik V.: *Velehradská cesta k odloučeným bratřím*. Praha 1970.
- Tomášek F.: *List duchovenstvu*. „Oběžník arcibiskupství pražského” 1989, č. 12.
- Tomášek F.: *Orędzie kardynała Frantíška Tomáška do biskupów Europy z okazji Jubileuszu św. Metodego (28 maja 1985 r.)*. W: *Cyryl i Metody. Apostołowie i Nauczyciele Słowian*. Red. J.S. Gajek, L. Górka. Cz. 2. Lublin 1991.
- Tomášek F.: *Poselství lidu Československa*. „Oběžník arcibiskupství pražského” 1989, č. 12.
- Tomko J.: *So srdcom na Slovensku*. Trnava 2006.
- Towarzystwo Jezusowe na Śląsku Cieszyńskim. *Studium ekumeniczne*. Red. J. Budniak, K. Mozor. Kraków 2005.
- Tretera J.R.: *Konfesní právo a církevní právo*. Praha 1997.
- Třeštík D.: *Anläufe zur Gestaltung des slawischen Reiches: Großmähren*. In: *Europas mitte um 1000. (Beiträge zur Geschichte, Kunst und Archäologie)*. Hrsg. A. Wieczorek, H.M. H i n z. Bd. 1. Stuttgart 2000.
- Tyszkiewicz L.A.: *Problem zależności Słowian od Awarów w VI—VII wieku*. „Balcanica Posnaniensia” 1989, T. 4.
- Unijní porady na Velehradě*. ACM [Olomouc] 1947.
- Urban J.: *Zadania katolicyzmu w Rosji*. W: *Katolicyzm a prawosławie*. Kraków 1912.
- Úvod*. ACM [Olomouc] 1946.
- Vaňák F.: *Předmluva ke knize „Velehrad”*. Olomouc 1990.
- Vašica J.: *Grivcův příklad*. „Vyšehrad” 1948, č. 3.

- Vaško V.: *Neumlčená. Kronika katolíckej Cirkve v Československu po druhej svetovej valce*. T. 1. Praha 1990.
- Vavřínek V.: *Mission Mähren: Zwischen dem lateinischen Westen und Byzanz*. In: *Europas mitte um 1000 (Beiträge zur Geschichte, Kunst und Archäologie)*. Hrsg. A. Wieczorek, H.M. Hinz. Bd. 1. Stuttgart 2000, s. 304—310.
- Veselý J.M.: *Co dáva Velehrad Evropě*. Olomouc 1994.
- Vischer L.: *Die ökumenische Bewegung und die Römisch-katholische Kirche*. In: *Geschichte der Ökumenischen Bewegung 1948—1968*. Hrsg. H.E. Fey. Göttingen 1974.
- Vita di Costantino filosofo XV. In: *Cirillo e Metodio. Le biografie paleoslave*. Ed. V. Perri. Milano 1981.
- Volný V.: *Relacje z sympozjum o Mistrzu Janie Husie. Próba podsumowania najważniejszych wyników*. W: *Pojednajcie się...* Red. J. Budniak, H. Rusek. Cieszyn 2000.
- Vychodil J.: *František Sušil*. Brno 1898.
- Vymětal F.: *Apoštol křesťanské lásky a jednoty církve. Život a dílo Dr. Antonína Cyrila Stojana*. Praha 1988.
- Význam kultúrneho dedičstva sv. Cyrila a Metoda pre Európu. Red. J. Michalov, M. Hetényi, P. Ivanič, Z. Taneski. Nitra 2008.
- Weigel G.: *Ostateczna rewolucja. Kościół sprzeciwu a upadek komunizmu*. Tłum. W. Buchner. Poznań 1990.
- Wernisch M.: *K dávným dějinám ekumenických rozhovorů*. „Teologické texty” 1998, č. 4.
- Wieczorek K.: *„Stać się wszystkim dla wszystkich, aby pozyskać wszystkich”. Fizjologia dialogu a słowiańskie tradycje jedności*. V: *Fizjologia a Slovanské myšlienkové dedičstvo: osobnosti, problémy, inšpirácie*. Díl 1. Red. Z. Plašienková, B. Szotek, M. Toman. Bratislava 2008.
- Wietrzak Z.: *Kościół katolicki w Europie Środkowo-Wschodniej*. Kraków 1997.
- Wojak T.: *Kilka słów o tolerancji i ekumenii*. W: *Nauka — Kościół — ekumenizm*. Red. K. Karski. Warszawa 1994.
- Wstęp. W: *Żywoty Konstantyna i Metodiego*. Przeł. T. Lehr-Splawinski. Warszawa 2000.
- Zagiba F.: *Das Geistesleben der Slaven im frühen Mittelalter*. Wien—Köln—Graz 1971.
- Zemek M.: *Unijní sjezd pracovní na Velehradě 11—14.VIII.1946*. ACM [Olomouc] 1946.
- Zieliński Z.: *Papiestwo i papieże dwóch ostatnich wieków. 1775—1978*. T. 2. Poznań 1986.
- Zieliński Z.: *Papieże epoki soborowej*. Warszawa 2006.
- Zlámal B.: *Antonín Cyril Stojan. Apoštol křesťanské jednoty*. Řím 1973.

- Zlámál B.: *Die Entwicklung der kyrillo-methodianischen Tradition in der tschechoslovakischen Geschichte*. „Das stlicie Christentum” 1969, H. 22.
- Zlámál B.: *Příručka českých církevních dějin*. Díl. 1. Olomouc 1970.
- Zlámál B.: *Svatí Círil a Metoděj*. Řím 1985.
- Zlámál B.: *Unionistické kongresy na Velehradě*. In: *Antonín Cyril Stojan. Apoštol křesťanské jednoty*. Ed. B. Zlámál. Řím 1973.
- Żywot Konstantyna. W: *Żywot Konstantyna i Metodego*. Tłum. T. Lehr-Spławiński. Warszawa 2000.
- Żywot św. Konstantyna-Cyryla. W: T. Lehr-Spławiński: *Konstantyn i Metody. Zarys monograficzny z wyborem źródeł*. Warszawa 1967.
- Żywot św. Metodego. W: T. Lehr-Spławiński: *Konstantyn i Metody. Zarys monograficzny z wyborem źródeł*. Warszawa 1967.

Literatura pomocnicza

- Badura P.J.: *Jezuici na Śląsku Cieszyńskim*. W: *Towarzystwo Jezusowe na Śląsku Cieszyńskim*. Red. J. Budniak, K. Mozor. Kraków 2005, s. 13—26.
- Bełza S.: *Wizyta u Strossmayera*. Kraków 1884.
- Boží pravda nekončí*. „Katolické noviny” 1989, č. 51—52.
- Jan Paweł II o Europie. Przemówienie do uczestników III Międzynarodowego Forum Fundacji im. Alcide De Gasperiego*. www.opoka.org.pl/biblioteka-X/XU/naszaue/jp2-europa.html (z 1 października 2005).
- Kard. Josef Beran*. www.zivotopisyonline.cz/josef-beran.php (z 6 marca 2007); www.pl.wikipedia.org/wiki/Josef_Beran. (z 6 marca 2007); www.pabenice.cz/beran.htm (z 6 marca 2007); www.totalia.cz/cirkev/cir.php. (z 6 marca 2007).
- Karski K.: *Dążenia ekumeniczne we współczesnym świecie*. Warszawa 1986.
- Katalog moravských biskupů*. Olomouc 1977.
- Maćkowiak T.: *Oczekiwania były wielkie i naiwne*. „Tygodnik Powszechny” 2004, nr 47.
- McAfee-Brown R.: *Rewolucja ekumeniczna*. Warszawa 1970.
- Orzechowski M.: *Historia Czechosłowacji*. Wrocław 1969.
- Postawy religijne mieszkańców Republiki Czeskiej*. www.czso.cz/sldb/sldb2001.nsf/tabx/CZ000 (z 16 października 2008).
- Příhoda P.: *Kościół podzielony*. „Gazeta Wyborcza” z 2—4 maja 1997.

- Putna M.C.: *Rusko mimo Rusko. Dějiny a kultura ruské emigrace 1917—1991*. Brno 1993.
- Rembierz M.: *Metafyzyka i liturgia. V: Liturgion v Gréckokatolickej metropolii na Slovensku*. Ed. V. Boháč. Prešov 2008, s. 5—32.
- Sowiński J.: *Czeskie Kościoły razem w sprawie ustawy o rejestrowanych związkach osób tej samej płci*. www.kosciol.pl (z 10 marca 2006).
- Tomko Jozef. W: S. Miranda: *The Cardinals of the Holy Roman Church. Biographical Dictionary (1903—2005)*. Za: <http://www.fiu.edu/~mirandas/bios-t.htm#Tomko> (z 16 grudnia 2008).
- Třeštík D.: *Anläufe zur Gestaltung des slawischen Reiches: Großmähren. In: Europas mitte um 1000. (Beiträge zur Geschichte, Kunst und Archäologie)*. Hrsg. A. Wieczorek, H.M. Hinz. Bd. 1. Stuttgart 2000.
- Vavřínek V.: *Mission Mähren: Zwischen dem lateinischen Westen und Byzanz. In: Europas mitte um 1000. (Beiträge zur Geschichte, Kunst und Archäologie)*. Hrsg. A. Wieczorek, H.M. Hinz. Bd. 1. Stuttgart 2000.
- Versöhnung — Gottes Gabe, Quelle des Lebens. Annäherungen an des Thema der 2. Europäischen Ökumenischen Versammlung, Graz 1997. „Ökumenische Rudschau” 1995, Nr. 44.*
- Vzácný muž na Petrovom stolci. „Slovo” [časopis gréckokatolickej cirkvi] 1995, č. 12—13.*

Indeks nazw osobowych

- Adenauer Konrad 121
Agnieszka Czeska, św. 76, 78, 85
Aleksander III (Aleksander Macedoński), król 120
Aletti Ezio 182, 183
Ambros Pavel 48, 57, 90, 98, 102, 233, 260
Anderled Antoni Maria 44
Andronik, św. 31
Andrzej, św. 30
Anna, królowa 123
Anna, św. 85
Anonimo 68, 261
Arpad 34
Arrupe Pedro 71
Atenagoras I, patriarcha 205, 246
Athanasiu 58
Attyla, król 23
Augustyn, św. 27
- Bačikova L. 222, 260
Badura Piotr Jerzy 43, 75, 225, 228, 260, 271
Bałyk B.J. 139, 261
Bartłomiej, św. 68
- Bartoletti Annemarie 182
Bartůněk Václav 26, 261
Bartysław I, książę 34
Bauer František, abp 52, 163, 164
Bazyli I, cesarz 241
Bea Augustyn, kard. 143, 203, 261, 268
Becá Tomáš 52
Bechný L. 223, 261
Belmonte di Granito 46
Bełza Stanisław 196, 272
Benedykt, bp 242
Benedykt, opat, św. 109
Benedykt XV, papież 39, 197, 198, 199
Benedykt XVI, papież 150, 222
Benedykt z Nursji, św. 12, 17, 20, 82, 96, 100, 104, 106, 110, 128, 130, 133, 143, 147, 148, 151
Beneš Edward, prezydent 61, 63
Beran Josef, kard. 61, 62, 64, 67, 71, 72, 94, 114, 161, 205, 213, 237, 244, 253, 261, 266, 272
Bielawski K. 234, 268
Bieńkowski L. 108, 125, 266
Boček Bohumil 15, 220, 261
Bohác V. 117, 268

- Bolesław I, książę 122
 Bolzano B. 125
 Bonifacy, św. 23, 33
 Boryszewski P. 34, 261
 Borzywoj, książę 122
 Boyle L. 205
 Brandenburg, bp 192
 Bratysław I 34
 Braudel F. 20, 261
 Brázdil František 37, 261
 Briand Aristid 121
 Brygida Szwedzka, św. 106, 143
 Buchner W. 74, 270
 Budniak Józef 43, 198, 210, 212, 214, 215, 221, 225, 228, 235, 261, 262, 270, 271, 272
 Bugel Walerian 91, 214, 239, 262, 262
 Bulgakov Sergiej 167, 169

 Cabadaj P. 222, 261, 262, 265
 Cader Stanisław 132, 262
 Casaroli Agostino, kard. 72, 82, 83, 258, 267
 Cassidy Edward, kard. 216
 Chamiakow A. 49
 Charouz J.Z. 69, 262
 Chlodwig, król 120
 Chodil I. 60, 262
 Chovanec Marián, bp 104, 107, 262
 Churchill Winston 121
 Čiarský Josef, bp 64
 Cibulka Jan 52
 Ciešlar Jan 228
 Cikrle Wojciech, bp 181
 Cinek František 37, 38, 40, 42, 43, 46, 52, 53, 64, 158, 160, 161, 164, 165, 167, 170, 171, 205, 237, 262
 Cini Giovanni 42
 Civali Jan, bp 215
 Clément Olivier 144, 262
 Congar Yves 144
 Coppe Giovanni, bp 181
 Couturier Paul 197
 Culmann Oscar 7, 203, 262
 Čupr J. 183
 Cyryl/Konstantyn (Konstantyn Filozof) *passim*
 Cywiński Bohdan 31, 57, 154, 262, 263
 Czadajew Piotr Jakowlewicz 49
 Czaja Andrzej, bp 205, 237, 263
 Czajkowski Michał 190, 191, 263
 Czarnecki Mikołaj, bp 160
 Czerwik S. 116, 263

D
 Damian, św. 62
 Dancák P. 111
 Danek P. 145, 269
 Daniel, bp 242
 Danková Andrea 223
 Danyś M. 208, 266
 Davidek Feliks Maria, bp 71, 263
 Davies Norrman 122, 263
 De Gasperi Alcide 102, 121, 151, 255, 272
 Delanty G. 122, 263
 Derdziuk E. 23, 263
 Devoto G. 24, 174, 263
 Dítě Emanuel 41, 244
 Dobrovský Josef 50, 52
 Dubček Alexander 71
 Důbravová K. 178, 263
 Dudík Antoni 52
 Durica M. 22, 263
 Duszan, car 50
 Dvorník František 52, 53, 204, 237
 Dylus Aniela 151, 268
 Dyrda Piotr 10, 21, 96, 128, 235, 253—256, 258

E
 Ehrenreicher Otton, bp 37, 243
 Ethegaray Roger, kard. 211, 212, 263

F
 Fedorov Leonid 165
 Felicyta, św. 109
 Ferdynand I, cesarz 37
 Fey H.E. 203
 Fiala P. 71, 263
 Filip II, król 20
 Fischer L. 205, 263
 Fitych Tadeusz 80, 124, 263
 Florian, św. 42
 Focjusz, patriarcha 33, 240
 Förstenberg Fryderyk, abp 40, 42, 44, 244, 259
 Fouilloux I.E. 195, 263
 Frost F. 189, 263

G
 Gagarin Iwan Sergiejewicz 49, 51, 175, 243
 Gajek Jan Sergiusz 24, 27, 49, 96, 126,

- 144, 190, 193, 236, 239, 252, 253,
255, 257, 262—267, 269, 270
- Galisa Tomáš 222
- Gamber K. 31, 264
- Gavala Miroslav 150, 264
- Gejza, książę 34
- Gellner E. 209, 264, 2
- Gertruda, św. 109
- Glaeser Zygfryd 9, 11, 91, 138, 192,
228, 237, 261, 262, 264, 267, 268
- Glemp Józef, kard. 83
- Gojdič Paweł, bp 179
- Głombik Czesław 60, 264
- Gorazd, bp 33, 242
- Gordillo Mauritius 21, 163, 168, 171,
175, 264
- Gorski Aleksander Vasiljevič 140
- Gottwald Klemens 63
- Górecki Jan 228, 261
- Górecki Zbigniew 228
- Górka Leonard 24, 27, 44, 46, 49, 96,
111, 114, 117, 126, 132, 135, 138, 140,
141, 144, 147, 151, 155, 164, 166, 184,
193, 194, 196, 198, 200, 201, 204,
205, 234, 236, 239, 252, 253, 255,
258, 262, 264, 267, 269, 270
- Graubner Jan, abp 183
- Grivec František 40, 52, 60, 61, 63,
112, 140, 160, 162, 163, 166, 169,
170, 172, 237, 262, 264, 265
- Grutka A., bp 205, 245
- Grygiel L. 132, 265
- Gryglewicz F. 108, 125, 266
- Grzebień Ludwik 170, 266
- Grzegorz, bp 227
- Grzegorz, papież 109
- Grzegorz, św. 27
- H**
- Habeš Josef 170, 265
- Hadrian II, papież 11, 26, 29, 31, 108,
111, 240, 252
- Hadžega Julius 166
- Halama Jan 222, 223, 265
- Halecki O. 19, 265
- Halik Tomasz 54, 83, 123, 265
- Hanakovič Štefan 104, 107, 262
- Hanuš J. 71, 262
- Hartmann Jan 70, 73, 74, 76—78, 94,
265, 266
- Havel Václav, prezydent 93, 217
- Hebeš J. 170
- Hejl V. 68, 265
- Hetényi M. 193, 235, 261, 267, 271
- Herbigny Michael, bp 160, 166, 168
- Hieronim, św. 27
- Hillengass Euglen 182
- Hinz Hans-Martin 23, 148, 270, 271
- Hlinka Andrej 57
- Holly J. 72
- Hlouch Józef, bp 64
- Hofman Vlastimil 42
- Hoh Piotr Aziz, bp 160, 168
- Hrašák Stanislav 75
- Hryniewicz Wacław 187, 190, 193,
264—266
- Hume Basil, kard. 50, 83, 252
- Hurt Rudolf 35, 36, 37, 38, 39, 265
- Hus Jan 54, 123, 213, 214, 223, 224,
227, 265, 271
- Huzar Lubomir, kard. 235
- Hviezdoslav, poeta 115
- I**
- Ivanič Pavel 193, 235, 262, 268, 271
- J**
- Jacher Władysław 121, 265
- Jaeger Lorenz 201
- Jadwiga, królowa, św. 108
- Jagiello Władysław, król 109
- Jan, apostoł, św. 117, 134, 139, 232
- Jan, bp 242
- Jan VIII, papież 10, 11, 32, 33, 40, 72,
241, 253
- Jan IX, papież 33, 242
- Jan X, papież 241
- Jan XXIII (Roncialli A.G.), papież 18,
24, 53, 114, 136, 173, 184, 202—205,
230, 245, 253
- Jakub, apostoł, św. 85, 184, 225
- Jan Nepomucen, św. 62, 85, 122
- Jan Paweł II, papież 8—22, 28, 29,
41, 48, 72—74, 76—79, 82—86, 89,
91—104, 106, 109—111, 114, 115,
119—121, 125, 127—133, 135—139,
141—148, 150, 151, 175, 183, 184,
191, 195, 206, 210, 212, 213—215,
217, 218, 220, 223, 224, 229, 230,
232—237, 246, 251—259, 261, 265—
269, 272
- Jan Sarkander, św. 14, 85, 214—221,
223, 246, 247

- Jan ze Středy, bp 35
Jan Zlatoústy 139, 270
Jandourek J. 83, 123, 265
Jankowski A. 7
Jašek Adolf 49, 52, 265
Jaskóla Piotr 8, 144, 192, 194, 197, 214, 262, 265, 267
Jaworski S. 250, 256, 258, 263
Jemelka František 52, 60, 63, 64, 159, 161, 168, 170, 265
Jindrová Rajmunda 176
Jonescu, generał 58
Józef II, cesarz 38, 124, 243
Juliusz 115
- K**
Kalvin Jan 203
Kantecki Antoni 28, 110, 258
Kaplan Karel 68, 69, 266
Karafiátová A. 176 — 178, 266
Karol Boromeusz, św. 176
Karol IV Luksemburski, cesarz 50, 108
Karol Wielki, król 23, 25, 121
Karski Karol 188—191, 194, 195, 198, 266, 271, 272
Kasper Walter, kard. 50, 137, 212, 266, 267
Katarzyna ze Sieny, św. 143
Klein Robert, bp 177
Keller Józef 25, 266
Kiedroń Władysław, bp 225
Kiriejewski 49
Klemens, św. 63, 108, 114, 127, 139, 142, 162, 205, 240, 254
Klemens VI, papież 50
Klemens VII, papież 242
Klemens XIV, papież 43
Klemens Dworzak, św. 124
Klymenko Nikołaj 167
Kmetka Karol, bp 165
Kocel, książę 26, 31, 32, 240, 241, 252
Kolvenbach Peter 181, 183
Kolumbam Młodszy (Kolumban z Bangor) 23, 262
Komeński Jan Amos 216, 218, 227
König Franz, kard. 83, 128, 140, 266
Konrad II, książę 108
Konzal J. 71, 266
Koprowski Andrzej 181
Korczago Adrian 198, 261
- Kordač František, abp 54
Korec Jan Chryzostom 57, 266
Korzonkiewicz J. 140, 265
Kosma, św. 62
Kowalski A. 154, 262
Koza Stanisław Józef 138, 190, 264, 266
Krátký S. 51, 266
Królak T. 84, 128, 256
Kruczyńska J. 230, 268
Kučera M. 34, 266
Kulda Beneš Metod 52
Kumor Bolesław 23, 124, 125, 266
Kuncewicz Jozafat, św. 49
Kurent T. 172
Kurtiew Cyril, bp 160, 169
Kuźmak Krystyna 108, 266
- L**
Lacko M. 22, 205, 266
Lazik Ambróz 64, 205
Ledóchowski Włodzimierz Dionizy 169, 170, 266
Lehr-Splawiński Tadeusz 26, 111, 251, 271
Leon XIII, papież 10, 11, 15, 28—30, 40, 51, 62, 72, 108, 110, 126, 135, 156, 158, 167, 192, 195—197, 199, 243, 251, 256, 257
Lobkowicz Michal 225
Libosvar Z. 40, 267
Longin, św. 109
Lorenzo Matei, kard. 205
Loska Tadeusz 111, 267
Lossky N. 189
Lübecko Konrad 169
Lubich Chiara 202
Ludmiła, św., księżna 122
Ludwik Niemiecki, król 25, 31
Lustiger Jean Marie, kard. 83
Luter Marcin 123, 203
Lysek Jaromin 51
- Ł**
Łowmiański Henryk 232, 267
Łukaszyk R. 108, 125, 266
Łużny Ryszard 8, 133, 139, 224, 261, 267
- M**
Maciej, arcyksiążę 124
Maciej, bp. 227
Maciej z Janowa 123
Maćkowiak Tomasz 81, 272

- Máhrík Tibor 223
Malajka A. 170
Malcew Aleksander 164
Malý Václav, bp 77
Marek Aureliusz 22
Maria Egipcjanka, św. 109
Maria Teresa, cesarzowa 124
Marrmagio, mons. 159, 166
Marvan Metoděj 178
Maryjka R.Z. 154, 262
Massaryk Tomáš Garrigue, prezydent 172
Mastiliak Jan Iwan 179
Matejko Jan 42, 244
Matocha Josef, abp 64, 69, 170
Mazowiecki Tadeusz 209
Mc Afee-Brown R. 189, 272
Meester Placido de 170
Medek Václav 34, 123, 267
Menini, abp 163
Mercier Désiré Joseph, kard. 200
Metody, św. *passim*
Metzger M. 200
Michał III, cesarz 26, 240
Michalik Józef, abp 127, 267
Michalov J. 193, 235, 262, 268, 271
Michalski K. 128, 266
Michel P. 71, 267
Michelis Zygmunt 190
Migut Bogusław 124, 266
Mikołaj, św. 138, 256
Mikołaj I, papież 25, 26, 29, 240
Milič Jan 123
Mionskowska D. 234, 268
Miranda S. 115, 273
Mojmir, książę 25
Mojmir II, książę 34, 242
Monnet Jean 121
Moor A. 59
Moskal K. 213
Moyzes, bp 52, 72
Mozor Karol 43, 220, 228, 254, 270, 272
Müller H. 50, 267
Myśków Józef 204, 264
Nagy Stanisław, kard. 194, 195, 267
Napiórkowski Stanisław Celestyn 189, 194, 200, 201, 257, 264, 267
Naumov Aleksander 21, 27, 28, 267
Necsey Edward, bp 64
Nesvadbova Růžena (Cecylia, Sestra Marie CM, Doloroza) 41, 56, 113, 142, 173, 176—180, 254, 262, 269
Nossol Alfons, abp 8, 138, 150, 267
Nowakowska A. 228, 261
Obirek Stanisław 43, 75, 261
Oleśnicki Zbigniew, bp 109
Oli G.C. 24, 174, 263
Olšar Josef 60, 160, 268
Onderek František 64
Opočenský Milan 216
Orłowski J. 8, 224, 269
Orzechowski M. 44, 272
Ožóg Jan 203, 268
Pacelli Eugen, kard. 171, 199
Palarik Jan 51, 52
Palmieri Aurelio 163
Pałucki Jerzy 205, 264
Pánek J. 224, 265
Panic Idzi 24, 34, 267
Pannenberg W. 151, 268
Pantelič M. 60, 268
Patrik, św. 23
Pavlík Jan 57, 59, 69, 75, 94, 100, 162, 181, 268
Paweł, św. 30, 106, 202
Paweł VI (Montini G.B.), papież 18, 26, 27, 62, 70—72, 108, 114, 116, 136, 185, 191, 205, 206, 230, 245, 246, 253, 257
Paweł z Ankony, bp 32, 241
Pechuška František 52
Perpetua, św. 109
Perri V. 52, 270
Pierling Paweł 51, 156
Pikus Tadeusz, bp 11, 268
Piłat, namiestnik rzymski 29
Piotr, św. 11, 30, 62, 71, 72, 93, 94, 96, 108, 130, 133, 135, 139, 193, 202, 215, 234
Pitha Petr 83
Pithart Petr 95
Pius VII, papież 43
Pius IX, papież 195, 196
Pius X, papież 197, 198
Pius XI, papież 21, 24, 55, 56, 61, 62, 199, 200, 245, 257

- Pius XII, papież 60, 61, 64, 121, 166, 168, 200, 201, 202, 244, 257
Plašienková Z. 126, 262, 271
Pobožný A. 205
Podlaha A., bp 204
Podlaha František 52, 237
Podzielny E. 197, 268
Pojsl Miloslav 21, 38, 267
Pokorný M.P. 208, 268
Pokorný Václav 64
Polách Ota 32, 267
Polčin S. 206, 267
Pold František 45
Polívka M. 224, 265
Połubiński E. 140
Poniewierski Janusz 10, 127, 254, 256
Pospíšil Jan 52
Prečan Leopold, abp 52, 53, 55, 56, 159, 165, 166, 168, 169, 171, 177, 178, 244, 245
Příhoda P. 81, 272
Procházka Matěj 52, 146
Prokop, św. 122,
Przemysław Ottokar I, król 36
Ptasznik P. 91, 139, 251, 255
Putna M.C. 57, 273
- R**
Radkovský František, bp 216, 218
Radwan M. 98, 254
Rajman J. 109, 267
Rampulla, mons. 51
Ratzinger Joseph, kard. 7, 8, 139, 231, 268
Rekkared, król 120
Rembierz Marek 117, 193, 268, 272
Ricci F. 91, 268
Ritter Saviero, abp 59, 61
Říman J. 57, 268
Roberson R.G. 234, 268
Robert, bp 36
Rogowiec Elżbieta 10, 21, 96, 128, 235, 253—256, 258
Romanek R. 101, 106, 250, 253
Romaniuk Kazimierz, abp 7
Rościsław, książę 21, 25, 26, 31, 96, 232, 240, 241, 252
Rudnicki Z. 72, 253
Rudolf II, cesarz 124
Rupnik Marko 105, 182, 183, 268
Rusek Halina 80, 121, 214, 264, 269, 271
Rutowska Lucyna 144, 268
Ryszard II, król 123
- S**
Sakač Stepan 166
Salajka Antoní 60, 161, 205, 208, 269
Salaville Severin 167, 169, 170
Samarin 49
Schmemmann A. 188, 269
Schneider Jan 52
Schoof M. 155, 269
Schuman Robert 121
Schutz Roger 144, 203
Schwarzenberg Franz, kard. 125
Schwärzler Franciszek Ksawery 44
Sikora Jan 228
Sklenka I. 131, 232
Skoupy Karel, bp 64
Sládek K. 131, 262
Slipy J. 170
Slodička A. 145, 268
Slomšek Antoni Martin, bp 51, 52, 139, 155, 156, 172, 175, 237, 243
Sławski F. 27, 134, 269
Smetana Pavel 209, 210, 215—219, 221, 224, 225, 246, 247, 269
Snopek Franciszek 52
Sobeczko Helmunt Jan 8, 144, 265, 267
Sodano Angelo, kard. 135, 258
Söderbolm Notan, bp 189, 190
Sołowiow Włodzimierz Sergiejewicz 49, 51, 140, 269
Sowiński J. 226, 273
Sowiński Sławomir 8, 121, 122, 253—255
Spáčil Bohumil 52, 169, 170, 172
Spajak Paul Henri 121
Spencer Jones 197
Spitygniew, książę 122
Stählin Wilhelm 201
Stachowiak L. 7
Stählin Wilhelm, bp 201
Stádník Karel 83
Steczek Bogusław 181
Stefan, św. 34
Stefan V, papież 135
Stelmachowski Andrzej 228
Stojan Antonin Cyryl 15, 39, 40, 42, 46, 52, 53, 55, 64, 72, 83, 96, 134,

- 140, 146, 156—160, 164, 166, 173—
177, 179, 196, 205, 206, 237, 244,
261, 266—268, 271
Stolarik S. 150, 269
Strossmayer Joseph Georg, bp 51, 52,
156, 195, 271
Strzelczyk Jerzy 11, 269
Stuker J. 199, 269
Stuker Robert 199
Styczeń Tadeusz 98, 254
Stys Z.M. 154, 262
Sušil František 51, 52, 72, 146, 155,
156, 175, 237
Svoboda Bohumil 70, 73, 74, 76—78,
94, 265, 266
Swieżawski Stefan 117, 270
Sykstus V, papież 108
Šabo Jozef 222
Šanov Epifan, bp 165
Szarek Jan, bp 225
Szczepan V, papież 242
Szeptycki Andriej, abp 160, 163, 164,
168, 168, 198, 237
Szeruda Jan, bp 190
Šilhan František 64
Szotek Barbara 126, 261, 271
Špaček M. 159
Špaldák Adolf 52, 163, 165, 168, 269
Špidlík Tomáš 182, 183
Šrámek Jan, mons. 125, 177
Štastný Vladimír 89, 113, 269
Štrbka Jan 223
Šturák P. 111, 269
Šuránek Antoni 52
Szurman Tadeusz, bp 228
Szymczek Józef 208, 266
Szymona Wiesław 8, 268
- Świętopełk, książę 10, 26, 31, 32, 34,
72, 241, 253
- Tambora Angelo 156, 174, 270
Taneski Z. 193, 235, 262, 268, 271
Tavard G. 194, 196, 202, 269
Tenace M. 49, 270
Teresa Benedykta od Krzyża (Edyta
Stein), św. 106, 143
Thijssen F. 202
Timkovič G.A. 139, 270
- Tkadlčík Vojtěch 48, 49, 52, 53, 156,
157, 205, 270
Toman M. 126, 262, 271
Tomanek Rudolf 221, 261
Tomasz z Akwinu, św. 109
Tomášek František, kard. 47, 49, 70,
72—74, 76—78, 82—84, 93, 94, 181,
257, 263, 265, 266, 270
Tomažič, bp 72
Tomislav, król 242
Tomko Josef, kard. 114—117, 269—
271
Tomšič František 60, 264
Totu A.L. 166
Tretera Jiří Rajmund 65, 270
Trochta S., bp 61, 64, 66, 67
Trojan, cesarz 29
Třeštík Dušan 22, 273
Tunicki N. 140
Turiak Emil 223
Tyszkiewicz L.A. 23, 270
Tyszkiewicz S. 170
- Uglorz Marek Jerzy 198, 261
Uhorskai Pavel 225
Urban VI, papież 35
Urban Jan 140, 163, 164, 270
- Vajs Józef 52, 167, 172, 198
Vaňák František, abp 75, 94, 97, 181,
182, 215, 246, 270
Vašica J. 60, 168, 172, 237, 270
Vasiljevič Aleksander 140
Vasiluk Scarlett 83
Vaško Václav 63, 65, 69, 70, 73, 74,
76—78, 94, 179, 264, 265, 271
Vavřínek Vladimír 148, 271, 273
Verchovskij Glěb 166
Veselý Jiří Maria 99, 271
Vischer L. 203, 271
Vit, św. 220
Vlk Miroslav, kard. 80, 84, 85, 218
Vojtašák Jan, bp 64
Volný Vladislav, bp 85, 214, 224, 225,
228, 271
Vychodil Jan 52, 155, 271
Vykydal Josef 52
Vymětal František 40, 157, 158, 271
Vyšica Josef 52

Wacław, św. 34, 77, 85, 109, 122
Waldhausen Konrad 123
Wattson Thomas 197
Weigel G. 74, 271
Wiklif Jan 123
Wernisch M. 214
Wernz Franz 170
Wiching, bp 33, 241, 242
Wieczorek Alfried 23, 148
Wieczorek Krzysztof 126, 271, 273
Wiencek A. 109, 268
Wierer Rudolf 172
Wietrzak Zdzisław 34, 56, 78, 271
Wilibrod, św. 23
Willebrands J., kard. 202
Władysław Henryk, margrabia 35, 36
Wojak Tadeusz 188, 271
Wojciech, św. 17, 34, 59, 83—85, 92, 96, 122, 127, 181, 208
Wojtyła Karol, kard. 133, 267

Wolańczyk M. 43, 75, 261
Woronow A. 140
Woskriesiński G. 140
Woźniak Anna 8, 224, 269
Wurm Ignacy 52

Zagiba F. 25, 271
Zemek Metoděj 60, 271
Zenderowski Radosław 8, 121, 122, 253—255
Zieliński Zygmunt 70, 103, 136, 203, 271
Zlámal Bohumil 15, 25, 30—33, 35, 37, 48, 52, 198, 205, 214, 271
Zlámal Oldřich 59
Zygmunt Luksemburski, cesarz 123

Živkovič O. 163
Życiński Wojciech 251, 255

kn. Józef Budniak

Sjednocení v rozmanitosti
Cyrilometodějská tradice
jako paradigma procesu smíření Církví, kultur a národů

Resumé

Ve knížce pod názvem *Sjednocení v rozmanitosti* s podtitulem *Cyrilometodějská tradice jako paradigma procesu smíření Církví, kultur a národů*, autor ukázal na pozadí dějin Čech a Moravy i slovanských zemí postavy dvou světců — Cyrile a Metoděje a jejich úlohu v procesu integrace evropských národů. Cyril a Metoděj ve své misijní službě dovedně spojili jednotu víry a individuální rysy různých kultur v duchu lásky a úcty pro každého člověka. Jejich neustálá služba pro slovanský národ se stala základem pro celou slovanskou literaturu a měla svůj úděl ve vývoji kultury a národního vzdělávání. Jsou označováni jakožto otcové kultury slovanských národů, heraldové Evangelie a stavitele Církve, především na území Moravy. Ukazali svou činnost a apoštolským nádsením, že je možné zachovat odlišnost národních kultur včetně jejich duchovního bohatství i zvláštnostmi v křesťanské společnosti v duchu úcty a míru. Položili základy nejen pro kulturu, ale také vzdělání a široké kontakty Východu a Západu, čímž se zapsali v duchovní činnost a kulturu mnoha evropských národů.

Evropa se narodila ze setkání a vzájemného pronikání řecko-římské civilizace do germanského a slovanského světa, postupně pokřesťanšovaného misionáři původem ze Západu a Východu Starého kontinentu. Náboženské rozdělení, které nastalo v dějinách Církve, na katolický a protestantský Západ a většinou pravoslavný Východ, pořád je platné a „otevřeně je v rozporu s Kristovou vůlí, je pohoršením pro svět, a přitom poškozuje nejsvětější záležitost hlášení Evangelie všemu stvoření“. Tato situace nepodporuje správnou

integraci evropských národů, a Církev nesčetněkrát pocítila její negativní výsledky. Jak často opakoval Jan Pavel II. Církev musí dýchat „dvěma plícemi“: západním a východním.

V této knížce byla prezentována analýza křesťanských kořenů slovanských národů, původ křesťanství na Moravě a misijní činnost Cyrila a Metoděje. Detailně byla popsána cyrilometodějská tradice, která je pořád platná zvláště ve Velehradu, o kterém se říká, že je „kolébkou křesťanství okolních národů“. V monografii je široce projednána úloha a význam velehradských kongresů a jejich přínos pro šíření ekumenických idejí.

Ve knížce pod názvem *Sjednocení v rozmanitosti...* hodně místa bylo věnováno papeži Janu Pavlovi II., který byl orodovníkem cyrilometodějského dědictví a činnosti bratrů ze Salonik přisuzoval ohromný význam a hlubokou ekumenickou výmluvnost, a poukazoval na to, že „Církev narozená z misie Svátých Cyrila a Metoděje nesla, jakby vepsanou do sebe, mimořádnou pečeť ekumenického předvolání, které ti dva svátí bratři tak živě prožívali“. Prohlásil je, spolu se sv. Benediktem, za Patrony Evropy, a připsal jim veškeré liturgické pocty a privilegia, která se vztahují — podle práva — patronům míst, věnoval Apoštolům Evropy encykliku, četné poutě, projevy, veřejné vyjádření kultu, a zval jejich přimluvu za celý kontinent i poukazoval novým generacím na jejich myšlenky a vzor. V období svého pontifikátu se mnohokrát odvolával na jejich génia víry a kultury, a pojmenovaval je mohutnými orodovníky v Církvi. V *Slavorum Apostoli*, encyklice věnované Svátým Cyrilu a Metodějovi, Jan Pavel II. zdůraznil jejich účast na díle hlášení Evangelie a sjednocení křesťan, poukazoval také na jejich obrovský a rozhodný přínos pro stavbu Evropy — nejen v zachování křesťanské náboženské společnosti, ale také její civilizačního a kulturového sjednocení.

Svátí Cyril a Metoděj nám dovolí pochopit množství a jednotu, právo k odlišnosti a sjednocení Církve a Evropy. Společný „evropský dům“, postaven na základě, kterým je křesťanství, měl by být reální náboženskou a kulturní společností, společností lidí a víry v Krista.

Józef Budniak, Priester

In Verschiedenheit vereinigt
Die Tradition von Kyrill und Method
als ein Paradigma des Versöhnungsprozesses
von Kirchen, Kulturen und Völkern

Zusammenfassung

In dem Buch werden die Heiligen Kyrill und Method und deren Rolle bei der Integration von europäischen Völkern auf dem Boden der Geschichte von Böhmen, Mähren und slawischen Ländern dargestellt. In ihrer Missionstätigkeit haben Kyrill und Method sehr geschickt und im Geiste der Liebe und Achtung für jeden Menschen die Einigkeit des Glaubens mit individuellen Merkmalen von verschiedenen Kulturen zusammenverbunden. Ihr aufopfernder Dienst für das slawische Volk legte den Grund zur ganzen slawischen Literatur und war ein überzeitlicher Beitrag zur Entwicklung der Kultur und der Volksbildung. Die Väter der slawischen Kultur, Verkündiger des Evangeliums und Erbauer der mährischen Kirche genannt haben sie durch ihre Tätigkeit und Aposteleifer gezeigt, dass es möglich ist, die Eigentümlichkeit der Volkskulturen mit deren ganzem Geistesreichtum und spezifischem Charakter in der christlichen Gemeinschaft im Geiste der Achtung und des Friedens aufrechtzuerhalten. Kyrill und Method haben nicht nur der Kultur, sondern auch der Wissenschaft und den großangelegten Kontakten zwischen Osten und Westen den ersten Anstoß gegeben, indem sie zur geistigen und kulturellen Tätigkeit von zahlreichen europäischen Völkern und Nationen beigetragen haben.

Das Europa entstand aus dem Zusammentreffen und dem gegenseitigen Durchdringen der griechisch-römischen Zivilisation mit der germani-

schen und slawischen Welt, die von den aus Westen und Osten Europas kommenden Missionaren allmählich christianisiert wurden. Die damalige religiöse Einteilung in den katholischen und protestantischen Westen und den meist russisch-orthodoxen Osten gilt immer noch und „steht im Gegensatz zum Willen Christi, erregt Anstoß bei der Welt und schadet dabei der heiligsten Sache, jedem Geschöpf das Evangelium zu predigen“. Solche Situation trägt nicht zu richtiger Integration der europäischen Völker bei und ihre negativen Folgen werden von der Kirche schon mehrmals getragen. Die Kirche sollte, wie es der Papst Johannes Paul II. schon immer sagte, „mit den beiden Lungen“, der westlichen und östlichen, atmen.

Das Buch beinhaltet die Analyse von christlichen Wurzeln der slawischen Völker, die Genese des Christentums in Mähren und die Missionstätigkeit von Kyrill und Method. Der Verfasser bespricht ausführlich die kyrillisch-methodische Tradition, welche besonders in dem als die „Wiege des Christentums von den einheimischen Völkern“ genannten Weligrad (Mähren) fortgesetzt wurde. In der Monografie werden die Rolle der in Weligrad stattgefundenen Kongresse und deren Beitrag zur Verbreitung der ökumenischen Ideen besonders genau behandelt.

In dem Buch wird viel Platz dem Papst, Johannes Paul II. gewidmet, der ein großer Fürsprecher des Erbes von Kyrill und Method war und der Tätigkeit der griechischen Brüder große ökumenische Bedeutung beimaß, indem er behauptete, dass die „aus den heiligen Kyrills und Methods Missionen geborene Kirche mit einer besonderen ökumenischen Berufung versiegelt war, die von den zwei griechischen Brüdern so stark empfunden wurde“. Johannes Paul II. hat Kyrill und Method samt dem hl. Benedictus zu Schutzpatronen Europas ernannt und ihnen alle zustehenden liturgischen Vorrechte und Ehren verliehen, indem er ihnen zahlreiche Pilgerfahrten, Reden und öffentliche Verehrung widmete; der Papst ersuchte sie zur Verwendung für das ganze Europa und wies die neuen Generationen auf deren Vorbild hin. Während seines Pontifikats berief er sich vielmals zum Genie ihres Glaubens und ihrer Kultur, indem er sie als große Befürworter der Kirche bezeichnete. In seiner den beiden Heiligen gewidmeten Enzyklika *Slavorum Apostoli* betonte Johannes Paul II. ihren großen Beitrag zur Verkündung des Evangeliums, zur Versöhnung von allen Christen und zur Erschaffung nicht nur der europäischen christlichen Gemeinschaft, sondern des im zivilisatorischen und kulturellen Sinne vereinigten Europas.

Dank den Heiligen Kyrill und Method werden wir sich über die Vielfalt und die Einheit als auch über das Recht auf die Unterschiedlichkeit und die Einheit der Kirche und Europas klar. Das auf dem Grundstein des Christentums errichtete gemeinsame „europäische Haus“ sollte zur Religions- u. Kulturgemeinschaft, zur Gemeinschaft der Menschen und des Glaubens an Christus werden.

Spis treści

Wstęp	7
Rozdział I	
Morawy kolebką tradycji cyrylo-metodiańskiej	19
Geneza chrześcijaństwa na Morawach	22
Przybycie Konstantyna/Cyryla i Metodego na Morawy	25
Mnisi cysterscy kontynuatorami spuścizny cyrylo-metodiańskiej w Welehradzie	35
Rok 1785 — kasacja klasztoru w Welehradzie	38
Powrót do tradycji cyrylo-metodiańskiej — obchody milenijne	49
Zakon Towarzystwa Jezusowego kontynuatorem idei cyrylo-metodiańskiej.	43
Rozdział II	
Odrodzenie myśli cyrylo-metodiańskiej w Czechosłowacji i oddziaływanie kultu na kraje europejskie	47
Dziedzictwo cyrylo-metodiańskie inspiracją dla zjazdów zjednoczeniowych.	48
Tradycja cyrylo-metodiańska w okresie Pierwszej Republiki (1919—1939)	54
Welehrad podczas drugiej wojny światowej	57

Ożywienie działalności zjednoczeniowej w Welehradzie — od uzyskania wolności do końca 1948 roku	58
Początek prześladowania Kościoła w latach 1948—1950	65
Prześladowanie Kościoła w latach 1950—1989	70
Narodowa pielgrzymka do Rzymu w 1989 roku	76
Rola czeskich i słowackich Kościołów w kształtowaniu chrześcijańskiego charakteru Europy po aksamitnej rewolucji.	77
Rozdział III	
Istota przesłania tradycji cyrylo-metodiańskiej	89
Cyrylo-metodiańskie dziedzictwo fundamentem kościelnej odnowy	90
Pierwsza pielgrzymka Jana Pawła II do Czechosłowacji i jej znaczenie dla kolejnego powrotu do tradycji cyrylo-metodiańskiej . . .	93
Myśl cyrylo-metodiańska w przesłaniu welehradzkim Jana Pawła II	98
Tradycja cyrylo-metodiańska inspiracją dla nowej ewangelizacji . .	100
Dziedzictwo cyrylo-metodiańskie w kontekście chrześcijańskiej duchowości Wschodu	104
Święci Cyryl i Metody w kulcie i liturgii Kościoła	107
Rozdział IV	
Rola tradycji cyrylo-metodiańskiej w procesie pojednania Kościołów, kultur i narodów Europy	119
Cyrylo-metodiańskie przesłanie i jego wartość dla europejskich procesów integracyjnych	122
Znaczenie tradycji cyrylo-metodiańskiej dla kształtowania kultury europejskiej	132
Rola dziedzictwa Świętych Cyryla i Metodego w pojednaniu chrześcijan	136
Implikacje przesłania tradycji cyrylo-metodiańskiej dla życia Kościołów i narodów Europy	145
Dwubiegunowość chrześcijańska i polityczna w integracji ekumenicznej i społecznej.	147
Rozdział V	
Przenikanie tradycji cyrylo-metodiańskiej do życia Kościołów i wspólnot chrześcijańskich	153
Apostolat Świętych Cyryla i Metodego	154
Zjazdy welehradzkie	163
Kongregacja Sióstr Świętych Cyryla i Metodego	173
Centrum Aletti	181

Rozdział VI	
Elementy recepcji tradycji cyrylo-metodiańskiej	187
Wpływ tradycji cyrylo-metodiańskiej na kształtowanie ekumenicznej myśli dzieła Soboru Watykańskiego II	194
Wpływ tradycji cyrylo-metodiańskiej na wspólne inicjatywy ekumeniczne Kościoła katolickiego i Ekumenicznej Rady Kościołów w Republice Czeskiej zmierzające ku jedności	207
Przenikanie tradycji cyrylo-metodiańskiej we współczesnych odniesieniach ekumenicznych.	221
Zakończenie	231
Kalendarium wybranych wydarzeń cyrylo-metodiańskich	239
Wykaz skrótów	249
Bibliografia	253
Indeks nazw osobowych.	275
Resumé	283
Zusammenfassung	285

Obsah

Úvod	7
Kapitola I	
Morava jako kolébka cyrilometodějské misie	19
Původ křesťanství na Moravě.	22
Příchod Konstantina/Cyrila a Metoděje na Moravu	25
Cisterciáckí mniši jako následníci cyrilometodějské pozůstalosti ve Velehradu	35
Rok 1785 — zrušení kláštera ve Velehradu	38
Návrat k cyrilometodějské tradici — oslava k výročí tisíciletí	39
Jezuitský řád jako následník cyrilometodějské ideje	43
Kapitola II	
Obrození cyrilometodějské myšlenky v Československu a její působení na evropské země	47
Cyrilometodějské dědictví jako inspirace pro velehradské sjezdy	48
Cyrilometodějská tradice v období První republiky (1918—1939)	54
Velehrad během druhé světové války	57
Oživení činnosti ve Velehradu — od získání samostatnosti do 1948 roku	58
Začatek pronásledování Církve v období 1948—1950.	65
Období pronásledování Církve v letech 1950—1989	70

Národní pout' do Říma v 1989. roce	76
Úloha českých a slovenských Církví ve formování křesťanského rysu Evropy v období po Sametové revoluci.	77
Kapitola III	
Jádro poslání cyrilometodějské tradice	89
Cyrilometodějské dědictví základem církevního obrození	90
První pout' Jana Pavla II. do Československa a její význam pro další návrat k cyrilometodějské tradici	93
Cyrilometodějská myšlenka ve velehradském poslání Jana Pavla II.	98
Cyrilometodějská tradice jako inspirace pro novou evangelizaci.	100
Cyrilometodějské dědictví v kontextu křesťanské duchovosti Východo- du	104
Sváti Cyril a Metoděj v kultu a liturgii Církve	107
Kapitola IV	
Úloha cyrilometodějské tradice v procesu smíření Církví, kultur a národů Evropy	119
Cyrilometodějské poslání a jeho hodnota pro evropské integrační procesy	122
Význam cyrilometodějské tradice pro formování evropské kultury.	132
Úloha dědictví Svátých Cyrila a Metoděje v smíření křesťan	136
Implikace poslání Cyrilometodějské tradice pro život Církví a náro- dů Evropy	145
Křesťanská a politická dvojpolovost v ekumenické a sociální inte- graci	147
Kapitola V	
Pronikání cyrilometodějské tradice do života Církví a křesťanských společností	153
Apoštolát Svátých Cyrila a Metoděje.	154
Velehradské sjezdy.	163
Kongregace Sester Sv. Cyrila a Metoděje	173
Centrum Aletti.	181
Kapitola VI	
Součásti recepce cyrilometodějské tradice	187
Vliv cyrilometodějské tradice na formování ekumenické myšlenky díla Vatikanského koncilu II.	194
Vliv cyrilometodějské tradice na společné ekumenické iniciativy katolické Církve a Ekumenické Rady Církví v České republice, vedoucí k sjednocení	207

Pronikání cyrilometodějské tradice v současných ekumenických odvolávkách	221
Zakončení	231
Kalendarium vybraných cyrilometodějských událostí.	239
Seznam zkrátek	249
Bibliografie	253
Seznam osob	275
Resumé	283
Zusammenfassung	285

Inhaltsverzeichnis

Einführung	7
I. Kapitel	
Mähren als die Wiege der kyrillisch-methodischen Tradition . .	19
Die Genese des Christentums in Mähren	22
Die Ankunft von Konstantin/Kyrill und Method in Mähren	25
Die Zisterzienser als die Fortsetzer des Erbes von Kyrill und Me- thod in Weligrad	35
1785 — die Auflösung des Klosters in Weligrad	38
Die Anknüpfung an die kyrillisch-methodische Tradition — Millen- niumsfeierlichkeiten	38
Der Jesusgesellschaftsorden als der Fortsetzer der Ideen von Kyrill und Method	43
II. Kapitel	
Die Neubelebung der Ideen von Kyrill und Method in der Tsche- choslowakei und deren Einwirkung auf europäische Länder	47
Das Erbe von Kyrill und Method als Ziel der Versammlungen in Weligrad	48
Die kyrillisch-methodische Tradition zur Zeit der Ersten Republik (1918—1939).	54

Weligrad zur Zeit des 2. Weltkriegs	57
Die Belebung der Vereinigungstätigkeit in Weligrad — von der Freiheitslangung bis zu 1948	58
Erste Verfolgungen der Kirche in den Jahren 1948—1950.	65
Die Verfolgungen der Kirche in den Jahren 1950—1989	70
Die nationale Pilgerfahrt nach Rom im Jahre 1989	76
Die Rolle der tschechischen und slowakischen Kirchen bei der Ge- staltung des christlichen Charakters Europas nach der Samt- revolution	77
III. Kapitel	
Der Kern von der kyrillisch-methodischen Tradition.	89
Kyrills und Methods Erbe als die Grundlage der Kirchenerneue- rung.	90
Die erste Pilgerfahrt Johannes Paul II. in die Tschechoslowakei und deren Bedeutung für die Wiederbelebung der kyrillisch- methodischen Tradition	93
Die kyrillisch-methodischen Ideen in Johannes Paul II. Übermitt- lung in Weligrad	98
Die kyrillisch-methodische Tradition als ein Anreiz zur neuen Evangelisierung	100
Kyrills und Methods Erbe im Kontext der christlichen Geistlichkeit Ostens.	104
Die Heiligen Kyrill und Method in dem Kult und in der Liturgie der Kirche	107
IV. Kapitel	
Die Rolle der kyrillisch-methodischen Tradition bei der Versöh- nung zwischen den europäischen Kirchen, Kulturen und Völkern.	119
Die Übermittlung von Kyrill und Method und deren Bedeutung für europäische Integrationsprozesse	122
Die Bedeutung der kyrillisch-methodischen Tradition für europä- ische Kultur	132
Die Rolle des Erbes von Kyrill und Method bei der Christenaus- söhnung	136
Die Folgen der kyrillisch-methodischen Tradition für europäische Kirchen und Völker	145
Christliche und politische Zweipoligkeit bei ökumenischer und so- zialer Integration	147
V. Kapitel	
Das Durchdringen der kyrillisch-methodischen Tradition in das Leben der christlichen Kirchen und Gemeinschaften.	153

Das Apostolat von Kyrill und Method	154
Die Tagungen in Weligrad	163
Die Versammlung der Ordensschwwestern von Heiligen Kyrill und Method	173
Das Alettizentrum	181
VI. Kapitel	
Die Rezeption der kyrillisch-methodischen Tradition	187
Der Einfluss von der kyrillisch-methodischen Tradition auf öku- menische Ideen des II. Vatikanischen Konzils	194
Die Einwirkung der kyrillisch-methodischen Tradition auf gemein- same Einheitsinitiativen der katholischen Kirche und des Öku- menischen Kirchenrates in der Tschechischen Republik . . .	207
Die kyrillisch-methodische Tradition in gegenwärtiger öku- menischer Tätigkeit	221
Abschluss	231
Kalendarium von ausgewählten kyrillisch-methodischen Ge- schehnissen	239
Abkürzungsregister	249
Bibliografie	253
Namensverzeichnis	275
Resumé	283
Zusammenfassung	285

Redaktor
Małgorzata Pogłódek

Projektant okładki
Paulina Tomaszewska-Ciepły

Autor fotografii witraży
Jerzy Pustelnik

Redaktor techniczny
Barbara Arenhövel

Korektor
Barbara Malska

Copyright © 2009 by
Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
Wszelkie prawa zastrzeżone

ISSN 0208-6336
ISBN 978-83-226-1919-3

Wydawca
Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
ul. Bankowa 12B, 40-007 Katowice
www.wydawnictwo.us.edu.pl
e-mail: wydawus@us.edu.pl

Wydanie I. Ark. druk. 18,50 + wklejka. Ark. wyd. 22,0.
Papier offset. kl. III, 90 g Cena 38 zł

Łamanie: Pracownia Składu Komputerowego
Wydawnictwa Uniwersytetu Śląskiego
Druk i oprawa: EXPOL, P. Rybiński, J. Dąbek, Spółka Jawna
ul. Brzeska 4, 87-800 Włocławek

Cena 38 zł

ISSN 0208-6336
ISBN 978-83-226-1919-3